

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ І МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**ЦЕНТР ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЦЕНТР МЕДІАЦІЇ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ ОДУВС

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ОДУВС

ДЕПАРТАМЕНТ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ПРИ ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ ДЕРЖАВНІЙ АДМІНІСТРАЦІЇ

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
"Конфлікти, ґендер та медіація"**

14 травня 2026

**Одеса
2026**

Конфлікти, гендер та медіація : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 14 травня 2026 р. / [Ред. колегія: Гусєва К.Д., Яковлєв І.В.] – Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2026. – 243 с.

Метою конференції є обговорення актуальних проблем та викликів, що стоять перед сучасною Україною у сфері гендерної рівності, а також вирішення конфліктів в умовах соціальних трансформацій.

До участі запрошуються науковці, практики, державні службовці, представники громадських організацій, студенти, курсанти, аспіранти та всі, хто цікавиться питаннями гендерної рівності. Учасники матимуть можливість представити свої дослідження, поділитися практичним досвідом та взяти участь у панельних дискусіях.

Організаційний комітет Конференції

- **Дмитришин Д.В.**, проректор з наукової та науково-педагогічної роботи Національного університету «Одеська політехніка», д.т.н., професор
- **Гусєва К.Д.**, к.г.н., нач. сектору маркетингу та інновацій в освіті відділу маркетингу та інноваційної політики, в.о. голови Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Одеської політехніки
- **Фурман А.А.**, директор Навчально-наукового інституту гуманітарних наук Одеської політехніки, д. психол. н., професор
- **Вірченко Г.О.**, заступник голови НТМВ Одеської політехніки, аспірант
- **Попова Л.О.**, фахівчиня сектору маркетингу та інновацій в освіті відділу маркетингу та інноваційної політики Одеської політехніки
- **Яковлєв І.В.**, к.іст.н., лейтенант Збройних Сил України, почесний член НТМВ Одеської політехніки
- **Корнієнко М.В.**, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор, полковник поліції
- **Березовенко Л.С.**, голова Наукового товариства здобувачів вищої освіти та молодих вчених ОДУВС, помічниця ректора ОДУВС з гендерних питань
- **Матвєєва Л.Г.**, завідувачка кафедри загальноправових дисциплін, д.ю.н., професор, полковник поліції, керівниця Центру медіації ОДУВС
- **Балтаджи П.М.**, професорка кафедри державно-правових дисциплін, к.ю.н., доцентка, координаторка Центру медіації ОДУВС
- **Бабчук О.Г.**, зав. кафедри психології та педагогіки ОДУВС, к. психол. н., доц.
- **Матієнко Т.В.**, проф. кафедри психології та педагогіки, к.ю.н., доц. ОДУВС
- **Шевчук В.В.**, старша викладачка каф. загальноправових дисциплін ОДУВС
- **Мітронова Т.С.**, начальниця відділу реалізації гендерної політики управління з реалізації гендерної політики, запобігання та протидії домашньому насильству і торгівлі людьми Департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради
- **Маслій Н.Д.**, д.е.н., професор, голова Ради молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації

Редакційна колегія:

Гусєва К.Д., к.г.н., начальниця сектору маркетингу та інновацій в освіті відділу маркетингу і інноваційної політики, в.о. голови Наукового товариства молодих вчених (НТМВ) Одеської політехніки

Яковлєв І.В., к.іст.н., лейтенант Збройних Сил України, почесний член НТМВ Одеської політехніки

Матеріали подаються мовою оригіналу. За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань і висновків несуть відповідальність автори матеріалів.

© Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Національного університету «Одеська політехніка», 2026

© Наукове товариство здобувачів вищої освіти та молодих вчених Одеського державного університету внутрішніх справ, 2026

ЗМІСТ

Секція 1: Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій	
Александрук А., Чепелюк Н. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ЧАСИ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	6
Бабчук М. РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	8
Бабчук О. ПРОФІЛАКТИКА ТА РЕГУЛЯЦІЯ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ	12
Гребенщикова Д., Грон В. PROBLEMS OF GENDER-BASED VIOLENCE IN WARTIME	16
Дробишевська В., Матієнко Т. ЛАТЕНТНІ ФОРМИ ІНТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	19
Загітов А. PSYCHOLOGY OF CONFLICT UNDER SOCIAL TRANSFORMATION: FEAR, COGNITIVE BIAS AND COLLECTIVE BEHAVIOUR	22
Іваненко В. ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ	25
Каретна О. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	31
Клименко І., Матієнко Т. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕМПАТІЇ ТА МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ	35
Клочко О., Клочко О. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	38
Коренблат О. КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОНСТРУКТИВНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ	42
Костоусова О. СТИЛІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В КОНФЛІКТІ	46
Курепін В., Дідняк А. ВПЛИВ ГРОМАДСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	51
Курепін В. КОНФЛІКТНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ	56
Макаренко Н., Романюк І. АДАПТИВНЕ РЕАГУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК КОНСТРУКТИВНОГО ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ	61
Мельник Н., Курепін В. ВНУТРІШНЯ СТІЙКІСТЬ ВИКЛАДАЧА ДО КОНФЛІКТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН	66
Олійник Т. ПСИХОЛОГІЧНА ДИНАМІКА КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	73
Сенюк О. ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	76
Харламов М. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ В КУРСАНТСЬКИХ КОЛЕКТИВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	79
Черниш Н. КОНСТРУКТИВНИЙ КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНА ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ	83
Шаталова О. КОНФЛІКТИ У ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ	85
Южека Р. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕЖА МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА МОРАЛЬНІСТЮ	89

Секція 2: Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Волобоєва З. ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ОСВІТІ	91
Вороніна К. МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	93
Гусєва К. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ	95
Дембицька А. BARRIERS TO GENDER EQUALITY IN EDUCATION AND RESEARCH	98
Джупіна Х. РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗАПОБІГАННІ ДИСКРИМІНАЦІЇ	100
Журавльова З. МІЖНАРОДНІ ПРЕМІЇ ДЛЯ ЖІНОК-НАУКОВИЦЬ	103
Корецька Е. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ОСВІТІ: СУТНІСТЬ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	105
Кузьменко К. GENDER STEREOTYPES IN SCHOOLS	108
Курилова Ю. ФЕМІНІТИВИ ЯК ПОЛЕ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: МОВНА НОРМА, ІДЕОЛОГІЯ ТА ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ	110
Матієнко Т. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ	116
Нікітіна І. THE ROLE OF THE TEACHER IN FORMING GENDER-EQUAL DISCOURSE IN STEAM LEARNING	120
Новікова А., Чашка В. GENDER SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH	123
Рижик М. ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ	125
Соколовська О. DECONSTRUCTING GENDER STEREOTYPES IN CONTEMPORARY EDUCATIONAL MATERIALS	127
Соменко К. ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ОСВІТІ	129
Чайка І. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ОСВІТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБІР ПРОФЕСІЇ	132
Секція 3: Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності	
Власюк А., Тімофєєва Л. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	134
Клімова К. DEVELOPING GENDER COMPETENCE IN LEGAL PROFESSIONALS	138
Ковбан А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ПАТЕРНАЛІЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ	140
Козубай І., Бордиченко-Стеблюк І. ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В ЛІНГВОПРАВОВОМУ ВИМІРІ	144
Кононенко Т. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ	146
Кочина В., Вітвіцька К. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	149
Лапа М. COUNTERING DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE: CURRENT MECHANISMS OF LEGAL PROTECTION FOR VICTIMS IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES	151
Лотарєва Д. ВІД ДЕКЛАРАЦІЙ ДО ДІЙ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ	154
Мазуріна А. THE ROLE OF LAW IN MODERN SOCIETY	159
Максимова А. ЦИФРОВА ЕПОХА, ГЕНДЕР І СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА РОЛЬ ПОЛІЦІЇ	162
Оставненко О. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	164
Політова А. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	167
Різванова К. ENSURING GENDER EQUALITY IN EDUCATION AND SCIENCE	172

Риженко І. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА	175
--	-----

Секція 4: Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспективи

Бандурін В. ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	179
Гайдук Б. СУСПІЛЬНА СТИГМАТИЗАЦІЯ БАТЬКІВ-ОДИНАКІВ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИЦІ	181
Глушкова Д. ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ. НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	184
Ковальова О. СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПОЄДНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА СІМЕЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ ПОЛІТИКИ І ПРАКТИКИ, СПРЯМОВАНІ НА ЇХ ПОДОЛАННЯ	187
Скринік О., Яковлев І. РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ВІЙСЬКОВОМУ ПІДРОЗДІЛІ: ДОСВІД 57 ОКРЕМОЇ МОТОПІХОТНОЇ БРИГАДИ ІМЕНІ КОШОВОГО ОТАМАНА КОСТЯ ГОРДІЄНКА	191
Фросіняк Р. ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	193

Секція 5: Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Балтаджи П. МЕДІАЦІЯ: ВІД КУЛЬТУРИ ДО ПРОЦЕДУРИ	198
Бичкова О. СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА МЕДІАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	200
Бончук В. МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА	202
Гоц-Яковлева О. МЕДІАЦІЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИХ КОНФЛІКТІВ	205
Жеребко В., Середницька І. ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК РІЗНОВИД МЕДІАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ	208
Ковальов А. ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ МЕДІАЦІЇ В ОНЛАЙН-ІГРАХ	212
Лунгол О. ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ТА ПРЕВЕНЦІЇ КОНФЛІКТІВ НА ҐРУНТІ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ	215
Мурай С. ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФОРМАТІ МЕДІАЦІЇ: ПОДОЛАННЯ МІЖІНСТИТУЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ ЗАРАДИ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІДЛІТКІВ	217
Перкальов А. СІМЕЙНА МЕДІАЦІЯ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї	220
Середницька І., Церковна О. ГЕНДЕР ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ВРАЗЛИВОСТІ СТОРІН У КОНФЛІКТІ	224
Соловйова О. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ	229
Стець А. МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ	235
Тімофєєва Л. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У МЕДІАЦІЇ	237
Шевчук В. ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ	241

Секція 1: Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Александрук А.І., здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр»,

Науковий керівник: Чепелюк Н.О., асистент кафедри педагогічної та вікової психології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ЧАСИ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

В умовах сьогодення в Україні відбуваються глибокі трансформаційні процеси, що стосуються усіх сфер життєдіяльності людини. Соціальні зміни, зумовлені кризовими явищами, неминуче призводять до зростання рівня напруженості у міжособистісних та міжгрупових відносинах. Психологія конфлікту в таких умовах набуває особливої актуальності, оскільки вимагає пошуку нових підходів до стабілізації психічного стану особистості та збереження соціальної згуртованості [4; 125].

Конфлікт у період трансформацій часто виступає не лише як деструктивна сила, але й як закономірна реакція на розрив між старими звичками та новими вимогами реальності. На нашу думку, основними чинниками, що провокують конфліктність у цей період, є високий рівень невизначеності майбутнього та інформаційне перевантаження. Людина, перебуваючи у стані необхідності постійної адаптації, стає більш вразливою до дратівливості та агресивних проявів, що стає підґрунтям для виникнення суперечок [3; 243].

Ключовим фактором, який дозволяє мінімізувати негативні наслідки конфліктів, є психологічна стійкість особистості (резильєнтність). Це складне утворення, яке включає здатність до саморегуляції, оптимістичне мислення та готовність до пошуку підтримки. В умовах соціальних змін стійкість виступає внутрішнім ресурсом, який дозволяє особистості сприймати зміни не як загрозу, а як виклик, що потребує конструктивного вирішення.

У контексті подолання конфліктів варто виділити кілька стратегій, які є найбільш ефективними сьогодні. По-перше, це розвиток емоційної компетентності, де вміння розпізнавати власні тривоги та відділяти їх від реальних дій опонента є першим кроком до мирного врегулювання. Адже емоційна грамотність дозволяє уникати ескалації конфлікту на побутовому та професійному рівнях. По-друге, важливою є когнітивна гнучкість – здатність відмовлятися від жорстких стереотипів та приймати багатогранність думок, що допомагає знаходити точки дотику навіть у протилежних поглядах. Зауважимо, що в часи трансформацій це стає критично важливим для збереження діалогу. По-третє, необхідною є орієнтація на співробітництво, оскільки

трансформаційні зміни потребують об'єднання зусиль, а стратегія конструктивної взаємодії стає не просто етичним вибором, а необхідною умовою виживання та розвитку соціальної групи [2; 88]. Важливу роль у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам відіграє також медіація. Це цивілізований спосіб розв'язання суперечок, де посередник допомагає сторонам почути одна одну. Впровадження практик медіації в освітній процес та державне управління дозволяє значно знизити рівень соціальної напруги [1; 6].

Окремо слід звернути увагу на роль гендерного аспекту в конфліктах. Соціальні трансформації часто змінюють звичний розподіл обов'язків у сім'ї та на роботі, що може ставати причиною прихованих суперечностей. Забезпечення рівних можливостей та взаємна повага до нових ролей є фундаментом для безконфліктного розвитку суспільства [5; 142].

Отже, психологія конфлікту в умовах сучасних змін вимагає від кожного з нас не лише теоретичних знань про природу суперечностей, а й глибокої внутрішньої роботи над розширенням власної психологічної стійкості. У часи соціальної нестабільності конфлікт перестає бути просто зіткненням інтересів; він стає випробуванням на здатність особистості зберігати цілісність під тиском зовнішніх обставин. Тільки через послідовний розвиток емпатії, яка дозволяє бачити за позицією опонента його справжні потреби, та критичного мислення, що допомагає розрізняти реальні загрози від маніпулятивних впливів, ми створюємо підґрунтя для справжнього порозуміння. Готовність до відкритого діалогу в поєднанні з навичками саморегуляції дає змогу не просто уникати гострих кутів, а трансформувати руйнівну енергію конфлікту на енергію позитивних соціальних перетворень. Такий підхід дозволяє перетворити кризові ситуації на точки росту, де вирішення кожної окремої суперечки стає кроком до розбудови більш стабільного, інклюзивного та психологічно здорового суспільства, здатного до конструктивного саморозвитку навіть у найскладніші періоди трансформацій.

Література:

1. Авдєєва, А. В. Емоційний інтелект в діяльності медіатора. Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 30-31 травня 2019 р. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 5-7.
2. Олійник І.В. Ефективні стратегії управління конфліктами в системі менеджменту підприємства. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*, 2024, 1(50), 84–94. <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-10>
3. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.

4. Психологічна підтримка в умовах війни: теорія та практика подолання криз : колект. монограф. за заг. ред. Л. М. Пріснякової. Дніпро : ЛІРА, 2025. 185 с.
5. Скворчевська Є.Л. До питання гендерних відмінностей поведінки в конфліктних ситуаціях. Габітус, 2023. № 55. С. 139-144.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Бабчук М.І., доктор філософії (PHD) з психології,
старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеський національний економічний університет

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

У сучасних умовах соціальних трансформацій, що характеризуються динамічністю, невизначеністю та підвищеним рівнем стресогенних впливів, особливої актуальності набуває проблема ефективного подолання конфліктів. Соціальні зміни, зокрема воєнні події, економічна нестабільність, вимушена міграція та трансформація соціальних ролей, суттєво впливають на психоемоційний стан особистості та ускладнюють процеси міжособистісної взаємодії. У цьому контексті резильєнтність особистості виступає ключовим психологічним ресурсом, що забезпечує здатність конструктивно реагувати на конфліктні ситуації, зберігати внутрішню рівновагу та відновлюватися після негативних впливів.

Резильєнтність розглядається як інтегративна властивість особистості, що включає здатність до адаптації, саморегуляції, подолання труднощів і відновлення після стресових подій [1]. Вона не є вродженою характеристикою, а формується у процесі життєдіяльності під впливом індивідуального досвіду, соціального оточення та цілеспрямованого психологічного впливу. У структурі резильєнтності доцільно виокремити когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, які забезпечують цілісність реагування особистості на складні життєві ситуації [4]. Когнітивний компонент резильєнтності пов'язаний із здатністю до адекватного осмислення ситуації, гнучкого мислення та пошуку альтернативних рішень. Він передбачає вміння переоцінювати значення подій, знижувати їх суб'єктивну загрозовість та знаходити конструктивні способи подолання труднощів. Емоційний компонент включає здатність до регуляції емоційних станів, збереження внутрішньої стабільності, оптимістичне ставлення до

майбутнього. Поведінковий компонент проявляється у виборі активних і конструктивних стратегій подолання труднощів, здатності до самоконтролю, ініціативності та відповідальності.

У контексті конфліктної взаємодії резильєнтність відіграє важливу роль у виборі стратегій поведінки. Особи з високим рівнем резильєнтності демонструють здатність до конструктивного розв'язання конфліктів, орієнтуючись на співпрацю, компроміс та діалог. Вони менш схильні до імпульсивних реакцій, агресії чи уникнення, що дозволяє зберігати контроль над ситуацією та ефективно взаємодіяти з іншими. Натомість низький рівень резильєнтності часто супроводжується підвищеною тривожністю, емоційною нестабільністю та використанням деструктивних стратегій поведінки [2].

Водночас резильєнтність визначає не лише вибір стратегії, але й здатність до її гнучкої модифікації залежно від контексту взаємодії. Резильєнтні особистості враховують значущість ситуації, характер відносин, індивідуальні особливості опонента та можливі наслідки своїх дій, що дозволяє їм обирати найбільш адаптивні форми реагування. Така поведінкова гнучкість знижує ймовірність ескалації конфлікту та сприяє його конструктивному вирішенню. Крім того, високий рівень резильєнтності забезпечує ефективне управління емоційними реакціями, що є критично важливим у конфліктних ситуаціях. Здатність до саморегуляції дозволяє знижувати інтенсивність негативних емоцій, уникати афективних спалахів і підтримувати раціональний контроль над поведінкою. Це, у свою чергу, створює умови для збереження конструктивного характеру взаємодії.

Важливою є також роль резильєнтності у переосмисленні конфлікту як ресурсу розвитку. Резильєнтні особистості схильні сприймати конфлікт не лише як загрозу, а як можливість для вдосконалення комунікативних навичок, уточнення позицій і зміцнення взаємин. Такий підхід сприяє трансформації конфліктної ситуації у досвід особистісного зростання. Окрім цього, резильєнтність забезпечує здатність до відновлення після конфлікту, що проявляється у швидшому подоланні негативних емоційних наслідків, збереженні психологічної рівноваги та готовності до подальшої взаємодії. Це особливо важливо в умовах тривалих або повторюваних конфліктів, характерних для соціально напружених середовищ.

Одним із ключових механізмів впливу резильєнтності на процес подолання конфліктів є емоційна регуляція [5]. Здатність контролювати власні емоції дозволяє знижувати рівень напруженості та запобігати ескалації конфлікту. Важливу роль відіграє також когнітивна гнучкість, що забезпечує можливість розглядати ситуацію з різних точок зору, уникати категоричності та знаходити компромісні рішення. Рефлексія як складова резильєнтності сприяє

усвідомленню власних реакцій і поведінкових стратегій, що дозволяє коригувати їх відповідно до вимог конструктивної взаємодії.

Додатково слід підкреслити значення копінг-стратегій як інструментів реалізації резильєнтності у конфліктних ситуаціях. Резильєнтні особистості переважно використовують проблемно-орієнтовані та емоційно-адаптивні копінги, що спрямовані на активне вирішення суперечностей або зниження її емоційного навантаження. Це дозволяє не лише ефективно реагувати на конфлікт, але й мінімізувати його негативні наслідки. Важливим механізмом є також самоефективність, тобто впевненість особистості у власній здатності впливати на перебіг ситуації та досягати бажаних результатів. Високий рівень самоефективності сприяє активній позиції у конфлікті, підвищує готовність до діалогу та пошуку конструктивних рішень.

Не менш значущою є роль соціальної підтримки як зовнішнього ресурсу резильєнтності. Наявність підтримувального оточення знижує рівень стресу, сприяє емоційній стабілізації та підвищує здатність до конструктивної взаємодії. У конфліктних ситуаціях це може проявлятися у зверненні до посередників, колег або психологів для отримання допомоги у врегулюванні суперечностей. Крім того, резильєнтність пов'язана зі здатністю до смислотворення, тобто осмислення конфлікту як досвіду, що має певну цінність для особистісного розвитку. Такий підхід дозволяє знизити суб'єктивну значущість негативних аспектів конфлікту та трансформувати його у ресурс навчання і самовдосконалення.

Умови соціальних змін посилюють значущість резильєнтності як чинника ефективного функціонування особистості. Підвищений рівень стресу, невизначеність майбутнього, порушення звичних соціальних зв'язків можуть знижувати здатність до адекватного реагування на конфлікти. У таких умовах резильєнтність виступає ресурсом адаптації, що дозволяє зберігати психологічну стійкість, підтримувати ефективну комунікацію та уникати деструктивних форм поведінки.

Важливим аспектом є те, що резильєнтність сприяє не лише подоланню конфліктів, але й їх трансформації у ресурс розвитку. Конфлікт може виступати стимулом для переосмислення власних установок, розвитку нових навичок взаємодії та зміцнення міжособистісних відносин [2]. Резильєнтна особистість здатна використовувати конфлікт як можливість для саморозвитку, підвищення рівня самосвідомості та вдосконалення соціальних компетентностей. Водночас така трансформація стає можливою завдяки здатності особистості до позитивної когнітивної переоцінки, що дозволяє змінити сприйняття конфлікту з загрозливого на навчально-розвивальний досвід. Резильєнтні індивіди схильні аналізувати причини виникнення конфлікту, виявляти власний внесок у його перебіг та визначати потенційні точки особистісного зростання. Крім того, конфлікт у цьому контексті виступає умовою формування адаптивних поведінкових

стратегій, оскільки спонукає до пошуку нових способів взаємодії, розвитку гнучкості та вдосконалення комунікативних навичок. Завдяки цьому розширюється репертуар поведінкових реакцій, що підвищує ефективність подальшої соціальної взаємодії.

Важливою є також роль резильєнтності у переосмисленні міжособистісних відносин, що може сприяти їх якісному оновленню. Конструктивно вирішений конфлікт здатен підвищувати рівень довіри, взаєморозуміння та взаємоповаги між партнерами по взаємодії, що зміцнює соціальні зв'язки. Окрім цього, резильєнтність забезпечує здатність інтегрувати отриманий досвід у структуру особистості, що сприяє підвищенню рівня психологічної зрілості. Такий досвід стає основою для формування більш ефективних моделей поведінки у майбутніх конфліктних ситуаціях.

Розвиток резильєнтності є важливим завданням психологічної практики, особливо в умовах соціальних трансформацій. Він передбачає формування навичок емоційної саморегуляції, розвитку позитивного мислення, підвищення рівня стресостійкості, формування підтримувального соціального оточення [3]. Ефективними є тренінгові програми, спрямовані на розвиток копінг-стратегій, навичок конструктивного вирішення конфліктів, а також психологічний супровід, що забезпечує підтримку особистості у складних життєвих ситуаціях.

Отже, резильєнтність особистості виступає ключовим чинником подолання конфліктів в умовах соціальних змін, забезпечуючи здатність до адаптації, саморегуляції та конструктивної взаємодії. Вона дозволяє не лише ефективно вирішувати конфліктні ситуації, але й використовувати їх як ресурс особистісного зростання. Розвиток резильєнтності є необхідною умовою формування психологічної стійкості та забезпечення ефективного функціонування особистості в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Адаменко Л. Актуальні підходи до проблеми дослідження резильєнтності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. №5 (58). С. 5-13
2. Османова А.М. Роль резильєнтності в запобіганні ескалації конфліктів в умовах соціальної нестабільності. *Ментальне здоров'я*. 2026. №1. С. 163-167
3. Радчук Г., Олексюк В., Несух А. Розвиток резильєнтності особистості. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2025. № 2(78). С. 415–423.
4. Чиханцова О., Гуцол К. Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в період пандемії Covid-19 : практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2022. 128 с.

5. Яцишина А.М., Кисельов Г.Р. Емоційна регуляція як чинник подолання конфліктності в підлітковому віці. *Ментальне здоров'я* 2025. №4. С. 264-267

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Бабчук О.Г., кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та педагогіки
Одеський державний університет внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИКА ТА РЕГУЛЯЦІЯ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах соціальних трансформацій, зокрема воєнного стану, економічної нестабільності та зростання рівня невизначеності, освітній простір зазнає суттєвих змін. Підвищене психоемоційне навантаження на всіх учасників освітнього процесу, вимушена адаптація до нових форматів навчання, соціальні та міжособистісні напруження зумовлюють зростання конфліктогенності освітнього середовища. У цьому контексті проблема профілактики та регуляції конфліктів набуває особливої актуальності, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням психологічної безпеки, ефективності навчального процесу та збереженням психічного здоров'я.

Конфлікт у закладі освіти слід розглядати як складний соціально-психологічний феномен, що виникає внаслідок зіткнення інтересів, цінностей, потреб або позицій суб'єктів освітньої взаємодії. У кризових умовах специфіка конфліктів визначається підвищеним рівнем тривожності, емоційної напруженості, фрустрації та зниженням здатності до саморегуляції. Це проявляється у зростанні імпульсивності поведінки, підвищеній чутливості до зовнішніх впливів, спотворенні когнітивної оцінки ситуації та зниженні толерантності до невизначеності. Відповідно, навіть незначні суперечності можуть швидко трансформуватися у відкриті конфлікти [2].

До основних чинників виникнення конфліктів у закладах освіти в умовах кризи належать психоемоційні, комунікативні, організаційні та соціальні [3]:

Психоемоційні чинники у сучасних умовах набувають особливої інтенсивності, оскільки тривалий вплив стресогенних обставин (воєнні дії, вимушене переміщення, втрата стабільності) призводить до хронічної емоційної напруги. Це, у свою чергу, знижує поріг толерантності до

фрустрації, підвищує рівень дратівливості, агресивності або, навпаки, спричиняє апатію та уникнення взаємодії. Учасники освітнього процесу можуть демонструвати емоційно забарвлені реакції, неадекватні силі подразника, що значно ускладнює конструктивну комунікацію.

Комунікативні чинники в умовах кризи пов'язані не лише з браком навичок ефективного спілкування, але й із трансформацією самих форм комунікації. Поширення дистанційного та змішаного навчання зменшує кількість безпосередніх контактів, обмежує невербальні канали передачі інформації, що підвищує ризик неправильного розуміння повідомлень. Крім того, у стані емоційної напруги знижується здатність до емпатії, активного слухання, врахування позиції іншого, що сприяє виникненню комунікативних бар'єрів і конфліктів

Організаційні чинники у кризових умовах часто набувають системного характеру. Нестабільність освітнього процесу, зміни у розкладі, вимогах, форматах оцінювання, а також необхідність швидкого прийняття управлінських рішень можуть створювати відчуття невизначеності та несправедливості. Перевантаження як викладачів, так і здобувачів освіти, поєднання професійних та особистих труднощів, дефіцит ресурсів (часових, технічних, психологічних) посилюють напруження та сприяють виникненню конфліктів на організаційному рівні.

Соціальні чинники у кризових умовах пов'язані з різноманітністю досвіду учасників освітнього процесу. Різні життєві обставини, рівень травматизації, культурні та ціннісні відмінності можуть зумовлювати різні моделі поведінки, сприйняття норм і правил взаємодії. Зміна соціальних ролей (наприклад, поєднання ролі студента і волонтера чи працівника, викладача і психологічного підтримуючого агента) також створює додаткові навантаження та внутрішні суперечності, що можуть трансформуватися у конфлікти.

У таких умовах особливого значення набуває профілактика конфліктів як системний і цілеспрямований процес створення умов, що мінімізують їх виникнення [1]. Профілактична робота передбачає формування психологічно безпечного освітнього середовища, яке характеризується довірою, відкритістю, взаємоповагою та підтримкою. Важливим напрямом є розвиток soft skills учасників освітнього процесу, зокрема комунікативної компетентності, емоційного інтелекту, емпатії та навичок конструктивної взаємодії. Значну роль відіграє психологічна просвіта, спрямована на підвищення обізнаності щодо природи конфліктів, їхніх причин і способів конструктивного розв'язання.

Водночас профілактика конфліктів має здійснюватися на кількох взаємопов'язаних рівнях індивідуальному, міжособистісному та організаційному. На індивідуальному рівні важливим є розвиток здатності до саморегуляції, усвідомлення власних емоційних станів, формування

навичок стресостійкості та резильєнтності. Це дозволяє знизити імпульсивність реакцій і сприяє більш усвідомленому вибору поведінкових стратегій у складних ситуаціях.

На міжособистісному рівні профілактика передбачає формування культури конструктивного діалогу, розвиток навичок ненасильницької комунікації, толерантності до відмінностей та здатності до співпраці. Особливого значення набуває навчання технікам попередження ескалації конфлікту, зокрема використання активного слухання, зворотного зв'язку та «Я-повідомлень», що сприяють зниженню напруженості у взаємодії.

На організаційному рівні ефективна профілактика передбачає створення чіткої системи правил і норм взаємодії, прозорість управлінських рішень, справедливий розподіл навантаження та ресурсів. Важливою є також наявність механізмів раннього виявлення конфліктогенних ситуацій, включаючи моніторинг психологічного клімату в колективі, регулярне отримання зворотного зв'язку від учасників освітнього процесу.

Окремої уваги потребує інтеграція психологічного супроводу в освітній процес, що передбачає залучення практичних психологів до роботи з попередження конфліктів, надання індивідуальних і групових консультацій, підтримку учасників освітнього процесу в умовах підвищеного стресу.

Ефективна профілактика також передбачає розвиток резильєнтності як здатності особистості протистояти стресовим впливам і відновлюватися після них [5]. Резильєнтність забезпечує гнучкість поведінки, здатність до адаптації та конструктивного реагування на складні життєві ситуації, що суттєво знижує ризик деструктивних конфліктів. Важливим аспектом є рання діагностика конфліктогенних ситуацій, що дозволяє своєчасно виявляти напруження у взаємодії та запобігати їх ескалації.

Регуляція конфліктів у закладах освіти в кризових умовах передбачає застосування комплексу психологічних механізмів і технологій, спрямованих на конструктивне вирішення суперечностей. Ключовим механізмом є емоційна регуляція, що забезпечує усвідомлення та контроль власних емоційних станів. Важливу роль відіграє когнітивна переоцінка, яка дозволяє змінити інтерпретацію конфліктної ситуації та знизити рівень емоційної напруги. Ефективними є також комунікативні стратегії, зокрема активне слухання, використання «Я-повідомлень», асертивна поведінка, які сприяють зниженню напруженості та встановленню конструктивного діалогу.

Розширюючи зазначене, слід підкреслити, що регуляція конфліктів у кризових умовах має багаторівневий характер і передбачає інтеграцію емоційних, когнітивних та поведінкових компонентів. Емоційна регуляція виступає базовою передумовою ефективної взаємодії, оскільки

дозволяє знизити інтенсивність негативних переживань (гніву, тривоги, фрустрації) та попередити імпульсивні реакції. Вона включає такі стратегії, як усвідомлення емоцій, їх вербалізація, застосування технік самозаспокоєння (дихальні вправи, паузи, переключення уваги), що сприяє стабілізації психоемоційного стану.

Когнітивна переоцінка як механізм регуляції передбачає зміну способу осмислення конфліктної ситуації. Учасники взаємодії навчаються розглядати ситуацію з різних точок зору, виявляти реальні причини протиріч, відокремлювати факти від інтерпретацій. Це сприяє зниженню рівня суб'єктивної загрози та формуванню більш гнучких стратегій поведінки. У кризових умовах, коли спостерігається тенденція до когнітивних спотворень, цей механізм набуває особливої значущості.

Комунікативні стратегії забезпечують безпосередню реалізацію конструктивної взаємодії. Активне слухання дозволяє не лише зрозуміти позицію іншого, але й продемонструвати повагу та зацікавленість, що знижує рівень конфронтації. Використання «Я-повідомлень» сприяє вираженню власних почуттів і потреб без звинувачення партнера, що мінімізує захисні реакції. Асертивна поведінка забезпечує баланс між відстоюванням власних інтересів і врахуванням інтересів іншого, що є основою партнерської взаємодії.

Важливим компонентом регуляції є також поведінкові стратегії деескалації конфлікту, які передбачають свідоме зниження напруженості ситуації. До них належать уникнення провокативних висловлювань, контроль невербальної поведінки, дотримання пауз у спілкуванні, а також перенесення обговорення у більш безпечний і нейтральний контекст.

Окреме місце у системі регуляції конфліктів займають медіаційні технології, які передбачають залучення третьої, нейтральної сторони для сприяння у врегулюванні суперечностей [4]. Медіація дозволяє структурувати процес взаємодії, забезпечити рівність сторін, сприяти пошуку взаємоприйнятних рішень та відновленню конструктивних відносин. У закладах освіти це може реалізовуватися як через діяльність практичного психолога, так і через впровадження програм «рівний–рівному».

Не менш важливим є використання рефлексивних практик, які сприяють усвідомленню власної ролі у конфлікті, аналізу поведінкових стратегій та їх наслідків. Рефлексія дозволяє сформувати більш зріле ставлення до конфліктів як до ситуацій, що потребують не уникнення, а конструктивного вирішення.

Особлива роль у профілактиці та регуляції конфліктів належить викладачу як ключовому суб'єкту освітнього процесу. Професійна діяльність викладача передбачає не лише передачу знань, але й створення сприятливого психологічного клімату, формування культури взаємодії та

підтримку емоційного благополуччя здобувачів освіти. Важливими складовими професійної компетентності викладача є здатність до емоційної саморегуляції, розвиток емпатії, толерантності, володіння техніками деескалації конфліктів і навичками ефективної комунікації. Розвиток soft skills викладача виступає необхідною умовою попередження конфліктів та їх конструктивного вирішення.

Отже, профілактика та регуляція конфліктів у закладах освіти в кризових умовах є складним багаторівневим процесом, що вимагає системного підходу та інтеграції психологічних, педагогічних і організаційних заходів. Конфлікти в освітньому середовищі, з одного боку, можуть виступати джерелом напруження та дезадаптації, а з іншого за умов ефективного управління можуть сприяти розвитку особистості та вдосконаленню взаємодії.

Література:

1. Березовська Л.І. Профілактика конфліктів у вищому навчальному закладі. Вісник Національного університету оборони України. 2015. Вип. 2. С. 34-40.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків: «Друкарня Мадрид», 2020. 92с.
3. Дурманенко Є.А. Конфлікти в педагогічному середовищі: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Л. Українки, 2004. 287 с.
4. Єнін М. Н., Макаренко Д. В., Северинчик О. П. Медіація в освітньому просторі закладів вищої освіти: у пошуках моделі та способів організації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 3 (43). С. 59-64.
5. Радчук Г., Олексюк В., Несух А. Розвиток резильєнтності особистості. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2025. № 2(78). С. 415–423.

Секція 1: Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Гребенщикова Д.Д., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Грон В.В., кандидат історичних наук

Національний університет цивільного захисту України

PROBLEMS OF GENDER-BASED VIOLENCE IN WARTIME

The full-scale war in Ukraine has significantly exacerbated the problem of gender-based violence. One of its most dangerous forms is sexual violence associated with the armed conflict. Such crimes are

used as a tool to pressure, intimidate and humiliate the civilian population. They violate fundamental human rights, cause severe physical and psychological consequences and are considered by international law as war crimes that have no statute of limitations. In the context of the Russian-Ukrainian war, the problem of sexual violence has become particularly relevant, since such crimes can be used as a way to demoralize the population and a means of psychological pressure on communities [1; 226].

One of the key problems in combating gender-based violence is the reluctance of victims to report crimes. In many cases, women do not contact law enforcement agencies for fear of being accused or condemned by society. Stigmatization of victims leads to the fact that responsibility for violence is actually shifted to the victim. Such a social reaction forces many women to hide the violence they have experienced, which makes it difficult to investigate crimes and bring perpetrators to justice.

This problem is exacerbated in wartime. People are primarily focused on their own survival, so they often do not pay due attention to the moral aspects of their actions or the pain of other people. As a result, violence can go unnoticed or be perceived as an “inevitable consequence of war”, which is a dangerous phenomenon for society.

Sexual violence during armed conflicts is often used as one of the methods of warfare. It is aimed at demoralizing the population, intimidating the community and breaking resistance. In some cases, such crimes can be systemic and carried out with the tacit approval or impunity of the military command. The use of sexual violence in wartime has not only individual, but also collective consequences. It causes psychological trauma to entire communities, destroys social bonds and deepens the atmosphere of fear and distrust among the population.

It is important to understand that gender-based violence is not limited to rape. Conflict-related sexual violence encompasses a wide range of sexual acts committed against civilians or prisoners of war. These include: rape; sexual slavery; forced exposure or sexual humiliation; forced prostitution; forced pregnancy or sterilization; threats of sexual violence; torture or genital mutilation [2].

One common but often underestimated form of sexual violence is forced exposure. For example, during checks at checkpoints or in places where civilians are being held, occupiers may force women to undress in the presence of men. Many victims are not always aware that such acts are also a form of sexual violence [2; 75]. Another serious problem is the difficulty of recording and proving the facts of sexual violence. This is due to several factors: victims are often in a state of psychological trauma; a significant part of the crimes take place in temporarily occupied territories; it is difficult to establish whether the perpetrators acted on orders from the command or independently. Due to these circumstances, a significant part of such crimes remains undocumented or uninvestigated for a long time, which contributes to the impunity of the perpetrators.

Many victims do not know where to turn for help or are afraid to report the crime. The main reasons for this are: fear of revenge from the perpetrators; distrust of law enforcement agencies; psychological shock after experiencing violence; lack of sufficient information about the possibilities of obtaining help. As a result, a significant number of cases remain hidden, and perpetrators avoid responsibility [1; 228].

Gender-based violence has serious long-term consequences for victims. It can lead to: physical injuries; post-traumatic stress disorder; depression and anxiety disorders; social isolation; disruption of social and family ties.

Such crimes harm not only individuals, but also society as a whole, as they destroy social stability and trust between people.

An important direction in combating gender-based violence is the creation of an effective system of support for victims. Victims need to be provided with medical care, psychological support, legal assistance, and social reintegration of victims. Comprehensive assistance is a necessary condition for overcoming the consequences of the violence experienced and for the victims to return to a full life.

Gender-based violence in martial law is one of the most acute humanitarian problems of our time. It manifests itself in various forms and has serious consequences for victims and society as a whole. The main challenges in combating this phenomenon remain the stigmatization of victims, the complexity of documenting.

Література:

1. Степанчук К., Максимович Р. Сексуальне насильство під час збройних конфліктів: міжнародно-правові механізми відповідальності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Серія «Право». Випуск 89: частина 4. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.33>
2. Левченко К., Губіна О., Губін С. СНПК: Воєнний злочин без терміну давності. Київ: Creative Women Publishing, 224 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/snpk-vojennij-zlochin-bez-terminu-davnosti-5.pdf>

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Дробишевська В.В., магістр спеціальності 053 «Психологія»

Науковий керівник: Матієнко Т.В., кандидат юридичних

наук, доцент кафедри психології та педагогіки

Одеський державний університет внутрішніх справ

ЛАТЕНТНІ ФОРМИ ІНТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи України, її орієнтації на сервісну модель діяльності, дотримання прав людини та розвиток партнерської взаємодії з населенням особливої актуальності набуває проблема латентних форм інтолерантної поведінки у професійній діяльності поліцейських. Такі прояви можуть виступати прихованим чинником виникнення конфліктів у взаємодії з громадянами та негативно впливати на рівень суспільної довіри.

На відміну від відкритих форм агресії чи дискримінації, латентна інтолерантність реалізується переважно через невербальні канали комунікації, які часто не підлягають формалізованій оцінці. До них належать міміка, інтонація, жести, погляд, просторові характеристики взаємодії та інші поведінкові маркери, що відображають емоційно-оцінне ставлення до співрозмовника і можуть опосередковано спричиняти виникнення напруження та конфліктних ситуацій.

Л. Г. Харченко вважає комунікативну толерантність складним утворенням, яке характеризує ставлення особистості до людей та показує ступінь перенесення нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії [1, с.102]

Г. Гайдук розрізняє два ключові психологічні аспекти толерантності. Перший полягає у міжособистісному вимірі, де толерантність виступає як здатність людини у процесі спілкування проявляти терпимість до індивідуальних особливостей іншого, приймаючи його таким, яким він є. Другий аспект стосується регуляції індивідуальної поведінки в умовах складних або несприятливих життєвих чи професійних обставин, де толерантність розглядається як уміння витримувати, протидіяти або частково ігнорувати негативні зовнішні впливи, внутрішні стани та перешкоди з боку оточення [2].

Проблематика латентної інтолерантності набуває особливого значення через її безпосередній зв'язок із виникненням та ескалацією конфліктів у професійній діяльності поліцейського. З позиції сучасної конфліктології конфлікт не виникає раптово, а формується

поступово через накопичення психологічного напруження та появу конфліктогенів - поведінкових або емоційних подразників, що провокують негативну реакцію співрозмовника. Людина, яка перебуває у стресовій ситуації взаємодії з поліцією, особливо гостро реагує на невербальні сигнали, сприймаючи їх як ознаку небезпеки, несправедливості або приниження. У результаті цього виникає психологічний захисний механізм, що проявляється через агресію, замкнутість, конфронтацію або відмову від співпраці.

У цьому контексті важливе теоретичне підґрунтя для розуміння емоційних реакцій людини надають дослідження Paul Ekman, який сформулював концепцію базових емоцій, до яких відніс гнів, радість, здивування, страх, смуток, відразу та презирство. У ході своїх досліджень він прагнув встановити, чи є емоційні вирази універсальними для всіх людей незалежно від культури. Пізніше разом із Уоллесом Фрізенем він розробив систему кодування мімічних рухів обличчя, яка базується на детальному аналізі анатомічних м'язових рухів обличчя [3].

Виникнення латентної інтолерантності нерозривно пов'язане із соціально-психологічними механізмами формування упереджень і професійної деформації. Відповідно до теорії соціальної ідентичності Henri Tajfel людина схильна автоматично поділяти оточення на категорії «своїх» і «чужих», що супроводжується формуванням стереотипних оцінок та упереджених моделей поведінки [4]. У професійній діяльності поліцейського це може проявлятися у несвідомому негативному ставленні до осіб, які асоціюються з кримінальним середовищем, соціально неблагополучними групами, агресивною поведінкою або попереднім негативним досвідом взаємодії. Подібні установки нерідко не проявляються відкрито, однак реалізуються через невербальні реакції - жорсткий погляд, дистанційованість, різкість рухів, демонстративний контроль простору чи емоційну холодність. Гордон Олпорт одним із перших надав наукове визначення упередження, розглядаючи його як антипатію - емоційно негативне ставлення, що ґрунтується на хибних і надмірно узагальнених уявленнях. Також Олпорт запропонував шкалу для опису поведінкового компонента упереджень і оцінки рівня дискримінаційних проявів. Вона включає п'ять рівнів: від вербальної агресії у вигляді образливих висловлювань, через посилення психологічної дистанції та уникнення контактів, запровадження обмежень щодо групи, прояви насильства - до крайнього рівня фізичного знищення [5].

Методика розроблена Кеннетом Томасом і Ральфом Кілменом у 1974 році, є одним із найпоширеніших інструментів аналізу конфліктної поведінки. Вона ґрунтується на двовимірній моделі, що включає рівень асертивності (орієнтація на власні інтереси) та рівень кооперативності (орієнтація на інтереси іншої сторони). Поєднання цих параметрів визначає п'ять основних стилів поведінки у конфлікті: конкуренцію, співпрацю, компроміс, уникнення та пристосування. У

практичному вимірі, зокрема в діяльності поліцейського, важливу роль відіграє не лише вербальна, а й невербальна поведінка, яка може впливати на розвиток конфліктної ситуації. Так, агресивні або холодні невербальні сигнали - міміка, жести, інтонація, порушення особистого простору - можуть сприйматися громадянином як прояв інтолерантності та психологічного тиску. Це нерідко стає пусковим механізмом конфлікту, активізуючи захисні реакції у вигляді опору, емоційної напруги або відмови від співпраці, що особливо негативно позначається на взаємодії з потерпілими та свідками [6].

Таким чином, латентні форми інтолерантної поведінки у професійній діяльності поліцейського є складним соціально-психологічним явищем, що проявляється переважно через невербальні механізми комунікації та виступає одним із прихованих чинників виникнення конфліктів у правоохоронній сфері. Практичне подолання латентних форм інтолерантної поведінки у діяльності поліцейських потребує системного поєднання психологічної підготовки, конфліктологічної компетентності та розвитку культури професійної комунікації. Насамперед доцільним є впровадження регулярних тренінгів із невербальної комунікації, де поліцейські відпрацьовують контроль міміки, інтонації, жестів і пози, а також навички усвідомлення власних емоційних реакцій у стресових ситуаціях. Це дозволяє зменшити ризик несвідомого прояву зверхності, агресивності або емоційного дистанціювання під час взаємодії з громадянами.

Важливим напрямом є профілактика професійного вигорання через психологічний супровід, регулярну діагностику емоційного стану та тренінги зі стресостійкості, оскільки саме емоційне виснаження часто є прихованим джерелом інтолерантної поведінки. Доцільно також розвивати навички деескалації конфліктів і моделювати типові службові ситуації з різними категоріями населення, що дозволяє формувати правильні поведінкові реакції у складних умовах.

Комплексне впровадження цих заходів дозволить зменшити прояви латентної інтолерантності, знизити рівень конфліктності у взаємодії з населенням та підвищити рівень довіри до поліції як ключового інституту правопорядку.

Література:

1. Євдокімова О.О., Пономаренко Я.С. Комунікативна толерантність поліцейських у контексті вивчення їх емоційного інтелекту. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. м. Харків, Харківський національний університет внутрішніх справ. 2019. № 2 (73), С.120
URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/459269d7-ed82-4045-b974-62a444792b5d/content>
2. Мухіна Г.В. Толерантність як складник професійної компетентності майбутніх поліцейського та поліцейської. *Правовий часопис Донбасу* № 4 (77) 2021 р.
URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/22.-muhina.pdf>

3.Зелінський Ю.П., Кузьменко О.В. Необхідність системи розпізнавання мімічних проявів на обличчі людини. *Розвиток освіти, науки та бізнесу* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м.Дніпро, 3-4 грудня 2020р.). Дніпро. 2020. Т.1. 638 с.

URL:[http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10007/1/\(Part%201\)%20Conference%20Results%202020.pdf#page=418](http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10007/1/(Part%201)%20Conference%20Results%202020.pdf#page=418)

4. Янкін, В. (2026). Стереотипізація як чинник консолідації та диференціації соціальних груп. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (February 27, 2026; Stockholm, Sweden), 284–288.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/3794>

5. Myroshnyk, O. (2023). Conceptual approaches to the study of social-psychological factors of prejudice. *Psychology and Personality*, 13(2), 195-208.

URL: <https://psychpersonality.com.ua/uk/journals/tom-24-2-2023/kontseptualni-pidkhodi-do-vivchennya-sotsialno-psikhologichnikh-chinnikiv-uperedzhennya>

6. Лосієвська О.Г., Мальнев А.С. Дослідження стилів поведінки у конфліктних ситуаціях у працівників сфери обслуговування. *The XVI International Scientific and Practical Conference «Scientific trends: history, development and existing problems»*, April 21-23, 2025, Krakow, Poland. 195p.

URL:<https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2025/03/scientific-trends-history-development-and-existing-problems.pdf#page=137>

Section 1. Psychology of Conflict in the Context of Modern Social Transformations

Andrii Zagitov, Student

Odesa Polytechnic National University

PSYCHOLOGY OF CONFLICT UNDER SOCIAL TRANSFORMATION: FEAR, COGNITIVE BIAS AND COLLECTIVE BEHAVIOUR

Social transformations currently experienced by Ukraine – armed conflict, forced displacement, shifting collective identities and institutional instability. Conflict is traditionally analysed through the lens of competing interests, ideologies or resources. However, the psychological dimension of conflict – the mechanisms that cause people to act against their declared values, to support collective narratives without critical reflection, and to reproduce destructive patterns of interaction – remains insufficiently addressed in practical terms.

The aim of this paper is to outline the key psychological mechanisms underlying both interpersonal and social conflict, drawing on contemporary research in neurobiology, cognitive psychology and emotional intelligence theory.

Fear as the primary mechanism of conflict

Neuroscientific research consistently demonstrates that most reactions which individuals explain through rational reasoning are, in the first instance, reactions of the limbic system. The amygdala – the brain structure responsible for processing threats – responds to perceived danger within tens of milliseconds, long before the cerebral cortex can perform situational analysis. Antonio Damasio showed that emotional reactions do not merely accompany decisions but initiate them [1]. Fear does not obstruct rational thought – it thinks in place of it.

Oleg Tsendrovskiy, in his work *Action Rather Than Reaction*, draws attention to the evolutionary depth of this mechanism: the limbic system connects humans not only with other mammals but with reptiles and fish. Needs for safety, status, territory and recognition have been shaped over hundreds of millions of years of evolution – and it is these, not abstract ideas, that determine most conflict responses [8]. This means that conflict in the majority of cases is not the result of opposing convictions, but of a shared underlying fear: fear of losing safety, status, identity or group belonging.

Cognitive dissonance and self-justification

Beyond fear, cognitive dissonance plays a critical role in sustaining conflict. Leon Festinger demonstrated that the mind eliminates the discomfort caused by contradictions between action and self-image through the path of least resistance: not by changing behaviour, but by reinterpreting it [2]. In the context of conflict, this means that a participant who has engaged in destructive behaviour will tend to reconstruct their motivation in a way that preserves their self-image as justified.

Eric Berne described this at the level of interpersonal interaction: people reproduce repetitive scenarios – "games" – with a predictable psychological "payoff", even when those scenarios are destructive [3]. The role of "victim", "rescuer" or "persecutor" provides a participant with a stable identity and a way of structuring social reality. Exiting such a scenario requires awareness of the mechanism itself – something most conflict participants do not achieve.

Daniel Kahneman's framework of two thinking systems is equally relevant here: System 1, fast and emotional, generates the immediate reactions that drive conflict behaviour; System 2, slow and analytical, is the system capable of interrupting these reactions – but only when it is deliberately engaged [5]. In conditions of high stress and threat, System 2 is among the first capacities to be suppressed.

Collective memory as a constructed narrative

Social conflicts rarely arise without foundation in collective memory: shared or opposed histories, accumulated grievances, interpretations of past events. Yet research by Daniel Schacter demonstrates that memory – both individual and collective – is not a recording but a construction [6].

Three of the seven "sins of memory" described by Schacter are particularly relevant to understanding conflict. First, bias: memories of past events are unconsciously rewritten under the influence of current beliefs. A community in conflict will "remember" its shared history with a neighbour differently than the same community in peacetime. Second, suggestibility: the framing of a question or narrative influences what people subsequently "recall". A propaganda interpretation repeated over time becomes indistinguishable from personal memory. Third, misattribution: a person remembers the fact but forgets its source – a belief absorbed from external influence comes to feel like an independently reached conclusion [7]. Collective narratives on which social conflicts are built are therefore not simply "true" or "false" – they are systematically distorted constructions shaped by fear, group identity and repetition.

Emotional intelligence as a tool for de-escalation

If fear and cognitive distortion are the primary psychological mechanisms of conflict, the central instrument of de-escalation is the capacity to notice these mechanisms in oneself. Daniel Goleman described self-awareness – the ability to recognise one's own emotional states as they arise – as the foundation of emotional intelligence [4]. In the context of conflict, this has direct practical significance: a mediator or negotiation participant who can notice their own fear or irritation before it becomes action gains what might be called a "choice gap" – a brief interval between stimulus and response in which a considered reply becomes possible rather than an automatic reaction.

Goleman also describes empathy as the ability to read another person's emotional state through non-verbal signals [4]. In mediation practice, this capacity is central: understanding that an opponent's fear and aggression are primarily limbic reactions – not expressions of their fixed nature – makes a fundamentally different mode of engagement possible.

Conclusions

The psychology of conflict under conditions of social transformation cannot be reduced to an analysis of interests or ideologies. Conflict is rooted in deeper layers of human psychology: in the limbic responses of fear and threat, in the mechanisms of cognitive dissonance and self-justification, and in the systematic distortions of collective memory. These mechanisms are universal – they do not depend on the specific culture, language or political position of conflict participants.

Effective work with conflict – whether in the format of mediation or in the context of social reintegration – requires taking these psychological realities into account. Developing emotional

intelligence among conflict participants, building the capacity for critical reflection on one's own reactions and on collective narratives, is not a secondary but a central task of conflict resolution practice. The ability to observe one's own fear, without suppressing it or acting on it automatically, is the foundational condition for any genuine de-escalation.

References:

- [1] Damasio A. R. Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain. New York : G.P. Putnam, 1994. 312 p.
- [2] Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford : Stanford University Press, 1957. 291 p.
- [3] Berne E. Games People Play: The Psychology of Human Relationships. New York : Grove Press, 1964. 192 p.
- [4] Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York : Bantam Books, 1995. 352 p.
- [5] Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 p.
- [6] Schacter D. L. The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers. Boston : Houghton Mifflin, 2001. 272 p.
- [7] Schacter D. L. The seven sins of memory: an update. Memory. 2022. Vol. 30, No. 1. P. 37–42.
- [8] Tsendrovskiy O. Action Rather Than Reaction. Moscow : Bombora, 2019. 320 p.

Секція 1: Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Іваненко В.С., головний спеціаліст відділу планування та
координації дій у надзвичайних ситуаціях
*Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного
захисту населення Миколаївської міської ради*

**ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Конфлікт у системі безпеки та цивільного захисту формується внаслідок суперечностей між інтересами, цілями, ціннісними орієнтаціями або ресурсними можливостями різних суб'єктів, залучених до процесів забезпечення захисту населення і територій. У межах зазначеної системи він не обов'язково набуває виключно негативного характеру, оскільки може виконувати функцію індикатора наявних дисфункцій в управлінських механізмах, недоліків у координації дій або

обмеженості ресурсного забезпечення. Водночас конфліктні ситуації здатні виступати каталізатором удосконалення організаційних підходів і підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації, сприяючи розвитку системи цивільного захисту в цілому.

Система цивільного захисту характеризується як багаторівнева та багатосуб'єктна структура, у межах якої відбувається взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підрозділів ДСНС, правоохоронних органів, медичних служб, військових формувань, а також населення. Кожен із зазначених суб'єктів виконує специфічні функції та орієнтується на власні пріоритети [8, с. 222], які в умовах надзвичайних ситуацій можуть не збігатися між собою. Зокрема, у процесі ліквідації наслідків техногенної аварії органи місцевого самоврядування можуть зосереджувати зусилля на оперативному відновленні інфраструктури та зниженні рівня соціальної напруги, тоді як рятувальні служби приділяють першочергову увагу евакуації населення і локалізації небезпечних факторів, а медичні підрозділи наданню невідкладної допомоги постраждалим. За таких обставин виникає ймовірність формування конфлікту інтересів, зокрема щодо розподілу ресурсів, визначення послідовності дій і встановлення пріоритетності виконання завдань.

У системі безпеки однією з ключових характеристик конфлікту є його динамічний характер та зумовленість впливом зовнішніх факторів. У період відносної стабільності конфліктні прояви здебільшого мають форму організаційних суперечностей [3, с. 239], зокрема міжвідомчих розбіжностей щодо розподілу повноважень або фінансування заходів у сфері цивільної захисту. Водночас у кризових умовах, таких як повені, пожежі, аварії на промислових об'єктах чи воєнні дії, конфлікти істотно загострюються, що пояснюється обмеженістю часу на прийняття управлінських рішень та значним підвищенням вартості помилок. Зокрема, під час масштабного повені може виникати ситуація, за якої різні служби одночасно потребують використання однакових технічних ресурсів для евакуації населення, що спричиняє напруження в процесі їх розподілу та обумовлює необхідність ефективної координації дій.

У процесі забезпечення безпеки повне усунення конфліктів є об'єктивно недосяжним, що зумовлено складністю та багатосуб'єктністю відповідної системи. Водночас існує можливість їх ефективного регулювання та зниження рівня негативного впливу на функціонування управлінських механізмів [1, с. 34]. Дієздатна система цивільної захисту ґрунтується на впровадженні погоджених механізмів координації, чіткому розмежуванні повноважень між суб'єктами, уніфікації стандартів реагування, а також забезпеченні належного рівня комунікації. У цьому контексті формування єдиних штабів управління під час надзвичайних ситуацій сприяє

мінімізації ризиків дублювання функцій та виникнення суперечливих управлінських рішень між різними службами.

Слід підкреслити, що конфлікти в системі безпеки можуть набувати як конструктивного, так і деструктивного характеру. Конструктивний вимір конфлікту сприяє ідентифікації уразливих елементів системи, активізує пошук ефективніших управлінських рішень та стимулює удосконалення нормативно-правового забезпечення. Зокрема, після масштабних надзвичайних ситуацій здійснюється комплексний аналіз діяльності всіх суб'єктів реагування, що дає змогу виявити недоліки координації та оптимізувати подальші алгоритми дій. Водночас деструктивні прояви конфлікту можуть зумовлювати затримки у прийнятті управлінських рішень, нераціональне використання ресурсів і, як наслідок, створювати загрози для життя та здоров'я населення.

Конфлікт у системі безпеки та цивільної захисту постає як складне багатовимірне явище, що виникає внаслідок взаємодії різних суб'єктів із відмінними інтересами та специфічними умовами діяльності. Його сутність полягає не лише в наявності протиріч, а й у потенціалі розвитку системи через їх своєчасне виявлення, подолання та врегулювання [5, с. 131]. Ефективне управління конфліктами є одним із визначальних факторів забезпечення стабільного функціонування системи цивільної захисту та належного рівня безпеки населення.

Особливості конфліктної поведінки персоналу служб безпеки та цивільної захисту визначаються специфікою їх професійної діяльності. Високий рівень відповідальності, наявність підвищених ризиків, а також необхідність функціонування в умовах невизначеності та обмеженого часу обумовлюють виникнення конфліктів [2, с. 38], які постають не лише як наслідок міжособистісних суперечностей, а й як результат об'єктивних факторів, що супроводжують виконання службових обов'язків. За таких обставин працівники змушені приймати рішення в максимально стислий термін, часто за умов недостатності або неповноти інформації. В свою чергу це може зумовлювати розбіжності в підходах до реалізації дій, інтерпретації ситуації та визначення пріоритетних напрямів діяльності.

В умовах надзвичайних ситуацій конфліктна поведінка набуває специфічних рис, зокрема ситуативності та імпульсивності. Вони зумовлюють високий рівень психоемоційного напруження. У процесі ліквідації наслідків пожеж або техногенних аварій працівники рятувальних підрозділів можуть вступати у конфліктні взаємодії через відмінності у баченні тактики гасіння чи організації евакуаційних заходів, оскільки їх рішення значною мірою спираються на індивідуальний професійний досвід і набуті навички. Аналогічні суперечності виникають і на міжвідомчому рівні [6, с. 84]: представники правоохоронних органів можуть

наполягати на обмеженні доступу до небезпечної зони з міркувань безпеки, тоді як медичний персонал орієнтується на необхідність якнайшвидшого надання допомоги потерпілим, що об'єктивно зумовлює виникнення напруженості в процесі взаємодії між різними службами.

Конфліктна поведінка службовців значною мірою визначається специфікою ієрархічно вибудованої системи управління та підвищеним рівнем дисциплінарних вимог. У таких умовах конфлікти, як правило, не набувають відкритого характеру, а проявляються у латентних формах, зокрема через приховане невдоволення, формалізоване виконання службових розпоряджень або елементи пасивного опору. Коли працівник не погоджується з управлінським рішенням щодо розподілу ресурсів, його професійна діяльність може характеризуватися зниженням ініціативності, що, своєю чергою, негативно позначається на загальній ефективності функціонування підрозділу. Водночас у критичних обставинах жорстка субординаційна модель управління виконує стабілізуючу функцію [7, с. 215], стримуючи ескалацію конфліктів і забезпечуючи належну оперативність у процесах прийняття та реалізації управлінських рішень.

Суттєвим фактором, що впливає на поведінкові прояви рятувальників, є інтенсивне емоційне навантаження. Професійна діяльність в умовах постійної загрози життю, а також безпосереднє спостереження за людськими втратами та масштабними руйнуваннями спричиняють розвиток емоційного виснаження, підвищення рівня дратівливості та зниження толерантності у міжособистісній взаємодії. Внаслідок тривалого притягнення до рятувальних операцій працівники можуть демонструвати загострену реакцію на зауваження з боку колег або керівництва, що, в свою чергу, підвищує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій навіть з незначних приводів.

Характерною ознакою конфліктної поведінки є її функціональна спрямованість, що виявляється у професійній площині взаємодії. У значній кількості випадків конфлікти мають робочий характер і орієнтовані на досягнення оптимального результату. Зокрема, обговорення між фахівцями щодо вибору найбільш ефективних способів ліквідації наслідків аварії може супроводжуватися підвищеним емоційним напруженням, однак у підсумку сприяє виробленню більш обґрунтованих та результативних управлінських рішень. У цьому контексті конфлікт виступає як інструмент професійної комунікації та взаємодії.

Водночас зберігається ризик трансформації конструктивних суперечностей у деструктивну форму, особливо за умов недостатньої ефективності комунікаційних процесів або нечіткого розмежування функціональних обов'язків. У разі відсутності належної узгодженості між підрозділами під час реагування на надзвичайні ситуації це може призводити до взаємних звинувачень, втрати довіри та зниження ефективності спільної діяльності. За таких обставин

конфлікт втрачає свій конструктивний потенціал і, навпаки, ускладнює процес вирішення поставлених завдань [4, с. 97].

Конфліктна поведінка працівників служб безпеки та цивільного захисту формується під впливом як професійних й психологічних факторів. Вона характеризується поєднанням вимог жорсткої дисципліни, підвищеного рівня емоційної напруженості та необхідності забезпечення результативної взаємодії в екстремальних умовах. Усвідомлення та належна інтерпретація зазначених особливостей має принципове значення для розроблення ефективних механізмів управління конфліктами, підвищення результативності функціонування відповідних служб та забезпечення належного рівня безпеки населення.

Отже, конфлікти в системі безпеки та цивільної захисту є об'єктивно зумовленим і невід'ємним елементом її функціонування. Вони виникають внаслідок складної взаємодії чисельних суб'єктів із різними інтересами, повноваженнями та умовами діяльності. Їх поява детермінується як організаційними особливостями системи, так і специфікою професійної діяльності персоналу. Встановлено, що конфлікти можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. З одного боку, вони сприяють виявленню недоліків у системі управління, координації, стимулюють удосконалення механізмів реагування на надзвичайні ситуації та розвиток професійної взаємодії. З іншого боку призводять до зниження ефективності діяльності підрозділів, затримок у прийнятті рішень, нераціонального використання ресурсів та створення додаткових загроз для безпеки населення.

Література:

1. Дідняк А.В. Кризове управління та реагування на екстрені ситуації: ключові аспекти забезпечення безпеки у готельній індустрії : тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Миколаїв, 29-31 жовтня 2025 р.). Миколаїв: МНАУ, 2025. С. 32-35. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22909>.

2. Іваненко В.С., Курепін В.М. Визначення величини ризику: значущість та ймовірність. OSHAgro – 2025 : збірник тез доповідей V міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2025 року / МОН України ; Національний університет біоресурсів і природокористування України ; Науково-виробничий журнал «Охорона праці» ; Європейське співтовариство з охорони праці. Київ, 2025. С. 37-39. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/23333>.

3. Іваненко В.С., Курепін В.М. Розвиток комунікативної компетентності фахівців цивільного захисту в умовах цифрової трансформації освіти. Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-

конференції пам'яті філолога, журналіста та захисника України Володимира Мукана (м. Ірпінь – Ломжа, 20 лютого 2026 року). Ломжа : MANS w Łomży, 2026 С 232-242. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/24764>.

4. Курепін В.М., Зубехіна-Хайят О.В. Механізми антикризового управління як основа адаптації бізнесу до турбулентного середовища. *Modern Economics*. 2025. № 54(2025). С. 95-103. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V54\(2025\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V54(2025)-13).

5. Курепін В.М., Іваненко В.С. Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях. *Modern Economics*. 2025. № 49(2025). С. 124-132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V49\(2025\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17).

6. Курепін В.М., Іваненко В.С., Марченко Д.Д. Цивільний захист: надзвичайні ситуації мирного та воєнного часу. Частина 2. Надзвичайні ситуації техногенного характеру: дії населення при загрозі та у разі виникнення надзвичайних ситуацій : навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти. Миколаїв: МНАУ, 2026. 397 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/24226>.

7. Курепін В.М., Курепін Д.В., Іваненко В.С. Цивільний захист: навчальний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти. Миколаїв: МНАУ, 2025. 491 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20130>.

8. Соколюк-Орел Д.А. Особливості співпраці місцевих органів влади та пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану. Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 220-223. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18498>.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Каретна О.О., доцент, кандидат політичних наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Наше сьогодення відрізняється безпрецедентною швидкістю змін, які проявляються у таких явищах, як глобалізація, технологічні революції, трансформації в соціальній структурі та політичні зміни. Ці процеси, відомі як соціальні трансформації, створюють атмосферу невизначеності, в якій традиційні моделі поведінки та передбачуваність відходять на другий план, поступаючись місцем спонтанності та необхідності постійної адаптації до нових умов. У такій обстановці психологічне благополуччя людини безпосередньо пов'язане з її здатністю до адаптивної поведінки та стійкості до стресу.

Психологічне здоров'я молоді в умовах соціокультурних трансформацій сучасного суспільства набуває все більшої значущості. Це викликає серйозне занепокоєння серед громадськості та вчених, адже саме від стану молодого покоління залежить майбутнє країни. Саме молодь відіграє ключову роль у формуванні спрямування суспільного розвитку, збереженні культурних цінностей та традицій, а також у реалізації власного потенціалу. Суть проблеми полягає у дисбалансі між швидкими соціокультурними трансформаціями та можливостями молоді до психологічної адаптації, що робить необхідним вивчення факторів, що впливають на збереження та зміцнення психологічного здоров'я молодого покоління [2, с. 67].

Сучасне життя з великим обсягом інформації і стресорів (тривала пандемія, військовий стан у державі) вимагає від особистості багато емоційних ресурсів, швидких змін, оволодіння багатьма навичками, які необхідні для швидкого процесу адаптації та розвитку адаптивної поведінки. Більшість видів діяльності людини безпосередньо пов'язані зі спілкуванням і постійними контактами, де важливу роль відіграє успішне й безконфліктне спілкування [1, с. 82]. Невизначеність викликає у людини почуття занепокоєння та тривоги, оскільки позбавляє її звичних орієнтирів і контролю над ситуацією. Нemoжливість передбачити майбутнє, оцінити ризики та обрати оптимальний шлях розвитку призводить до підвищення рівня стресу.

Стрес - це реакція організму на виклики та загрози. Коли людина відчуває загрозу, стресова система вивільняє гормони стресу, які підвищують здатність діяти в екстремальних ситуаціях. Це призводить до фізичних змін, що мобілізують стресову систему для захисту організму. Проте

стрес може мати і негативний вплив, викликаючи проблеми з пам'яттю, тривожність, та різні фізичні і психологічні прояви, такі як дратівливість, депресія, втрата апетиту тощо [3, с.17-18].

Здебільшого це проявляється у вигляді:

- емоційної напруженості: підвищена тривожність, дратівливість, страх, депресивні настрої;
- когнітивних порушень: труднощі з концентрацією уваги, прийняттям рішень, погіршення пам'яті;
- фізіологічних реакцій: порушення сну, апетиту, головні болі, м'язове напруження;
- змін у поведінці: уникнення, зволікання, агресія, імпульсивність.

В умовах соціальних трансформацій невизначеність багаторазово посилюється, зачіпаючи практично всі сфери життя: від професійної діяльності та особистих стосунків до світогляду та соціальних цінностей. Соціально-психологічна адаптація це здатність людини ефективно взаємодіяти з навколишнім суспільством. Вона включає в себе вміння брати на себе різні соціальні ролі, задовольняти свої особисті потреби в рамках загальноприйнятих норм, успішно справлятися з життєвими труднощами, формувати позитивне ставлення до себе та адекватну самооцінку, а також регулювати свої емоції та підтримувати психічне здоров'я. Однак процес адаптації може бути ускладнений низкою соціальних факторів. До них належать стигматизація, тобто негативне сприйняття з боку суспільства, відсутність підтримки з боку сім'ї та друзів, а також обмежені можливості для інтеграції в спільноту. Ці аспекти можуть значно ускладнити життя людини та її здатність адаптуватися в соціальному середовищі.

Адаптація - звикання до стресу. Час адаптації залежить від багатьох факторів: вродженої стресостійкості, готовності до стресу, рівня небезпеки (реальної та фантомної) та ін. При відсутності адаптації до стресу може розвинутисть апатія та депресія, стрес може перейти у хронічну форму. Стрес може виникати не лише через зовнішні фактори та обставини, але й через внутрішні, пов'язані з особистістю. Під його впливом наша поведінка може значно відрізнятись від звичайного. Існує комплекс поведінкових змін, які є ознаками сильного стресу. Важливо чітко усвідомлювати ознаки стресу, щоб вчасно вжити заходів для його мінімізації та нейтралізації його негативного впливу на життя [5, с. 297]. У контексті невизначеності та трансформацій адаптивна поведінка включає в себе:

- когнітивну гнучкість: здатність змінювати свої установки, переконання та стратегії мислення, залежно від нових обставин. Люди з високою когнітивною гнучкістю легше переглядають застарілі уявлення та знаходять нові рішення;

- емоційна регуляція: уміння усвідомлювати, розуміти та керувати своїми емоціями. Це не придушення емоцій, а їх конструктивне переживання, що дозволяє зберігати внутрішню рівновагу та не приймати поспішних, продиктованих емоціями рішень;

- проактивність: активна життєва позиція, спрямована на передбачення змін, постановку нових цілей і пошук можливостей, а не пасивне очікування;

- формування нових смислів: здатність знаходити значення і мету в мінливих умовах, переосмислювати свій досвід і життєві пріоритети.

Дослідники підкреслюють значні індивідуальні особливості адаптації та стійкості до емоційних стресів. Зазначається полярність якостей, що забезпечують або протидіють стійкості до стресу, при цьому самі якості мають різні визначення. Наприклад, застосовуються поняття, такі як толерантність до стресу (stress tolerance). Їм протистоять інтолерантність, «психосоціальна вразливість» («psychosocial vulnerability») по відношенню до стресу. Слід зазначити, що Г. Сельє, вживав поняття стресостійкості, спочатку розглядаючи його як фізіологічне явище [4, с. 78].

Стресостійкість це індивідуальна психологічна особливість, що визначає здатність особистості зберігати психічну та фізичну працездатність, а також емоційну рівновагу під впливом стресових факторів. Вона є ключовим компонентом адаптивної поведінки.

Основні складові стресостійкості включають:

- самооцінка та самоефективність: позитивне ставлення до себе та віра у власні сили допомагають долати труднощі та зберігати мотивацію;

- оптимізм: здатність бачити позитивні сторони навіть у складних ситуаціях, віра у можливість подолання проблем;

- соціальна підтримка: наявність міцних міжособистісних зв'язків, довірчі відносини з близькими, друзями, колегами, які можуть надати емоційну та практичну допомогу;

- копінг-стратегії: набір способів подолання стресу. До ефективних копінгів належать: пошук інформації, планування, звернення по допомогу, переоцінка ситуації. Неefективні копінгі, такі як уникнення, самозвинувачення, агресія, можуть посилювати стрес;

- навички релаксації та саморегуляції: Опанування технік медитації, дихальних вправ, аутотренінгу допомагає знизити фізіологічне напруження та відновити внутрішній баланс.

Соціальні трансформації, незважаючи на свою складність і потенційну травматичність, можуть виступати й як стимул для розвитку особистості. Зіткнення з новими викликами змушує людину переглядати свої ресурси, розвивати нові навички та знаходити більш ефективні способи взаємодії зі світом:

- розвиток особистісних ресурсів: необхідність адаптуватися до мінливих умов стимулює розвиток когнітивної гнучкості, емоційного інтелекту, креативності.

- переосмислення цінностей: соціальні трансформації часто змушують замислитися над пріоритетами, переглянути свої цінності та знайти нові сенси в житті;

- зміцнення соціальних зв'язків: в умовах невизначеності люди частіше шукають підтримки у близьких, що може сприяти зміцненню сімейних та дружніх стосунків.

Можна зробити висновок, що в епоху постійних соціальних трансформацій та невизначеності адаптивна поведінка та стресостійкість стають не просто бажаними, а необхідними якостями для психологічного благополуччя та успішної життєдіяльності. Розвиток когнітивної гнучкості, емоційної регуляції, проактивності, позитивного мислення та вміння ефективно використовувати стратегії подолання стресу є ключовим для особистості, яка прагне зберегти внутрішню стабільність і знаходити можливості для зростання в умовах змін. Психологічна наука продовжує досліджувати ці феномени, пропонуючи нові підходи та інструменти для підтримки людей у їхньому прагненні до адаптації та стійкості в динамічно мінливому світі.

Література:

1. Заушнікова М. Ю., Тонкопей Ю. Л. Комунікативна компетентність як чинник розвитку адаптивної поведінки студентів-першокурсників. *Габітус*. 2023. Вип. 52. С. 82–87.

2. Каретна О. О. Проблеми психологічного здоров'я молоді в епоху соціальних та культурних змін. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я в умовах війни* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 листоп. 2025 р.) / за заг. ред. О. В. Бацилевої. Київ, 2025. С. 67–69.

3. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 324 с.

4. Слободяник Н. В. Стресостійкість як психологічний ресурс особистості в ситуації змін. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Т. 35 (74), № 4. С. 91–95.

5. Ташматов В. А., Каретна О. О., Марченко А. В. Психологічні аспекти стресу та методи його подолання. *Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень* : зб. наук. пр. з матеріалами III Міжнар. наук. конф. (м. Ужгород, 17 трав. 2024 р.) / Міжнар. центр наук. дослідж. Вінниця : УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 297–298.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Клименко І., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Матієнко Т.В.,

кандидат юридичних наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕМПАТІЇ ТА МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ

Емпатія як фундаментальний психологічний конструкт забезпечує здатність особистості до розуміння та поділу емоційних станів іншої людини, що є основою міжособистісної взаємодії. В умовах тривалого, інтенсивного стресу, спричиненого воєнним станом, цей феномен зазнає глибоких трансформацій. Сучасна психологічна наука розглядає емпатію не лише як стабільну рису, але і як динамічний ресурс, що піддається виснаженню під впливом хронічної травматизації [3, с. 80].

Аналіз наукових підходів дозволяє виділити чотири домінантні вектори трактування емпатії: як розуміння потреб іншого, як спільне відчуття події, як афективний зв'язок із групою та як професійну компетенцію фахівців допомагаючих професій [5, с. 15]. Згідно з гуманістичними підходами, зокрема поглядами К. Роджерса, здатність до емпатійного розуміння розглядається як фундаментальна умова особистісного зростання. Це дозволяє делікатно досліджувати внутрішній світ іншої людини, зберігаючи при цьому власну ідентичність. Проте в умовах повномасштабної війни ця межа часто стирається, перетворюючись або на повне емоційне злиття з травмою, що веде до вторинної травматизації, або на жорстке емоційне відсторонення як механізм психологічного захисту.

Трансформація емпатії відбувається на тлі масового поширення стану безнадійності та депресії. Постійна загроза життю та невизначеність створюють специфічне поле для комунікації, де звичні соціальні норми поступаються місцем стратегіям виживання. У цьому контексті важливо розрізнати афективну емпатію, яка є автоматичною реакцією на стан іншого, та когнітивну емпатію, що базується на інтелектуальному аналізі ситуації [5, с. 18].

Тривалий стрес не лише змінює когнітивні настанови, але й глибоко вражає нейрофізіологічний стан особистості. Одним із найбільш виражених наслідків війни стало масове порушення сну, що фіксується у понад 50 % громадян [2, с. 1]. Хронічна депривація сну та

постійні нічні пробудження створюють умови для виникнення парасомній та сонного паралічу, що безпосередньо корелює з рівнем тривожності та здатністю до регуляції емоцій у денний час.

Сонний параліч - це феномен, який виникає під час переходу між неспанням і сном, коли людина перебуває у свідомості, але не може рухатися [1, с. 156]. Біологічно це пояснюється дисбалансом нейромедіаторних систем: ацетилхолін підтримує активність мозку, тоді як серотонін та норадреналін, відповідальні за м'язовий тонус, ще не почали працювати в повному обсязі [1, с. 157]. Такий стан супроводжується інтенсивним страхом, що в умовах війни інтегрується в загальну структуру посттравматичних розладів.

Порушення архітектури сну (NREM та REM фаз) веде до зниження емоційної лабільності. Саме під час REM-фази відбувається переробка емоційно значущої інформації. Відтак, дезорганізація нічного відпочинку серед українців виступає не лише симптомом пережитого, а й вагомим чинником, що ускладнює повноцінну взаємодію в соціумі. Крім того, наслідки у вигляді нічних жахів та зупинок дихання уві сні провокують постійну перевтому, що робить людину більш вразливою до конфліктів.

В умовах тривалого воєнного конфлікту емпатія може трансформуватися у джерело деструктивного навантаження. Емоційне виснаження визначається як стан спустошення, апатії та втрати всіх видів ресурсів під безперервним впливом війни [3, с. 80]. Ознаками цього стану є психоемоційні «гойдалки», постійна роздратованість від новин та песимістичний настрій [3, с. 82]. Втома від співчуття виникає як результат надмірної експозиції до страждань інших людей. Вона проявляється через відчуття втрати сил, яких не вистачає навіть на вирішення власних проблем [3, с. 82].

Особливо вразливими є особи з високим рівнем емпатійності, які не мають сформованих навичок «інформаційної гігієни». Постійне занурення в новини про трагічні події через медіа-ресурси провокує особливий вид стресу, за якого спостерігач мимоволі перебирає на себе стан потерпілого. У той же час когнітивна емпатія часто виступає протективним чинником, що дозволяє зберігати професійну дієздатність без повного емоційного занурення [6, с. 20].

Як реакція на надмірний стрес у частини населення розвивається стратегія соціального та емоційного відчуження. Це латентна стратегія психологічного захисту, яка може маскуватися під адаптивну або нейтральну поведінку [4, с. 1]. Стан «психологічного вимкнення» дозволяє особистості функціонувати в умовах катастрофи, але суттєво обмежує її здатність до емпатії та просоціальної активності. Дослідження ідентифікували кілька типів відчуження: встановлено, що жінки та молодь частіше демонструють емоційне дистанціювання як форму самозбереження [4,

с. 1]. Мешканці великих міст також більш схильні до цього типу реагування через інформаційне перевантаження.

Важливим теоретичним підґрунтям є концепція про деструкцію базових життєвих опор, згідно з якою кризові події підривають віру людини в безпеку навколишнього середовища. Гіперпильність та очікування нападу роблять міжособистісну комунікацію більш напруженою та менш щирою. Міжособистісна комунікація в умовах війни змінюється під впливом потреби в безпеці та економії психологічних ресурсів. У родинах, що тривалий час перебувають у кризовій ситуації, часто спостерігаються труднощі в спілкуванні: відстороненість, небажання торкатися болючих тем або раптової вияви роздратування. Це є наслідком зниження порогу толерантності до фрустрації та накопиченої втоми.

Взаємодія з тими, хто має бойовий досвід, потребує особливої тактовності. Важливо забезпечити відчуття підтримки, уникаючи при цьому директивних порад, а емпатія має проявлятися через щире залученість без зайвого жалю. Окремим чинником трансформації є диджиталізація спілкування. Сьогоднішні реалії показують, що надмірна залежність від цифрового спілкування може посилювати відчуття самотності. Оскільки текстовий формат не завжди здатен передати глибину почуттів, люди все частіше використовують візуальні засоби для вираження емоцій.

Життєстійкість особистості визначає її здатність зберігати емоційний комфорт та адаптивність навіть під час катастрофічних подій. Статистичні дані свідчать, що лише невелика частка населення зберігає високу психологічну стійкість, тоді як значна кількість людей відчуває втрату контролю над обставинами. Низький рівень адаптивності часто веде до використання захисних механізмів у вигляді ігнорування реальності, що негативно позначається на якості стосунків. Разом з тим, здатність до співчуття допомагає зміцнювати соціальні контакти, що є вагомим чинником у профілактиці пригнічених станів. Внутрішня врівноваженість, емоційна відкритість та лояльність до оточуючих стають ключовими елементами підтримки стабільності в умовах воєнних викликів.

Отже, трансформація емпатії та міжособистісної комунікації в умовах тривалого стресу характеризується переходом від спонтанного афективного відгуку до стратегій емоційного заощадження та когнітивної адаптації. Основними загрозами є втома від співчуття, соціальне відчуження та конфліктність, спричинена нейрофізіологічним виснаженням. Збереження емпатійного ресурсу потребує системної підтримки, що включає інформаційну гігієну, стабілізацію режиму сну та розвиток навичок підтримуючої комунікації.

Література:

1. Ткаченко С. С. Фізіологічні механізми «Сонного паралічу». *Світ наукових досліджень* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 24-25 квітня 2025 р.) / за ред. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2025. 204 с. С.156-158 URL: https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1747664147.pdf#page=156 (дата звернення: 25.03.2026).
2. Порушення сну у період воєнного стану. URL: <https://moz.gov.ua/uk/vispatisja-v-umovah-vijni-jak-vporatis-iz-porushennjam-rezhimu-snu>
3. Шель Н. В. Емоційне виснаження та втома під час війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса* (Серія «Психологічні науки», № 2 (5), 2024.С. 80-82. (дата звернення: 26.03.2026). URL: <https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/16898/16796>
4. Сафронова М., Петровська І. Емоційне та соціальне відчуження українців під час війни: результати пілотного дослідження. *Психологічний журнал*. Том 11 № 3 (2025). (дата звернення: 27.03.2026). URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1634>
5. Емпатія в педагогічній діяльності. URL: http://www.hintfox.com/article/emp_atija-v-pedagogicheskoy-dejatelnosti.html. (дата звернення: 29.03.2026).
6. Дворник М. Психологічне благополуччя особистості під час переходу від війни до миру. *Scientific studios on social and political psychology*. 2020. № 45(48). С. 79–87. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi45\(48\).144](https://doi.org/10.33120/ssj.vi45(48).144) (дата звернення: 29.03.2026).

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Ключко О.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Ключко О.О., кандидат педагогічних наук, доцент

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Конфлікт як соціальне явище, що виникає внаслідок зіткнення інтересів, цінностей, потреб або поглядів окремих осіб чи соціальних груп, є невід’ємною складовою будь-якого суспільства.

Він супроводжує процес взаємодії людей у різних сферах – від міжособистісних стосунків до політичних і економічних відносин. Конфлікти можуть мати як деструктивний, так і конструктивний характер: з одного боку, вони здатні призводити до напруження, дезорганізації та погіршення взаємин, а з іншого – виступають джерелом розвитку, сприяють виявленню суперечностей і пошуку нових, більш ефективних способів їх розв’язання. У цьому сенсі конфлікт не варто розглядати виключно як негативне явище, адже він виконує важливі функції в процесі соціальних змін і трансформацій.

Водночас специфіка перебігу конфліктів значною мірою визначається соціальним контекстом, культурними нормами та індивідуально-психологічними особливостями учасників взаємодії. У сучасному суспільстві, яке характеризується високою динамічністю, невизначеністю та зростанням соціальної напруженості, конфлікти стають більш складними та багатовимірними. Вони можуть виникати не лише через об’єктивні суперечності, а й унаслідок комунікативних бар’єрів, стереотипів і різних способів інтерпретації реальності. Тому розуміння конфлікту як соціального явища передбачає врахування як зовнішніх умов його виникнення, так і внутрішніх механізмів його розвитку, що відкриває можливості для формування ефективних стратегій його попередження та конструктивного врегулювання.

Наразі стан українського суспільства, зумовлений повномасштабною війною, супроводжується глибокими соціальними трансформаціями, що істотно впливають на міжособистісну взаємодію та характер конфліктів. Зміни соціальних ролей, вимушена міграція, підвищений рівень стресу, втрати та невизначеність майбутнього створюють підґрунтя для зростання напруженості у різних сферах життя. У цих умовах актуальності набуває дослідження гендерних аспектів конфліктної взаємодії, адже війна по-різному впливає на чоловіків і жінок, трансформуючи усталені уявлення про гендерні ролі, відповідальність і поведінкові стратегії. Це, своєю чергою, може спричиняти як нові типи конфліктів, так і зміну способів їх переживання та розв’язання.

Відмінності у стратегіях поведінки чоловіків і жінок у конфлікті традиційно розглядаються крізь призму соціалізації, гендерних ролей і очікувань, які формуються в суспільстві. Чоловіки частіше орієнтуються на досягнення результату, відстоювання власної позиції та збереження контролю над ситуацією. Їхня конфліктна поведінка нерідко має більш прямий, інструментальний характер, із домінуванням таких стратегій, як суперництво або уникнення, залежно від контексту. Водночас для жінок більш типовою є орієнтація на збереження взаємин, емоційний клімат і взаєморозуміння, що зумовлює використання стратегій співпраці або компромісу.

Важливою відмінністю є також особливості емоційного реагування та комунікації у конфліктних ситуаціях. Жінки, як правило, більш відкрито виражають емоції, схильні до обговорення переживань і прагнуть до вербалізації проблеми, що може сприяти глибшому розумінню ситуації, але іноді ускладнює раціоналізацію конфлікту. Чоловіки ж частіше демонструють емоційну стриманість, можуть уникати детального обговорення почуттів і концентруються на пошуку швидкого рішення, що інколи призводить до ігнорування емоційної складової конфлікту.

Крім того, спостерігаються відмінності у виборі способів подолання конфлікту. Чоловіки частіше вдаються до активних або навіть жорсткіших форм поведінки, включаючи наполягання на своїй позиції чи демонстрацію сили, тоді як жінки частіше використовують гнучкіші та адаптивніші підходи, намагаючись врахувати інтереси обох сторін.

На думку дослідників, невирішені гендерні проблеми нашого суспільства (дискримінація за статевою ознакою в різних сферах суспільного життя) ускладнюються наявністю російської військової агресії: відбувається поширення гендерних стереотипів, спостерігається радикалізація суспільства з використанням тематики гендерної рівності та використовується хибна маніпуляція щодо загрози традиційним усталеним цінностям, яку несе із собою гендерна рівність [1; 46-48].

У даному контексті особливу увагу варто приділити розумінню гендерної специфіки конфліктної поведінки сучасного українця, адже саме вона значною мірою визначає способи реагування на напруження, вибір стратегій взаємодії та готовність до конструктивного діалогу. Більше того, конфліктна поведінка чоловіків і жінок значною мірою зумовлюється статтю їхнього опонента. Зокрема, у взаємодії з чоловіками чоловіки демонструють вищий рівень упевненості, цілеспрямованості та гнучкості. Натомість жінки поведуться інакше: для них стать опонента не визначає безпосередньо стратегію поведінки в конфлікті, проте істотно впливає на їхні особистісні реакції, рівень симпатії, а також на конструктивність і гнучкість ухвалюваних рішень [3].

За результатами дослідження гендерних відмінностей поведінки у конфліктній ситуації Є. Скворчевська визначила, що порівняльний аналіз агресії у чоловіків та жінок показав, що у чоловіків та жінок переважає індекс ворожості, але у чоловіків більше, ніж у жінок (66,66% та 54,54% відповідно). У чоловіків переважає показник вербальної агресії, у жінок – роздратування. Дослідниця визначала й риси маскулінності та фемінності, в результаті чого за показником андрогінності отримала у чоловіків – 42,42%; у жінок – 30,30%. Вона робить припущення, що для ефективної взаємодії в соціумі особистість має володіти широким спектром якостей, що поєднують у собі риси, традиційно віднесені як до чоловічих, так і до жіночих. Сучасне розуміння гендерного розподілу орієнтується саме на таку інтеграцію різних характеристик особистості. У

цьому контексті андрогінний тип вважається найбільш адаптивним, оскільки він забезпечує гнучкість поведінки в умовах динамічних суспільних змін. Сучасний соціум, що перебуває у стані постійної трансформації, висуває до особистості нові вимоги щодо норм взаємодії та поведінки, які також безперервно змінюються [2; 141-142].

Нами вже було зазначено, що в умовах війни гендерні стереотипи не лише зберігаються, а й часто посилюються, набуваючи більш жорстких і поляризованих форм. Суспільство в кризових обставинах схильне спиратися на спрощені уявлення про ролі та очікування, що, з одного боку, може виконувати функцію психологічної стабілізації, але з іншого – обмежує індивідуальну варіативність поведінки. У таких умовах від чоловіків традиційно очікується витримка, емоційна стриманість, рішучість, готовність до боротьби та домінування, що нерідко ускладнює відкритий прояв емоцій, звернення по допомогу чи демонстрацію вразливості. Водночас жінкам частіше приписується емоційність, турботливість, поступливість і орієнтація на підтримку інших, що може знижувати їхню готовність до відкритого відстоювання власних інтересів або ж, навпаки, викликати внутрішній конфлікт у разі невідповідності цим очікуванням.

Подібні стереотипізовані уявлення істотно впливають на характер комунікації та перебіг конфліктної взаємодії. Вони звужують спектр можливих поведінкових стратегій, знижують гнучкість реагування та можуть призводити до викривленого сприйняття намірів і дій іншої сторони. Наприклад, прояв емоційності жінкою може сприйматися як слабкість або нераціональність, тоді як емоційна стриманість чоловіка – як відстороненість або байдужість. Це, у свою чергу, ускладнює досягнення взаєморозуміння, підсилює напруження та сприяє виникненню додаткових бар'єрів у спілкуванні. Крім того, у ситуації тривалого стресу, невизначеності та психологічного виснаження, характерних для воєнного часу, зростає ймовірність імпульсивних реакцій, що в поєднанні зі стереотипними очікуваннями може призводити до загострення конфліктів.

То ж гендерні стереотипи в умовах війни виступають важливим чинником, що впливає на динаміку конфліктної взаємодії як на міжособистісному, так і на соціальному рівнях. Вони не лише ускладнюють комунікацію та взаєморозуміння між людьми, а й можуть сприяти закріпленню неконструктивних моделей поведінки, що підвищує ризик ескалації конфліктів. Усвідомлення та критичне осмислення цих стереотипів є необхідною умовою для розширення поведінкового репертуару особистості, розвитку гнучкості у взаємодії та формування більш ефективних стратегій розв'язання конфліктів у сучасному українському суспільстві.

Таким чином, розуміння гендерної специфіки конфлікту сприяє не лише зниженню рівня напруженості у суспільстві, а й формуванню культури взаємоповаги, толерантності та

конструктивного вирішення суперечностей, що є необхідною передумовою соціальної стійкості українського суспільства. Війна актуалізує питання соціальної адаптації та ефективної комунікації, що безпосередньо пов'язано зі здатністю особистості конструктивно взаємодіяти в конфліктних ситуаціях. Дослідження гендерних особливостей конфліктної взаємодії сприятиме розробці більш чутливих і ефективних психологічних підходів до профілактики та подолання конфліктів, що є надзвичайно важливим для підтримки психічного здоров'я населення та зміцнення соціальної згуртованості в українському суспільстві, яке продовжує життєдіяти в умовах викликів та загроз.

Література:

1. Арнаутова В., Лукічов В., Нікітюк Т. Путівник гендерної інтеграції у збройних силах України. 2020. 236 с.
2. Скворчевська Є. Л. До питання гендерних відмінностей поведінки в конфліктних ситуаціях. *Габітус. Психологія особистості*. 2023. Вип. 55. С. 139–144.
3. Хупавцева Н.О., Речун Н.В. Проблема дослідження конфліктної поведінки в юнацькому віці (гендерний аспект). *Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. 2018. № 11. С. 172–177.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Коренблат О.О., аспірантка кафедри педагогіки та психології

Міжнародний університет

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОНСТРУКТИВНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, зростання невизначеності та інтенсифікації міжособистісних взаємодій проблема конструктивного розв'язання конфліктів набуває особливої актуальності. Конфлікти є невід'ємною складовою соціального життя, проте їх перебіг і наслідки значною мірою залежать від рівня сформованості комунікативної культури особистості. У цьому контексті комунікативна толерантність виступає важливим психологічним ресурсом, що забезпечує ефективність взаємодії, знижує рівень конфліктогенності та сприяє досягненню взаєморозуміння між учасниками комунікації.

Комунікативна толерантність розглядається як інтегративна властивість особистості, що відображає здатність приймати індивідуальні особливості іншого, поважати його позицію, цінності та поведінкові прояви навіть у ситуаціях розбіжностей. Вона передбачає готовність до діалогу, відкритість до альтернативних точок зору та здатність зберігати конструктивність взаємодії в умовах конфлікту. Водночас комунікативна толерантність не означає пасивного прийняття чи відмови від власної позиції, а передбачає її усвідомлене і коректне відстоювання без порушення психологічних меж іншого [2].

У структурі комунікативної толерантності доцільно виокремити когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Когнітивний компонент пов'язаний із усвідомленням різноманітності соціального світу, розумінням відмінностей у поглядах, переконаннях і досвіді інших людей. Він забезпечує здатність до гнучкого мислення, подолання стереотипів і упереджень. Емоційний компонент включає емпатію, здатність до співпереживання, прийняття емоційного стану іншого та регуляцію власних емоційних реакцій. Поведінковий компонент проявляється у виборі конструктивних стратегій взаємодії, зокрема у здатності до співпраці, компромісу, діалогу та ненасильницької комунікації [3].

Комунікативна толерантність посідає ключове місце у процесі конструктивного розв'язання конфліктів. Передусім вона сприяє зниженню емоційної напруженості, оскільки дозволяє уникати агресивних і захисних реакцій, які зазвичай провокують ескалацію конфлікту. Водночас вона забезпечує відкритість до різних точок зору, що створює підґрунтя для пошуку взаємоприйнятних рішень і досягнення компромісу. Не менш важливим є формування атмосфери довіри, яка виступає необхідною умовою ефективної комунікації та продуктивного вирішення суперечностей. Крім того, комунікативна толерантність сприяє становленню партнерської моделі взаємодії, у межах якої учасники конфлікту орієнтуються не на протиставлення, а на співпрацю та узгодження інтересів. Це створює можливості для трансформації конфлікту з деструктивного у конструктивний, спрямований на досягнення оптимального результату. Вона також відіграє важливу роль у запобіганні когнітивним спотворенням, зокрема тенденції до приписування негативних намірів, узагальнення чи стереотипізації, що часто лежать в основі загострення конфліктних ситуацій.

Важливим аспектом є те, що комунікативна толерантність забезпечує збереження психологічного благополуччя учасників взаємодії, оскільки сприяє зниженню рівня стресу, тривожності та внутрішньої напруги. Це особливо актуально в умовах кризових ситуацій, коли психоемоційні ресурси особистості є обмеженими. Окрім цього, вона стимулює розвиток рефлексивності, що дозволяє усвідомлювати власні установки, поведінкові реакції та їх вплив на

перебіг взаємодії, відкриваючи можливості для їх корекції. Зрештою, комунікативна толерантність забезпечує стійкість міжособистісних відносин навіть за наявності суперечностей, оскільки сприяє збереженню взаємної поваги та підтриманню конструктивного характеру взаємодії [7]. Таким чином, вона виступає не лише засобом ефективного розв'язання конфліктів, а й важливим ресурсом підтримання гармонійних соціальних відносин.

У контексті конфліктної взаємодії рівень комунікативної толерантності безпосередньо впливає на вибір поведінкових стратегій [5]. Особи з високим рівнем толерантності схильні до використання конструктивних стратегій, таких як співпраця та компроміс, що орієнтовані на врахування інтересів усіх сторін. Натомість низький рівень толерантності часто зумовлює використання деструктивних стратегій конкуренції, домінування, уникнення або агресії, що призводить до поглиблення конфлікту та руйнування взаємин. Водночас варто зазначити, що комунікативна толерантність визначає не лише тип обраної стратегії, але й якість її реалізації. Так, навіть у ситуаціях, де неможливе повне узгодження інтересів, толерантна особистість здатна зберігати коректність взаємодії, уникати персоналізації конфлікту та фокусуватися на проблемі, а не на особистості опонента. Це знижує ризик переходу конфлікту у деструктивну фазу. Крім того, високий рівень комунікативної толерантності сприяє гнучкості поведінки у конфлікті, що проявляється у здатності варіювати стратегії залежно від ситуації, враховувати контекст взаємодії, значущість відносин і можливі наслідки прийнятих рішень. Така гнучкість дозволяє обирати найбільш ефективні способи реагування, поєднуючи елементи співпраці, компромісу або навіть тимчасового уникнення без втрати конструктивного потенціалу взаємодії.

Важливою є також роль комунікативної толерантності у попередженні ескалації конфлікту, оскільки вона забезпечує контроль над емоційними реакціями, знижує рівень напруженості та сприяє переходу від конфронтації до діалогу [4]. Учасники з високим рівнем толерантності здатні своєчасно ідентифікувати ознаки загострення конфлікту та застосовувати деескалаційні стратегії, що запобігають його розвитку. Окрім цього, комунікативна толерантність виступає чинником збереження і відновлення взаємин після конфлікту, оскільки орієнтація на повагу, прийняття та взаєморозуміння дозволяє не лише вирішити суперечність, але й зміцнити соціальні зв'язки. Це особливо важливо в освітньому середовищі, де взаємодія має довготривалий і системний характер.

Особливої значущості комунікативна толерантність набуває в умовах кризових соціальних трансформацій, коли підвищений рівень стресу, емоційної напруженості та соціальної поляризації може знижувати здатність до прийняття іншого та загострювати конфлікти. У таких умовах

толерантна комунікація виступає важливим ресурсом стабілізації міжособистісних відносин, збереження психологічного благополуччя та підтримання соціальної згуртованості [1].

Водночас у кризових ситуаціях комунікативна толерантність виконує адаптаційну функцію, оскільки сприяє більш ефективному пристосуванню особистості до змінних умов середовища. Вона дозволяє знижувати рівень внутрішньої напруги, приймати різноманітність реакцій і поведінкових стратегій інших людей, що є природним у стані стресу. Крім того, толерантна комунікація виступає важливим чинником попередження соціальної дезінтеграції, адже сприяє збереженню взаємоповаги та довіри між представниками різних соціальних груп. В умовах поляризації суспільства це має особливе значення, оскільки знижує ризики конфронтації, стигматизації та соціального відчуження.

Суттєвою є також її роль у забезпеченні ефективної взаємодії в умовах невизначеності, коли відсутність чітких орієнтирів і стабільних норм поведінки ускладнює комунікацію [6]. Комунікативна толерантність дозволяє зберігати відкритість до діалогу, приймати неоднозначність ситуацій та уникати категоричних оцінок, що сприяє більш гнучкому реагуванню на виклики. Не менш важливою є її функція як ресурсу психологічної підтримки, оскільки толерантне ставлення до інших створює умови для емоційної безпеки, взаєморозуміння та прийняття. Це сприяє формуванню підтримувального соціального середовища, яке є необхідним для подолання наслідків стресу та травматичного досвіду.

Практичний аспект розвитку комунікативної толерантності передбачає формування у суб'єктів взаємодії навичок активного слухання, конструктивного висловлення власної позиції, поваги до думки іншого, здатності до співпраці та компромісу. Важливим є також розвиток емпатії, емоційного інтелекту та навичок саморегуляції. Ефективним засобом формування комунікативної толерантності є тренінгові програми, що включають моделювання конфліктних ситуацій, аналіз кейсів, розвиток навичок діалогу та рефлексії.

Отже, комунікативна толерантність виступає важливим чинником конструктивного розв'язання конфліктів, оскільки забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії, сприяє зниженню конфліктогенності та створює умови для досягнення взаєморозуміння. Її розвиток є необхідною складовою формування конфліктологічної компетентності особистості та важливим напрямом психологічної практики в умовах сучасних соціальних викликів.

Література:

1. Бабчук М. І., Гевчук В. Г. Роль індивідуально-особистісних особливостей у становленні комунікативної толерантності // *Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»*: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти

і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. С. 215-221.

2. Бабчук О.Г. Психологічні особливості майбутніх фахівців з різним рівнем комунікативної толерантності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія». Вип. 3. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 5–10.

3. Бабчук О.Г., Коренблат О.О. Структурно-змістова характеристика комунікативної толерантності. *Наукові перспективи*. Серія «Психологія». №4 (58). 2025. С. 1500-1511.

4. Молодовська, Ю. С. Розвиток комунікативної толерантності здобувачів професійно-технічних закладів освіти в епоху інновацій . *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2024. №5. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12625267>

5. Павленко В. М., Мельничук М. М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія. Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. 244 с.

6. Павленко Г.В. Толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Том 7, Вип. 47. С. 208–219.

7. Скок А.Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2007. № 34. С. 79–84

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Костоусова О.О., студентка групи ІП-251

кафедри психології та соціальної роботи

Національний університет «Одеська політехніка»

СТИЛІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В КОНФЛІКТІ

Конфлікти є невід’ємною частиною людського життя та соціальної взаємодії. Вони виникають всюди, де люди контактують між собою: на роботі, в навчальних закладах, вдома, у побуті. Конфлікт – це зіткнення протилежних цілей, цінностей, поглядів або потреб між двома або більше людьми. У психології конфлікт розглядається не тільки як негативне або деструктивне явище, він також може мати конструктивний характер. Під час конфліктів люди вчаться краще усвідомлювати свої потреби, аргументувати та захищати власні позиції, знаходити компроміси. Те, яким буде результат конфлікту – конструктивним чи деструктивним – значною мірою залежить від того, який саме стиль поведінки обирає особистість. Мета цієї роботи полягає в

дослідженні основних стилів поведінки особистості в конфлікті, їх характеристик, визначенні переваг та недоліків, а також окресленні ефективних способів запобігання конфліктним ситуаціям.

Термін «конфлікт» походить від латинського *conflictus* – «зіткнення». Сучасна психологія розглядає конфлікт не просто як відкриту боротьбу або суперечку, а як багатопланове явище, яке має власну структуру, функції, закономірності розвитку та види. Конфлікт визначають як соціально-психологічний процес, що виникає внаслідок суперечностей між учасниками взаємодії, усвідомлюється ними та переживається емоційно. Ключовою рисою конфлікту є те, що він не може існувати без усвідомлення сторонами наявного протиріччя. Якщо жодна зі сторін не відчуває, що її інтереси, цілі чи цінності стикаються з інтересами іншої людини або групи, то конфлікт фактично не починається. Навіть коли суперечність вже існує, доки вона не усвідомлена, ситуація залишається передконфліктною. Конфлікт може також розглядатися як особлива форма соціальної взаємодії, яка ґрунтується не на співпраці, а на суперництві або боротьбі. У цьому контексті конфлікт – це не просто зіткнення, а цілісний процес соціальної поведінки, коли кожна сторона не тільки усвідомлює протиріччя, а й активно захищає власні позиції та прагне до переваги.

Для глибшого розуміння природи конфлікту важливо розглянути його класифікацію. За спрямованістю впливу конфлікти поділяються на конструктивні (спрямовані на розвиток) та деструктивні (руйнівні). Конструктивні конфлікти допомагають людям висловлювати власну думку, краще розуміти один одного та знаходити ефективні рішення. Деструктивні конфлікти, навпаки, супроводжуються агресією, образами та небажанням слухати іншу сторону. За характером взаємодії виділяють кооперативні конфлікти (співпраця), коли сторони готові діяти разом попри різні позиції, та конкурентні (суперництво), коли кожен хоче задовольнити лише власні потреби. За способом розв'язання конфлікти бувають насильницькими (примус, тиск, агресія) та ненасильницькими (компромісними), які будуються на діалозі та взаємоповазі. За кількістю учасників розрізняють внутрішньоособистісні конфлікти (боротьба людини з самою собою), міжособистісні (зіткнення двох осіб) та міжгрупові (конфлікти між спільнотами). За ступенем виразності конфлікти бувають явними (відкриті суперечки, сварки) та прихованими, коли зовнішні дії відсутні, але використовуються непрямі способи впливу. Психологічна сутність конфлікту полягає у внутрішньому відчутті суперечності, яке з часом набуває зовнішніх форм. Людина відчуває, що її внутрішній комфорт порушено, що її точку зору не враховують або не поважають, це викликає напругу, яка стає першим етапом розвитку конфлікту.

Психологічні причини виникнення конфліктів поділяються на ті, що криються в особливостях особистості, та ті, що породжуються в процесі міжособистісного спілкування. Виникнення і розвиток конфліктів обумовлений дією чотирьох груп факторів: об'єктивних, управлінських, психологічних і особистісних. До психологічних чинників належать емоційна нестійкість, імпульсивність, низький рівень самоконтролю, агресивність та схильність до домінування. Такі риси ускладнюють конструктивну взаємодію, провокують непорозуміння і сприяють переростанню розбіжностей у відкриту конфронтацію. Люди з високим рівнем тривожності або невпевненості часто схильні сприймати нейтральні дії інших як загрозові, що також стає поштовхом до конфлікту. Важливим чинником є порушення комунікації, коли інформація передається неповно, неоднозначно або спотворюється. Недостовірні чутки, неправильно зрозумілі повідомлення, відсутність зворотного зв'язку можуть призвести до хибних висновків і, як наслідок, до звинувачень. Таким чином, основними психологічними причинами конфліктів є несумісність інтересів, потреб або цінностей, індивідуально-психологічні особливості (агресивність, емоційна нестабільність, егоцентризм), комунікативні бар'єри, спотворене сприйняття ситуації чи партнера, а також невідповідність очікувань та поведінки.

Конфлікт не є миттєвим вибухом, а процесом, що розгортається в часі. Його динаміка складається з кількох закономірних стадій. Перша стадія – латентна (прихована). Це етап народження конфлікту, коли об'єктивні протиріччя вже існують, але ще не усвідомлені сторонами. На цій стадії накопичуються розбіжності, посилюється психологічна напруга, виникають перші ознаки непорозуміння, але відкритого протистояння ще немає. Саме на цій стадії можна найефективніше запобігти ескалації, вчасно виявивши проблему. Друга стадія – відкрите протистояння. Вона починається з інциденту – першої іскри, відкритого прояву протиріч. Далі настає ескалація – найбільш гостра фаза, коли супротивники активно протидіють один одному, емоції затьмарюють розсудливість, а предмет конфлікту може розширюватися. Кульмінація – це пік конфлікту, точка найвищої напруги, після якої сили сторін ідуть на спад. Третя стадія – завершення та розв'язання конфлікту. Воно може відбуватися через взаємне припинення дій, втручання третьої сторони, перемогу однієї зі сторін або, що є найбільш конструктивним, шляхом переговорів і пошуку компромісу. Четверта стадія – постконфліктна. Після закінчення протистояння починається період подолання наслідків: сторони оцінюють результати, нормалізують стосунки або остаточно їх розривають. Розуміння цієї динаміки дозволяє не тільки ефективніше вирішувати вже існуючі суперечності, але й заздалегідь розпізнавати потенційні загрози.

Коли конфлікт стає реальністю, людина починає діяти, і ці дії підпорядковані певній внутрішній логіці, яку в психології називають стилем поведінки. Стиль поведінки в конфлікті – це сталий, індивідуальний спосіб реагування на конфліктну ситуацію, що поєднує особливості мислення, емоційних реакцій і конкретних дій, спрямованих на вирішення суперечності. Одна з найбільш поширених класифікацій належить К. Томасу. Він запропонував визначати стилі, спираючись на два параметри: ступінь, в якому людина прагне задовольнити власні інтереси (наполегливість), і ступінь, в якому вона враховує інтереси іншої сторони (співпраця). Виділяють п'ять основних стилів.

Перший стиль – змагання (суперництво). Це орієнтація на перемогу будь-якою ціною. Особистість проявляє високу наполегливість у відстоюванні своїх позицій і повністю ігнорує інтереси опонента. Цей підхід може бути ефективним у критичних ситуаціях, що вимагають швидких і рішучих дій, або коли треба захистити когось від небезпечних вчинків. Однак його постійне використання в міжособистісних стосунках руйнує довіру і викликає опір. Другий стиль – пристосування. Людина жертвує власними потребами, інтересами та поглядами заради того, щоб зберегти відносини та задовольнити іншу сторону. Цей підхід може бути розумним, коли предмет конфлікту не є принципово важливим для людини, але має велике значення для опонента, або коли усвідомлюється власна неправота. Незріле ж і постійне пристосування веде до накопичення негативу, зростання внутрішнього незадоволення і втрати поваги до себе. Третій стиль – уникнення. Характеризується низькою наполегливістю і низькою співпрацею. Людина уникає як конфліктної ситуації, так і будь-якої взаємодії з опонентом. Уникнення має сенс при дрібних, незначних суперечках або коли емоційна напруга настільки висока, що потрібен час для її зниження. Але систематичне уникнення проблем призводить до їх нагромадження та переростання у більш серйозну кризу.

Четвертий стиль – компроміс. Це «золота середина», коли обидві сторони йдуть на певні поступки, щоб знайти рішення, що хоча б частково влаштовує всіх. Компроміс вимагає помірної наполегливості та помірної співпраці. Його перевага – реалістичність і швидкість досягнення результату. Він дозволяє знайти вихід у ситуаціях з обмеженими ресурсами або коли суперники мають рівну силу. Недоліком компромісу є те, що отримане рішення часто не вирішує проблему повністю, а лише тимчасово згладжує протиріччя. П'ятий стиль – співпраця. Це найбільш складний, але й найбільш ефективний стиль. Він поєднує високу наполегливість у захисті своїх інтересів з таким же високим рівнем співпраці. Мета співпраці – не перемогти, а разом знайти найкраще рішення, яке повністю задовольнить обидві сторони. Це вимагає часу, енергії, вміння відкрито висловлювати свої потреби, активно слухати та творчо мислити. Співпраця дозволяє не

просто врегулювати конфлікт, а вирішити його причину, зміцнивши взаємну довіру і повагу. Вибір того чи іншого стилю залежить від багатьох факторів: індивідуально-психологічних особливостей (темперамент, характер, самооцінка), особливостей соціалізації (набуті в родині моделі поведінки), специфіки ситуації (важливість предмета конфлікту, статусні відмінності) та поточного стану особистості (втома, емоційне збудження, стрес).

Кожен стиль має довгострокові психологічні наслідки. Домінування змагання формує ворожу атмосферу, породжує тривогу та страх, веде до соціальної ізоляції. Постійне пристосування спричиняє внутрішній дискомфорт, втрату ідентичності, почуття образи та пригніченості, що може вилитися в психосоматичні захворювання. Хронічне уникнення не дозволяє навчатися конструктивним навичкам вирішення проблем, посилює почуття безпорадності. Компроміс може залишати відчуття «нездобутої перемоги» і не стимулює до пошуку дійсно якісних рішень. Найбільш позитивні наслідки дає співпраця: підвищення самооцінки, зростання довіри, розвиток комунікативних навичок і створення міцних стосунків. Таким чином, ідеального стилю не існує. Емоційно зріла і психологічно гнучка людина володіє усім спектром цих стратегій і вміє обирати ту, що найбільш адекватна конкретній конфліктній ситуації. Основні висновки роботи полягають у тому, що конфлікт є закономірним явищем зі складною структурою та динамікою, існує п'ять основних стилів поведінки в конфлікті, а ефективне управління конфліктом передбачає гнучке застосування різних стилів залежно від контексту.

Література

1. Види та типи конфліктів. URL: <https://buklib.net/books/22585/> (дата звернення 29.04.2026)
2. Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. та ін. *Конфліктологія*. навч. посіб. Харків. Право, 2012. 128 с.
3. Конфліктна ситуація та інцидент як передумови виникнення конфлікту. URL: <https://buklib.net/books/22425/> (дата звернення 29.04.2026)
4. Лосієвська О. Г., Мальнев А. С. Дослідження стилів поведінки у конфліктних ситуаціях у працівників сфери обслуговування: тези доповіді. *Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції*. 136 с.
5. Осипюк Н. В., Мітлош А. В. Психологічні особливості прояву тривожності в осіб з різними стратегіями поведінки у конфліктах. *Особистість і суспільство*. Луцьк, 2025. 70 с.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Курепін В.М., кандидат економічних наук,

Дідняк А.В., здобувачка вищої освіти.

Миколаївський національний аграрний університет

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасні трансформаційні процеси істотно змінюють умови життєдіяльності населення, відображаючи глибинні зрушення в структурі суспільства, системі ціннісних орієнтацій та характері соціальних відносин. Внаслідок цього формуються нові моделі поведінки, зокрема у сфері конфліктної взаємодії. За таких обставин конфлікт втрачає виключно ситуативний характер і набуває ознак системного явища, оскільки відображає суперечності, що виникають у процесі адаптації суспільства до змінених соціальних реалій.

Громадські трансформації істотно впливають на зміну ціннісних орієнтацій та соціальних норм, зумовлюючи перегляд усталених моделей поведінки [1, с. 80]. Перехід до нових соціально-економічних умов часто супроводжується розмиванням традиційних правил взаємодії та виникненням невизначеності щодо нових нормативних стандартів. У таких обставинах різні соціальні групи можуть по-різному інтерпретувати нові норми або прагнути зберегти усталені підходи, що об'єктивно створює підґрунтя для виникнення конфліктів. Зокрема, в періоди реформування державних інституцій спостерігається диференціація ставлення до змін серед представників різних поколінь: молодші соціальні групи частіше демонструють підтримку інновацій, тоді як старші схильні до опору, що спричиняє загострення конфліктної взаємодії в суспільстві.

Трансформаційні процеси, як правило, супроводжуються зростанням соціальної напруженості, що безпосередньо впливає на психологічний стан населення. Економічна нестабільність, безробіття, зниження рівня життя та невизначеність щодо майбутнього посилюють емоційну вразливість індивідів, що, в свою чергу, зумовлює зміни у їх поведінці та підвищує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій. За таких умов навіть незначні суперечності можуть швидко трансформуватися у гострі конфлікти [6, с. 124]. Зокрема, в ситуаціях скорочення персоналу або затримки виплати заробітної плати працівники нерідко демонструють підвищений рівень агресії, що сприяє загостренню міжособистісних конфліктів у трудових колективах.

В умовах інтенсивного розвитку трансформаційних змін вагоме значення набуває інформаційне середовище як фактор впливу на характер соціальної взаємодії. Поширення цифрових технологій та соціальних мереж істотно трансформують комунікативні процеси, роблячи їх більш відкритими та доступними, але водночас підвищуючи рівень конфліктогенності. Наявність суперечливих та маніпулятивних інформаційних повідомлень сприяє посиленню суспільної поляризації та активізації конфліктів, зумовлених ідеологічними, політичними чи релігійними розбіжностями. У цьому контексті обговорення суспільно значущих питань у соціальних мережах часто супроводжується емоційно насиченими [7, с. 794] та агресивними дискусіями, що нерідко трансформуються у відкриті конфлікти між їх учасниками.

Стратегії конфліктної поведінки також зазнають суттєвого впливу громадських трансформацій, що змінюють умови соціальної взаємодії. У відносно стабільному середовищі індивіди частіше орієнтуються на компромісні та кооперативні моделі поведінки, тоді як в умовах нестабільності посилюється тенденція до використання конкурентних чи навіть конфронтаційних стратегій. Це зумовлюється прагненням суб'єктів захистити власні інтереси у ситуації обмеженості ресурсів та високого рівня невизначеності [3, с. 106]. Зокрема, у сфері бізнесу під час економічних криз спостерігається загострення конкурентної боротьби між компаніями, що спричиняє виникнення конфліктів як на міжорганізаційному рівні, так і у внутрішньому середовищі трудових колективів.

Слід підкреслити, що громадські трансформації можуть справляти не лише деструктивний, а й позитивний вплив на психологію конфліктної взаємодії. Вони стимулюють розвиток нових форм комунікації, сприяють підвищенню рівня психологічної культури та формуванню навичок конструктивного розв'язання конфліктів. Зокрема, поширення освітніх та практичних програм у сфері медіації, переговорного процесу та управління конфліктами зумовлює зростання орієнтації на діалог як ефективний спосіб подолання суперечностей.

Загалом громадські трансформації істотно впливають на психологію конфліктної взаємодії, змінюючи її змістові характеристики, форми прояву та рівень інтенсивності. Вони одночасно створюють додаткові ризики виникнення конфліктів та відкривають нові можливості для їх конструктивного врегулювання [2, с. 56]. Усвідомлення та осмислення цих процесів має важливе значення для розроблення ефективних механізмів управління конфліктами та забезпечення соціальної стабільності.

Трансформаційні зміни в суспільстві охоплюють не лише економічну та соціокультурну сфери та інституційні механізми, а й суттєво впливають на повсякденні практики взаємодії між людьми. Ці процеси мають нерівномірний характер і супроводжуються підвищеним рівнем

нестабільності, що зумовлює необхідність переосмислення соціальних ролей, норм та ціннісних орієнтацій. Внаслідок цього відбувається трансформація структури соціальних відносин, а також змінюються способи адаптації індивідів та соціальних груп до нових умов життєдіяльності.

Динамічність та багатовекторність сучасних трансформацій охоплює глобалізаційні процеси, включаючи цифровізацію, зміни в економічній та політичній системах. Вони перетворюють новий соціальний контекст, у якому традиційні моделі поведінки втрачають свою ефективність. Перехід до цифрової економіки змінює характер праці та комунікації [8, с. 99]. Дедалі більше людей працюють дистанційно, взаємодіють через онлайн-платформи, що впливає на формування нових норм професійної та міжособистісної взаємодії. У таких умовах зростає значення саморегуляції, гнучкості та здатності до швидкої адаптації.

Поведінка особистості трансформується під час соціокультурних змін. Відбуваються зміни у системи цінностей, переоцінці життєвих пріоритетів та трансформації ідентичності. У сучасному суспільстві спостерігається зростання індивідуалізму. З одного боку це сприяє самореалізації особистості, з іншого - може послабляти колективні форми взаємодії та підвищує рівень конфліктності. Люди частіше орієнтуються на власні інтереси та потреби, що в умовах обмежених ресурсів може призводити до суперечностей як на міжособистісному, так і на груповому рівні.

На рівні соціальних груп трансформаційні процеси відбуваються у зміні структури соціальних зв'язків та механізмів взаємодії. Традиційні форми солідарності поступово поступаються місцем більш гнучким і ситуативним зв'язкам, що зумовлює зниження стабільності груп одночасно з підвищенням їх мобільності. У виробничій сфері це знаходитиме відображення у поширенні практики формування тимчасових проєктних команд, в межах яких учасники об'єднуються для виконання конкретних завдань, а після їх завершення взаємодія припиняється. Такі зміни трансформують характер групової динаміки, зменшують тривалість міжособистісних зобов'язань [5, с. 126] і можуть впливати на рівень довіри між членами колективу.

Соціокультурні трансформації істотно впливають і на комунікативні процеси, змінюючи їх зміст та форми реалізації. Швидкий розвиток інформаційних технологій значно розширює можливості спілкування, водночас актуалізуючи ряд проблем, пов'язаних із якістю комунікації та адекватністю інтерпретації інформації. У віртуальному середовищі відсутність безпосереднього міжособистісного контакту може спричиняти виникнення непорозумінь і спотворення змісту повідомлень, що підвищує ймовірність конфліктних ситуацій. Крім того, інформаційна перевантаженість та поширення недостовірних відомостей впливають на формування соціальних установок та поведінкових реакцій, ускладнюючи процеси ефективної комунікації.

Соціокультурні трансформації також впливають на рівень соціальної напруженості та психологічний стан індивідів [4, с. 19]. Зміни економічної кон'юнктури, політична нестабільність і наявність культурних суперечностей зумовлюють виникнення відчуття невизначеності, підвищеної тривожності та нестійкості, що безпосередньо відображається на поведінкових реакціях людей. У періоди соціальних криз спостерігається зростання рівня агресивності та конфліктності, оскільки індивіди прагнуть адаптуватися до нових умов існування та захистити власні інтереси.

Загалом сучасні громадські трансформації та пов'язані з ними соціокультурні зміни виступають потужними детермінантами поведінки як окремої особистості, так і соціальних груп. Вони зумовлюють трансформацію ціннісних орієнтацій, моделей соціальної взаємодії та способів адаптації до зміненого соціального середовища [9, с. 355], водночас відкриваючи нові можливості для розвитку і формуючи передумови для зростання соціальної напруженості та виникнення конфліктів.

Трансформація рівня конфліктогенності в суспільстві перебуває у безпосередньому взаємозв'язку зі зростанням соціальної напруженості, оскільки будь-яке загострення наявних суперечностей формує підґрунтя для виникнення конфліктів різного масштабу та інтенсивності. Посилення соціальної нерівності, зниження рівня життя населення або обмеження прав окремих соціальних груп зумовлюють підвищення чутливості індивідів до зовнішніх подразників. Внаслідок цього відбувається поляризація суспільства: формуються групи з протилежними світоглядними позиціями, які виявляють нижчий рівень готовності до конструктивного діалогу.

Отже, громадські трансформації істотно впливають на психологічні особливості конфліктної взаємодії. Соціально-економічні та політичні зміни підвищують рівень невизначеності та емоційної напруженості. Це сприяє зростанню конфліктогенності в суспільстві. Трансформація цінностей, установок та моделей поведінки зумовлює появу нових типів конфліктів та способів їх переживання. Важливу роль у регулюванні конфліктної взаємодії відіграють комунікативні практики та рівень психологічної культури особистості. Ефективне подолання конфліктів у період соціальних змін потребує такого підходу, який буде враховувати як індивідуально-психологічні, так і суспільні фактори.

Література:

1. Іваненко В.С. Демографічні зміни та стійкість в Україні. Проблематика і перспективи сталого розвитку України в аспекті синергії інтеграції економіки, бізнесу та HR-інжинірингу : матеріали III всеукраїнської наукової конференції студентів та молоді (м. Хмельницький, 15

травня 2025 р.). Хмельницький: ХНУ, 2025. С 78-81. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22280>.

2. Іваненко В. С. Деякі методи оцінки професійних ризиків // Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 55-59. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12472>.

3. Іваненко В. С., Курепін В. М. Управління розвитком персоналу та його конкурентоспроможністю // Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв: МНАУ, 2021. С. 104-107. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10509>.

4. Іваненко В. С. Стресостійкість, як вид психологічної особистості // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 18-20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12066>.

5. Курепін В. М., Іваненко В. С. Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях. Modern Economics. 2025. № 49(2025). С. 124-132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V49\(2025\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17).

6. Науменко Т. Соціально-економічні наслідки демографічних і міграційних змін в Україні. Проблематика і перспективи сталого розвитку України в аспекті синергії інтеграції економіки, бізнесу та HR-інжинірингу : матеріали III всеукраїнської наукової конференції студентів та молоді (м. Хмельницький, 15 травня 2025 р.). Хмельницький : ХНУ 2025. С 123-125. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22285>.

7. Професійна мобільність та безпека: як ефективно використовувати соціальні мережі для кар'єрного розвитку / І. В. Бацуровська, Г. С. Кашина, В. М. Курепін, В. В. Любарець. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. № 2(32). С. 787-799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-787-799](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-787-799).

8. Таракашева Е. А. Набуття громадянами цифрових навичок через інформаційно-комунікаційні технології. Цифрові інновації та соціальні трансформації в освіті та професійному середовищі : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада

2024 р.). Ч. 2. Київ: АПСВТ, 2024. С. 97-100.
URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19662>.

9. Щербаков О. Л. Пріоритетні завдання молодіжної стратегії: координація, управління та введення в дію. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 354-357. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20113>.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Курепін В.М., кандидат економічних наук

Миколаївський національний аграрний університет

КОНФЛІКТНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

Соціальна напруженість, зумовлена умовами воєнного стану в Україні, спричинила істотне підвищення частоти та інтенсивності міжособистісних конфліктів. Небезпеки для життя, нестабільність, вимушене переселення та економічні труднощі викликають постійний стрес та змінюють емоційний стан людей, знижують їхню здатність до конструктивної взаємодії. Навіть незначні побутові суперечки можуть швидко перерости у гострі конфлікти.

Переміщення населення, спричинене активними бойовими діями, зумовило виникнення соціальної напруженості в окремих громадах [7, с. 597]. З одного боку, громади отримали додатковий працездатний людський ресурс, а з іншого - зіткнулися із посиленням соціальної напруги. У громадах із значною кількістю внутрішньо переміщених осіб нерідко стали виникати непорозуміння між місцевим населенням та новоприбулими, щодо розподілу ресурсів, забезпечення житлом та доступу до гуманітарної допомоги. Ускладнюють комунікацію та провокують конфліктні ситуації, як правило, люди, які пережили травматичні події. Вони можуть проявляти підвищену дратівливість чи недовіру навіть у звичайних життєвих обставинах, таких як черги у магазинах чи користування спільною інфраструктурою.

Схожі процеси спостерігаються і у виробничому середовищі. Гостро реагують на зауваження керівництва чи колег працівники, які постійно перебувають під психологічним тиском [6, с. 106]. Звичайне робоче завдання чи критика може сприйматися такими працівниками як особиста образа, що призводить до ескалації конфлікту. Повітряні тривоги, порушення

виробничого процесу та невизначеність майбутнього сприяють виникненню напружених ситуацій між роботодавцями та підлеглими.

Інформаційний простір відіграє особливу роль у загостренні конфліктності. Надмірний потік новин, часто емоційно офарблених чи суперечливих, підсилює тривожність і формує поляризацію думок. Різні погляди на події чи способи реагування на них призводять до конфліктів навіть між близькими людьми, стають причиною гострих суперечок між дорослими та молоддю.

Підвищений рівень соціальної напруженості в умовах війни охоплює практично всі сфери суспільної життя та може проявлятися у зростанні кількості міжособистісних конфліктів. Така ситуація зумовлює необхідність посиленої уваги до розвитку культури комунікації, забезпечення психологічної підтримки населення та формування навичок конструктивного врегулювання конфліктів, що є важливою передумовою збереження соціальної стабільності.

Тривалий вплив стресу, постійна загроза життю, невизначеність та емоційне виснаження є характерними ознаками надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Вони детермінують особливості конфліктної поведінки особистості [2, с. 601]. У таких умовах людина часто перебуває у стані підвищеної тривожності, що знижує рівень самоконтролю та обмежує здатність до раціонального осмислення ситуації. Як наслідок, навіть незначні суперечності можуть швидко трансформуватися у гострі конфлікти, оскільки емоційні реакції починають домінувати над логічним аналізом.

Однією з характерних ознак є підвищена імпульсивність та загострена реакція на зовнішні подразники. У ситуаціях повітряної тривоги чи евакуації люди нерідко вступають у конфлікти через порядок дій, доступ до транспорту чи укриттів, хоча в умовах мирного часу подібні обставини не спричиняли б напруження. Наразі активізуються базові інстинкти самозбереження, які можуть виявлятися як у формі агресивної поведінки, так і у вигляді уникнення взаємодії через повне відсторонення від конфліктної ситуації.

Ще однією характерною рисою є підвищення рівня недовіри між людьми, що зумовлюється інформаційною невизначеністю, поширенням чуток та дезінформації. В умовах воєнної напруги в суспільстві посилюються підозрілість і настороженість, що впливає на характер міжособистісної взаємодії [8, с. 94]. У соціальному середовищі, зокрема у временних спільнотах внутрішньо переміщених осіб, конфлікти можуть виникати через різне трактування подій або сумніви щодо намірів інших людей. Це, в свою чергу, ускладнює встановлення ефективної комунікації та перешкоджає налагодженню конструктивної співпраці.

Одним з факторів впливу на конфліктну поведінку є психоемоційне виснаження. Тривале перебування в умовах небезпеки, переживання втрати близьких або майна сприяють накопиченню

негативних емоцій, які з часом можуть виявлятися у формі конфліктної взаємодії. Зокрема, в сім'ях, які змушені тривалий період проживати в обмеженому просторі через воєнні обставини, частіше виникають суперечки з приводу побутових питань, які за інших умов могли б легко вирішуватися шляхом компромісу.

Доцільно наголосити, що в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру поряд із підвищеною конфліктністю спостерігається і протилежна тенденція, яка виявляється у зростанні рівня згуртованості та взаємопідтримки між людьми. Водночас навіть за таких обставин конфлікти не зникають повністю, а трансформуються, набуваючи більш прихованого чи ситуативного характеру [1, с. 94].

Конфліктна поведінка в умовах війни визначається підвищеною емоційністю, імпульсивністю, зростанням рівня недовіри та значною залежністю від психоемоційного стану особистості. Усвідомлення цих особливостей має важливе значення для розроблення ефективних підходів до попередження та врегулювання конфліктів, а також для забезпечення психологічної стійкості населення в умовах кризових викликів.

У кризових умовах під впливом стресу, небезпек та невизначеності відбувається суттєва трансформація комунікативних стратегій особистості [5, с. 19]. Звичні моделі спілкування, орієнтовані на відкритість, співпрацю та логічну аргументацію, часто змінюються на більш адаптивні, де примітивні форми взаємодії, спрямовані передусім на виживання та збереження психологічної рівноваги. Однією із змін є скорочення та спрощення комунікації. Під час небезпек люди схильні використовувати короткі, чіткі та максимально інформативні повідомлення, уникаючи зайвих деталей. Під час повітряної тривоги чи евакуації, наприклад, комунікація між людьми зводиться до базових інструкцій на кшталт «йди сюди», «швидше», «укриття там», що дозволяє швидко координувати дії. Така форма взаємодії є ефективною в екстремальних умовах, але може виглядати різкою чи навіть агресивною у звичайному соціальному контексті.

Підвищення емоцій у процесі спілкування є характерною рисою поведінки особистості в умовах кризових ситуацій воєнного характеру. За таких обставин люди частіше реагують не стільки на зміст повідомлення, скільки на його емоційне забарвлення. Звичайні зауваження чи прохання можуть інтерпретуватися як критика чи навіть загроза, що зумовлює виникнення оборонних чи агресивних реакцій. У професійному середовищі, зокрема під час вирішення управлінських завдань, це може виявлятися у зниженні ефективності командної взаємодії [9, с. 203]. Працівники або уникають відкритого обговорення проблем, або, навпаки, вступають у конфлікти через незначні комунікативні непорозуміння, що ускладнює досягнення спільних цілей.

В умовах стресу люди схильні звужувати коло комунікації, віддаючи перевагу взаємодії з тими, кому довіряють, і уникаючи контактів із незнайомими чи малознайомими особами. Зокрема, внутрішньо переміщені особи часто утворюють відносно замкнені мікроспільноти, в межах яких комунікація є більш інтенсивною, тоді як взаємодія з ширшою соціальною середою залишається обмеженою. Така тенденція сприяє психологічному захисту, але водночас може ускладнювати процес інтеграції у нові соціальні умови.

У кризових ситуаціях також зростає роль невербальної комунікації. Жести, міміка, інтонація голосу стають важливими сигналами. Вони допомагають швидко оцінити наміри співрозмовника [4, с. 45]. Спокійний тон голосу може заспокоїти людей у стресовій ситуації, тоді як різкі рухи чи підвищений голос здатні посилити паніку чи спровокувати конфлікт.

З виникненням кризових ситуацій воєнного характеру спостерігається активний розвиток нових форм комунікації, насамперед цифрових. Месенджери та соціальні мережі набувають статусу провідних каналів обміну інформацією, координації дій і підтримки соціальних зв'язків [10, с. 790]. В умовах воєнних загроз люди часто об'єднуються в онлайн-спільноті для отримання відомостей про безпеку, організацію допомоги чи евакуацію. Водночас така форма взаємодії супроводжується певними ризиками, зокрема поширенням недостовірної інформації та посиленням емоційної напруженості. Загалом у кризових умовах комунікативні стратегії особистості зазнають суттєвих трансформацій, набуваючи більш адаптивного, але водночас і більш напруженого характеру. Усвідомлення цих змін має важливе значення для налагодження ефективної взаємодії, зниження рівня конфліктності [3, с. 58] та забезпечення психологічної стабільності як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Отже, умови надзвичайних ситуацій воєнного характеру, що супроводжуються впливом стресу, загроз і невизначеності, зумовлюють суттєві зміни у конфліктній поведінці особистості та її комунікативних стратегіях. Посилення емоційності, імпульсивності, зниження рівня довіри та накопичення психоемоційного виснаження спричиняють загострення міжособистісної взаємодії та зростання кількості конфліктів у різних сферах суспільного життя. Водночас відбувається трансформація способів комунікації, які набувають більш ситуативного, спрощеного характеру та орієнтуються на оперативне реагування, виступаючи адаптивною відповіддю на виклики кризового середовища.

Література:

1. Batsurovska I., Kurepin V. The Impact of the War in Ukraine on the Study Results at an Agricultural University // Tréma. 2023. № 60. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15314>.

2. Дідняк А. В. Укритися, неможливо ризикувати: яким у Миколаєві був захист населення під час обстрілів ракетами. Сталий розвиток міст : матеріали XVI Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції : в 4-х ч. / Ч. 2., 21-22 квітня 2023 року. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. С. 598-602. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13796>.

3. Іваненко В. С. Деякі методи оцінки професійних ризиків // Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 55-59. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12472>.

4. Іваненко В. С. Створення сучасних та ефективних систем захисту уразливих груп працюючого населення. Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали науково-практичного круглого столу, присвяченого 76-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 45-46. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20213>.

5. Іваненко В. С. Стресостійкість, як вид психологічної особистості // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 18-20. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12066>.

6. Іваненко В. С. Управління економічними та соціальними питаннями у сфері охорони праці на підприємствах аграрного профілю // Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачеве, 6-7 квітня 2022 р. Мукачеве : МДУ, 2022. С. 105-108. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11482>.

7. Іваненко В. С. Шляхи виживання та розвитку українського бізнесу під час воєнного стану. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, ОНЕУ, 10-11 жовтня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 595-598. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22542>.

8. Матвєєва К. С., Курепін В. М., Марченко Д. Д. Напрямки роботи сімейного педагога у структурі територіального центру соціальної допомоги сім'ї та дітям // Перспективи та інновації науки. 2021. № 2(2). С. 84-98. DOI:[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2\(2\)-84-97](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2(2)-84-97). URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9830>.

9. Орешко А. Ф., Курепін В. М. Психологія праці як інструмент управління якістю праці : збірник наукових праць XIV всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів. Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2024. С. 202-203. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18276>.

10. Професійна мобільність та безпека: як ефективно використовувати соціальні мережі для кар'єрного розвитку / І. В. Бацуровська, Г. С. Кашина, В. М. Курепін, В. В. Любарець. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. № 2(32). С. 787-799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-787-799](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-787-799).

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Макаренко Н.М., кандидат психологічних наук

Романюк І.А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Криворізький державний педагогічний університет

АДАПТИВНЕ РЕАГУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК КОНСТРУКТИВНОГО ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Проблема адаптивного реагування особистості в умовах конфліктної ситуації є особливо актуальною для сучасної психологічної науки, оскільки конфлікт виступає невід'ємною складовою міжособистісної, групової, освітньої, професійної та соціальної взаємодії. В умовах сучасних соціальних трансформацій, суспільної нестабільності, інформаційного перевантаження, зростання емоційної напруги та ускладнення комунікативних процесів особистість дедалі частіше опиняється в ситуаціях зіткнення інтересів, потреб, цінностей, очікувань і способів поведінки. Саме тому здатність людини конструктивно реагувати на конфлікт, зберігати психологічну рівновагу, усвідомлювати власні емоції та обирати ефективні стратегії поведінки набуває важливого теоретичного і практичного значення.

Конфлікт у психологічному розумінні є складним явищем, що виникає через суперечності між суб'єктами взаємодії та супроводжується емоційним напруженням, зіткненням позицій і потребою пошуку подальших способів поведінки [3, с. 97]. Водночас його не слід розглядати лише як негативне явище, адже наслідки конфлікту залежать від того, як особистість сприймає ситуацію, наскільки здатна до саморегуляції та готова до діалогу. Саме тому адаптивне реагування

виступає важливим чинником конструктивного подолання конфліктів, оскільки передбачає не пасивне пристосування чи уникнення, а активну, усвідомлену й гнучку позицію, спрямовану на зниження деструктивності взаємодії, збереження особистісної гідності, міжособистісних зв'язків і можливості подальшого діалогу. Адаптивне реагування особистості в конфліктній ситуації доцільно розглядати як інтегральну психологічну здатність, що поєднує когнітивне осмислення ситуації, емоційну саморегуляцію, рефлексію, конструктивні копінг-стратегії, комунікативну компетентність, асертивність і готовність до співпраці. Саме поєднання цих компонентів дозволяє особистості перейти від імпульсивної або захисної реакції до більш усвідомленого вибору поведінки. У конфлікті важливо не лише те, що людина відчуває, а й те, як вона пояснює собі ситуацію, які значення їй надає, як інтерпретує поведінку іншого та які наслідки прогнозує.

Важливими складовими адаптивного реагування є когнітивна оцінка конфліктної ситуації та емоційна саморегуляція. Якщо людина сприймає конфлікт лише як загрозу, образу чи несправедливість, її реакція може стати агресивною, захисною або унікальною. Натомість осмислення конфлікту як суперечності, яку можна проаналізувати й урегулювати, підвищує ймовірність конструктивної поведінки. Не менш значущою є здатність усвідомлювати власні емоції, знижувати напруження й не дозволяти переживанням повністю керувати поведінкою. Саме вміння зробити паузу, відокремити факти від припущень, обрати коректні слова й уникати звинувачень створює умови для конструктивного подолання конфлікту.

Особливе значення у процесі адаптивного реагування мають копінг-стратегії, тобто способи подолання складних, стресових або напружених ситуацій. Конфліктна ситуація часто сприймається особистістю як стресова, оскільки вона порушує звичний перебіг взаємодії, створює невизначеність і потребує прийняття рішення. Проблемно орієнтовані копінг-стратегії допомагають людині аналізувати ситуацію, визначати її причини, шукати можливі способи розв'язання та діяти в напрямі усунення суперечності. Емоційно орієнтовані копінг-стратегії сприяють зниженню внутрішнього напруження, стабілізації психологічного стану та підготовці до подальшого діалогу [2, с. 63]. Водночас уникнення може мати як адаптивний, так і дезадаптивний характер. Воно є відносно конструктивним тоді, коли дозволяє тимчасово зменшити емоційну гостроту ситуації та повернутися до її обговорення пізніше. Однак, якщо уникнення стає постійним способом реагування, конфлікт залишається невирішеним і може поглиблюватися.

Важливими механізмами адаптивного реагування є рефлексія та комунікативна компетентність. Рефлексія допомагає особистості усвідомити не лише зміст конфлікту, а й власний внесок у його розвиток, зрозуміти причини своїх реакцій, потреби та можливі наслідки поведінки.

Завдяки цьому людина переходить від автоматичної емоційної реакції до усвідомленого вибору способу дії. Комунікативна компетентність, своєю чергою, забезпечує здатність висловлювати власну позицію без приниження іншої сторони, слухати співрозмовника, ставити уточнювальні запитання, уникати звинувачень і зберігати готовність до діалогу. Зокрема, використання «Я-повідомлень» дає змогу говорити про власні почуття й потреби конструктивно, знижуючи ризик захисної або агресивної реакції співрозмовника.

Одним із проявів адаптивного реагування є асертивна поведінка. Асертивність передбачає вміння особистості відкрито, спокійно й аргументовано висловлювати власну позицію, не порушуючи прав і гідності іншої людини. У конфліктній ситуації асертивність виступає альтернативою як агресивності, так і пасивності. Агресивна поведінка спрямована на тиск і домінування, пасивна – на відмову від власних інтересів, тоді як асертивна дозволяє поєднати самоповагу з повагою до іншого. Саме тому асертивність можна розглядати як одну з важливих умов конструктивного подолання конфліктних ситуацій. Значну роль у формуванні адаптивного реагування відіграє емоційний інтелект. Людина з розвиненим емоційним інтелектом краще розуміє власні переживання, точніше розпізнає емоційний стан інших людей, здатна регулювати інтенсивність емоцій і будувати більш гнучку комунікацію. У конфлікті це має особливе значення, адже часто саме нерозпізнані або неконтрольовані емоції стають причиною загострення суперечності. Здатність побачити за гнівом страх, за різкістю – образу, за мовчанням – тривогу або невпевненість допомагає глибше зрозуміти психологічний зміст конфлікту й перейти від взаємних звинувачень до пошуку причин напруження.

Адаптивне реагування також пов'язане з психологічною стійкістю особистості. Психологічно стійка людина не є такою, що не переживає негативних емоцій або завжди залишається спокійною. Вона може відчувати образу, тривогу чи роздратування, однак здатна не дозволити цим станам повністю визначати її поведінку. Психологічна стійкість забезпечує здатність відновлювати внутрішню рівновагу, аналізувати ситуацію, звертатися по підтримку, шукати рішення та діяти відповідно до власних цінностей. У цьому сенсі адаптивне реагування можна вважати практичним проявом психологічної стійкості в конкретній конфліктній взаємодії.

Особливо актуальним питання адаптивного реагування є для студентської молоді. Студентський вік є періодом активного особистісного, соціального і професійного становлення. У цей час людина вчиться вибудовувати дорослі міжособистісні стосунки, відстоювати власну позицію, співпрацювати в групі, приймати відповідальні рішення, адаптуватися до вимог освітнього середовища та визначатися з майбутньою професійною роллю [1, с. 45]. Конфлікти у студентському середовищі можуть виникати у взаємодії з одногрупниками, викладачами,

адміністрацією, батьками, а також у процесі спільної навчальної діяльності. Вони можуть бути пов'язані з нерівномірним розподілом обов'язків, різними поглядами на виконання завдань, конкуренцією, потребою у визнанні, труднощами комунікації або підвищеною емоційною чутливістю. Розвиток адаптивних стратегій реагування у студентів сприяє не лише зниженню рівня конфліктності, а й формуванню психологічної зрілості, соціальної відповідальності та готовності до майбутньої професійної комунікації. Студент, який уміє конструктивно реагувати на конфлікт, краще адаптується до освітнього середовища, ефективніше взаємодіє в групі, легше долає стресові ситуації та формує навички відповідальної поведінки. У майбутній професійній діяльності такі навички є важливою умовою командної роботи, переговорів, управління складними ситуаціями та збереження психологічного благополуччя.

Конструктивне подолання конфліктної ситуації передбачає певну внутрішню послідовність дій. Насамперед особистість має визнати наявність конфлікту й не заперечувати проблему. Далі важливо визначити предмет суперечності, тобто зрозуміти, що саме стало джерелом напруження. Наступним кроком є розмежування фактів, емоцій та інтерпретацій, адже часто конфлікти загострюються через те, що людина сприймає власні припущення як беззаперечні факти. Наприклад, висновок «мене навмисно ігнорують» може бути не фактом, а емоційною інтерпретацією поведінки іншої людини. Усвідомлення цього дозволяє знизити напруження й перейти до більш точного аналізу ситуації.

Важливим етапом конструктивного подолання конфлікту є усвідомлення власних потреб. За зовнішніми проявами конфлікту часто приховані глибші психологічні потреби: у повазі, безпеці, справедливості, підтримці, автономії, визнанні або прийнятті. Коли особистість краще розуміє, яка саме потреба була порушена, вона може висловити її більш конструктивно. Замість звинувачень і узагальнень людина отримує можливість говорити конкретніше, спокійніше й відповідальніше. Це не гарантує миттєвого розв'язання конфлікту, але істотно знижує ймовірність його подальшої ескалації. Водночас адаптивне реагування передбачає готовність почути позицію іншої сторони [4, с. 106]. У конфлікті люди часто зосереджуються лише на власних переживаннях і перестають сприймати аргументи співрозмовника. Така ситуація посилює протистояння, оскільки кожна сторона прагне не стільки зрозуміти, скільки довести власну правоту. Конструктивний підхід передбачає іншу логіку: не відмовляючись від власної позиції, особистість намагається з'ясувати, як бачить ситуацію інша людина, які її потреби, очікування та мотиви. Це відкриває можливість для пошуку спільних точок порозуміння.

Адаптивне реагування має зв'язок із медіаційним підходом до врегулювання конфліктів. Медіація ґрунтується на принципах добровільності, нейтральності, конфіденційності та

орієнтації на інтереси сторін. Її метою є не визначення переможця і переможеного, а створення умов для діалогу та пошуку рішення, прийнятного для учасників конфлікту. Ефективність медіації значною мірою залежить від психологічної готовності сторін до конструктивної взаємодії. Якщо особистість здатна регулювати емоції, чути іншу сторону, визнавати різні погляди та шукати рішення, процес урегулювання суперечності стає більш продуктивним. Тому адаптивне реагування можна розглядати як психологічну основу готовності особистості до медіації та мирного подолання конфліктів. Важливо розмежовувати адаптивні й дезадаптивні способи поведінки в конфлікті. До дезадаптивних проявів належать агресія, приниження, звинувачення, ігнорування, маніпуляція, демонстративне мовчання, уникнення відповідальності або прагнення будь-якою ціною довести власну правоту. Такі реакції можуть давати тимчасове відчуття захисту або переваги, однак у довгостроковій перспективі вони посилюють напруження й руйнують стосунки. Натомість адаптивні реакції передбачають самоконтроль, визнання проблеми, уточнення позицій, активне слухання, повагу до меж іншої людини, готовність до компромісу або співпраці, а також відповідальність за власну поведінку.

Отже, адаптивне реагування особистості є важливим чинником конструктивного подолання конфліктних ситуацій, оскільки забезпечує перехід від імпульсивної, захисної або деструктивної поведінки до усвідомленої, гнучкої та відповідальної взаємодії. Його психологічну основу становлять когнітивна оцінка ситуації, емоційна саморегуляція, рефлексія, конструктивні копінг-стратегії, асертивність, емоційний інтелект і комунікативна компетентність. Адаптивне реагування дозволяє особистості не лише знизити рівень напруження, а й зберегти можливість діалогу, знайти прийнятні способи розв'язання суперечностей і використати конфлікт як ресурс особистісного та соціального розвитку.

У сучасних умовах соціальних трансформацій розвиток адаптивного реагування набуває особливої значущості, оскільки сприяє підвищенню психологічної стійкості особистості, формуванню культури конструктивної взаємодії та зменшенню деструктивних проявів у міжособистісних стосунках. Для студентської молоді ця проблема є особливо актуальною, адже саме в період навчання у закладі вищої освіти активно формуються навички дорослої відповідальної поведінки, професійної комунікації, соціальної зрілості та здатності до самостійного подолання складних життєвих ситуацій. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпіричне вивчення стратегій адаптивного реагування студентів у конфліктних ситуаціях, визначення взаємозв'язку між рівнем адаптивності, копінг-поведінкою та стилями поведінки в конфлікті, а також розроблення психологічних рекомендацій щодо розвитку конструктивної поведінки в освітньому середовищі.

Література:

1. Карабін Т. І. Взаємозв'язок особистісних рис і стратегій подолання стресу у студентської молоді. *Психологічний журнал*. 2021. № 3. С. 42-49.
2. Карамушка Л. М., Снігур Ю.С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій: монографія. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188с.
3. Орап М.О., Вершигора С.І. Теоретичний аналіз понять «конфлікт» та «конфліктна поведінка особистості». *Наукові записки. Серія: Психологія*, № 1. 2025. С. 94-100.
4. Пріб Г.А., Раєвська Я.М., Бегеза Л.Є. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 104-109.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Мельник Н.С., здобувачка вищої освіти,

Курепін В.М., кандидат економічних наук

Миколаївський національний аграрний університет

ВНУТРІШНЯ СТІЙКІСТЬ ВИКЛАДАЧА ДО КОНФЛІКТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ПОСТІЙНИХ ЗМІН

В умовах безперервної трансформації системи освіти, що відбувається під впливом динамічних змін освітнього середовища, суттєво зростає актуальність проблеми внутрішньої стійкості викладача до конфліктних ситуацій. Впровадження змішаних і дистанційних форм навчання, зміна поколінних характеристик здобувачів освіти, підвищення рівня психологічного навантаження на всіх учасників освітнього процесу, а також активна цифровізація освіти зумовлюють формування нових вимог до професійної діяльності та поведінки педагогічних працівників.

За таких умов конфліктні ситуації набувають характеру закономірного контексту педагогічної взаємодії, а не випадкового явища. Саме внутрішня стійкість викладача виступає визначальним чинником, який впливає на характер розвитку конфлікту [8, с. 226], зокрема на те, чи трансформується він у деструктивний процес із негативними наслідками, чи, навпаки, стане підґрунтям для конструктивних змін і професійного розвитку учасників освітньої взаємодії.

Внутрішня стійкість викладача розглядається як його здатність підтримувати емоційну рівновагу, зберігати професійну позицію та демонструвати конструктивне мислення навіть за умов психологічного тиску або виникнення непорозумінь. В умовах дистанційного навчання досить часто спостерігаються конфліктні ситуації [6, с. 83], які зумовлені технічними збоями, неоднаковим рівнем цифрової компетентності здобувачів вищої освіти, а також затримкою або відсутністю оперативного зворотнього зв'язку.

За наявності низького рівня внутрішньої стійкості викладач може реагувати імпульсивно, виявляючи роздратування чи надмірну авторитарність, що, у свою чергу, сприяє посиленню напруженості у взаємодії. Натомість викладач із розвиненою внутрішньою стійкістю схильний переводити конфліктну ситуацію в конструктивну площину, забезпечуючи спокійне роз'яснення вимог, пропонуючи альтернативні варіанти виконання навчальних завдань та підтримуючи атмосферу довіри в академічній групі.

Конфлікти ціннісного характеру між викладачами та здобувачами освіти в сучасних умовах набувають більшої виразності, що зумовлено розширенням відкритості інформаційного простору. Представники студентської молоді дедалі частіше ставлять під сумнів традиційні освітні підходи [5, с. 870], висуваючи вимоги щодо більшої гнучкості освітнього процесу та його практичної орієнтованості. За таких обставин внутрішня стійкість викладача забезпечує можливість не інтерпретувати подібні прояви критики як особисту загрозу, а розглядати їх як конструктивний імпульс до удосконалення методики викладання. Замість загострення суперечностей щодо організації навчальних занять, викладач може здійснювати адаптацію освітнього курсу шляхом впровадження кейс-методів або проєктної діяльності, що сприяє зниженню рівня напруженості та підвищенню залученості здобувачів освіти до освітнього процесу.

Суттєвого значення набувають міжособистісні конфлікти у викладацькому колективі, інтенсифікація яких зумовлена зростанням навчального навантаження, посиленням адміністративних вимог та елементами професійної конкуренції. За таких умов внутрішня стійкість викладача виконує функцію своєрідного запобіжного механізму, що дозволяє мінімізувати ризики емоційного вигорання та уникати імпульсивних реакцій. У випадках виникнення розбіжностей щодо розподілу педагогічного навантаження або вибору методичних підходів [11, с. 299], викладач із розвиненою внутрішньою стійкістю здатний підтримувати конструктивний професійний діалог, утримуючись від переходу до персоналізованих оцінок, та спрямовувати обговорення в русло пошуку взаємоприйнятних рішень та компромісів.

У межах сучасної психологічної науки стійкість інтерпретується не лише як здатність особистості протидіяти зовнішнім негативним впливам, а й як важливий внутрішній ресурс, що

забезпечує процеси адаптації, саморегуляції та особистісного зростання. З позицій когнітивно-поведінкового підходу вона пов'язується зі здатністю індивіда переосмислювати складні життєві ситуації, сприймаючи їх не як загрозливі обставини, а як виклики, що створюють передумови для навчання та удосконалення. Водночас у психологічних концепціях, орієнтованих на розвиток особистості, особлива увага приділяється внутрішнім ресурсам [7, с. 19], зокрема самоприйняттю, автономії та прагненню до самореалізації, які забезпечують збереження цілісності «Я» навіть в умовах кризових впливів.

У професійній діяльності викладача психологічна стійкість набуває значення, що зумовлено постійним перебуванням педагога у сфері інтенсивної міжособистісної взаємодії. Це супроводжується підвищеним емоційним навантаженням. У ситуаціях відкритого заперечення студентом позиції викладача під час навчального заняття характер реакції останнього значною мірою визначається рівнем його психологічної стійкості.

Викладач, який володіє розвиненими навичками емоційної саморегуляції та рефлексії, здатний інтерпретувати подібну поведінку не як прояв неповаги, а як індикатор активного включення здобувача освіти до освітнього процесу, що створює передумови для трансформації потенційно конфліктної ситуації у конструктивну дискусію, спрямовану на розвиток критичного мислення. Водночас недостатній рівень стійкості може зумовлювати виникнення захисних чи агресивних реакцій [9, с. 238], які негативно впливають на психологічний клімат академічної групи.

У сучасній психологічній науці стійкість інтерпретується як динамічний процес, формування якого відбувається протягом усього життєвого шляху під впливом індивідуального досвіду та соціального середовища. У цьому сенсі професійна діяльність викладача постає не лише як сфера реалізації наявного рівня стійкості, а й як середовище її неперервного розвитку та удосконалення. Систематична взаємодія з різноманітними стилями навчання, урахування індивідуально-психологічних особливостей молоді, а також необхідність реагування на організаційні зміни сприяють формуванню гнучких поведінкових стратегій, розвитку здатності до оперативної адаптації та підтримання ефективної комунікації в освітньому процесі.

Значна увага приділяється аналізу взаємозв'язку психологічної стійкості з феноменом професійного вигорання. Високий рівень стійкості виступає важливим фактором збереження мотивації до професійної діяльності, запобігання емоційному виснаженню та підтримання стійкого інтересу до педагогічної взаємодії навіть за умов підвищеного навантаження [10, с. 398]. Викладач, який розвинений здатністю до усвідомлення власних емоційних станів та володіє навичками своєчасного відновлення особистісних ресурсів, демонструє високу ефективність в

організації робочого часу, а також у встановленні адекватної психологічної взаємодії зі здобувачами освіти та колегами.

Психологічні підходи до інтерпретації стійкості акцентують її визначальне значення у професійній діяльності викладача як фактора, що забезпечує не лише ефективну адаптацію до складних та мінливих умов освітнього середовища, але й є передумовою професійного зростання, удосконалення педагогічної майстерності та формування сприятливого психологічного клімату в освітньому процесі.

Конфлікти в освітньому середовищі детермінуються як закономірний результат взаємодії між учасниками освітнього процесу. Їх специфіка визначається поєднанням чітко регламентованих професійних ролей та нормативних вимог [3, с. 442], інтенсивною міжособистісною комунікацією, що передбачає розбіжності в цінностях, очікуваннях та індивідуально-психологічних характеристиках суб'єктів. У контексті трансформаційних змін у сфері освіти конфлікти втрачають статус виключно ситуативних відхилень і набувають ознак системного явища, відображаючи глибинні перетворення в організації освітнього процесу, змістове наповнення навчання та форми комунікативної взаємодії.

Трансформація форматів навчання, зокрема впровадження дистанційних та змішаних моделей, зумовлює зміну усталених механізмів взаємодії між викладачем та здобувачами вищого освіти. Обмеженість або відсутність безпосереднього контакту може спричиняти виникнення непорозумінь щодо вимог до виконання навчальних завдань та критеріїв оцінювання результатів навчання. За таких умов здобувач вищої освіти, який не отримує своєчасного зворотного зв'язку, може інтерпретувати цю ситуацію як прояв упередженості чи байдужості з боку викладача [2, с. 10], що створює передумови для розвитку конфліктної взаємодії. Водночас викладач може трактувати низький рівень активності студентів у дистанційному форматі як свідчення їхньої недостатньої мотивації, що також сприяє зростанню напруженості у комунікації.

В умовах трансформаційних змін прояви конфліктів нерідко зумовлюються підвищеним рівнем невизначеності та зростанням психологічного навантаження на учасників освітнього процесу. Посилення вимог до професійної діяльності викладачів, необхідність неперервного професійного розвитку, опанування нових технологій та адаптація до змін освітньої політики формують додаткові стресогенні фактори. У цьому контексті частина педагогів демонструє готовність активно підтримувати процеси інновацій, тоді як інші схильні сприймати їх як потенційну загрозу власній професійній стабільності, що зумовлює виникнення розбіжностей у поглядах та підвищення напруженості у взаємодії.

Поведінка викладача у конфліктних ситуаціях виступає важливим показником його професійної зрілості та рівня психологічної компетентності, оскільки саме обрана стратегія реагування значною мірою визначає подальший розвиток взаємодії та її наслідки для освітнього процесу. В умовах сучасного освітнього середовища, що характеризується високою динамічністю, різноманітним комунікативним форматом та підвищеним рівнем напруженості, конфлікти набувають неминучого характеру, що зумовлює актуалізацію потреби у їх свідомому та ефективному регулюванні. У цьому контексті поведінку викладача має на меті інтерпретувати крізь призму адаптивних і деструктивних стратегій реагування [1, с. 7], які по-різному впливають на перебіг і результати конфліктної взаємодії.

Адаптивні стратегії реагування базуються на здатності викладача до саморегуляції, рефлексії та здійснення конструктивної комунікації. Вони орієнтовані не на загострення наявних протиріч, а на їх усвідомлення та подальше розв'язання шляхом діалогічної взаємодії. У ситуації відкритого висловлення студентом незгоди з отриманою оцінкою викладач, який дотримується адаптивної стратегії, утримується від імпульсивних реакцій і натомість ініціює аргументоване обговорення критеріїв оцінювання, залучає здобувача освіти до аналізу виконаної роботи та забезпечує прозорість і об'єктивність оцінювального процесу. Такий підхід сприяє не лише зниженню рівня напруженості у взаємодії, а й формуванню довірливих відносин та розвитку критичного мислення.

Деструктивні стратегії реагування пов'язані з емоційною нестабільністю, недостатнім рівнем самоконтролю та орієнтацією на домінування чи уникнення взаємодії. Вони виявляються у формах агресивного реагування, ігнорування конфліктної ситуації чи надмірної авторитарності. У відповідь на критичні зауваження з боку студентів викладач може вдаватися до жорсткого придушення альтернативних поглядів, апелюючи переважно до свого статусу, що, в свою чергу, зумовлює зниження рівня ініціативності здобувачів освіти та сприяє формуванню напруженого психологічного клімату. Переважання деструктивних моделей поведінки зумовлює загострення конфліктних ситуацій [4, с. 7], спричиняє зниження мотивації здобувачів освіти та негативно впливає на загальну результативність педагогічної діяльності.

Отже, проблема внутрішньої стійкості викладача в умовах трансформацій освітнього середовища характеризуються підвищеною динамічністю, зростанням психологічного навантаження та зміною комунікативних форматів, що об'єктивно зумовлює збільшення кількості конфліктних ситуацій. У цьому контексті поведінка викладача виступає ключовим фактором, який впливає на характер перебігу конфлікту та його наслідки для всіх учасників освітнього процесу. Застосування адаптивних стратегій реагування сприяє конструктивному розв'язанню

суперечностей, формуванню довірливого середовища та розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Водночас домінування деструктивних моделей поведінки призводить до ескалації конфліктів та зниження ефективності педагогічної діяльності. Розвиток психологічної стійкості та комунікативної компетентності викладача є необхідною умовою його професійного зростання та забезпечення якості сучасної освіти.

Література:

1. Batsurovska, I.V., Dotsenko, N.A., Gorbenko, O.A., Haleeva, A.P., & Kurepin, V.M. (2024). Online control of educational results of the unit “Electricity” in the conditions of blended learning. *Journal of Physics: Conference Series*, 2871(1), 012013. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19001>.
2. Batsurovska, I.V., Dotsenko, N.A., Lyman, O.O., Gorbenko, O.A., & Kurepin, V.M. (2024). Implementation of open educational resources in the context of student-centred approach. *Educational Dimension*. <https://doi.org/10.55056/ed.807>. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19059>.
3. Іваненко В.С. Адаптація публічних обговорень в онлайн-режимі за допомогою онлайн-інструментів. Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 лют. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, Н. М. Корчак, Л. В. Гонюкової. Київ: ННПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. С 441-443. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/21069>.
4. Іваненко В. Вплив євроінтеграційних процесів на роль студентського самоврядування // Молодь, наука, бізнес : матеріали Всеукр. інтер.-конф. здоб.вищ.освіти і мол.учених, 5-6 жовтня 2022 р., м. Миколаїв. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 73-77. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11859>.
5. Іваненко В. С. Змістові особливості виховної роботи в Миколаївському національному аграрному університеті // Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D» : матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 22–23 лютого 2023 року). Полтава : ПУЕТ, 2023.. С. 869-873. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13196>.
6. Іваненко В. С. Розвиток управлінських компетенцій майбутніх викладачів-менеджерів в освітніх закладах України. Цифрові інновації та соціальні трансформації в освіті та професійному середовищі : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2024р.). Ч.2. Київ: АПСБТ, 2024. С.81-85. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19659>
7. Іваненко В. С. Стресостійкість, як вид психологічної особистості // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та

особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022р. Миколаїв: МНАУ, 2022. С.18-20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12066>

8. Kurepin V., Kuznetsova I. Communicative competence as a component of the professional training of a modern teacher of a vocational (vocation-technical) education institution // *Język i kultura ukraińska we współczesnej humanistycznej przestrzeni czasowej: aspekty komunikacji międzyjęzykowej i kształtowanie kompetencji komunikacyjnych współczesnego specjalisty : zbiór materiałów międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji internetowej 21 lutego 2024 r. = Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ломжа – Ірпінь, 21 лютого 2024 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. Ірпінь : Державний податковий університет ; Ломжа : MANS w Łomży, 2024. С. 220-231. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17422>.*

9. Курепін В.М. Модель управлінської майстерності керівника закладу вищої освіти з питань безпеки та цивільного захисту. Сучасні технології формування конкурентоспроможного менеджера: методологія, практика, перспективи : матеріали II Всеукраїнського наукового форуму з міжнародною участю (м. Полтава, 11-12 березня 2026 р.). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2026. С 223-242. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/24793>.

10. Лотарєва Д. В. Робота й особисте життя: пошук балансу. Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2025 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 397-399. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22812>.

11. Yurchenko K., Oleinyk D. Personal creative qualities of teaching staff institutions of higher education as the basis of their creative activities // *Język i kultura ukraińska we współczesnej humanistycznej przestrzeni czasowej: aspekty komunikacji międzyjęzykowej i kształtowanie kompetencji komunikacyjnych współczesnego specjalisty : zbiór materiałów międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji internetowej 21 lutego 2024 r. = Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ломжа – Ірпінь, 21 лютого 2024 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. Ірпінь: Державний податковий університет; Ломжа: MANS w Łomży, 2024. С. 293-303. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17425>.*

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Олійник Т.В., здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія
Пенітенціарна академія України

ПСИХОЛОГІЧНА ДИНАМІКА КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Вивчення психологічної природи конфліктів у періоди глибоких суспільних трансформацій набуває особливої актуальності, оскільки саме в такі історичні моменти відбувається інтенсивне загострення соціальних суперечностей, що проявляються як на міжособистісному, так і на міжгруповому рівнях. Соціальні зміни, пов'язані з політичними, економічними та культурними зрушеннями, створюють нестабільне середовище, у якому порушується звична система соціальних норм, ролей і очікувань. У таких умовах конфлікти не лише частішають, але й набувають більш складних, багатовимірних форм, що потребують глибокого психологічного аналізу.

Особливу значущість дослідження цієї проблематики визначає необхідність розроблення ефективних науково обґрунтованих підходів до профілактики, попередження та регулювання конфліктної поведінки. У трансформаційні періоди конфлікти характеризуються високим рівнем емоційної напруженості, поляризації позицій та зростанням агресивних тенденцій, що значно ускладнює їх конструктивне вирішення [4]. Сучасні соціально-політичні реалії українського суспільства, зокрема пов'язані з воєнними викликами та глибокими внутрішніми трансформаціями, формують специфічне середовище, у якому виникають нові типи конфліктів, що потребують комплексного, міждисциплінарного осмислення.

У таких умовах активізується ціла система психологічних механізмів, які визначають динаміку конфліктної взаємодії. До них належать когнітивні процеси (сприйняття, інтерпретація, мислення), емоційно-афективні реакції (тривога, страх, агресія), поведінкові стратегії (уникнення, протистояння, співпраця), а також соціально-перцептивні явища (стереотипізація, упередження, соціальна ідентифікація) [1]. Взаємодія цих компонентів формує складну структуру конфлікту та визначає його перебіг у конкретних соціальних умовах.

Суспільні трансформації супроводжуються суттєвими змінами соціальної структури, переоцінкою цінностей і трансформацією норм поведінки. У результаті цього традиційні механізми соціальної регуляції втрачають свою ефективність, тоді як нові ще не сформовані або

не набули достатньої стабільності. Такий стан невизначеності створює сприятливе підґрунтя для виникнення конфліктів, оскільки суб'єкти взаємодії змушені самотійно конструювати моделі поведінки в умовах відсутності чітких орієнтирів.

У психологічному аспекті конфлікт у трансформаційному суспільстві можна розглядати як особливий тип соціальної взаємодії, що виникає між індивідами або групами в умовах радикальних змін і супроводжується підвищеним рівнем емоційної напруги, невизначеністю та трансформацією звичних моделей реагування [3]. Надзвичайні соціальні обставини формують специфічну реальність, яка впливає на спосіб сприйняття, інтерпретації та переживання конфлікту.

Однією з ключових характеристик конфліктів у таких умовах є підвищена емоційна реактивність. Люди стають більш чутливими до зовнішніх подразників, частіше демонструють імпульсивність у прийнятті рішень та схильність до крайніх оцінок. Це пов'язано з активізацією психологічних захисних механізмів, які спрощують складні когнітивні процеси та сприяють регресії поведінкових стратегій.

Когнітивна сфера також зазнає значних змін. В умовах нестабільності спостерігається тенденція до спрощення сприйняття соціальної реальності, зростає роль дихотомічного мислення, коли складні явища інтерпретуються через протиставлення «свої – чужі». Це посилює соціальну поляризацію та ускладнює можливість досягнення компромісу. Особливо яскраво це проявляється у політичній сфері, де різні групи формують альтернативні, часто несумісні картини реальності.

Важливим фактором є також криза ідентичності, яка виникає внаслідок руйнування усталених соціальних ролей і норм. Людина втрачає чітке розуміння свого місця в суспільстві, що знижує рівень внутрішньої стабільності та підвищує вразливість до зовнішніх впливів. У таких умовах зростає роль спрощених моделей ідентифікації, які часто ґрунтуються на протиставленні іншим групам.

Міжособистісні відносини у трансформаційний період також зазнають змін. Послаблюється довіра, зростає настороженість, руйнуються традиційні соціальні зв'язки. Формування нових форм взаємодії відбувається повільно, що призводить до соціальної фрагментації та виникнення численних конфліктних осередків.

Значну роль у розвитку конфліктів відіграють психологічні захисні механізми, такі як проекція та раціоналізація [2]. Вони дозволяють людині зменшити внутрішню напругу, але водночас сприяють формуванню образу «ворога» та перенесенню відповідальності на зовнішні фактори, що підсилює конфліктність.

Мотиваційна сфера особистості також змінюється: зростає значення базових потреб, пов'язаних із безпекою, що може призводити до звуження життєвих перспектив і виникнення внутрішніх суперечностей. Це, у свою чергу, відображається на міжособистісній взаємодії.

Групова динаміка характеризується одночасним посиленням внутрішньої згуртованості та міжгрупової напруженості. Соціальні групи стають більш замкненими, що ускладнює діалог і взаєморозуміння [5].

Емоційна сфера людини в таких умовах відзначається підвищеною тривожністю, фрустрацією та агресивністю, що негативно впливає на здатність до конструктивного вирішення конфліктів. Соціальне сприйняття стає більш вибірковою, посилюються стереотипи та упередження.

Комунікація також трансформується: зростає емоційність висловлювань, зменшується раціональність аргументації, що ускладнює діалог. Поведінкові стратегії можуть варіюватися від конструктивних до деструктивних, включаючи як співпрацю і компроміс, так і агресію або ізоляцію.

Важливими є вікові та гендерні особливості реагування на конфлікти. Молодь демонструє більшу гнучкість, але й схильність до радикалізації, тоді як старші покоління орієнтовані на стабільність. Гендерні відмінності проявляються у способах емоційного реагування та виборі стратегій поведінки.

Суттєвий вплив на конфліктні процеси має інформаційне середовище. Засоби масової інформації та соціальні мережі можуть як посилювати напруження, так і сприяти його зниженню, залежно від характеру поширюваного контенту.

У зв'язку з цим особливого значення набувають психокорекційні та психотерапевтичні підходи, спрямовані на розвиток емпатії, критичного мислення, навичок конструктивної комунікації та відновлення довіри.

Отже, конфлікти в умовах соціальних трансформацій є складним багатовимірним явищем, що охоплює емоційні, когнітивні, поведінкові та соціальні аспекти. Їх розуміння є ключем до розроблення ефективних стратегій управління конфліктами та забезпечення соціальної стабільності в умовах постійних змін.

Література:

1. Гіряк А. Н. Соціально-психологічні аспекти конфліктів у трансформаційному суспільстві. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 220 с.

2. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : монографія. НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.

3. Кочубейник О. М. Надзвичайна ситуація як соціальна конструкція: монографія. НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023. 273 с.

4. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 688 с.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Сенюк О.О., студентка 3 курсу 081 Право
*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Емоційне виснаження в умовах воєнного стану стає надзвичайно актуальною проблемою сучасної психології і конфліктології, адже тривале перебування людини у зонах бойових дій порушує звичний життєвий ритм і призводить до накопичення негативних емоцій та втоми. Воєнний стан не лише створює безпосередню фізичну загрозу, а й зумовлює значне психоемоційне навантаження: постійна тривога, переживання за близьких і щоденне сприйняття важких новин формують стан, що проявляється дратівливістю, хронічною втомою, депресивними настроями та відчуттям безпорадності.

Емоційне виснаження доцільно розглядати не лише як окремий психологічний стан, а як процес поступового вичерпання адаптаційних ресурсів особистості. У звичайних умовах людина здатна компенсувати втому відпочинком, позитивними соціальними контактами, відчуттям безпеки та передбачуваності. Проте в умовах воєнного стану такі компенсаторні механізми значною мірою порушуються, оскільки сама реальність набуває ознак нестабільності, загрози та невизначеності. Унаслідок цього психіка тривалий час функціонує в режимі напруженої мобілізації, що поступово виснажує внутрішні резерви [3].

З психологічної точки зору стан емоційного виснаження безпосередньо впливає на когнітивну сферу. Виснажена людина гірше оцінює ситуацію, швидше робить негативні висновки, частіше сприймає нейтральні слова чи дії як ворожі або несправедливі. У неї зводиться здатність до гнучкого мислення, знижується терпимість до невизначеності, а також посилюється схильність до чорно-білого сприйняття подій. Тому в конфліктній ситуації така особистість нерідко не шукає компроміс, а переходить до жорстких оцінок, образ, звинувачень або повного емоційного відсторонення.

Наприклад, за результатами дослідженнями «Динаміка вигорання серед українських науковців під час війни» психологів Цибуляк Наталії, Сучикової Юлії, Шевченко Лариси, Попової Анни, Ковачева Стефана, Гуренка Олександра у воєнних умовах стан емоційного виснаження характеризується «станом емоційного спустошення, що супроводжується втратою фізичних сил, енергії» та проявляється симптомами постійної дратівливості, апатії, емоційних гойдалок і песимістичного настрою. В описі стану постраждалих від війни також відзначають зниження інтелектуальної продуктивності, появу соматичних проблем (головний біль, порушення сну, мігрень) та відчуття безнадійності. Імовірно, кожен другий українець під час війни відчував подібні симптоми - згідно з опитуваннями, майже половина населення страждає від емоційного перенавантаження, викликаного постійним інформаційним тиском і навантаженням співчуттям [2].

У такому стані стресу суттєво знижується здатність особистості до адекватного емоційного регулювання та вирішення конфліктів. Хронічне емоційне виснаження виснажує ресурси самоконтролю, необхідні для стримування негативних реакцій, що особливо важливо у конфліктогенному середовищі.

Експериментальні дані свідчать, що коли людина «вичерпує свої емоційні ресурси», вона стає менш здатною конструктивно спілкуватися та більш схильною до агресивних вчинків. Подібна тенденція спостерігалася у медичних закладах. Конфлікти на робочому місці корелюють із емоційним вигоранням, зокрема відзначається, що внутрішні конфлікти між колегами є значним фактором, що передбачає зростання рівня емоційної втрати сил у працівників. Тому у період воєнного стану конфлікти часто загострюються й стають більш деструктивними, оскільки на їх перебіг впливають не лише складні зовнішні умови, а й внутрішній стан людей, виснажених тривалим напруженням і втомою. Людина, яка перебуває у стані емоційного виснаження та внутрішньої напруги, часто має знижену здатність до співпереживання, стриманості й терплячого реагування на дії інших. Унаслідок цього навіть незначна побутова суперечка, яка за звичайних обставин могла б завершитися спокійним обговоренням, здатна швидко перерости у серйозний

конфлікт. Це пояснюється тим, що в умовах виснаження послаблюється емоційна саморегуляція, а отже людині стає важче контролювати власні реакції, емоції та слова [1].

Для оцінювання динаміки вигорання серед українських викладачів застосовано Маслачеву шкалу вигорання, а дані порівнювалися за двома хвилями опитувань під час війни. У результаті порівняння різних категорій фахівців та статистичних зв'язків підтверджено високу поширеність емоційного виснаження у населення, що переживає воєнні потрясіння, та виявлено зв'язок між цим виснаженням і наростанням конфліктних ситуацій в організаційних та сімейних системах.

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що емоційне виснаження особистості справді виступає одним із важливих чинників виникнення конфліктів під час воєнного стану. Постійний стрес та перевантаження знижують здатність до контролю власних реакцій, роблять людей більш імпульсивними та недовірливими, що сприяє загостренню суперечок у колективах і родинях. Конфліктологічний аналіз підтверджує, що в умовах, коли індивідуальні ресурси обмежені і переважає відчуття хронічної напруги, виникнення конфліктів стає фактично неминучим соціальним феноменом. Проте розуміння цієї взаємодії також відкриває шлях до протидії: якщо усвідомити, що боротьба із джерелами емоційного виснаження може послабити напругу, то цілком логічним стає впровадження корекційних та профілактичних заходів.

Література:

1. Південне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. Гігієна праці в деталях: емоційне виснаження та вигорання під час війни. 19.02.2024. URL: <https://pd.dsp.gov.ua/news/hihiiena-pratsi-v-detaliakh-emotsiine-vysnazhennia-ta-vyhorannia-pid-chas-viiny/> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Цибуляк Н., Сучикова Ю., Шевченко Л., Попова А., Ковачев С., Гуренко О. Динаміка вигорання серед українських науковців під час війни // Наукові звіти. 2023. Том 13. Стаття 17975. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-023-45229-6> (дата звернення: 06.04.2026).
3. Шель Н. В. Емоційне виснаження та втома під час війни // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки. 2025. № 2(5). С. 80-86. URL: <https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/16898> (дата звернення: 06.04.2026).

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Харламов М.І., доктор історичних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ В КУРСАНТСЬКИХ КОЛЕКТИВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

Сучасні трансформаційні процеси у сфері безпеки та цивільного захисту, спричинені умовами воєнного стану, актуалізували низку нових викликів для системи професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС України. Особливого значення набувають питання забезпечення стабільного морально-психологічного стану курсантських колективів, підтримання їх згуртованості, дисциплінованості та конструктивної міжособистісної взаємодії. У цьому контексті проблема попередження соціально-психологічних конфліктів набуває не лише педагогічного чи психологічного, а й безпекового значення.

Курсантський колектив у закладах вищої освіти ДСНС України є специфічним соціальним середовищем, яке поєднує ознаки навчальної групи, військово-організованого підрозділу та професійної спільноти, орієнтованої на виконання службових завдань в екстремальних умовах. Така специфіка зумовлює високий рівень регламентованості взаємин, інтенсивність комунікативної взаємодії, значний вплив групових норм і підвищену роль психологічної сумісності [1, с. 235]. За умов воєнного стану до традиційних чинників напруженості додаються стресові, травмувальні та кризові впливи, що можуть істотно підвищувати рівень конфліктогенності курсантського середовища.

Соціально-психологічні конфлікти у курсантських колективах здатні негативно позначатися на психологічному кліматі, навчальній мотивації, дисципліні, готовності до командної взаємодії та загальній професійній підготовленості майбутніх рятувальників. Саме тому особливої актуальності набуває не лише врегулювання конфліктів, а формування ефективної системи їх попередження [1, с. 249]. Соціально-психологічний конфлікт у курсантському колективі доцільно розглядати як форму загострення суперечностей між суб'єктами взаємодії, яка супроводжується емоційною напруженістю, деструкцією комунікації, порушенням довіри та може призводити до зниження ефективності колективної діяльності. Особливістю таких конфліктів у закладах вищої освіти ДСНС України є поєднання міжособистісних, статусно-рольових, організаційних та ціннісних суперечностей.

Причини виникнення соціально-психологічних конфліктів у курсантському середовищі мають багатофакторний характер. Серед них вагоме місце посідають організаційно-управлінські чинники: перевантаження службово-навчальними завданнями, жорсткий регламент діяльності, недостатня гнучкість управлінської комунікації, неоднозначність вимог, порушення принципу справедливості в розподілі навантаження або оцінюванні. За наявності подібних чинників у колективі може формуватися прихована напруженість, що стає підґрунтям конфліктних ситуацій [2, с. 26].

Не менш вагомими є соціально-психологічні чинники, серед яких міжособистісна несумісність, конкуренція за статусні позиції, неформальні мікрогрупи, труднощі адаптації першокурсників, прояви домінування або психологічного тиску. У курсантських підрозділах, де інтенсивність групової взаємодії значно вища, ніж у цивільному студентському середовищі, такі чинники можуть набувати особливої гостроти. Суттєву роль відіграють і індивідуально-психологічні особливості курсантів: рівень емоційної стабільності, схильність до агресивного реагування, розвиток емпатії, навички саморегуляції, толерантність до фрустрації. Низький рівень конфліктологічної культури та недостатня сформованість навичок конструктивної комунікації підвищують ризик переходу суперечностей у відкритий конфлікт.

В умовах воєнного стану конфліктогенність курсантського середовища посилюється додатковими стресогенними чинниками. Постійний інформаційний тиск, переживання за безпеку близьких, емоційне виснаження, підвищений рівень тривожності, невизначеність та адаптація до умов потенційної небезпеки здатні провокувати підвищену чутливість до конфліктів навіть у стабільних колективах. У таких умовах звичайні міжособистісні суперечності можуть набувати більш гострих форм, а латентні конфлікти – швидко ескалувати [2, с. 28]. Особливість конфліктів у курсантських колективах полягає також у тому, що вони нерідко виходять за межі міжособистісного рівня та трансформуються у групові протистояння, що безпосередньо впливають на функціонування підрозділу. У такому випадку конфлікт перестає бути лише психологічною проблемою окремих осіб і стає чинником дестабілізації колективу.

За таких умов попередження соціально-психологічних конфліктів має розглядатися як цілеспрямована система психолого-педагогічних, організаційних та соціально-профілактичних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію конфліктогенних факторів і формування умов для конструктивної взаємодії. Одним із ключових напрямів попередження конфліктів є удосконалення організаційно-управлінських механізмів. Прозорість управлінських рішень, справедливість вимог, послідовність керівного впливу, своєчасне реагування на ознаки напруженості сприяють зниженню ризику конфліктів. Важливим є розвиток управлінської

культури командирів і кураторів, орієнтованої не лише на дисциплінарний контроль, а й на підтримання психологічної стабільності підрозділу.

Вагомим елементом конфліктопрофілактики виступає розвиток соціально-психологічного клімату курсантських колективів. Позитивний клімат, заснований на довірі, взаємоповазі, груповій згуртованості та відчутті підтримки, суттєво знижує конфліктогенність середовища [3, с. 301]. Особливо важливим це є в умовах воєнного стану, коли колектив часто виступає ключовим ресурсом психологічної стійкості особистості. Ефективним засобом попередження конфліктів є формування конфліктологічної компетентності курсантів. Йдеться про розвиток навичок конструктивного розв'язання суперечностей, ненасильницької комунікації, медіації, емоційної саморегуляції та критичного осмислення власної поведінки в конфліктних ситуаціях. Формування таких компетентностей має здійснюватися не лише в межах психологічної підготовки, а інтегруватися у професійно-орієнтовані дисципліни та систему виховної роботи.

Особливої ефективності в цьому напрямі набувають тренінгові технології. Соціально-психологічні тренінги, командні вправи, моделювання конфліктних ситуацій, аналіз кейсів, рольові ігри дозволяють не лише сформуванню відповідних навичок, а й створюють умови для розвитку емпатії, довіри та колективної відповідальності. Суттєвого значення в умовах воєнного стану набуває психологічна профілактика стрес-індукованих конфліктів. Програми розвитку резильєнтності, навчання методам саморегуляції, кризове консультування, психоедукаційні заходи щодо подолання тривожності та емоційного виснаження мають бути інтегрованими елементами системи морально-психологічного забезпечення [1, с. 247].

Окремим напрямом попередження конфліктів є розвиток командно-орієнтованого підходу до професійної підготовки. Спільне виконання складних навчально-професійних завдань, побудоване на взаємозалежності та колективній відповідальності, сприяє зміцненню згуртованості та знижує ризики міжособистісного протистояння. Важлива роль у попередженні конфліктів належить психологічним службам закладів вищої освіти ДСНС України. Їх діяльність має охоплювати психодіагностику конфліктогенних ризиків, моніторинг міжособистісних взаємин, індивідуальне та групове консультування, медіацію, проведення профілактичних тренінгів. Особливо важливою є рання діагностика латентних конфліктів, які нерідко залишаються поза увагою до моменту ескалації.

Не менш важливою є роль офіцерів-командирів навчальних підрозділів, які часто виступають першими суб'єктами реагування на конфліктні ситуації. Їх професійна компетентність у сфері конфліктопрофілактики, здатність до психологічно грамотного управління груповою динамікою, навички комунікативного посередництва значною мірою визначають

ефективність превентивної роботи. В умовах воєнного стану попередження соціально-психологічних конфліктів не може обмежуватися лише локальними заходами реагування. Воно потребує системного підходу, що поєднує діагностику, профілактику, психолого-педагогічний супровід, розвиток командної взаємодії та управління морально-психологічним станом підрозділів. Перспективним є впровадження комплексної моделі попередження конфліктів, що включає діагностичний, превентивний, корекційний та ресурсний компоненти [4, с. 79]. Така модель має забезпечувати не лише зниження рівня конфліктності, а й розвиток психологічної стійкості курсантських колективів як ресурсу професійної надійності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Таким чином, особливості попередження соціально-психологічних конфліктів у курсантських колективах закладів вищої освіти ДСНС України в умовах воєнного стану визначаються специфікою службово-освітнього середовища, підвищеним рівнем психоемоційного навантаження та зростанням впливу стресогенних чинників. У цих умовах конфлікти набувають більш складного, багатофакторного характеру, а їх профілактика стає важливою складовою професійної підготовки майбутніх рятувальників. Ефективне попередження конфліктів потребує системного поєднання організаційно-управлінських, психолого-педагогічних і соціально-профілактичних заходів, спрямованих на усунення конфліктогенних чинників, розвиток конфліктологічної компетентності, зміцнення згуртованості та формування психологічної стійкості курсантських колективів. Особливого значення набуває інтеграція конфліктопрофілактичної діяльності у систему морально-психологічного забезпечення та професійної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Саме такий підхід дозволяє розглядати попередження соціально-психологічних конфліктів не лише як засіб стабілізації внутрішньокolleктивних взаємин, а як важливу умову формування професійно надійних, згуртованих і готових до дій в екстремальних умовах фахівців ДСНС України.

Література:

1. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
2. Грішнова О. А., Коваль Л. А. Соціально-психологічний клімат в організації: сутність, чинники формування та оцінювання. Україна: аспекти праці. 2018. № 3. С. 25–32.
3. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 424 с.
4. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2017. 188 с.

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Черниш Н. М., старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
*Національна академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького*

КОНСТРУКТИВНИЙ КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНА ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ

Сучасні тенденції соціальних змін та динамічність часу зумовлює необхідність опанування знань у сфері управління та розв'язання конфліктів, яка охоплює розуміння психологічних аспектів переговорів, медіації, арбітражу та інших способів альтернативного вирішення спорів. Вміння критично аналізувати конфліктні ситуації, рефлексія щодо складних взаємозв'язків між індивідуальними, груповими та соціальними факторами виникнення конфліктів, знання технологій урегулювання конфліктів і здатність практично використовувати різні психологічні методи і техніки відповідно до типу конфлікту, етапу його розвитку та характеристик учасників дозволяє перетворити конфлікт із загрози на ресурс для людини та конструктивно його вирішити.

Конфлікт являє собою надзвичайно багатогранне соціальнопсихологічне явище, яке можна охарактеризувати як зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, потреб, цінностей або поглядів між двома або більше сторонами, що неодмінно супроводжується емоційною напругою та активними діями учасників, спрямованими на подолання наявних протиріч [3, 29]. За значенням для організації конфлікти поділяються на конструктивні та деструктивні. До конструктивних функцій конфлікту належать: інформаційно-пізнавальна, комунікативна, інтеграційна, інноваційна.

Конфлікт може виконувати інформаційно-пізнавальну функцію, оскільки він дає додаткові імпульси до усвідомлення своїх і чужих інтересів у протистоянні. Конфлікт виводить на поверхню, робить видимими приховані проблеми та суперечності, що довгий час могли існувати в латентному стані, накопичуватися та поглиблюватися непомітно для керівництва або зовнішніх спостерігачів. Діючи як своєрідна діагностична процедура, сигналізуюча система, що вказує на дисфункції та проблемні зони в організації чи соціальній системі, він є способом виявлення і фіксації суперечностей та проблем у групі. Конфлікт є формою вирішення протиріч. Його розвиток сприяє усуненню тих недоліків і прорахунків у соціальній організації, які призвели до конфлікту.

Конфлікт може виконувати інтеграційну, об'єднувальну функцію. Ця функція конфлікту виявляється у парадоксальному ефекті, коли зовнішня загроза або протистояння з іншою групою об'єднує, згуртовує членів групи, посилює їхню солідарність та ідентифікацію з групою. В період війни ми можемо спотерігати, як об'єднався український народ перед зовнішньою загрозою, використовуючи всі свої ресурси для боротьби.

Крім того, саме завдання вирішення проблем, що виникли, об'єднує людей, виробляються взаєморозуміння і відчуття причетності до рішення загального завдання. Вирішення конфлікту веде до стабілізації соціальної системи, адже при цьому ліквідовуються джерела невдоволення. Сторони конфлікту в майбутньому будуть більше налаштовані до співпраці, ніж до конфлікту [1, 43]. Конфлікт виступає чинником стимулювання колективної креативності та сприяє мобілізації ресурсів і зусиль суб'єктів для розв'язання поставлених завдань. У процесі пошуку шляхів його подолання відбувається інтенсифікація аналітичної діяльності щодо проблемних ситуацій, формуються нові підходи, ідеї та інноваційні технології. Водночас конфлікт може виконувати функцію індикатора співвідношення сил між соціальними групами, що, своєю чергою, здатне запобігати подальшим, більш руйнівним формам конфліктної взаємодії.

Інноваційна функція конфлікту полягає в тому, що конфлікт стимулює пошук нових, нестандартних рішень, руйнує застарілі практики та стереотипи мислення, виштовхує людей з зони комфорту, де вони звикли діяти за накатаними схемами, та змушує їх винаходити щось нове. Конфлікт створює тиск, що робить статус-кво неприйнятним та вимагає змін.

Комунікативна функція конфлікту виявляється в тому, що конфлікт створює умови та мотивацію для встановлення нових каналів зв'язку між людьми або групами, які раніше не спілкувалися або спілкувалися формально та поверхнево, для прояснення справжніх інтересів, потреб, позицій, які в стані спокою можуть бути приховані за фасадом ввічливості чи байдужості [2, 245]. Конфлікт змушує людей говорити відкрито про те, що їх турбує, висловлювати свої справжні почуття та думки, які в іншій ситуації вони б замовчували. Конфлікт може служити засобом для виникнення нових норм спілкування між людьми або допомогти наповнити новим змістом старі норми.

Отже, руйнівним конфлікт робить не сама незгода, а спосіб, у який люди з нею взаємодіють, усвідомлений підхід дозволяє перетворити конфлікт із загрози на ресурс для людини, команди й організації. В конструктивному конфлікті напруга проживається через діалог і пошук рішень, він сприяє ліквідації стресової ситуації, допомагає розрядити обстановку і зняти напруження, що накопичилося. Наслідки такого конфлікту є функціональними і ведуть до підвищення

ефективності діяльності організації. Його вирішення призводить до поліпшення відносин між людьми і розвитку групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котлова Л. О. Психологія конфлікту: курс лекцій : Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 43 .
2. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2006. С. 245.
<file:///C:/Users/Hp%20Pavilion/Downloads/psihologiakonflikty.pdf>
3. Шмаленко Ю. І., Цільмак О.М., Погребняк О.Г. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник. Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса, 2026. С. 29.
<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e7d9772-076c-4fbf-a5bc-0caa0b27e471/content>

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Шаталова О.К., бакалавр за спеціальністю “Психологія”
Національний університет “Одеська юридична академія”

КОНФЛІКТИ У ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ

Стрімка цифровізація суспільного життя зумовила якісні зміни у природі міжособистісної та міжгрупової взаємодії. Онлайн-спільноти перетворилися на повноцінний простір соціалізації, де формуються норми, цінності й конфліктні моделі поведінки. Водночас питання про те, чи залишаються ці конфлікти винятково віртуальними явищами або ж трансформуються у реальні поведінкові наслідки, набуває дедалі більшої теоретичної та практичної значущості.

Відповідно до оглядового дослідження, опублікованого у журналі Communications Psychology, онлайн-спільноти мають дедалі вагоміший вплив на всі сфери життя людини: від особистої до професійної, від індивідуальної до суспільної. Автори зазначають, що спільноти ненависті поширюють екстремістські ідеї та дезінформацію, а їхня діяльність призводить до зростання недовіри до соціальних інституцій та офлайн-девіантної поведінки [7]. Цей висновок робить проблематику онлайн-конфліктів критично важливою для психології соціальних трансформацій. Дослідження С. Кумар та ін., здійснене вченими Стенфордського університету на матеріалі 36000 спільнот Reddit, виявило системний характер міжспільнотних конфліктів в

онлайн-просторі. Встановлено, що менш ніж 1% спільнот ініціює 74% усіх конфліктів. Конфлікти провокуються цілеспрямованою мобілізацією користувачів за допомогою публікацій з негативним емоційним забарвленням, що призводить до масованих атак на цільові спільноти. Примітно, що ці конфлікти запускаються найактивнішими учасниками, тоді як виконавська роль належить значно менш залученим членам, що вказує на соціально-наслідувальний механізм їх розгортання [6].

Проведений Дж. Ченг та ін. польовий експеримент та аналіз понад 16 мільйонів публікацій переконливо спростовують поширене уявлення про те, що тролінг є прерогативою “природжених агресорів”. Отримані результати демонструють, що негативний настрій користувача у поєднанні з контекстом дискусії, передусім з наявністю попередніх тролінг-дописів, подвоює ймовірність деструктивної поведінки. Кожен четвертий допис, позначений як неприйнятний, належить особам без попереднього порушення правил спільноти. Тролінг виявляється ситуативним, а не диспозиційним явищем і здатний поширюватись у спільноті за принципом соціального зараження [3]. М. Каакінен, А. Сірола, І. Саволаінен та А. Оксанен, дослідивши психологічні чинники онлайн-конфліктів, з’ясували, що онлайн-ненависть детермінується одночасно особистісними факторами ризику і груповою поведінкою в мережі [5]. Особливо значущим є висновок про те, що приналежність до агресивної онлайн-групи підсилює індивідуальні ризики, тобто конфліктна спільнота стає середовищем, що відтворює і посилює деструктивні поведінкові патерни [5].

Центральним питанням сучасної соціальної психології залишається проблема переносу конфліктних патернів з віртуального простору у реальну поведінку. Дані наявних досліджень однозначно свідчать про те, що між онлайн- і офлайн-поведінкою існує стійкий зв’язок. Спільноти ненависті не лише відтворюють агресію всередині мережевого простору, а й активно впливають на соціальну реальність, легітимізуючи насильство, дискримінацію та девіантну поведінку [7]. Дослідження С. Датта та Е. Адар мережі конфліктів між субреддитами показали, що антисоціальна поведінка на рівні спільноти є багатошаровим явищем: санкції й заохочення, які отримують окремі користувачі, формують стійкі конфліктні мережі, здатні до самовідтворення [4].

Кібербулінг є однією з найбільш досліджуваних форм переходу онлайн-конфлікту в реальний психологічний збиток. Українські науковці зафіксували, що ця проблема набула особливої гостроти в умовах пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли онлайн-простір став основним середовищем соціальної взаємодії молоді. Правова база України, де з 2019 року введена адміністративна відповідальність за булінг, поки що не охоплює у повному обсязі випадків кібербулінгу поза межами освітніх закладів [2]. Деякі українські дослідники пропонують багатовимірну класифікацію чинників кібербулінгу серед підлітків, що

охоплює індивідуально-психологічний, педагогічний, соціально-середовищний, державно-правовий та інформаційно-технічний виміри [2]. Такий підхід дає змогу розглядати кібербулінг не як ізольований онлайн-феномен, а як складний соціально-психологічний процес, вкорінений у реальний контекст розвитку особистості.

Для підліткової аудиторії вплив онлайн-конфліктів на реальну поведінку є особливо відчутним. Дослідження у галузі соціальної роботи з молоддю в цифрову епоху показує, що соціальні мережі стали невід'ємним компонентом повсякденного життя підлітків, значно впливаючи на їхній психоемоційний стан, особистісну ідентичність та соціальну поведінку [1]. Залежність від схвалення в онлайн-середовищі, тривожність через конфлікти й онлайн-драму, занижена самооцінка внаслідок негативних взаємодій перетворюються на реальні психологічні ризики, з якими стикаються соціальні працівники та психологи. Окремі дослідження фіксують, що 45% дівчат повідомляють про пригніченість через онлайн-конфлікти й драму в соціальних мережах, а близько чверті зазначають зниження суб'єктивного відчуття щастя [1]. Ці дані свідчать про те, що онлайн-конфлікти мають вимірюваний негативний вплив на психоемоційний стан молоді, хоча характер і глибина цього впливу диференціюються залежно від статі, вікової групи та рівня залученості до цифрового середовища.

Значної уваги заслуговує феномен “ехо-камери” як структурного наслідку онлайн-конфліктів. С Кумар та ін. встановили, що в процесі конфліктів між спільнотами формуються замкнені комунікативні бульбашки, у яких учасники переважно спілкуються між собою, уникаючи змістовного контакту з “чужими” [6]. Довгостроковим результатом є зниження загальної активності учасників атакованих спільнот і поглиблення міжгрупового відчуження. А. Оксанен зі співавторами описують “ехо-камеру” через три взаємопов'язані ознаки: ідентифікацію з учасниками власної групи, вороже ставлення до аутгрупи та схильність до дезінформації [7]. У поєднанні ці чинники формують стійкі поляризовані установки, що переносяться в реальну соціальну поведінку.

Узагальнення аналізованих досліджень засвідчує, що конфлікти у віртуальних спільнотах мають системний характер і не зводяться до індивідуальних патологій: деструктивна поведінка провокується ситуативними контекстними чинниками (настрій, наявність агресивних публікацій у дискусії) та посилюється груповою динамікою [3; 5]. Межа між онлайн- і офлайн-конфліктом є умовною, адже психоемоційні наслідки, поведінкові патерни й соціальні установки, що формуються в мережі, активно впливають на реальне життя учасників [4; 7]. Найбільш вразливою категорією залишаються підлітки та молодь, для яких онлайн-простір є первинним середовищем

соціальної взаємодії, а онлайн-конфлікти нерідко стають джерелом хронічного стресу, тривожності та зниженої самооцінки [1; 2].

Література

1. Вплив соціальних мереж на психоемоційний стан молоді: соціальна робота з підлітками в еру цифрових технологій. Соціальна робота та психологія: освіта і наука. 2025. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/swp/article/view/248>
2. Кібербулінг і психологічний стан жертви кібербулінгу. Наслідки та методи протидії. Телекомунікаційні та інформаційні технології. 2025. URL: <https://tit.duikt.edu.ua/index.php/telecommunication/article/view/2665>
3. Cheng J., Bernstein M., Danescu-Niculescu-Mizil C., Leskovec J. Anyone Can Become a Troll: Causes of Trolling Behavior in Online Discussions. Proceedings of CSCW 2017. Portland, 2017. URL: <https://arxiv.org/pdf/1702.01119>
4. Datta S., Adar E. Extracting Inter-community Conflicts in Reddit. University of Michigan, 2018. URL: <https://arxiv.org/pdf/1808.04405>
5. Kaakinen M., Sirola A., Savolainen I., Oksanen A. Impulsivity, internalizing symptoms, and online group behavior as determinants of online hate. PLOS ONE. 2020. Vol. 15 (4). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7176079/>
6. Kumar S., Hamilton W. L., Leskovec J., Jurafsky D. Community Interaction and Conflict on the Web. Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference (WWW 2018). Lyon, 2018. URL: <https://arxiv.org/pdf/1803.03697>
7. Oksanen A., Celuch M., Oksa R., Savela N., Savolainen I. Online communities come with real-world consequences for individuals and societies. Communications Psychology. 2024. Vol. 2. Art. 71. URL: <https://www.nature.com/articles/s44271-024-00112-6>

Секція 1. Психологія конфлікту в умовах сучасних соціальних трансформацій

Южека Р.С., здобувач вищої освіти І-го курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: Дроботенко М.О., доктор філософських
наук, доцент кафедри філософії ім. проф. М.Д. Култаєвої
*Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди*

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕЖА МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА МОРАЛЬНІСТЮ

Війна завжди випробовує людяність, перевіряє суспільство та державу на здатність залишатися в межах моральних принципів, навіть коли реальність диктує жорсткі умови виживання. Права людини, які в мирний час сприймаються як непорушні й гарантовані, у воєнний період стикаються з викликами, що змушують переосмислювати їхню природу, межі та застосування. Особливо гостро ці питання постали у зв'язку з війною в Україні, позаяк щоденно доводиться узгоджувати між собою два виміри: необхідність оборони та збереження моральних орієнтирів, які формують основу демократичного суспільства. Будь-яка війна створює ситуації, у яких часто важко знайти чіткі відповіді. Право на життя, право на свободу пересування, право на безпеку, право на гідне поводження – усе це потребує нового осмислення, коли країна опиняється під загрозою знищення. З одного боку, держава зобов'язана захищати своїх громадян, їхню свободу та територію, а це передбачає мобілізацію, обмеження окремих прав, необхідність прийняття швидких рішень і суворих заходів. З іншого боку, саме під час війни найважливішим стає завдання зберегти людяність, навіть у найтемніші моменти.

Війна в Україні стала показовим прикладом того, як війна ставить суспільство перед моральними дилемами. Коли цивільні стають жертвами обстрілів, коли руйнуються домівки, коли люди змушені залишати свої міста та шукати безпечні місця, право на життя, на притулок і на безпеку перестає бути абстрактною нормою – воно перетворюється на щоденну боротьбу. Коли людина проводить ночі у підвалах чи бомбосховищах, тоді стає зрозуміло, наскільки крихкими можуть бути гарантії прав у воєнний час.

Водночас держава не може діяти без урахування моральних меж. Наприклад, мобілізація – це необхідний інструмент оборони, але вона повинна здійснюватися з повагою до людської гідності, враховуючи реальні можливості людини й уникаючи зловживань. Обмеження свободи

пересування або комендантська година – це також вимушені заходи для забезпечення безпеки, але вони мають бути пропорційними, чітко обґрунтованими і не повинні перетворюватися на інструменти надмірного контролю.

Особливо складним стає питання ставлення до військовополонених та цивільного населення в окупованих територіях. Міжнародні гуманітарні норми та Женевські конвенції нагадують, що навіть у війні є правила. Але дотримання цих правил залежить не лише від закону, а й від внутрішньої моральної позиції держави та її армії. Український досвід показує, що суспільство прагне зберегти гуманність, підкреслюючи важливість гідного поводження з тими, хто втратив можливість захищатися, навіть коли ворог часто не дотримується цих принципів.

Межа між необхідністю та моральністю на війні не є фіксованою – вона завжди гнучка, залежна від обставин, але водночас вона повинна залишатися видимою. Якщо держава переступить цю межу, вона ризикує втратити не лише моральний авторитет, а й внутрішню єдність, а отже – свою здатність до опору. Тому українське суспільство, яке переживає війну, одночасно бореться за фізичне виживання і за збереження цінностей, що роблять його демократичним і європейським.

Війна оголює протиріччя між тим, що необхідне, і тим, що правильно. Але саме в таких ситуаціях і перевіряється здатність нації залишатися людяною. Права людини не повинні сприйматися як щось тимчасове чи другорядне. Навпаки – у моменти найбільшої небезпеки вони виконують роль морального компаса, який унеможливує суспільство не збитися з шляху. Український досвід показує, що навіть у найтяжчі періоди можливо продовжувати захищати гідність, свободу і право на життя, зберігаючи моральну стійкість і віру в цінності, за які ведеться боротьба.

Таким чином, саме у часи війни, з одного боку, прояснюється, наскільки крихкими є права людини, а з іншого – оновлюються смисли, що виступають визначальним орієнтиром розвитку громадянського суспільства та правової держави, а також ресурсом їхнього збереження і духовного оновлення.

Захист країни вимагає рішучих дій, однак ці дії не можуть руйнувати людську гідність і основні права. Навіть під тиском небезпеки має зберігатися баланс між воєнною необхідністю та моральними орієнтирами, спрямованими на збереження життя й гідності людини.

Окреслення меж між дійсним (воєнна необхідність) і належним (моральні смисли) у воєнних умовах є надзвичайно складним завданням, проте саме воно забезпечує збереження людяності – однієї з основних умов етичного самозбереження суспільства та здатності особи не втратити моральний орієнтир у ситуаціях граничної нестабільності.

Секція 2: Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Волобоева З.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти

Науковий керівник: Чорноус О. В., канд. філол. наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ОСВІТІ

Гендерна дискримінація в освіті є однією з форм соціальної нерівності. Її трактують як будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статті, гендерною ідентичністю та за належністю до ЛГБТ спільноти. Попри формальне закріплення рівності в Конституції України та спеціальному законодавстві, на практиці в освітянській сфері досі зберігається значна кількість прихованих форм дискримінації, що зумовлені гендерними стереотипами.

Як стверджує М. Воровка, навіть за умови конституційного закріплення гендерної рівності, у сфері освіти зберігається система нерівності, зумовлена андроцентризмом культури, суспільних інститутів і влади, а також стійкими гендерними стереотипами щодо професійних ролей [1, с. 515]. Авторка підкреслює, що попри високе місце України в глобальному індексі гендерного розриву за показником «освіта», Україна постає 27-ме місце за 2022 рік, однак гендерна дискримінація ще слабо фіксується на формальному рівні та потребує подальшого дослідження в педагогіці [1, с. 513].

Найяскравішим проявом гендерної нерівності є фемінізація кадрів при одночасному збереженні чоловічого домінування на керівних посадах. Жінки становлять понад 85–98 % педагогів у дошкільній та загальній середній освіті, досягаючи майже 99 % у дошкільних закладах [2, с. 15]. Водночас до негативних наслідків фемінізації системи освіти належить і те, що в школах пропонують уроки, під час яких у дівчаток і хлопців формуються навички, пов'язані з традиційними розподіленням гендерних ролей: дівчата навчаються шити, а хлопці опановують уміння, пов'язані з деревообробною та столярною роботою [3, с. 11–12].

Такий підхід є яскравим прикладом дії «прихованого навчального плану» (hidden curriculum), який виходить далеко за межі шкільної програми і продовжує активно діяти сьогодні.

Переконливим підтвердженням гендерної нерівності, як було зазначено вище, можуть бути посади в закладах вищої освіти. Так, здобувачка вищої освіти Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «ХАІ» Ю. Ярова дослідила розподіл посад та виявила чітку тенденцію у своєму ЗВО: на більшості факультетів чоловіки значно переважають у загальній структурі викладацького складу (від 59 % до 80 %), а керівні посади (завідувачі кафедр, декани)

майже повністю (у середньому 92,3 %) обіймають чоловіки; при цьому асистентами та секретарями, навпаки, у 95 % випадків працюють жінки [4, с. 195–196].

Такі результати свідчать, що навіть у сучасних умовах гендерна дискримінація в освіті зберігає свій системний характер, який стереотипізований на основі часу, коли жінки були обмежені у сфері праці та освіти.

Отже, гендерна дискримінація в освіті та у сфері життєдіяльності суспільства займає значне місце, причому цей механізм проявляється не лише в прямих обмеженнях, а частіше в таких званих «прихованих навчальних планах» та стійких гендерних стереотипах.

Більш того, гендерна дискримінація в освітньому середовищі тісно пов'язана з порушення прав вразливих груп, зокрема ЛГБТ спільноти, оскільки будь-яке відхилення від так званої «норми» стає причиною для подальшої дискримінації та булінгу. Своєю чергою відсутність безпечного та вільного від упереджень середовища змушує багатьох представників цієї спільноти приховувати свою ідентичність, що негативно впливає на їхнє психологічне та моральне благополуччя.

Отже, подолання цих викликів потребує не лише закріплення на законодавчому рівні, а й кардинальної трансформації освітньої культури.

Література

1. Воровка М. І. Елементи непрямой дискримінації у сфері освіти. *Інтеграція українських наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 19 квітня 2024 р.). Дніпро : «Середняк Т.К.», 2024. С. 512–516.

2. Гендерний бюджетний аналіз програм, які фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Стислий виклад. Київ, 2016. 89 с.
https://genderindetail.org.ua/netcat_files/71/79/Gendernuj_budjetnij_analiz_program_jaki_finansyutsa_z_derjavnogo_ta_miscevux_budjetiv.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

3. Проблеми гендерної рівності у галузі освіти (ГОВ проект). Київ, 2018. 30 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D2%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%B2_%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

4. Ярова Ю. В. Гендерна дискримінація у сфері освіти. *Гендерна політика очима української молоді* : XII Регіональний науковий конкурс молодих вчених. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 192–198.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Вороніна К.О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти

Науковий керівник: Чорноус О.В., канд. філол. наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мова є не лише засобом комунікації, а й інструментом формування суспільних уявлень. Особливо виразно це виявляється у сфері гендерних стереотипів, які вважаються стійкими узагальненими уявленнями про типові риси та ролі чоловіків і жінок. Дослідження мовного вираження таких стереотипів набуває актуальності в контексті розвитку гендерної лінгвістики та кількох десятиліть «подвижницької роботи науковців феміністичного спрямування – як у галузі традиційних дисциплін, так і на ниві жіночих студій» [3, с. 7].

Гендерні стереотипи закріплені в мові на кількох рівнях. Найбільше андроцентризм помітний на лексичному рівні, коли чоловічі форми виступають як «нормативні», а жіночі – як марковані. Показовим є утворення іменників жіночого роду від чоловічих (юристка, лікарка, директорка), що традиційно сприймалися як розмовні відповідники, до того ж часто мали фамільярний або зневажливий відтінок, однак після оновлення Українського правопису 2019 року та активної популяризації фемінітивів у ЗМІ, їх поступово «узаконили» та почали вживати дедалі частіше [1, с. 64]. Граматичний рід у слов'янських мовах також відтворює гендерний порядок: займенник «він» уживається як узагальнено-родовий, що виключає жінок із символічного простору. На фразеологічному рівні стереотипи фіксуються в прислів'ях і усталених висловах (наприклад, «жіноча логіка», «не жіноча справа»). Українська дослідниця І. Гапєєва визначила та описала дев'ять семантичних груп, що формують як позитивні, так і негативні стереотипні уявлення про роль жінки в суспільстві: приваблива зовнішність, заміжжя, материнство, хазяйновитість, жіноча робота, балакучість, підступність, безглуздий та непередбачуваний характер, слабкий та нелогічний розум [2, с. 164–167].

Особливого значення гендерно чутлива мова набуває в правничій сфері. Юридичні тексти (закони, нормативні акти, судові рішення) традиційно надають перевагу чоловічим формам («адвокат», «нотаріус») як гендерно нейтральним, що фактично робить жінок-юристок та жінок-учасниць процесу невидимими в офіційному дискурсі. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» прямо зобов'язує органи державної влади впроваджувати гендерну рівність у всіх сферах суспільного життя, зокрема в мові офіційних документів [4]. Практичним кроком у цьому напрямі вважаємо роз'яснення Міністерства юстиції України щодо потенціалу фемінітивів як інструмента безбар'єрного спілкування [5].

Отже, гендерно чутлива мова – це система засобів, що рівною мірою відображає всі гендерні групи та активно впроваджується на теренах нашої держави впродовж останніх років. Зміни, що відбуваються в мовній та юридичній практиці свідчать, що мова здатна не лише бути засобом комунікації, а й істотно впливати на суспільні відносини.

Література

1. Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А. Фемінітиви в українській мові як відображення суспільних викликів сьогодення. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 208. С. 61–66. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-7>
2. Гапєєва І. М. Жіночі стереотипи в українських пареміях. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference*. 2018. № 4(1). С. 164–167.
3. Кімел М. Гендероване суспільство / пер. з англ. С. Альошкіної. Київ : Сфера, 2003. 490 с.
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Фемінітиви як інструмент безбар'єрного спілкування. *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)*. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/feminitivi-yak-instrument-bezbarernogo-spilkuvannya> (дата звернення: 28.04.2026).

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Гусєва К.Д., к.г.н., нач. сектору маркетингу та інновацій
в освіті відділу маркетингу і інноваційної політики
Національний університет «Одеська політехніка»

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Підтримка соціальної справедливості є основою збалансованого розвитку держави завдяки створенню сприятливих умов для економічної діяльності, безпеки, благополуччя та гармонійного розвитку громадян. В галузі вищої освіти питання гендерної рівності потребують пильної уваги, стратегічного планування та постійного моніторингу. Разом з тим, з огляду на непрості соціально-політичні та безпекові умови в країні, в яких проходить розвиток громадянського суспільства, постає необхідність впровадження інноваційних підходів до гендерної політики в усіх аспектах освітньої діяльності.

На національному рівні принципи рівності прав жінок та чоловіків у сфері вищої освіти закріплені в таких законодавчих актах, як Закон України №2866-IV р. від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (схвалена Розпорядженням КМУ №286-р від 23.02.2022, Операційний план заходів на 2025-2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (затверджений Розпорядженням КМУ №260-р від 25.03.2025) тощо. У 2021 році МОН України затвердило методологію гендерного аудиту.

Заклади вищої освіти в Україні впроваджують сучасні підходи до забезпечення гендерної рівності не тільки на підставі загальнонаціонального законодавства, а й базуючись на власних стратегічних документах та принципах академічної автономії й свободи.

Так, в Центральнотехнічному державному університеті імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький) прийнято Політику забезпечення гендерної рівності на 2026-2030 роки, яка передбачає створення безпечного та сприйнятливого середовища для навчання та роботи, забезпечення рівного представництва жінок та чоловіків у складі органів управління університетом і на наукових та адміністративних посадах тощо [1].

В Національному технічному університеті України "Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського" у 2024 році затверджено План дій з імплементації принципів гендерної рівності

в практику діяльності КПП на 2024-2027 роки, на підставі якого створені робочі групи з гендерної рівності факультетів, навчально-наукових інститутів і всього університету, проводяться освітні заходи із застосування в листуванні та діловому спілкуванні фемінітивів, а також започатковані просвітницько-пізнавальні заходи, присвячені жіночому руху в Україні, з акцентом на технологіях та наукових досягненнях українок [2].

Київський національний університет імені Тараса Шевченка для впровадження політики гендерної рівності у сфері освіти та науки, активно залучає досвід міжнародних партнерів (зокрема, з Польщі) та розвиває власні ініціативи. У 2019 році в університеті було відкрито магістерську програму «Гендерні студії», а у 2023 році ухвалено Стратегію забезпечення гендерної рівності. Наразі студенти вивчають гендерні аспекти в межах таких дисциплін, як: «Гендер і медіа», «Гендерна рівність у сфері публічної служби», «Географія праці та гендеру», «Гендерні політики» і «Гендерні аспекти у соціально-педагогічній роботі». З січня 2025 року в КНУ працює Навчальна лабораторія «Центр гендерної освіти», що організовує методичний супровід просвітницьких семінарів для викладачів і студентів, консулює щодо розв'язання конкретних проблем» [3].

Системний підхід до забезпечення гендерної рівності та протидії насильству у вищій освіті також застосовується у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», що впроваджує ідеї гендерної рівності в навчальні та академічні процеси. Зокрема, розвиток гендерних студій і фемінізму, які викладаються на різних кафедрах університету, сприяє формуванню чутливості студентства до питань недискримінації, поваги до різноманітності й критичного мислення на засадах демократії та толерантності [4].

В Національному університеті "Одеська політехніка" у березні 2025 року було затверджено 6 стратегічних документів щодо гендерних питань: Політика захисту осіб, які повідомляють про дискримінацію, Єдина політика материнства та батьківства, Політика недопущення дискримінації для трансгендерних осіб, Політика щодо заявок і вступу до університету жінок, Політика протидії домаганням, Політика недискримінації та рівності [5]. У складі Вченої ради та директорату навчально-наукових інститутів частка жінок складає 37%. В навчальний процес впроваджено викладання таких дисциплін, як «Гендерні аспекти соціальної роботи», «Історія культури в гендерному аспекті» та «Гендерна політика у сфері національної безпеки». Різноманітні аспекти гендерної рівності досліджуються на засіданнях студентських наукових гуртків «Соціосфера» та «Психологічне консулювання».

За ініціативи Наукового товариства молодих вчених Одеської політехніки та Наукового товариства здобувачів вищої освіти та молодих вчених Одеського державного університету

внутрішніх справ у лютому 2025 року було проведено Всеукраїнський конкурс есе "Жінки в науці: роль, виклики та внесок в період воєнного стану" з нагоди Міжнародного дня жінок і дівчат у науці. Щороку у березні викладачі та студенти Одеської політехніки активно долучаються до інформаційно-просвітницьких заходів з нагоди Міжнародного дня боротьби за права жінок та міжнародний мир, а у листопаді – до заходів у рамках Всеукраїнської кампанії «16 днів проти насильства». У квітні 2025 року, з метою привернення уваги суспільства до нагальних питань гендерної нерівності, Корпусом розвитку української культури Наукового товариства молодих вчених Одеської політехніки розроблено Кодекс гендерної рівності.

Отже, в Україні останнім часом активно впроваджуються сучасні підходи до забезпечення гендерної рівності у вищій освіті як на національному, так і на інституційному рівнях. В основному це стратегічне планування, системний підхід, інформаційно-просвітницькі кампанії, інтернаціоналізація та інтеграція в освітній процес.

Література

1. Принципи, цілі, завдання гендерної політики в Університеті. Центральнуукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, <https://cusu.edu.ua/ua/kafedra-biolohii/zagalna-informatsiya/1135-general-information/henderna-polityka-universytetu>
2. Гендерна рівність. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", <https://kpi.ua/sustainability/5>
3. Гендерна політика в академічному контексті: делегація КНУ ініціювала круглий стіл про рівні можливості, 11.02.2025, <https://knu.ua/news/13497>
4. Марценюк, Тамара, і Ольга Полюхович. 2025. «Політика гендерної рівності і протидії насильству як складова частина управління закладами вищої освіти в контексті повоєнного відновлення України (на прикладі Національного університету 'Києво-Могилянська академія')». Empirio 2 (Special Issue):128-43. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.128-143>.
5. Сталий розвиток. ЦСР5: Гендерна рівність. Національний університет «Одеська політехніка», <https://op.edu.ua/sd/csr05>

BARRIERS TO GENDER EQUALITY IN EDUCATION AND RESEARCH

Equal access to education and research is a fundamental driver of global scientific, economic, and social progress. However, achieving true gender equality in these fields remains an ongoing challenge, manifested in the persistent underrepresentation of women in advanced academic positions and research leadership. Research shows that while women have achieved parity at the undergraduate level in many disciplines, a significant gender gap emerges and widens at higher levels of academia [5]. In this context, identifying and analyzing the barriers to gender equality is essential. These disparities are not merely the result of individual choices but are deeply rooted in institutional structures, funding mechanisms, and academic culture. Consequently, dismantling these barriers is key to creating a truly inclusive academic discourse.

The educational and research landscape is heavily influenced by sociocultural expectations that often perpetuate traditional gender roles. From early education, societal biases subtly guide students toward gender-conforming academic paths, often steering women away from heavily analytical or research-intensive fields. Furthermore, implicit biases within academic institutions affect hiring practices, peer review processes, and performance evaluations [4]. According to research, even in environments that claim meritocracy, unconscious biases continue to influence how the competence and achievements of female researchers are perceived. Thus, gender disparity in research is a systemic issue shaped by entrenched cultural norms and institutional practices.

Structural barriers within academic institutions significantly limit career advancement for women in research. One of the most prominent challenges is the "leaky pipeline" phenomenon, where the proportion of women decreases at each successive stage of academic progression (from PhD student to full professor). This attrition is largely driven by institutional inflexibility, such as a lack of supportive policies for work-life balance, inadequate parental leave provisions, and rigid tenure-track expectations that often coincide with family-building years [3]. Overcoming these structural hurdles requires a

fundamental shift in institutional policies to accommodate diverse life trajectories without penalizing researchers' career progression.

A critical barrier to gender equality in research is the inequitable distribution of funding and resources. Studies consistently demonstrate that female researchers often receive smaller grants, have less access to state-of-the-art laboratory space, and are less likely to secure primary investigator roles compared to their male counterparts [1]. Teachers and institutional leaders must be aware that this financial disparity not only limits the scope and impact of women's research but also restricts their ability to build competitive research teams, thereby hindering long-term career advancement and visibility in the scientific community.

Professional networks and mentorship play a crucial role in academic success, yet access to these resources is often highly gendered. Women in research frequently report feeling excluded from informal academic networks that are vital for international collaboration, publishing opportunities, and career sponsorship [2]. The lack of senior female role models and dedicated mentorship programs further exacerbates this isolation, making it difficult for early-career female researchers to navigate the complex academic landscape and establish a strong professional identity.

Furthermore, gender-equitable research is impossible without a psychologically safe workplace climate. Women in academia often face microaggressions, imposter syndrome exacerbated by an exclusionary institutional culture, and sometimes harassment or discrimination. A hostile or unsupportive environment negatively impacts mental well-being, research productivity, and retention rates. Institutions must establish strict rules of professional communication, prevent discriminatory practices, and promote a culture of transparency and empathy.

Eliminating barriers to gender equality in education and research requires a multifaceted approach. Systematic policy reforms, combined with a commitment to transforming academic culture, are necessary to dismantle sociocultural biases, institutional hurdles, and resource inequities. The role of academic institutions and policymakers in this process is crucial, as they set the structural norms of the educational environment. Addressing these barriers is an important condition not only for ensuring gender equality but also for improving the overall quality, diversity, and innovative potential of global research.

References:

1. European Institute for Gender Equality (EIGE). Gender Equality in Academia and Research: GEAR tool. 2022. URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gear>

2. Howe-Walsh L., Turnbull S. Barriers to women leaders in academia: tales from science and technology // Studies in Higher Education. 2016. Vol. 41, № 3. P. 415-428. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2014.929102>
3. O'Meara K., Kuvaeva A., Nyunt G., Waugaman C., Jackson R. Departments as contexts for inequality: A study of faculty workload and reward // Innovative Higher Education. 2017. Vol. 42, № 2. P. 191-206.
4. UNESCO. To be smart, the digital revolution will need to be inclusive. UNESCO Science Report: The race against time for smarter development. 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377433>
5. Winslow S., Davis S. N. Gender inequality across the academic life course // Sociology Compass. 2016. Vol. 10, № 5. P. 404-416. URL: <https://doi.org/10.1111/soc4.12372>

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Джупіна Х.О., здобувачка вищої освіти
першого рівня спеціальності 081 «Право»
Науковий керівник: Кононенко Т.В., професор,
доктор філософських наук, професор кафедри
державно-правових дисциплін інституту права та безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ

РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗАПОБІГАННІ ДИСКРИМІНАЦІЇ

В умовах сучасної розбудови правової держави та інтеграції України до європейського співтовариства питання подолання дискримінації за ознакою статі є одним із пріоритетних. Його актуальність зумовлена необхідністю трансформації суспільної свідомості, яка все ще залишається під впливом сталих стереотипів. Саме освіта виступає тим фундаментальним інструментом, що здатний не лише транслювати правові норми, а й формувати нову систему цінностей, засновану на принципах рівності, інклюзивності, толерантності.

На думку М. Т. Гаврильців та Г. Ю. Лук'янової [2], гендерна політика повинна розглядатися як комплексний механізм, що включає правові, організаційні, соціальні, економічні заходи, спрямовані на забезпечення рівності прав і можливостей у всіх сферах суспільного життя. Це передбачає створення нормативно-правової бази, яка гарантує реалізацію принципу гендерної рівності, впровадження спеціальних програм і стратегій, спрямованих на усунення будь-яких

форм дискримінації за ознакою статі. Важливим аспектом є врахування гендерної складової у процесах прийняття рішень на державному та місцевому рівнях, що дозволяє забезпечити справедливий розподіл ресурсів і можливостей між жінками та чоловіками. Ефективна гендерна політика повинна базуватися на принципах інклюзивності та прозорості, що сприяє формуванню суспільства, де кожна особистість має рівні умови для самореалізації та повноцінної участі у суспільному житті [1].

Сучасні демократичні держави мають спеціалізовані закони, стратегії, програми, спрямовані на підтримку гендерної рівності, які передбачають квоти для жінок у політиці, створення центрів підтримки жертв насильства тощо. Важливо, щоб законодавство було чітким і ефективним, враховувало специфічні потреби та інтереси. Закони, стратегії та програми повинні забезпечувати рівний доступ до прав і можливостей для всіх осіб, незалежно від статі чи гендерної ідентичності [5].

Національне законодавство України є важливим інструментом у забезпеченні гендерної рівності. Конституція проголошує рівні права та свободи, виключає привілеї або обмеження за ознаками статі. Україна має низку законодавчих актів, що гарантують рівні права та можливості. Перш за все це Закони України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків», від 06 вересня 2012 року № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року № 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року», від 05 вересня 2007 року № 1087 «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми», від 26 вересня 2013 року № 717 «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року», розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022 – 2024 роки», від 25 лютого 2026 року № 214-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року та плану заходів з його виконання» тощо. Упровадження принципів соціальної справедливості та гендерної рівності є підставою створення інституту радників з гендерних питань [3].

Проте лише законодавчих зусиль замало. Одним із ключових напрямів реформування є створення сприятливого середовища в освіті для подолання гендерних стереотипів. Як зазначає

Н. В. Маркова, гендерна педагогіка виступає актуальним і перспективним напрямом, оскільки вона підтримує загальну тенденцію на особистісно-зорієнтовану освіту [4]. Гендерна освіта (через освітні програми, навчальні курси, виховні заходи) сприяє розвитку критичного мислення, толерантності, відповідальності; формує здатність бачити й аналізувати прояви нерівності та протидіяти їм. Профілактика дискримінації виступає одним із її ключових призначень. Це досягається шляхом інформування про права людини, формування поваги до різноманітності. Освітній процес, який враховує гендерні аспекти, сприяє зменшенню упереджень щодо професійного вибору, ролей у сім'ї та участі у суспільному житті.

Роль освіти у запобіганні дискримінації проявляється через кілька важливих функцій. По-перше, це просвітницька функція – інтеграція гендерного підходу у навчальні програми дозволяє розвінчувати міфи про «традиційні» ролі та формувати об'єктивне сприйняття професійних здібностей незалежно від статі. По-друге, це виховна функція – формування професійної етики та культури недискримінаційної поведінки у майбутніх фахівців, зокрема юристів і правоохоронців. По-третє, інституційна – створення безпечного освітнього середовища, де впроваджуються принципи інклюзивності, працюють інститути радників з гендерних питань.

До прикладу, в Одеському державному університеті внутрішніх справ системно впроваджується гендерна освіта: для здобувачів проводяться лекції, присвячені питанням гендерної рівності та недискримінації, інтерактивні тренінги, спрямовані на формування практичних навичок недискримінаційної поведінки. Крім того, на базі університету організовуються науково-практичні конференції, у межах яких розглядаються актуальні проблеми гендерної тематики, зокрема у сфері правоохоронної діяльності.

На нашу думку, питання гендерної рівності є надзвичайно важливим, адже воно безпосередньо пов'язане з дотриманням прав і свобод людини. Саме тому його обговорення в академічному середовищі має принципове значення: це сприяє формуванню правової свідомості, критичного мислення та професійної етики майбутніх фахівців.

Література:

1. Бортник Н., Дубова К. Поняття та зміст категорії «гендерна рівність» в сучасному суспільстві. *Академічні візії*. 2026. № 51. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18457786>
2. Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю. Імплементация міжнародних стандартів принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 47–51. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/7>
3. Желіба О. В. Освіта і гендер : навч.-метод. посіб. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 256 с.

4. Маркова Н. В. Сучасні тенденції розвитку гендерної освіти в Україні. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 1 (324). Ч. 1. С. 204–214.

5. Оганісян Ц. Забезпечення гендерної рівності: правові механізми протидії дискримінації та захисту гендерної ідентичності. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 93–98. <http://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-93-98>

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Журавльова З.Ю., кандидат фізико-математичних наук
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

МІЖНАРОДНІ ПРЕМІЇ ДЛЯ ЖІНОК-НАУКОВИЦЬ

Науковці історично асоціюються з чоловіками, хоча в сучасному світі у жінок в більшості країн світу є можливість як отримувати вищу освіту, так і здобувати наукові ступені. Але в світі жінки складають лише 28% наукових працівників, в Україні – 45% [1]. Незважаючи на те, що в нашій країні в цілому розподіл науковців між чоловіками та жінками є майже рівномірним, у різних галузях співвідношення варіюються від 37% в машинобудуванні та технологіях до 68% у гуманітарних науках [2]. Такий нерівномірний розподіл жінок та чоловіків у різних наукових сферах притаманний не лише Україні. В цілому в світі за результатами всесвітнього статистичного аналізу ЮНЕСКО в 2015 р. кількість жінок у дисциплінах STEM (наука, технології, інжиніринг та математика) складає лише 30% [3]. Найбільш престижні нагороди, такі як Нобелівська премія та медаль Філдса, значно рідше присуджуються жінкам, ніж чоловікам [3]. Однією з причин такої диспропорції є історична гендерна нерівність у науці, а також гендерні стереотипи [4].

Для подолання цих стереотипів та заохочення жінок брати участь у наукових дослідженнях було запроваджено ряд міжнародних премій. Однією з найбільш престижних глобальних нагород є міжнародна премія L'Oréal-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» [5], що була започаткована у 1998 році. Кожен рік нею нагороджують п'ять лауреаток з п'яти регіонів світу. Розмір премії складає €100,000. Також з 2000 року щорічно L'Oréal-ЮНЕСКО відмічає 15 молодих жінок-науковців з числа лауреаток національних премій [6]. Кожна з лауреаток отримує премію у розмірі €15,000 або €20,000.

Іншою відомою премією є Nature Awards Inspiring Women in Science [7]. Щороку у двох категоріях Science Outreach Category та Science Achievement Category нагороджують двох лауреаток премією у розмірі \$50,000 та двох початківців у розмірі \$5,000.

Zonta Women in STEM Award представляє собою ще одну міжнародну премію для жінок-науковців в області STEM [8]. Нею відзначають 16 науковиць, що отримують премію у розмірі \$10,000. Дана премія має обмеження по віку від 18 до 35 років.

Women in Tech® Global Awards представляють номінації у 10 категоріях [9]: Aspiring Teen Award, Best Ally Award, Most Impactful Initiative Award, Woman in Web3 Award, Most Disruptive Award, Start-Up Award, Tech Diplomacy Award, Global Leadership Award, Lifetime Achievement Award, Honorary Award. Вручаються 7 регіональних та 1 глобальна премії.

Ще однією премією є European Prize for Women Innovators [10]. Премія присуджується жінкам з ЄС та країн, асоційованих з програмою «Horizon Europe», чії революційні інновації сприяють позитивним змінам для людей та планети. В рамках даної премії є три категорії: EIC Women Innovators category (3 призи у €100,000, €70,000, €50,000), EIC Rising Innovators (3 призи у €50,000, €30,000, €20,000) для жінок до 35 років та EIT Women Leadership Award з призом у €50,000, та для двох початківців – у розмірах €30,000 та €20,000.

Дані премії, а також численна кількість національних та регіональних премій для жінок у науці разом з іншими спеціалізованими міжнародними преміями для жінок-науковців показують, що гендерна нерівність у науці повинна залишатись в далекому минулому, а в сучасному світі жінки на рівні з чоловіками роблять визначні відкриття, які розширюють межі відомого і створюють фундамент для нових наукових звершень.

Література:

1. <https://dntb.gov.ua/news/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D1%96%D0%B2%D1%87%D0%B0%D1%82-%D0%B2-%D0%BD%D0%B0%D1%83>
2. <https://www.prostir.ua/?focus=v-ukrajini-46-zhinok-naukovtsiv-instytut-statystyky-yunesko#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%E2%80%93%2045%25%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA%2C,%25%20%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA%2C%2045%25%20%D1%87%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%B2>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D1%83_%D0

%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%8F%D1%85_STEM

4. <https://rubryka.com/article/women-girls-in-science/>
5. <https://www.forwomeninscience.com/>
6. <https://www.unesco.org/en/prizes/women-science/irt?hub=917>
7. <https://www.nature.com/immersive/inspiringwomeninscience/index.html>
8. https://www.zonta.org/Web/Web/Programs/Education/Zonta_Women_in_STEM_Award.aspx
9. <https://womenintech-awards.com/>
10. https://eic.ec.europa.eu/eic-prizes/european-prize-women-innovators-powered-eic-eit_en

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Корецька Е.Я., здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти

Науковий керівник: Чорноус О.В., канд. філол. наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ОСВІТІ: СУТНІСТЬ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Гендерні стереотипи в освіті є одним із ключових чинників, що відтворює та закріплює нерівність між статями в суспільстві. Незважаючи на значний прогрес у галузі прав людини, освітні системи багатьох країн, зокрема України, продовжують транслювати застарілі уявлення про «належні» ролі чоловіків і жінок, що негативно впливає на розвиток особистості, академічні результати та подальші життєві вибори здобувачів освіти.

Гендерні стереотипи – це спрощені, стійкі уявлення про те, якими мають бути та як поводитися представники різних статей. В освітньому середовищі вони формуються через кілька каналів: зміст навчальних програм і підручників, де жінки традиційно представлені недостатньо або зображені в побутових ролях; поведінку педагогів, які несвідомо приділяють більше уваги хлопцям під час вивчення математичних, природничих дисциплін; інституційні практики, що відтворюють «чоловічу» та «жіночу» освіту. Дослідження підтверджують, що стереотипи закріплюються вже з дошкільного віку, коли діти інтерналізують гендерні ролі через ігри, казки, оповідання, вірші тощо: наприклад, читаючи про мужність Івана-царевича, хлопчик може ототожнювати себе з ним, його подвигами, натомість дівчатка уявляють себе ніжними та лагідними красунями-царівнами з казок [4]. Тобто моральні норми, якими керуються у вчинках літературні герої, етичні орієнтири статевої поведінки є значущими для дитини, тож вона прагне

наслідувати цих персонажів. При цьому читачі не завжди обізнані про те, що автор може навмисно піддавати стереотипізації героїв, нав'язуючи, наприклад, увічливо-формалізовану поведінку жінкам із поодинокими випадками прояву власних емоцій [2, с. 77]. Мужність і жіночність втілюються в уяві дитини в конкретних діях і вчинках, впливають на самосприйняття, формуючи так звану «загрозу стереотипу» – психологічний ефект, яка обмежує мислення, знижує успішність у царинах, де певна стать «не мала б» бути успішною.

Аналізуючи значення освітян у становленні гендерної рівності в означеній сфері, маємо відмітити, що іноді саме вчителі в той чи той спосіб залучені до становлення стереотипної поведінки здобувачів освіти. У зв'язку з цим, звертаємо увагу на дослідження польських науковців, які провели спостереження в 34 класах та опитали 25 педагогів: його результати підтвердили, що вчителі, хоч й усвідомлюють існування гендерних стереотипів та заявляють про свою готовність протидіяти їм, однак схильні, навпаки, посилювати їх, підтримуючи гендерно-стереотипну поведінку під час занять, не звертаючи належної уваги на зміст підручників, не аналізуючи докладно причини виникнення дискримінаційної поведінки [5]. Проблема посилюється через навчальні матеріали, оскільки в них доволі часто нерівномірно представлена інформація про науковців різної статі, що формує хибне уявлення про «чоловічу» науку. Важливим аспектом є гендерна належність викладацького складу освітніх закладів. В українському контексті ця проблема набуває додаткового виміру в умовах воєнного стану, коли гендерні ролі зазнають переосмислення, однак традиційні стереотипи у сфері освіти лишаються стійкими.

Для подолання негативних явищ в освіті Україна послідовно формує нормативно-правову базу у сфері гендерної рівності: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Концепція «Нова українська школа» та відповідні стратегії інтеграції гендерного компоненту в освіту. Проте часто між законодавчим нормуванням і реальним суспільним сприйняттям існує доволі суттєва відмінність. До ключових викликів належать: соціокультурні стереотипи, недостатня гендерна компетентність педагогів, регіональні відмінності у готовності освітніх установ, а також брак системної просвітницької роботи з батьківською спільнотою. Посилює негативні явища також медійний простір: «телебачення, соціальні мережі, реклама, цифрові платформи – часто відтворює стереотипні моделі поведінки та закріплює традиційні гендерні ролі через візуальні образи, наративи та мовні конструкції» [3, с. 139]. Саме тому варто звернути увагу на комплексний підхід. З-поміж основних рекомендацій називають впровадження гендерної тематики в освітній процес, залучення здобувачів освіти до виховних заходів, просвітницьких ініціатив з питань гендерної рівності,

забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів, надання вичерпної інформації про можливості професійного самовизначення, встановлення балансу в управлінні, моніторинг дотримання принципів гендерної рівності [1, с. 6–8].

Отже, гендерні стереотипи в освіті не можна вважати лише педагогічною проблемою, адже її подолання вимагає консолідованих зусиль держави, освітніх установ і громадянського суспільства.

Література:

1. Афанасьєва Т., Гревцева Є. Забезпечення гендерної рівності в закладах освіти в контексті формування ціннісних орієнтирів нової української школи. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». 2026. Вип. 9. С. 3–9. <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.01>
2. Морозова І. І. Стереотипізація персонажного мовлення. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія. 2018. Вип. 87. С. 77–84.
3. Сальнікова Н. В., Трима К. А. Політика гендерної рівності в освіті України: між законодавчим нормуванням та суспільним сприйняттям. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* 2025. Вип. 43. С. 135–144. <https://doi.org/10.34079/2518-1521-2025-15-43-135-144>
4. Шевченко Н. П. Гендерні стереотипи у виданнях для дошкільнят. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1388> (дата звернення: 25.04.2026).
5. Gajda A., Bójko A., Stoecker E., Kiss H. J. The vicious circle of stereotypes: Teachers' awareness of and responses to students' gender-stereotypical behaviour. *PLOS ONE*. 2022. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0269007>

Kuzmenko, K.S., student

Nikitina, I.P., scientific adviser, senior lecturer

at the Department of Language Training

Dnipro State University of Internal Affairs

GENDER STEREOTYPES IN SCHOOLS

Gender stereotypes in schools are a significant social and educational problem because they influence how children understand themselves, their abilities, and their future roles in society. A gender stereotype is a simplified and often biased belief about what boys and girls are “supposed” to be like, how they should behave, what subjects they should prefer, and what careers they should choose. In the school environment, such stereotypes may appear in classroom communication, textbooks, teacher expectations, peer relationships, extracurricular activities, and even in disciplinary practices. Although modern education formally promotes equality, hidden stereotypes can still shape students’ educational experience and limit their personal development.

One of the most common forms of gender stereotyping in schools is the belief that boys are naturally better at mathematics, science, technology, leadership, and physical activities, while girls are supposedly more suited to languages, arts, communication, care work, and obedience. These assumptions may seem harmless at first, but they can have long-term consequences. For example, when teachers unconsciously expect boys to perform better in technical subjects, they may encourage them more actively, ask them more complex questions, or praise their intellectual independence. At the same time, girls may receive more praise for neatness, discipline, or effort rather than creativity and analytical thinking. As a result, students may begin to internalize these expectations and choose subjects or careers not according to their real abilities, but according to socially accepted gender roles. Gender stereotypes also affect classroom behavior and discipline. Boys are often expected to be energetic, competitive, noisy, or even aggressive, while girls are expected to be calm, polite, careful, and emotionally responsible. Because of this, the same behavior may be interpreted differently depending on the student’s gender. A confident boy may be seen as active and ambitious, while a confident girl may be described as too dominant or difficult. Similarly, emotional expression in boys may be discouraged because it is wrongly associated with weakness, while girls may be expected to show more empathy and responsibility for maintaining harmony in the classroom. Such unequal expectations create psychological pressure and reduce students’ freedom to express their individuality [4, p. 97].

Textbooks and educational materials can also reproduce gender stereotypes. If textbooks mainly show men as scientists, political leaders, inventors, entrepreneurs, and historical figures, while women are represented mostly in domestic, supportive, or caring roles, students receive a distorted picture of social reality. This affects not only girls, who may lack positive examples of female achievement in science, politics, business, or technology, but also boys, who may not see enough examples of men involved in care, emotional communication, teaching, or family responsibilities. Therefore, gender-balanced educational content is important for forming a more realistic and inclusive understanding of social roles [1, p. 44].

Another important aspect is the influence of gender stereotypes on career orientation. School is the place where children begin to imagine their future professions. If girls are indirectly discouraged from choosing engineering, information technology, physics, military service, or leadership positions, society loses a large part of potential talent. At the same time, boys may avoid professions connected with education, psychology, nursing, social work, or early childhood care because these fields are stereotypically considered “female.” In this way, gender stereotypes restrict both girls and boys, creating artificial barriers in professional self-realization and preserving inequality in the labor market [3, p. 48].

The problem of gender stereotypes in schools is not limited to academic achievement. It also affects students’ self-esteem, emotional well-being, communication, and social identity. When children feel that their interests or character do not correspond to what is expected from their gender, they may experience shame, anxiety, or fear of rejection. For instance, a boy who likes literature, dancing, or working with younger children may face ridicule from peers, while a girl interested in robotics, football, or leadership may be criticized for being “not feminine enough.” Such situations can lead to exclusion, bullying, and reduced motivation to participate in school life. Teachers play a central role in either reproducing or overcoming gender stereotypes. Even when teachers support equality in principle, they may unconsciously use gendered language, divide tasks according to traditional roles, or treat students differently. For example, asking boys to move desks and girls to decorate the classroom reinforces the idea that physical strength belongs to boys and aesthetic or caring tasks belong to girls. To prevent this, teachers need special training in gender-sensitive pedagogy. This includes equal distribution of classroom responsibilities, balanced participation of boys and girls in discussions, critical analysis of textbooks, and encouragement of all students to explore different fields of knowledge [2, p. 210].

An effective way to reduce gender stereotypes in schools is to create an inclusive educational environment where students are not limited by traditional expectations. Schools should promote equal access to all subjects, clubs, competitions, and leadership opportunities. Career guidance should present a wide range of professions as open to everyone, regardless of gender. It is also important to include

examples of both women and men who succeeded in different areas of social, scientific, cultural, and professional life. Discussions about equality, respect, and human dignity should be integrated into civic education, literature, history, and social science lessons.

In conclusion, gender stereotypes in schools are a hidden but powerful factor that influences students' academic choices, behavior, self-perception, and future opportunities. They create unequal expectations for boys and girls and limit the development of individual abilities. Overcoming these stereotypes requires systematic work: teacher training, revision of educational materials, gender-sensitive communication, prevention of bullying, and equal encouragement of students in all areas of learning. A school free from gender stereotypes is not only more just, but also more effective, because it allows every child to develop according to their talents, interests, and personal potential.

References:

1. Brussino, Ottavia, and Jody McBrien. Gender stereotypes in education: Policies and practices to address gender stereotyping across OECD education systems. OECD Education Working Papers 271. 2022. P. 44.
2. Cárcamo C. Girls do not sweat: the development of gender stereotypes in physical education in primary school." Human Arenas 4.2. 2021. P. 196-217.
3. Master, Allison, Andrew N. Meltzoff, Sapna Cheryan. Gender stereotypes about interests start early and cause gender disparities in computer science and engineering. Proceedings of the National Academy of Sciences 118.48. 2021. P. e2100030118.
4. Su, Qi, review of gender stereotypes in education. 2021 International Conference on Public Relations and Social Sciences (ICPRSS 2021). Atlantis Press, 2021. P. 91-99

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Курилова Ю.Р., кандидат філологічних наук,
доцентка кафедри української літератури
Запорізький національний університет

ФЕМІНІТИВИ ЯК ПОЛЕ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: МОВНА НОРМА, ІДЕОЛОГІЯ ТА ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. Сучасний український мовно-культурний простір характеризується високим рівнем чутливості до питань гендерної рівності, що зумовлює активізацію дискусій

навколо фемінітивів як мовного явища. Фемінітиви перестають бути лише граматичною категорією і перетворюються на індикатор глибинних соціальних трансформацій, де мова виступає полем боротьби за символічне визнання.

У цьому контексті освітній дискурс стає особливо важливим, адже саме він формує мовні практики майбутніх поколінь і водночас відтворює або трансформує наявні моделі нерівності. Конфлікти навколо використання фемінітивів у навчальному середовищі [5], академічній сфері [7], суспільному просторі [4] демонструють напруження між нормативністю, традицією та новими етичними стандартами комунікації.

Актуальність теми зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, тривалими соціокультурними трансформаціями в Україні, посиленими досвідом війни, які актуалізують питання видимості, репрезентації та голосу різних соціальних груп. По-друге, зростанням ролі освіти як простору формування гендерної чутливості та навичок ненасильницької комунікації. У філологічному вимірі проблема фемінітивів виходить за межі суто мовознавчого аналізу і потребує залучення культурологічного, літературознавчого та дискурсивного підходів. Саме через тексти – художні, навчальні, медійні – відбувається легітимація або заперечення альтернативних мовних практик.

Метою дослідження є аналіз фемінітивів як поля соціального конфлікту в освітньому дискурсі з урахуванням їхнього культурного функціонування.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: окреслення статусу фемінітивів у сучасній українській мовній нормі; аналіз ідеологічних та культурних чинників спротиву їхньому уживанню; дослідження ролі освітніх практик у формуванні гендерно-чутливого мовлення; визначення потенціалу фемінітивів як інструменту медіації конфліктів у навчальному середовищі.

Методологічну основу становлять підходи гендерної лінгвістики, критичного дискурсу-аналізу, культурної антропології та літературознавства. Використано також концепції символічного насильства та мовної влади, що дозволяють розглядати мовні практики як інструменти соціального впливу. Інтерпретація освітнього дискурсу здійснюється з урахуванням принципів етики турботи та ненасильницької комунікації, що дає змогу розглядати мову не лише як засіб опису реальності, а як практику її трансформації.

Основні результати дослідження. Фемінітиви в сучасній українській мові одночасно постають у таких контекстах: із одного боку, вони є засобом мовної репрезентації жінок у професійній і соціальній сферах, з іншого – виступають тригером конфліктів, пов'язаних із усталеними уявленнями про норму літературної мови та традицію. Феномен фемінітивів у сучасному українському суспільстві при цьому є значно ширшим, ніж проблема словотвору чи

мовної норми. Насправді йдеться про конфлікт різних моделей бачення світу, різних уявлень про владу мови, соціальну видимість та право людини на репрезентацію. Саме тому дискусії довкола фемінітивів часто набувають непропорційно емоційного характеру: суперечка про слова фактично стає суперечкою про культурні зміни, соціальні ролі та символічний розподіл влади.

У соціолінгвістичному вимірі фемінітиви засвідчують той факт, що мова ніколи не є нейтральною системою. Традиційна модель професійних назв у багатьох випадках формувалася в умовах патріархального суспільства, де публічний простір – політика, наука, право, військова справа – асоціювався насамперед із чоловіком. Саме тому назви професій історично закріплювалися у формі чоловічого роду: «професор», «директор», «письменник», «лікар». Жінка в такій системі постає як виняток або «додаток» до універсальної чоловічої норми.

Фемінітиви руйнують цю непомітну асиметрію, роблячи жінку видимою. І саме ця видимість часто викликає спротив. Наприклад, слова «авторка», «редакторка», «професорка», «директорка» нерідко оцінюються не з погляду граматичної правильності, а через емоційні реакції: «незвично», «різко звучить», «псує мову». Проте такі оцінки значною мірою пов'язані із інерцією мовної звички та історичною нормалізацією чоловічої форми як «нейтральної».

Особливо показовими є конфлікти довкола назв престижних професій. Наприклад, слово «прибиральниця» майже не викликає спротиву, тоді як «професорка» чи «міністерка» часто стають предметом публічних дискусій. Це свідчить про те, що проблема полягає не лише у мовній формі, а у символічному статусі професії. Чим вищий соціальний престиж посади, тим сильніше проявляється культурний опір фемінізації назви. У такий спосіб мова й мовлення виявляють приховані ієрархії суспільства. Спротив уживанню фемінітивів часто ґрунтується не стільки на лінгвістичних аргументах, скільки на ідеологічних настановах, що відображають глибші шари соціальної комунікації та напруження. У цьому сенсі мова стає простором символічного протистояння, де відбувається боротьба за видимість і легітимність.

У культурологічному аспекті фемінітиви пов'язані з питанням символічної репрезентації. Те, що не назване, часто сприймається як менш видиме або менш значуще. Коли в підручниках, медіа чи офіційних текстах постійно фігурують лише «вчені», «політики», «письменники», формується уявлення про нормативність публічного простору, асоційованого із чоловічою статтю. Відповідно жінка опиняється в позиції «додаткової присутності», а не повноправного суб'єкта.

Цей аспект добре простежується у художній літературі. Наприклад, у класичному українському каноні жінка дуже часто репрезентується передусім через родинні або емоційні ролі: мати, кохана, вдова, покритка. Навіть коли героїня є інтелектуально сильною постаттю, її професійна чи суспільна суб'єктність часто не артикулюється мовно. Натомість сучасна

література дедалі активніше вводить жінку саме як носійку голосу, професії, досвіду і права на самоназв. У літературному контексті фемінітиви функціонують як маркери зміни репрезентаційних моделей: від редукції жіночого досвіду до його активного проговорення. Сучасна українська література дедалі частіше використовує гендерно марковані мовні форми як спосіб артикуляції суб'єктності та травматичного досвіду.

В освітньому середовищі фемінітиви стають своєрідним тестом на рівень гендерної чутливості. Конфлікти, що виникають навколо їхнього використання, можуть бути інтерпретовані не як деструктивні, а як потенційно продуктивні, оскільки відкривають можливість для діалогу та переосмислення мовних практик. Особливого значення набуває роль викладача як медіатора, який здатен перевести конфлікт із площини протистояння у площину рефлексії. У цьому контексті гендерно-чутливе мовлення виступає інструментом не лише репрезентації, а й гармонізації комунікативного простору.

В умовах російсько-української війни ця проблематика отримала новий вимір. Поява в активному вжитку слів «військовослужбовиця», «ветеранка», «командирка», «медикиня», «парамедикиня» відображає реальну трансформацію соціального досвіду. Жінки стали помітнішими у сферах, які раніше традиційно асоціювалися з чоловічою роллю. І мова почала фіксувати цю зміну.

Однак саме тут виникає ще один конфлікт: частина суспільства сприймає фемінітиви як «ідеологічне нав'язування» або «штучність». Причина цього полягає в тому, що мова є одним із найпотужніших носіїв колективної ідентичності. Будь-яка зміна мовної практики часто переживається як загроза стабільності світу. Тому суперечки навколо фемінітивів є фактично конфліктом між традиціоналістською моделлю культури та культурою інклюзивності.

Особливо важливим стає освітній контекст. Саме аудиторія нерідко перетворюється на простір зіткнення різних мовних ідеологій. Частина студентів може сприймати фемінітиви як природну норму, інша – як політизоване явище. У такій ситуації викладач виконує функцію медіатора. Його завдання полягає не у примусовому нав'язуванні мовної практики, а у створенні простору аргументованого діалогу. Одним із найбільш конфліктогенних аспектів цієї дискусії є сприйняття назв професій і академічних статусів як «нейтральних» форм, що нібито не потребують гендерної диференціації. Зокрема, аргумент про те, що «аспірант» є виключно назвою статусу або посади¹, а не позначенням людини за статтю, демонструє змішування граматичного,

¹ Авторка статті дискутувала із цього приводу в рамках обговорення доцільності позначення статусу «аспірантки» в матеріалах, які подані на університетську конференцію «Молода наука» в Запорізькому національному університеті (квітень, 2026).

соціального та комунікативного рівнів функціонування мови. У реальному мовленні професійна номінація майже ніколи не існує як абстрактна категорія: вона співвідноситься з конкретним носієм ролі, чия гендерна ідентифікація в українській мові традиційно може бути виражена граматично. Саме тому форми на кшталт «аспірантка», «професорка», «дослідниця» не змінюють сутності професійного статусу, а виконують функцію мовної конкретизації та узгодження з граматичною системою української мови. Опір фемінітивам у такому випадку часто виявляється не стільки суто лінгвістичною позицією, скільки реакцією на зміну символічного порядку, у якому жіноча присутність у професійній, академічній та публічній сферах перестає бути «невидимою» або підпорядкованою маскулінному універсалові, а також це є свідчення консервативного мислення, яке не враховує реального стану мовних трансформацій й еволюції мови.

Варто апелювати до історичного контексту: радянізація української культури й мовної політики суттєво вплинула на функціонування та статус фемінітивів, хоча цей процес був неоднорідним і суперечливим. Важливо розуміти, що фемінітиви не є «новим винаходом» сучасності. Вони органічно існували в українській мові ще задовго до радянського періоду: учителька, швачка, господиня, поетка, письменниця, крамарка, княгиня, сотниківна тощо. Українська мова історично мала розвинену систему словотворення для позначення жінок за професією, соціальним статусом чи родом діяльності. Проблема полягає в тому, що радянська мовна політика значною мірою змінила статус цих форм і сферу їхнього вживання.

По-перше, радянська модель публічної мови була орієнтована на уніфікацію та стандартизацію. У межах цієї логіки чоловічий рід почав подаватися як «нейтральний», «загальний», «універсальний». Саме тому в офіційно-діловому, науковому та адміністративному дискурсі закріплювалися переважно маскулінні форми: аспірант, професор, лікар, директор, інженер, міністр. Жінка ніби «включалася» в чоловічу форму як у нібито універсальну категорію.

По-друге, радянська ідеологія декларувала формальну рівність жінок, але ця рівність часто будувалася через модель «жінка – такий самий працівник, як чоловік». Відповідно, мовна відмінність почала трактуватися як другорядна або навіть небажана. У результаті частина фемінітивів почала сприйматися як «розмовна», «просторічна», «непрестижна» або «ненормативна», особливо щодо статусних професій. Наприклад, слова професорка чи директорка тривалий час маргіналізувалися саме через асоціацію престижу з чоловічою формою.

По-третє, на українську мовну норму значно вплинув російський мовний стандарт радянської доби. У російській мові система фемінітивів менш продуктивна для офіційно-професійної сфери, а багато форм мають стилістично знижене або іронічне забарвлення. Через

русифікаційний тиск ця модель частково переносилася й на українську мову, хоча її власна словотвірна система історично була значно гнучкішою.

Цікаво, що в українських словниках 1920-х років фемінітиви були представлені значно ширше й природніше. Наприклад, у словниках Бориса Грінченка чи академічних мовних практиках раннього XX століття можна знайти форми, які пізніше почали витіснятися або стилістично маркуватися [5]. Тобто радянська стандартизація не «створила» відсутність фемінітивів, а радше звузила сферу їхньої нормативності.

У сучасному українському мовному процесі відбувається своєрідна реабілітація й повернення багатьох фемінітивів до активної норми. Це пов'язано не лише з гендерною чутливістю, а й із ширшими процесами деколонізації, переосмислення мовної спадщини та відновлення питомих ресурсів української мови. Тому нинішня дискусія про фемінітиви – це не просто суперечка про «модні слова», а конфлікт між різними моделями мовної норми, культурної пам'яті та уявлень про видимість жінки в публічному просторі.

Ефективним методом у цьому контексті стає аналіз художніх текстів, у яких наявні символічні проєкції повсякдення. Наприклад, дискусія про мовну репрезентацію жінки у творах дає можливість студентам побачити, що мова є не лише технічним інструментом, а також і способом структурування соціальної реальності. Через літературний текст легше усвідомити, що називання – це також форма визнання та легітимізації досвіду.

В академічній сфері є певні досягнення, до яких варто апелювати в процесі численних суспільних дискусій: це монографії А. Архангельської [1], М. Брус [2], М. Волощак [3] та ін. У наказі Міністерства економіки [6] є дозвіл на адаптацію назв робіт для означення жіночої статі.

Висновки. Фемінітиви в сучасному українському освітньому дискурсі й соціокультурному просторі є не просто мовною інновацією, а індикатором глибинних соціокультурних змін. Їхнє функціонування виявляє конфлікти між традицією і новими етичними стандартами, між нормативністю і потребою інклюзії. Освітній простір має потенціал перетворювати ці конфлікти на ресурс розвитку, якщо розглядати мову як інструмент медіації та формування культури діалогу. Інтеграція гендерно-чутливого підходу у викладання філологічних дисциплін сприяє розвитку критичного мислення, емпатії та здатності до ненасильницької комунікації. Отже, фемінітиви постають не лише як лінгвістичне явище, а як культурна практика, що відображає і водночас формує нові моделі соціальної взаємодії. Фемінітиви в сучасному українському суспільстві функціонують як точка перетину мовного, культурного, ідеологічного та психологічного конфліктів. Вони одночасно виявляють топоси соціального напруження і створюють можливість для переосмислення комунікативних практик. Саме тому проблема фемінітивів є важливою не

лише для мовознавства, а й для культурології, літературознавства, педагогіки та досліджень медіації конфліктів.

Література:

1. Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику/ Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
2. Брус М. *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування* : монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», 2019. 440 с.
3. Волощак М. *Фемінітиви. Назви жінок*. Київ : Логос, 2022, 116 с.
4. Городнича К. Комедійний батл про членів та членкинь. Як Власова з Кокотюхою в ефірі у Смальчука фемінітиви обговорювали. *Антоніна: перу медійну білизну безкоштовно*. URL: <https://antonina.detector.media/withoutsection/post/225528/2025-01-28-komediynyy-batl-pro-chleniv-ta-chlenkyn-yak-vlasova-z-kokotyukhoyu-v-efiri-u-smalchuka-feminityvy-obgovoryuvaly/> (дата звернення: 03.05.2026).
5. Деркачова О. День вчителя і вчительки: Коли ми полюбимо фемінітиви в українській мові? URL: <https://osvitoria.media/experience/den-vchytelya-i-vchytelky-koly-my-polyubymo-feminityvy-v-ukrayinskij-movi/> (дата звернення: 01.05.2026).
6. Наказ Мінекономіки від 18.08.2020 № 1574 «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010». URL: <https://me.gov.ua/view/cc190a8b-9cca-46ef-8ef6-45aeb861a176> (дата звернення: 03.05.2026).
7. Про фемінітиви в сучасній українській мові (інформація сайту Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України). <https://surli.cc/lcknxy> (дата звернення: 02.05.2026).

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Матієнко Т.В., кандидат юридичних наук, доцент,
Одеський державний університет внутрішніх справ

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Одним з напрямків нашого дослідження стало виявлення гендерних відмінностей щодо мотивації досягнення успіху у студентів-юристів. У дослідженні взяли участь 40 здобувачів вищої

освіти віком 20-22 роки (18 жінок і 22 чоловіки). Дані методики виявляють ступінь відображення мотивації за чотирма рівнями – низький, середній, високий, дуже високий. Відповідно, чим вище виявлений рівень, тим сильніше виявляється мотивація людини до досягнення успіху.

Отримані в дослідженні результати представлені на рис.1

Аналізуючи отримані результати за методикою Т. Елерса «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» [2, с. 146], можна побачити, що в групі юнаків переважає занадто високий рівень мотивації до успіху (55%), у порівнянні з жінками (35%). У дівчат-студенток, що брали участь в дослідженні, переважає високий рівень мотивації до успіху – 45%. Найменше в обох групах представлений низький і середній рівень мотивації до досягнення успіху.

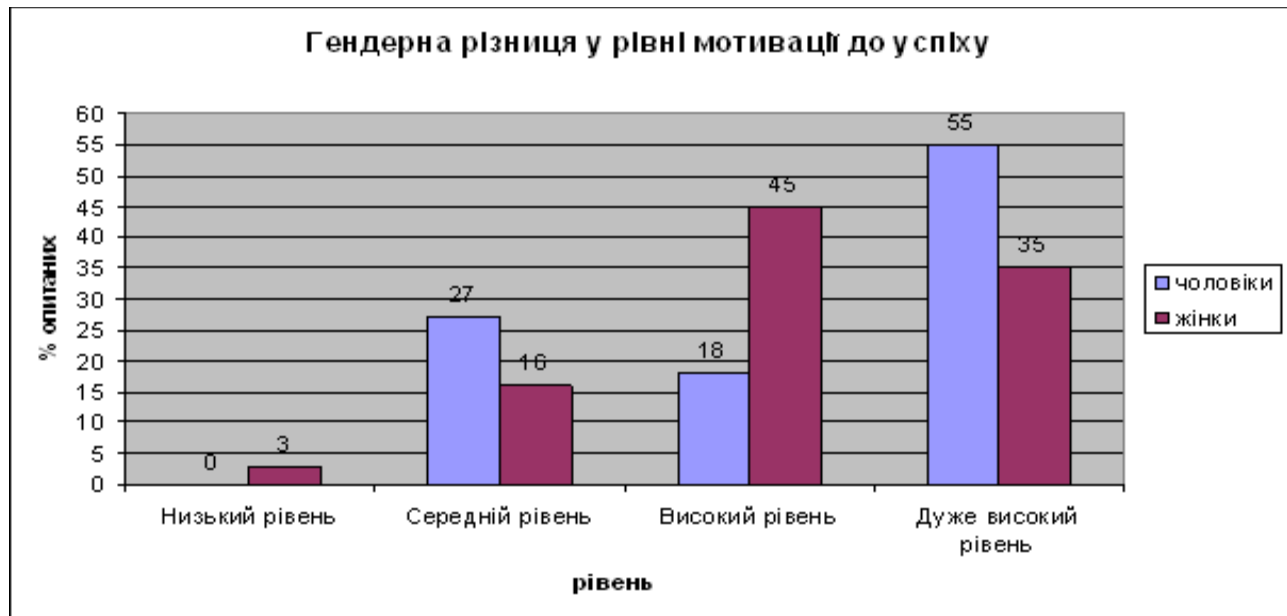

Рис.1 Гендерна різниця у рівні мотивації до успіху

Ми можемо відзначити, що потреба в досягненні успіху серед студентів є очікуваною, оскільки багато студентів, в силу свого віку, не знаючи про всі реалії «дорослого життя», готові до максимально високих цілей, підкорення будь-яких горизонтів. Але паралельно з цим, існують певні побоювання, зумовлені соціальним середовищем, в якому знаходиться сучасний український студент; негативним досвідом батьків, знайомих; нестабільною економічною ситуацією в країні (яка дає багатьом всі передумови побоюватися негативних результатів діяльності) і т.і.

Таким чином, можна припустити, що гендерні стереотипи, що існують в суспільній свідомості у сучасному суспільстві, втрачають свою чітку зумовленість. Нові економічні умови диктують свої вимоги: зараз потрібна активна життєва позиція, впевненість в собі, здатність ставити високі цілі і успішно досягати їх. Багато організацій хочуть бачити у себе працівників, які не бояться труднощів і невдач, готових досягати більших результатів, тим самим приносячи

великий прибуток підприємству. Проаналізувавши сайти з працевлаштування, можна помітити, що більшість підприємств, підбираючи собі персонал, не висувають вимог до статевої приналежності кандидата. Тим не менш, існує прихована дискримінація за статтю, в основі якої лежать гендерні стереотипи. Організації в пошуках амбітних, креативних працівників, здатних самостійно розробляти нові напрямки, орієнтуються, переважно, на чоловіків. Результати нашого ж дослідження показують, що і серед дівчат є досить великий відсоток тих, хто демонструє високий рівень мотивації до успіху.

Результати за 16-факторним опитувальником Р. Кеттелла [3, с. 406].

Потім серед даних студентів був проведений 16-ти факторний опитувальник Кеттелла для виявлення їх особистісних особливостей.

Вираженість чинників за методикою Кеттелла (у стенах)

ЧИННИКИ																
Обстежені	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	Q	Q1	Q2	Q3	Q4
Чоловіки	5,0	7,1	4,4	6,7	5,5	5,2	5,8	4,6	6,5	4,9	5,4	3,9	5,4	6,3	4,0	7,1
Жінки	5,1	6,3	5,0	6,1	5,2	5,4	6,6	4,8	6,0	5,1	6,0	5,0	5,6	6,6	4,0	7,2

Як випливає з наведених даних, у чоловіків частіше відзначалися такі чинники: домінантність (+E), емоційна нестійкість (–C), мужність (–I), підозрілість (+L), практицизм (–M), самовпевненість (–Q), незалежність (+Q2), низький вольовий контроль (–Q3), фрустрованість (+Q4).

У жінок частіше відзначалися такі чинники, як домінантність (+E), мужність (–I), низький вольовий контроль (–Q3), фрустрованість (+Q4), підозрілість (+L), сміливість (+H), розважливість (+N). При цьому в них траплялися такі сполучення чинників: у 12 жінок домінантність (+E), мужність (–I), тривожність (+Q), незалежність (+Q2), фрустрованість (+Q4). У 8 жінок сполучалися фрустрованість (+Q4), пасивність (–E), залежність (–Q2), жіночість (+I), низький вольовий контроль (–Q4); у 5 – підозрілість (+L), соромливість (–H), жіночість (+I), тривожність (+Q).

Несприятливим було сполучення високих значень таких чинників, як домінантність (+E), мужність (–I), незалежність (+Q2), фрустрованість (+Q4), самовпевненість (–Q). Несприятливим було й сполучення інших чинників: пасивність (–E), боязкість (–H), жіночість (+I), залежність (–Q2), фрустрованість (+Q4), підозрілість (+L) у чоловіків та домінантність (+E), незалежність (+Q2), самовпевненість (–Q) – у жінок.

Отже, жінки набагато складніше презентують себе, ніж чоловіки. Жіночий досвід складніше виразити словами мови, що створена в чоловічій парадигмі. В цій мові просто немає понять, що адекватні жіночому досвіду. Зокрема, жінки більш емоційні і частіше скаржаться на життя. Така неадекватність мови потребує створення спеціальних мовних засобів. Наприклад, «soul rinse» – буквально: «душа хлюпоче, коливається» – це стан після крику; «femipotent» – «жіноча мужність»; «silonuts» – відсутність реакції з боку чоловіка, мовчазне домінування; «herstory» – реконструкція історії через жіночий досвід.

Жінкам легше зрозуміти чоловіка, ніж навпаки. Чоловіку невідомий жіночий досвід, він його не розуміє. Він ізолюваний від жіночої системи комунікативних засобів, вони йому чужі: йому недоступне ірраціональне поле смислів, які продукує жінка в комунікації. А ось жінка, може володіти чоловічою моделлю комунікації.

Стан справ в повсякденному житті значно впливає на те, як жінка сприймає певну ситуацію або подію. Жінки можуть багато розмовляти про турботи, проблеми та складності.

Жіночий та чоловічий гумор не співпадає. Те, що викликає сміх у чоловіків, може не викликати його у жінок, та навпаки.

Чоловіча стратегія передбачає бесіду-інформацію, що неявно поширюється навіть на сферу інтимно-особистісної комунікації. Використовується стратегія «прийому» інформації як механічної передачі товару, що не потребує значних внутрішніх зусиль для осмислення закладених в ній знаків та символів. І тим більше не враховуються при такому підході проблеми зворотного зв'язку, який інтерпретується лише як реакція на повідомлення (яка може бути помилковою і не співпадати зі станом зрозумілості). Вважається, що комунікація «чоловічого типу» менш гнучка, менш динамічна, менш орієнтовна на співрозмовника, в ній робиться акцент на висловлювання своїх ідей та принципів (причому це робиться не заради ствердження істини, а з метою підтримки свого статусу), тобто така комунікація, по суті, – монологічна. Комунікація «жіночого типу» орієнтована на співрозмовника, на взаєморозуміння, на діалог. Такі різні стратегії комунікативної поведінки пояснюють прихильність чоловіків до публічних виступів, їх комфортне самопочуття в такій ситуації, та перевагу жінок у приватних бесідах [1, с. 137].

Таким чином, головні відмінності в комунікативній поведінці пов'язані не стільки з статевими відмінностями як такими, а соціальними характеристиками гендеру: нижчим статусом жінок в більшості культур, особливостями соціалізації хлопчиків і дівчаток, соціальними функціями чоловіків та жінок прийнятих в даній культурі. Найбільш достовірні відмінності виявлені у побудові комунікативної стратегії чоловіків і жінок та використанні мовних засобів, щодо комунікативної активності та «зрозумілості» (логіки) дані досить суперечливі. Однак на

сучасному етапі виникла нагальна необхідність більш глибоко з використанням якісних методів вивчати особливості комунікацій в різних соціальних ситуаціях та різних за статтю партнерів, оскільки дотримання традиційних гендерних стереотипів призводить до конфліктного неефективного спілкування. Важливо виявити універсальні якості (з чоловічих та жіночих моделей комунікації) успішного спілкування та навчити батьків виховати їх в дитині, не порушуючи унікальність її гендерної соціалізації.

Література:

1. Бушуєва Т.В., Бойко Ю.Ю. Психологічна готовність до професійної діяльності юриста: змістові та структурні характеристики. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць*. редкол.: О.Л.Ануфрієва та ін. К.: Геопринт, 2008. С.135-146.
2. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
3. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник / уклад.: М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. Вид.2-ге, виправл. Ужгород. 2012. 616 с.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти і науки

Nikitina, I.P., senior lecturer at the Department of Language Training
Dnipro State University of Internal Affairs

THE ROLE OF THE TEACHER IN FORMING GENDER-EQUAL DISCOURSE IN STEAM LEARNING

Modern STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) education is considered a key factor in the innovative development of society. However, gender inequality remains a persistent problem, manifested in the underrepresentation of women in technical and scientific fields. Research shows that the gender gap begins early in education and is largely determined by the educational environment and communication practices. In this context, the role of the teacher as a mediator of educational discourse is particularly significant. It is through communication—verbal and nonverbal—

that students' perceptions of opportunities, roles, and norms of behavior in the STEAM field are shaped. Consequently, the teacher becomes a key agent in shaping a gender-equal discourse.

Gender discourse in the educational environment encompasses a set of linguistic, communicative, and sociocultural practices that both reflect and shape ideas about gender roles. In STEAM, it often reproduces stereotypes: science and technology are traditionally associated with "male" professions, while the humanities and creative fields are associated with "female" ones [4]. According to research, more than half of teachers acknowledge a significant gender gap in STEAM subjects. This indicates the systemic nature of the problem. Moreover, even in the absence of overt discrimination, implicit bias continues to influence the distribution of roles in study groups and student participation in project work. Thus, gender discourse in STEAM is not neutral: it is shaped by cultural norms, educational practices, and teacher communicative behavior.

The role of teachers in STEAM education extends far beyond knowledge transfer. They act as a moderator of communication, a carrier of values, and a role model for professional identity [5]. Research shows that without specialized training, teachers can unintentionally perpetuate gender stereotypes. For example, they may address students of a certain gender more often, evaluate responses differently, encourage different types of activities, etc. Promoting gender equality in STEAM education depends largely on the nature of communication in the learning environment. Teachers' communication strategies determine not only the effectiveness of material acquisition but also the development of students' understanding of gender roles, opportunities, and professional identities. Gender-sensitive communication aims to eliminate stereotypes, ensure equal participation, and create an inclusive educational environment [3].

One of the basic strategies is the use of gender-neutral and inclusive language. Language both reflects and shapes social norms, so avoiding gender-specific expressions (for example, those that assign certain professions to a specific gender) helps to dispel stereotypes. Teachers are advised to a) use neutral forms of address (e.g., "students," "learners" instead of gender-specific forms); b) avoid stereotypical examples and contexts; c) use feminines and gender-correct designations of professions (considering linguistic norms and context). This strategy helps students develop a sense of equal opportunity in the STEAM field.

Research shows that student participation in class discussions and group work can be uneven, often based on gender. Teachers should consciously moderate communication to avoid the dominance of one group. To this end, they should effectively distribute questions evenly among students, control speaking time, reward less active participants, and so on. Such practices promote confidence and reduce the influence of implicit biases.

An important strategy is the critical analysis and discussion of gender stereotypes within the curriculum. For example, teachers can include assignments to analyze media and scientific texts from a gender perspective, initiate discussions about the roles of women and men in science and technology, and discuss historical and contemporary examples of gender inequality. Educational communication should include examples of successful representatives of different genders in STEAM. Presenting diverse role models helps to dispel stereotypes about the "male" nature of technical professions and foster a more realistic understanding of the professional environment [2].

Gender-equitable discourse is impossible without a psychologically safe environment. Students must feel that their opinions are respected, regardless of gender. To achieve this, teachers establish rules of respectful communication that prevent discriminatory statements and promote open dialogue, tolerance, and empathy. An important element is the teacher's ability to reflect on their own communication practices. They must be able to analyze their own language and behavior to identify any hidden biases [1].

Communication strategies are a key tool for fostering gender equality in STEAM education. Their systematic application not only eliminates existing barriers but also creates conditions for the full realization of each student's potential. The role of the teacher in this process is crucial, as they set the norms and models of interaction in the educational environment. The development of such a discourse is an important condition not only for ensuring gender equality, but also for improving the quality of STEAM education in general.

References:

1. European School Education Platform. Gender gap in teacher education. URL: <https://school-education.ec.europa.eu>
2. Jabbar S. A., Barkati M. G., Tabish M. The gender-sensitive pedagogy: tools for promoting inclusivity in the classroom // *Diversitas Journal*. 2025. Vol. 10, № 2. URL: <https://doi.org/10.48017/dj.v10i2.3210>
3. Jane F.A. Rarieya. Revolutionizing Teacher Preparation through Gender- Responsive Pedagogy in Tanzania's Teacher Education System. URL: <https://eu-opensci.org/index.php/ejdevelop/article/view/15417>
4. Nikitina I., Ishchenko T. Overcoming gender disparities // *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. – 2022. – №. 4. – C. 152-157.
5. UNGEI. (2020). Gender-responsive pedagogy toolkit for teachers and schools. United Nations Girls' Education Initiative. URL: <https://www.ungei.org/sites/default/files/Gender-Responsive-Pedagogy-Toolkit-Teachers-Schools-2020-eng.pdf>

Novikova, A.O., student

Chashka, V.Y., student

Nikitina I.P., scientific adviser, senior lecturer

at the Department of Language Training

Dnipro State University of Internal Affairs

GENDER SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH

Modern higher education is not only a space for acquiring professional knowledge but also an important environment for the formation of personal identity. One of the key processes taking place during this period is gender socialization, which determines how young people perceive gender roles, norms, and expectations. Student youth represent a particularly important group in this context, as this stage is characterized by active psychological and social development.

Gender socialization is defined as the process through which individuals internalize cultural norms, values, and behavioral patterns associated with gender. In higher education institutions, this process is influenced by multiple factors, including the educational environment, peer interaction, academic content, and institutional culture. These factors jointly shape students' perceptions of gender roles and opportunities.

Despite the progress in promoting gender equality, research indicates that traditional gender stereotypes remain widespread among student youth. These stereotypes often manifest in attitudes toward academic disciplines and future careers. For instance, technical and scientific fields are still frequently perceived as “male-oriented,” while social and fields of humanities are associated with female students [2]. Such perceptions may limit students' professional aspirations and influence their educational choices.

Peer interaction plays a significant role in gender socialization within the student environment. Informal communication, group norms, and social expectations contribute to the reinforcement or transformation of gender roles. Students may adapt their behavior to align with group expectations, which can either support or challenge existing stereotypes. At the same time, higher education provides opportunities for critical reflection, allowing students to reconsider traditional gender norms.

The educational process itself is another important factor. Teaching methods, communication styles, and the content of academic materials influence students' understanding of gender equality. Even subtle biases, such as unequal attention from teachers or stereotypical examples in coursework, can shape

students' attitudes and self-perception [1]. Therefore, the role of educators in facilitating gender-sensitive communication is crucial.

From a psychological perspective, gender socialization significantly affects self-concept, self-esteem, and identity formation. When students are exposed to rigid gender norms, they may experience internal conflicts if their personal interests or abilities do not correspond to societal expectations. On the contrary, an inclusive and supportive educational environment contributes to the development of self-confidence and the realization of individual potential regardless of gender.

Higher education institutions play an essential role in promoting gender-equitable socialization. This can be achieved through the implementation of inclusive policies, integration of gender-related topics into curricula, and the creation of a supportive academic environment. Educational initiatives aimed at developing gender awareness help students recognize stereotypes and critically evaluate social norms.

An important aspect of effective gender socialization is the creation of a psychologically safe environment. Students should feel respected and supported in expressing their opinions and identities. Establishing norms of respectful communication and preventing discriminatory behavior are key elements in fostering such an environment.

In conclusion, gender socialization of student youth is a complex and multifaceted process shaped by social, educational, and psychological factors. Higher education institutions have a significant impact on this process, as they can either reinforce traditional stereotypes or promote gender equality. The development of gender-sensitive educational practices is essential for creating an inclusive academic environment and supporting the full realization of students' potential. Gender socialization of college students is the process of assimilating cultural norms, values, and roles that determine the behavior of men and women in society. At university, it aims to transition from adapting to existing stereotypes to developing egalitarian relationships. The educational environment, peers, and media play a key role in this process.

References

1. European Institute for Gender Equality. Gender equality in academia and research. URL: <https://eige.europa.eu>
2. UNESCO. Gender equality in education: policy and practice. Paris, 2019.
3. UNGEI. Gender-responsive pedagogy toolkit for teachers and schools. 2020. URL: <https://www.ungei.org>
4. Leaper C. Gender development during adolescence // Journal of Research on Adolescence. 2015.

5. Buchmann C., DiPrete T. The growing female advantage in college completion // American Sociological Review. 2006.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Рижик М.Т, докторка філософії (PhD)
зі спеціальності «Філософія», студентка групи ІП-251
Національний університет «Одеська політехніка»

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Література – це простір, де можна побачити, як змінюється суспільство та культура. Саме художні тексти дозволяють простежити, як трансформуються моделі поведінки та гендерні ролі. Особливу увагу в цьому контексті привертає «нова міфотворчість» – переосмислення класичних міфологічних сюжетів і образів та створення нових міфів [5]. У «новій міфології» відбувається «руйнування» патріархальних моделей поведінки та спостерігається «активізація» феміністичної складової.

Показовим прикладом переосмислення гендерних ролей у сучасній «новій міфології» є творчість американської письменниці Медлін Міллер, зокрема її роман «Цирцея» (2018) [4]. Якщо в класичній грецькій міфології Цирцея – чарівниця та другорядний персонаж в історії Одиссея, то у творі Медлін Міллер вона стає протагоністкою. Цирцея постає як особистість, яка здатна до самопізнання, сумнівів та саморозвитку. Упродовж твору героїня взаємодіє з багатьма відомими персонажами грецької міфології, зокрема з Дедалом, Ікаром, Мінотавром та Одиссеєм. Ці зустрічі подаються як етапи особистісного становлення самої Цирцеї. Таким чином, на перший план виходить не Одиссей, герой традиційного міфу, а Цирцея. Роман свідчить про формування нових наративів, у яких жінки набувають права на власну історію.

Канадська письменниця Маргарет Етвуд у книзі «Пенелопіада» (2005) [1] пропонує свою версію життя Пенелопи, дружини Одиссея та матері Телемаха. Пенелопа в її творі постає не пасивною фігурою, що терпляче очікує повернення чоловіка, а складною особистістю, здатною до критичного осмислення власної долі. Важливим елементом твору є також дванадцять служниць, страчених після повернення Одиссея (у класичному міфі вони залишалися майже непомітними). Саме через служниць розкриваються теми соціальної нерівності та насильства, що,

звісно, були відсутніми в канонічному міфі. Це дозволяє глибше осмислити як сам міф, так і соціальні реалії того часу.

В Індії одним із найпопулярніших «нових міфологів» сьогодення вважається Аміш Тріпаті. Його твори з серії «Рамачандра» (Ram Chandra Series), натхненні давньоіндійським епосом «Рамаяна», показують, наскільки автор вільно інтерпретує одну з сакральних індуїстських історій. Аміш Тріпаті перетворює Раму та Сіту (інкарнації богів Вішну та Лакшмі) на людських персонажів. Якщо говорити про гендерні питання, то в творах цього письменника можна спостерігати значні зміни як у поведінці чоловічих, так і жіночих героїв. Наприклад, у книзі «Рама: нащадок Ікшваку» (2015) [6] принц Рама представлений як молодий чоловік, який страждає від несправедливого ставлення батька, тоді як Бхарата, мудрий та серйозний брат Рами, перетворюється на безтурботного підлітка. Більш цікавою є трансформація жіночих персонажів. У версії Аміша Тріпаті принцеса Сіта – не покірна героїня, а віцепрезидентка Мітхілі, яка вміє діяти самостійно та не залежить від думки інших. Інші жіночі персонажі також трансформуються. Наприклад, Мантхара постає не як зла служниця, а як впливова та заможна жінка. Ці зміни показують, що міф адаптується до нової епохи. Аміш Тріпаті не просто переказує «Рамаяну», а переосмислює її, підлаштовуючи під очікування сучасної аудиторії, зокрема жіночої.

Подібний підхід можна побачити і в творчості індійської письменниці Кавіти Кане. У її книгах саме жінки стають головними героїнями, а чоловіки відходять на другий план. Вона звертається до постатей, яким у класичних текстах приділено не так багато уваги. Наприклад, у книгах «Принцеса Ланки» (2016) [2] та «Сестра Сіти» (2014) [3] вона показує події «Рамаяни» з жіночої точки зору. Шурпанакха, сестра демона Равани, яка традиційно сприймалася як негативний персонаж, у творі Кавіти Кане постає як складна особистість з тяжкою долею. Тоді як Урміла, сестра Сіти, яка в класичній версії «Рамаяни» майже непомітна, в інтерпретації сучасної індійської письменниці – освічена жінка, яка бере участь у філософсько-релігійних диспутах та має вплив на королівську родину у прийнятті важливих політичних рішень під час вигнання Рами та Сіти.

Отже, сучасні автори, працюючи з міфологією, не просто відтворюють традицію, а переосмислюють класичні сюжети, підлаштовуючись під запити суспільства. У результаті цього процесу відбувається деконструкція традиційних гендерних стереотипів. Образи «сильного героя» та «слабкої жінки» втрачають свою однозначність. Чоловічі персонажі зображуються не лише як носії влади, а як особистості, здатні до емоційності, тоді як жінки перестають бути лише «допоміжною функцією» в сюжеті. Письменники надають героїням внутрішній голос, показують

їхню мотивацію та здатність до вибору. У підсумку формується новий тип наративу, де центральним стає не героїчний подвиг, а досвід особистості.

Література:

1. Atwood M. The Penelopiad. Toronto : Vintage Canada, 2006. 224 p.
2. Kané K. Lanka's Princess. New Delhi : Rupa Publications India, 2016. 312 p.
3. Kané K. Sita's Sister. New Delhi : Rupa Publications Private Limited, 2024. 320 p.
4. Miller M. Circe. London : Bloomsbury Publishing, 2019. 352 p
5. Ryzhik M. Mythological Images in Modern Indian Literature: Philosophical Analysis. *Δόξα / Doksa*. 2023. Iss. 2 (40). P. 108–117. DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2\(40\).307205](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2(40).307205) (date of access: 29.04.2026).
6. Tripathi A. Ram: Scion of Ikshvaku. Gurgaon : HarperCollins Publishers India, 2022. 500 p.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти і науки

Sokolovska, O.O., student,
Nikitina I.P., scientific adviser, senior lecturer
at the Department of Language Training
Dnipro State University of Internal Affairs

DECONSTRUCTING GENDER STEREOTYPES IN CONTEMPORARY EDUCATIONAL MATERIALS

The educational environment, primarily through textbooks and visual aids, acts as a powerful agent of socialization that shapes a student's perception of social roles. However, current pedagogical materials often continue to function as a "hidden curriculum," unintentionally reproducing gender stereotypes. These biases, whether subtle or overt, significantly influence the professional identity and self-actualization of young individuals, often restricting their choices to traditional gender-coded paths [1].

A critical analysis of modern curricula reveals a persistent quantitative and qualitative imbalance. In many instances, male figures dominate the narrative in STEM-related subjects (Science, Technology, Engineering, and Mathematics), portraying technical expertise as a "masculine" trait. Conversely, female representation is frequently relegated to the private sphere or supportive roles within the humanities. This lack of diverse role models not only distorts the historical and scientific reality but also creates a

psychological barrier for students who do not see themselves represented in high-status professional fields.

Linguistic practices within these materials further consolidate this inequality. The systematic use of masculine generics when referring to prestigious professions — such as “judge,” “scientist,” or “officer” — effectively renders women’s contributions invisible. Addressing this issue requires more than just a surface-level update of illustrations; it demands a fundamental shift toward gender-sensitive language and the active integration of femininities to ensure that the educational discourse reflects the diversity of contemporary society [3].

Moreover, the impact of stereotypical visual imagery cannot be overlooked. Textbooks often depict men in positions of authority, leadership, and physical activity, while women are portrayed in passive, nurturing, or domestic contexts. Such visual cues reinforce the notion of a gendered hierarchy in labor and social status. This symbolic annihilation of women’s professional agency limits the career aspirations of female students and perpetuates a narrow definition of masculinity for male students [4]. To mitigate these effects, educational resources must be redesigned to showcase a balanced spectrum of human experience, emphasizing that cognitive abilities and leadership potential are not gender-dependent traits.

Beyond representation, the structural organization of knowledge often omits the intersectional nature of identity. Contemporary educational materials rarely address how gender intersects with other social categories such as socioeconomic status, ethnicity, or disability. This omission creates a monolithic and exclusionary view of social roles, failing to prepare students for the complexities of a globalized professional environment. By neglecting the diverse lived experiences of marginalized groups, the curriculum inadvertently reinforces systemic inequalities rather than challenging them. A truly transformative pedagogy must incorporate these varied perspectives to foster genuine social empathy and analytical depth [2].

Furthermore, the “null curriculum”—that which is left out of textbooks—speaks as loudly as the written word. The absence of women’s contributions to legal philosophy, political theory, and hard sciences suggests to students that these fields are historically and naturally male domains. Correcting this requires a rigorous integration of “herstory” and gender-sensitive case studies that highlight the role of women as active agents of change. This academic broadening is essential for dismantling the patriarchal structures that underpin traditional knowledge systems.

Ultimately, the development of a truly inclusive educational space is impossible without a comprehensive gender audit of all learning resources.

This audit must be an ongoing process involving educators, researchers, and policy-makers to ensure that materials evolve alongside societal changes. By moving beyond traditional stereotypes and

presenting balanced, multifaceted role models, we can transform education into a tool for empowerment rather than a mechanism for reproducing social limitations. This approach is essential not only for achieving social justice but for maximizing the human potential within the professional landscape and ensuring that every student can envision a future unconstrained by gendered expectations.

References:

1. Apple, M. W. (2014). *Official Knowledge: Democratic Education in a Conservative Age*. Routledge.
2. European School Education Platform. Gender gap in teacher education. URL: <https://school-education.ec.europa.eu>
3. Jabbar S. A., Barkati M. G., Tabish M. The gender-sensitive pedagogy: tools for promoting inclusivity in the classroom // *Diversitas Journal*. 2025. Vol. 10, № 2. URL: <https://doi.org/10.48017/dj.v10i2.3210>
4. Nikitina I., Ishchenko T. Overcoming gender disparities // *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. – 2022. – №. 4. – С. 152-157.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Соменко К.Л., здобувачка першого рівня вищої освіти

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: Чорноус О.В., канд. філол. наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ОСВІТІ

Освіта є одним із найважливіших прав людини та основою розвитку демократичного суспільства. Саме під час навчання формується світогляд, розвиваються навички та визначається майбутній життєвий шлях. Проте й сьогодні, попри реформи у сфері інклюзії, проблема нерівного ставлення в освіті, зокрема через стать, повністю не зникла, що підтверджують наукові розвідки останніх років: ідеться як про усталені стереотипи щодо жіночих і чоловічих професій, уявлення про «природні» ролі, що призводить до різних можливостей та ставлення до дівчат і хлопців, так і відсутність підтримки практик гендерної рівності з боку батьків та широкої громадськості, нерівномірне впровадження інноваційних програм громадами (великі міста та малі населені пункти), нівеляція значущості цього питання на тлі воєнного стану та гуманітарних криз [5, с. 137].

В українському законодавстві закріплено рівний доступ до освіти. Так, Закон України «Про освіту» гарантує право кожної людини на якісну освіту незалежно від статі, а Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає державну політику в цій сфері [3; 2]. Однак цілком очевидним є те, що власне нормативно-правове закріплення є лише одним із фундаментальних кроків на цьому шляху, адже в суспільстві досі зберігаються стійкі уявлення та звички, які підтримують нерівність. Ідеться про стереотипи, які здобувачі освіти часто засвоюють ще під час навчання. Прикладом можуть послугувати гендерні уявлення у сфері фізичної культури та спорту, де бальні танці чи фігурне катання, гімнастика та синхронне плавання асоціюються з проявами жіночності (артистизм, емоційність, грація тощо), а бокс, важка атлетика, боротьба тощо – з маскулінністю (сила, агресивність тощо), що може надалі відбиватися на самооцінці та самосприйнятті особистості [1, с. 30–31]. Також у підручниках або навчальних матеріалах часто можна побачити образи, де чоловіки зображуються як успішні професіонали, а жінки натомість демонструють тенденцію до самозаперечення, присвячення свого життя іншим, покірності та шанобливого ставлення до чоловіків, зокрема через приклади з художніх текстів попередніх століть, які, хоч і мають цінність у контексті літератури, однак відображають гендерні стереотипи [6, с. 189, 192–193]. Такі приклади формують у здобувачів освіти обмежене бачення власних можливостей. Крім того, певна нерівність може виявлятися в повсякденному спілкуванні. Іноді вчителі, навіть не усвідомлюючи цього, по-різному ставляться до учнів: хлопців частіше заохочують бути активними та сміливими, тоді як від дівчат очікують старанності та дисциплінованості, що, за твердженням науковців, може бути наслідком прогалин у підготовці вчителів: відсутність гендерної тематики у змісті фахових педагогічних дисциплін, недостатня увага до усвідомлення власної гендерної ролі та індивідуального гендерного стилю поведінки в педагогічній діяльності тощо [4, с. 84–185]. Потенційно такі підходи можуть впливати на впевненість здобувачів освіти та їхні досягнення. Також відчутною, на нашу думку, є відмінність у виборі спеціальностей, коли хлопці надають перевагу технічним та природничим напрямам, а дівчата – гуманітарним та педагогічним, що часто пов'язано не стільки з інтересами, скільки з істотним впливом суспільства. Значущою для формування таких уявлень є роль сім'ї та медіа, коли саме батьки спрямовують дітей на той чи той шлях, а соціальні мережі й масова культура своєю чергою посилюють стереотипний вибір, нівелюючи альтернативи. При цьому варто зауважити, що нині в українських реаліях поступово відбуваються зміни, зокрема оновлюються освітні програми, впроваджуються численні ініціативи, проводяться тренінги, спрямовані на популяризацію ідеї рівності.

Отже, гендерна нерівність в освіті лишається актуальною проблемою, яка має глибокі соціальні корені. Для її подолання недостатньо лише законів, адже важливо змінювати суспільне мислення, відмовлятися від застарілих стереотипів і провадити роботу з усіма учасниками освітнього процесу.

Література:

1. Лещенко Г. А. Гендерні стереотипи та уявлення майбутніх фахівців з правоохоронної діяльності в галузі фізичної культури і спорту. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 217. С. 28–34. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-28-34>
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
4. Ремньова А. Г. Педагогічні умови формування гендерної компетентності майбутніх учителів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (34). С. 180–187. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-1-29>
5. Сальнікова Н. В., Трима К. А. Політика гендерної рівності в освіті України: між законодавчим нормуванням та суспільним сприйняттям. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2025. Вип. 43. С. 135–144. <https://doi.org/10.34079/2518-1521-2025-15-43-135-144>
6. Ярошенко А. А., Семигіна Т. В. Розпізнати нерівність: гендерний аналіз навчальних матеріалів у соціальній роботі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. 2019. Вип. 32. С. 183–198.

Секція 2. Гендерна рівність у сфері освіти та науки

Чайка І.В., курсант 202 взводу навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Науковий керівник: Шевчук В.В., старший викладач
кафедри загальноправових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ОСВІТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБІР ПРОФЕСІЇ

Гендерні стереотипи у сучасній науковій літературі розглядаються як усталені когнітивні уявлення про соціально очікувані моделі поведінки, ролі та особистісні характеристики, що приписуються індивідам залежно від їх гендерної належності.

У наукових дослідженнях гендерні стереотипи класифікуються за кількома взаємопов'язаними вимірами:

по-перше, як уявлення про психологічні риси (раціональність, активність і лідерство як «маскулінні» характеристики; емоційність, чутливість і орієнтація на міжособистісну взаємодію як «фемінні»);

по-друге, як соціально закріплені рольові моделі (чоловік як годувальник і професійно орієнтований суб'єкт; жінка як матір, господиня та берегиня роду);

по-третє, як чинник сегрегації ринку праці, що проявляється у стійкому розподілі професій на «чоловічі» та «жіночі» [1; 2; 4; 5].

Формування гендерних стереотипів розпочинається на ранніх етапах освітнього процесу. Зміст навчальних матеріалів, педагогічні практики та позакласна діяльність виступають важливими каналами їх трансляції. Зокрема, у підручниках частіше зображують чоловіків як науковців, керівників і винахідників, а жінок – як вчительок, медсестер чи матерів, зайнятих домашніми справами. Вчителі та батьки підсилюють стереотипи: хлопців хвалять за кмітливість і лідерство в технічних завданнях, дівчат – за старанність і охайність у гуманітарній сфері [3]. Такі сигнали створюють у дітей відчуття «придатності» до певних сфер, що впливає на вибір профільного навчання та майбутньої професії. У закладах професійно-технічної освіти стереотипи проявляються ще яскравіше: дівчат відлякують від «чоловічих» спеціальностей через уявлення про фізичні навантаження, а хлопців – від «жіночих» через булінг і гендерні ярлики [6, с. 30-32].

Емпіричні дослідження підтверджують наявність зв'язку між рівнем гендерної стереотипності та професійним самовизначенням молоді. Так, за результатами опитування старшокласників (50 респондентів, віком 14-17 років) виявлено загалом невисокий рівень стереотипності ($M=35,04$), однак серед юнаків він є статистично вищим порівняно з дівчатами. Встановлено позитивний кореляційний зв'язок між показниками маскулінності та стереотипності, а також зворотний – між фемінністю та стереотипними уявленнями [1, с. 35-44].

Дослідження, що були проведені серед молоді Приазов'я (1083 респонденти, віком 13-23 роки), підтверджують збереження гендерних стереотипів у сприйнятті освітніх і професійних сфер. Так, значна частина респондентів підтримує уявлення про диференціацію навчальних предметів за гендерною ознакою. Серед професій 59,9 % респондентів визнають поділ на «чоловічі» (електрогазоварювальник, слюсар, будівельник) та «жіночі» (дієтолог, бібліотекар) [6, с. 15, 24]. Стереотипи ролей («чоловік-годувальник», «жінка-матір») підтримують 61,7 % молоді [6, с. 17, 23].

У ширшому соціально-економічному контексті це зумовлює відтворення гендерної сегрегації ринку праці. Жінки переважають у сферах освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг, які характеризуються нижчим рівнем оплати праці порівняно з технічно орієнтованими галузями, де домінують чоловіки [2]. Така ситуація не лише обмежує індивідуальні можливості професійної самореалізації, але й негативно впливає на загальний рівень економічної ефективності та конкурентоспроможності суспільства.

Відповідно до Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, що передбачає недопущення привілеїв чи обмежень за ознакою статі. Аналогічні положення закріплені у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає необхідність впровадження гендерно чутливих підходів у сфері освіти.

Отже, гендерні стереотипи в освітньому середовищі формуються під впливом змісту навчання, педагогічних практик і соціального оточення та чинять безпосередній вплив на професійне самовизначення молоді. Незважаючи на поступове зниження рівня стереотипності серед молодого покоління, вони продовжують виконувати функцію обмежувального чинника у виборі професії та відтворюють нерівність на ринку праці. Подолання цього явища потребує комплексного підходу, що включає оновлення освітніх програм і підручників, впровадження гендерно чутливих методик викладання, розвиток недискримінаційної профорієнтації, а також підвищення гендерної компетентності педагогів і батьків.

Література:

1. Андрущенко М. А. Вплив гендерних стереотипів на професійне самовизначення старшокласників: кваліфікаційна робота бакалавра: спец. 053 «Психологія». Львів, 2023. 65 с.
2. Бондар О., Кондратюк С. Гендерні стереотипи та їх вплив на вибір професії. *Практична психологія XXI ст.: проблеми та перспективи*: матеріали VIII міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 24 квітня 2024 р.). Хмельницький, 2024. С. 21-28.
3. Гендерні стереотипи в освіті: як формуються нерівні можливості. Ла Страда Україна: веб-сайт. URL: <https://la-strada.org.ua/posts/genderni-stereotypy-v-osviti-yak-formuyutsya-nerivni-mozhlyvosti.html>
4. Іващенко О. В., Лободинська О. М. Гендерна сегрегація чи гендерна асиметрія на ринку праці: теоретичні засади та емпіричні прояви при працевлаштуванні в Україні. *Український соціум*. 2013. № 1(44). С. 43-62.
5. Христофорова В. С., Асєєва Ю. О. Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві. *Актуальні проблеми практичної психології*: Збірник наукових праць Міжнар. науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 17 травня 2024 р.). Одеса, 2024. С. 36-38.
6. Як обрати професію без упереджень: що думає молодь Приазов'я: результати соціологічного дослідження / ГО «Рада жінок Донеччини» у співпраці з ГО «Маріупольська Спілка Молоді». 2020. 65 с. URL: <http://library-service.com.ua:8080/kvdbuy/DocumentDescription?docid=KvDBUY.1056600>

Секція 3: Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Власюк А.О., студентка 3 курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)

Науковий керівник: Тімофєєва Л.Ю., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
Національний університет «Одеська юридична академія»

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту протягом сотні років є супутнім ефектом війни. Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України,

Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН) у серпні 2024 року було зафіксовано майже 400 фактів сексуального насильства з 24 лютого 2022 року [1].

Окремі аспекти поняття сексуального насильства як воєнного злочину досліджено у роботах різних науковців (О.О. Дудоров, К.П. Задоя, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонova). Кримінальним кодексом України (далі – КК України) закріплено статтю 438, яка передбачає серйозні порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі – ВРУ) зокрема жорстоке поводження з людьми, примусове переміщення чи експлуатація цивільних, розграбування, використання заборонених методів війни, а також злочини проти дітей (депортація, вербування, участь у бойових діях), включно з відданням наказів на вчинення таких дій [2].

Поміж укладених на міжнародному рівні угод, варто згадати Римський статут, який ВРУ ратифікувала 21 серпня 2024 року. Цей документ встановлює перелік кримінально караних діянь, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). А саме, згідно із положенням підпункту g статті 7, до таких відносяться зґвалтування, поневолення у формі сексуального рабства, примусове залучення до проституції, примусова вагітність, примусове усунення репродуктивної здатності та інші акти сексуального насильства аналогічної серйозності [3].

Однак якщо детальніше вивчати ст. 438 КК України, К.П. Задоя та О.О. Дудоров виявили декілька проблемних критеріїв при кваліфікації цієї статті [4, ст. 93].

По-перше, використовується застаріле поняття «порушення законів та звичаїв війни», яке належить до сфери міжнародного гуманітарного права (далі — МГП). Зокрема, Закон України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» передбачає захист жінок і дітей від зґвалтування, примусу до проституції та інших непристойних посягань. Водночас цей нормативний акт, окрім фактичного виключення цивільних осіб чоловічої статі, не містить положень щодо кваліфікації сексуального насильства як воєнного злочину.

По-друге, у цій статті відсутній вичерпний перелік воєнних злочинів. Частина 1 ст. 438 КК України містить перелік окремих форм злочину (нелюдське ставлення до військовополонених або цивільних осіб, вимушені примусові роботи для цивільних осіб, розкрадання національних цінностей на окупованих територіях, використання заборонених засобів на міжнародному рівні, а також злочини проти дітей (депортація, вербування, участь у бойових діях), тоді як останнє формулювання – «інші порушення законів та звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами» – має узагальнюючий характер. Водночас, з огляду на викладене вище, доцільніше

відносити цей термін до міжнародного гуманітарного права, а не до положень Римського статуту МКС.

Проблемним також є те, що єдиним міжнародним договором, який прямо забороняє сексуальне насильство, залишається Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року. Зокрема, стаття 27(2) передбачає, що жінки підлягають особливому захисту від будь-яких посягань на їхню честь, включаючи зґвалтування, примушування до проституції та інші форми посягання на їхню моральність [5].

Однак можна звернути увагу на формулювання такої статті, яка прирівнює зґвалтування та інші насильницькі дії сексуального характеру як зазіхання на честь, а також згадка лише жінок як жертв. Хоча статистично основними жертвами дійсно є жінки та дівчата, на прикладі статистики ООН російсько-української війни за 2024 рік можна побачити число в 262-х фактів сексуального насильства в сторону чоловіків та 2-х в сторону хлопчиків, які за текстом Женевської конвенції не потребують особливого захисту [1]. На такі проблеми звертає увагу і Л.Ю. Тимофєєва [8].

При дослідженні законів різних держав варто підкреслити декілька прикладів, для покращення даної статті. Наприклад при розгляді держав романо-германської системи права, в Кримінальному кодексі Франції (Code pénal français) в статті 212-2 вказано, що дії вказані в ст. 212-1 (а саме, зґвалтування, поневолення у формі сексуального рабства, примусове залучення до проституції, примусова вагітність, примусове усунення репродуктивної здатності та інші акти сексуального насильства аналогічної серйозності) вчинені у воєнний час караються довічним позбавленням волі, коли санкція ч. 1 ст. 438 КК України передбачає позбавлення волі від восьми до дванадцяти років [6].

Також варто звернутися до законодавства Бельгії (Strafwetboek), де за п. 7 ст. 83 закріплено, що злочин проти людяності, вчинений у мирний чи воєнний час є зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-яка інша форма сексуального насильства порівнянної тяжкості, що має санкцію покарання 8 років (довічне позбавлення волі або позбавленні волі на строк від 18 до 20 років) [7].

Узагальнюючи вище наведений матеріал варто виокремити ідеї для поліпшення кваліфікації сексуального насильства як воєнний злочин за ст. 438 КК України: 1) Конкретизація складу воєнних злочинів. Розширити диспозицію статті, додаючи сексуальне насильство, а також інші насильницькі дії сексуального характеру як самостійну форму воєнного злочину за аналогією Римського статуту; 2) Впорядкувати міжнародне гуманітарне право і практику Міжнародного кримінального суду. Чітко розмежувати поняття «порушення законів і звичаїв війни» (МГП) та «воєнні злочини» (МКС); 3) Усунення гендерної обмеженості. Норми Женевська конвенція

історично акцентують увагу лише на жінках, тому доречно закріпити, що жертвами сексуального насильства можуть бути особи будь-якої статі та віку. 4) Посилення санкцій. Знову звертаючись до кримінального законодавства Франції та Бельгії, де передбачено довічне позбавлення волі, слід підвищити санкції до 15–20 років або довічного позбавлення волі. 5) Вдосконалення формулювання «інші порушення». Оскільки категорія «інші порушення» створює труднощі у тлумаченні та правозастосуванні дану статтю, варто або звужити її зміст, або надати офіційне тлумачення через примітку до статті.

Сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту є самостійним тяжким міжнародним злочином, що потребує чіткої та однозначної кримінально-правової кваліфікації. Попри наявність ст. 438 КК України, її нинішня редакція не забезпечує належної правової визначеності щодо сексуального насильства, що ускладнює ефективне притягнення винних до відповідальності.

В умовах ратифікації Україною Римський статут Міжнародного кримінального суду виникає об'єктивна необхідність впорядкування національного законодавства з міжнародними стандартами. Це передбачає конкретизацію складів злочинів, усунення гендерних обмежень, посилення санкцій та впровадження сучасних підходів до розуміння сексуального насильства.

Сексуальне насильство під час збройних конфліктів набуває системного характеру та визнається міжнародним правом як воєнний злочин і злочин проти людяності, що обумовлює необхідність його належної кримінально-правової кваліфікації. Враховуючи положення Римського статуту МКС, такі діяння, як зґвалтування, сексуальне рабство чи примусова проституція у воєнний час підлягають криміналізації. Враховуючи ст. 438 КК України, сексуальне насильство слід визначати як форму воєнного злочину, оскільки воно використовується як інструмент терору та руйнування соціальних зв'язків. Таким чином, ефективне розслідування та притягнення винних до відповідальності є ключовим елементом забезпечення міжнародного гуманітарного права та захисту прав людини в умовах війни [8].

Отже, налагодження статті 438 КК України має стати одним із головних орієнтирів кримінально-правової політики держави, метою якої є гарантування неминучості відповідальності за військові правопорушення та охорона людських прав у часи збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. В Україні постраждалі розповідають про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. 25.11.2024. URL: <https://surli.cc/kvnmoq>
2. Кримінальний Кодекс України – Ст. 438. 5.04.2001.
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. 17.07.1998. URL: <https://surl.li/uwafqi>

4. Задоя, К. П., Дудоров, О.О. Сексуальне насильство як воєнний злочин: особливості криміналізації та кваліфікації за законодавством України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*, (2). 2023. Р. 90-104. URL: <https://surli.cc/rqympq>
5. Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни». 12.08.1949. URL: <https://surl.li/zbqgan>
6. Code pénal Français – ст. 212-1, 212-2. 22.07.1992. URL: <https://surl.li/wrzebx>
7. Strafwetboek.. 8.06.1867. URL: <https://surl.li/tiezlc>
8. Timofieieva L. Modern challenges in combating rape, harassment and other criminal offences against sexual freedom. «Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts»: Vol. 3 (21). 2022. P. 108-122. DOI: <https://doi.org/10.15804/rop2022307> ; <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/rop/21/rop2107.pdf>

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Klimova, K.A., student

Nikitina, I.P., scientific adviser, senior lecturer

at the Department of Language Training

Dnipro State University of Internal Affairs

DEVELOPING GENDER COMPETENCE IN LEGAL PROFESSIONALS

The legal profession has traditionally been characterized by pronounced gender asymmetries – both in terms of workforce composition and in the implicit cultural norms governing professional conduct. While women have increasingly entered legal practice, medicine, and academia over recent decades, systemic inequalities persist in career advancement, courtroom authority, and everyday professional communication [1, p. 152].

The concept of gender competence encompasses several interrelated dimensions. At the cognitive level, it involves knowledge of gender-related legislation, international standards, and the socio-legal mechanisms through which discrimination operates. Ukraine, as a signatory to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and other international instruments, has incorporated gender equality principles into its national legal framework, including the Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men» [3]. Yet formal

legal knowledge alone is insufficient. Effective gender competence also requires affective and behavioral components: the capacity to recognize implicit bias in legal reasoning, empathy with those affected by gender-based injustice, and the ability to apply gender-sensitive principles in daily professional practice [4].

Legal education plays a pivotal role in shaping gender-competent professionals. Research demonstrates that law faculties continue to reproduce gendered norms through both curriculum content and pedagogical practice [5]. Casebooks and legal examples disproportionately feature male protagonists; classroom dynamics often privilege male voices; and gender-based violence, reproductive rights, and discrimination law are marginalized as «special topics» rather than integrated into core doctrine. Gender-responsive legal pedagogy challenges these patterns by embedding gender analysis across disciplines – from constitutional and criminal law to civil procedure and legal ethics. Teachers and trainers who facilitate discussions on landmark cases involving gender discrimination, invite critical reflection on language use, and present diverse professional role models contribute meaningfully to the formation of gender-aware legal professionals [2].

The practical dimension of gender competence manifests most clearly in the conduct of legal proceedings. Prosecutors, judges, lawyers, and police officers regularly encounter cases involving domestic violence, sexual harassment, gender-motivated crimes, and workplace discrimination. Studies indicate that the quality of outcomes in such cases is substantially influenced by the gender sensitivity – or insensitivity – of the legal actors involved [3, p. 144].

In conclusion, developing gender competence in legal professionals is a multidimensional challenge requiring coordinated action across education, professional practice, and institutional policy. It demands that legal educators move beyond tokenistic inclusion to genuine integration of gender analysis into legal doctrine and pedagogy.

References:

1. Nikitina I., Ishchenko T. Overcoming gender disparities // Baltic Journal of Legal and Social Sciences. – 2022. – № 4. – P. 152–157.
2. Jabbar S. A., Barkati M. G., Tabish M. The gender-sensitive pedagogy: tools for promoting inclusivity in the classroom // Diversitas Journal. 2025. Vol. 10, № 2. URL: <https://doi.org/10.48017/dj.v10i2.3210>
3. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. (1979, December). Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/conventionelimination-all-forms-discrimination-against-women>

4. UNGEI. (2020). Gender-responsive pedagogy toolkit for teachers and schools. United Nations Girls' Education Initiative. URL: <https://www.ungei.org/sites/default/files/Gender-Responsive-Pedagogy-Toolkit-Teachers-Schools-2020-eng.pdf>
5. European School Education Platform. Gender gap in teacher education. URL: <https://school-education.ec.europa.eu>

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Ковбан А.В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ПАТЕРНАЛІЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Гендерні аспекти в трудовому праві України як динамічна сфера, яка останніми роками зазнала суттєвих реформ, спрямованих на гармонізацію нашого законодавства з європейськими стандартами. Основна ідея полягає в переході від моделі "особливого захисту жінок" до моделі рівних можливостей та недискримінації. Відхід від патерналізму в трудовому праві як фундаментальна зміна філософії закону щодо переходу від держави, яка «вирішує за працівника, що для нього безпечно», до держави, яка «забезпечує рівні права та безпечні умови для самостійного вибору». Цей процес є частиною європейської інтеграції України та відмовою від радянського спадку, де патерн (батько/держава) накладав жорсткі обмеження, особливо на жінок. Найбільш відомою моделлю патерналізму на теренах пострадянських країн є соціалістичний патерналізм, який визначав потреби населення (наприклад, житло, дозвілля) та забезпечує їх задоволення, однак намагається через це змінювати поведінку населення, якщо вона не співпадає з очікуваннями держави: тверезість, кропітка праця, покірність, вірність режиму [1, с. 144].

Відхід від патерналізму в трудовому праві став ключовим етапом переходу від радянської моделі опіки до сучасних європейських стандартів індивідуальної свободи. Ця концепція базується на відмові від переконання, що держава має право обмежувати професійну самореалізацію людини нібито заради її власного блага. У центрі нової парадигми стоїть суб'єктність працівника, який здатний самостійно оцінювати ризики та приймати рішення щодо своєї кар'єри. Найбільш помітно цей процес проявився у скасуванні жорстких гендерних заборон,

які десятиліттями закривали для жінок доступ до сотень високооплачуваних професій у промисловості, будівництві та на транспорті. Раніше держава використовувала біологічні особливості як аргумент для примусового обмеження прав, тоді як сьогодні акцент змістився на створення безпечних умов праці для всіх громадян без винятку. Це означає, що замість заборони професії для певної групи, закон тепер вимагає від роботодавця забезпечити такий рівень безпеки, при якому будь-яка особа зможе виконувати роботу без шкоди для здоров'я.

Важливою складовою змін стала також трансформація інституту батьківства. Якщо патерналістська система автоматично закріплювала за жінкою роль єдиного опікуна дитини, надаючи їй ексклюзивні пільги, то сучасне законодавство десексуалізує догляд за родиною. Тепер право на декретну відпустку або гнучкий графік розглядається як індивідуальне право кожного з батьків, що дозволяє сім'ї самостійно розподіляти домашні обов'язки без втручання державних регуляторів. Трансформація інституту батьківства в трудовому праві відображає перехід від патріархальної моделі «жінка-берегиня / чоловік-годувальник» до партнерської моделі, де обоє батьків мають рівні права та обов'язки щодо догляду за дитиною. Це глибока зміна, яка зачіпає не лише юридичні норми, а й саму соціальну філософію праці.

У межах патерналістської системи держава розглядала жінку як вразливий суб'єкт, що потребує обов'язкової опіки. Це створювало ситуацію, коли догляд за дитиною сприймався виключно як жіночий обов'язок, а чоловік залишався юридично «відстороненим» від сімейних справ. Трудове законодавство фактично виштовхувало чоловіків із приватного життя на ринок праці, водночас обмежуючи кар'єрні можливості жінок через надмірну кількість обов'язкових пільг, які робили їх «невигідними» працівниками для бізнесу. Сучасна десексуалізація догляду за родиною означає, що право на виховання дитини більше не прив'язане до біологічної статі. Ключовим етапом цієї трансформації в Україні стало прийняття закону, який зрівняв права батька і матері на відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Раніше батько міг скористатися такою відпусткою лише за умови, що мати дитини вийшла на роботу або перебуває у тривалому стаціонарному лікуванні. Тепер це право є автономним та індивідуальним: батько може піти в «декрет» незалежно від того, чи працює мати, чи займається вона підприємництвом, чи перебуває у трудових відносинах.

Важливим нововведенням стала поява окремого виду соціальної відпустки — одноразової оплачуваної відпустки при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів. Це право надається безпосередньо батькові дитини (або іншому родичу, який фактично доглядає за дитиною), що дозволяє чоловікові бути присутнім і активним у житті сім'ї з перших днів після пологів. Такий підхід стимулює залучене батьківство та допомагає жінці швидше відновитися та,

за бажанням, повернутися до професійної діяльності. Окрім відпусток, трансформація стосується й режиму роботи. Право на встановлення гнучкого графіка, дистанційну роботу або неповний робочий день тепер однаковою мірою належить як матері, так і батькові, які мають дітей (зокрема дітей з інвалідністю). Це дозволяє сім'ї самостійно, без втручання державних органів, конструювати власний життєвий баланс. Наприклад, один з батьків може працювати зранку, а інший — у другу зміну або дистанційно, що мінімізує потребу в сторонній допомозі та зміцнює внутрішньосімейні зв'язки.

З юридичної точки зору, такий підхід усуває підґрунтя для дискримінації. Коли роботодавець розуміє, що будь-який працівник, незалежно від статі, може скористатися «сімейними» правами, зникає стигма щодо «ризиковості» найму молодих жінок. Це перетворює соціальні гарантії з інструменту обмеження на інструмент підтримки людського капіталу. Таким чином, сучасне трудове право перестає бути цензором сімейних ролей і стає платформою, яка забезпечує кожній людині можливість бути водночас успішним професіоналом і турботливим батьком чи матір'ю.

Зміна підходу до нічної та надурочної праці є одним із найяскравіших прикладів того, як трудове право України еволюціонує від радянського командного стилю до моделі індивідуальної свободи та відповідальності. Традиційна патерналістська система базувалася на імперативних заборонах — жорстких нормах, які не могли бути змінені навіть за згодою самого працівника. Наприклад, залучення жінок до нічних робіт тривалий час вважалося неприпустимим, за винятком вузького кола галузей. Це трактувалося як «турбота», але насправді позбавляло людину права на додатковий заробіток, кар'єрне просування в певних секторах (наприклад, логістиці чи енергетиці) та закріплювало стереотип про жінку як про «слабкого працівника», якому потрібен постійний державний нагляд.

Сучасний механізм інформованої згоди докорінно змінює цю логіку. Тепер працівник розглядається не як «об'єкт захисту», який не розуміє власних інтересів, а як свідомий суб'єкт трудового договору. Ключовим елементом тут є саме слово інформована: роботодавець зобов'язаний надати повну інформацію про умови праці та можливі ризики, а працівник, зваживши всі обставини, дає свою добровільну згоду [2]. Це повертає людині контроль над власним часом і професійним життям. Такий перехід дозволяє відійти від обмеження прав до мінімізації ризиків.

Зберігаються виняткові заборони лише для тих станів, де ризик є фізіологічно доведеним і критичним (наприклад, для вагітних жінок), оскільки в цьому разі держава захищає не лише працівника, а й здоров'я майбутньої дитини. Ця трансформація демонструє зникнення рис «держави-батька», яка краще за громадянина знає, коли йому працювати. Натомість право стає

прозорим інструментом, що забезпечує рівні можливості. Чоловіки та жінки отримують однаковий доступ до всіх робочих графіків, що усуває штучні бар'єри при наймі та сприяє чесній конкуренції. Таким чином, захист перестає бути перешкодою для працевлаштування і стає гарантією безпеки, яка поважає право кожної особи на самостійний вибір свого трудового шляху.

Отже, подолання патерналізму в системі соціальних прав є необхідною умовою для переходу від моделі «державного утримання» до моделі «соціального інвестування та партнерства». Це дозволяє розглядати соціальні права не як милостиню від держави, а як інструмент підтримки людської гідності та стимул для розвитку особистості. Подолання патерналізму не означає зменшення соціальних гарантій. Навпаки, це робить соціальні права більш дієвими та адресними. Держава перестає бути «контролером-опікуном» і стає «гарантом можливостей», створюючи умови, за яких кожна людина може реалізувати свої здібності, відчувачи за собою надійну та справедливую систему соціальної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ядранський Д.Н. Трансформація патерналізму в державах пострадянського простору // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 17, частина 2, 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_2_2018ua/34.pdf
2. Остапенко Л.О., Гоцман Б. І., Воронова В.М. Основні принципи трудового права // АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ, Випуск 39/2025. URL: DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14204522>
3. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів провів круглий стіл на тему: «Осучаснення законодавчого регулювання трудових відносин» // URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/74299.html
4. Ковбан А. В., Степанов С. В. Генеза соціально-правової політики України: конституційно-правовий аспект // Національні інтереси України, № 2(19) 2026. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2\(19\)-810-822](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-2(19)-810-822)

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Козубай І.В., старший викладач кафедри мовної підготовки

Бордиченко-Стеблюк І.В., здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА МАРКОВАНІСТЬ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ В ЛІНГВОПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується глибокими трансформаційними процесами, серед яких особливе місце посідають утвердження гендерної рівності та цифровізація правових відносин. Ці явища істотно впливають на юридичну мову, зокрема на цивілістичну терміносистему, яка є інструментом нормативного закріплення та інтерпретації правових явищ. У сучасних умовах юридична термінологія перестає бути нейтральною системою понять і стає відображенням соціальних змін, включаючи гендерні трансформації та вплив цифрових технологій.

Гендерна маркованість юридичної мови проявляється у використанні мовних форм, що прямо або опосередковано вказують на стать суб'єкта права або відображають історично сформовану асиметрію у представленні чоловіків і жінок у правовому дискурсі. У межах цивілістичної терміносистеми України така маркованість традиційно реалізується через домінування маскулінізованих понять (громадянин, власник, спадкоємець), а також через узагальнені конструкції, які формально претендують на універсальність, однак фактично відображають чоловічу модель суб'єкта права. Подібна мовна практика є наслідком тривалого історичного розвитку правової термінології, що формувалася в умовах, коли правосуб'єктність жінок була обмеженою, що й зумовило закріплення чоловічого роду як «нейтрального» стандарту.

Орієнтація на формальну універсальність призвела до того, що юридична мова тривалий час ігнорувала гендерну різноманітність, відтворюючи приховану дискримінацію на рівні термінології. У сучасному лінгвоправовому дискурсі така ситуація піддається обґрунтованій критиці. У зв'язку з цим у науковій літературі все більшого поширення набуває позиція, згідно з якою впровадження фемінітивів у правничу мову є важливим елементом забезпечення гендерної рівності, адже це сприяє мовній інклюзії та забезпечує точніше відображення суб'єктного складу правовідносин [1].

Разом із тим процес гендерної нейтралізації юридичної мови є складним. Однією з ключових проблем є відсутність єдиних підходів до термінотворення, що призводить до варіативності використання фемінітивів та гендерно нейтральних конструкцій. Крім того, традиційна юридична доктрина нерідко сприймає нові мовні явища як такі, що можуть порушити стабільність і визначеність правової термінології. Особливої уваги заслуговує ризик зниження точності юридичних понять у разі їх необґрунтованої трансформації, оскільки право потребує максимально однозначних формулювань [2].

Цифрова трансформація цивілістичної терміносистеми, зумовлена появою цифрових активів, електронних правочинів та віртуальної власності [3], формує нові вимоги до юридичної мови: стислість, уніфікованість та формалізованість. Це необхідно для ефективного використання термінів в автоматизованих системах [4].

Цифровізація має подвійний вплив на гендерні аспекти мови. З одного боку, функціонування цифрових платформ стимулює використання абстрактних, гендерно нейтральних термінів (користувач, суб'єкт ідентифікації), що сприяє інклюзії. З іншого боку, алгоритмізація та використання штучного інтелекту актуалізують проблему гендерної упередженості (gender bias), оскільки мовні моделі можуть відтворювати застарілі стереотипи, наявні в масивах даних. Тому в міжнародному дискурсі наголошується на необхідності інтеграції гендерного підходу в цифровізацію права [6].

На сучасному етапі адаптацію терміносистеми ускладнює нормативна інертність та відсутність комплексної державної політики. Суттєвим викликом є також надмірне запозичення англійської мовної цифрової термінології без належної адаптації. Подальший розвиток цивілістики потребує розробки єдиних стандартів гендерно чутливої та технологічно адаптованої мови, що відповідатиме європейським стандартам недискримінації.

Отже, еволюція цивілістичної терміносистеми під впливом гендерних та цифрових чинників є неминучим етапом розвитку права в інформаційному суспільстві. Збалансоване поєднання інклюзивності та юридичної визначеності дозволить створити термінологічний апарат, що відповідатиме цінностям сучасної правової держави.

Література:

1. Бережний І. С. Трансформація правосвідомості під впливом цифрових технологій: виклики та перспективи. Юридичний науковий журнал. 2025.
2. Долгоєр В. Г. Фемінітиви в українському законодавстві: теоретичні і практичні аспекти. Наукові записки. Серія: Право. 2024. С. 24-28.

3. Конституційний процес в Україні: Політико-правові аспекти. 2025. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/konst_pr/2025/konst_pr_2025_12.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 08.04.2026).
4. Сарнавський М. О. Гендерна рівність у праві: теоретико-правові засади. Право і суспільство. 2024. С. 174-181.
5. Alina Wróblewska, Bartosz Żuk. Integrating Gender Inclusivity into Large Language Models via Instruction Tuning. URL: <https://arxiv.org/abs/2508.18466> (дата звернення 08.04.2026).
6. Jelena Cupac. The Gender Code: Gendering the Global Governance of Artificial. URL: <https://arxiv.org/abs/2512.09570> (дата звернення 08.04.2026).

Секція 3. *Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності*

Кононенко Т.В., професор, доктор філософських наук,
професор кафедри державно-правових дисциплін інституту права та безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Гендерна рівність є однією з найважливіших умов забезпечення прав і свобод особистості, функціонування громадянського суспільства та правової держави. Вона передбачає рівний правовий статус різних статей і гендерів, збалансованість можливостей їх участі в економічній, політичній, соціальній і культурній сферах суспільного життя, забезпечення рівних умов для саморозвитку та самовираження, відсутність обмежень або привілеїв за ознакою статі чи гендеру.

Конституція України [2] декларує рівні права та свободи. Вона виключає привілеї або обмеження за ознаками статі. Рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, здобутті освіти та професійної підготовки, праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати роботу з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства та дитинства.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3] визначає рівні права жінок і чоловіків як відсутність обмежень або привілеїв за ознакою статі, рівні можливості – як рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків, гендерну рівність

– як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Державна політика щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків спрямована на утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних і сімейних обов’язків; підтримку сім’ї, формування відповідального материнства та батьківства; виховання та пропаганду культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [4] трактує принцип недискримінації як: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

20 червня 2022 року Верховна Рада ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульську конвенцію [1], – комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегії у сфері протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Цілями цієї Конвенції є:

- захист жінок від усіх форм насильства, недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства;
- сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок, заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками;
- розробка політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства, надання допомоги;
- заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства;
- забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям і правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства.

Як зауважують автори Стамбульської конвенції, жінки та дівчата часто стикаються з різними видами насильства: домашнє, сексуальне насильство, примусовий шлюб, ушкодження статевих органів, словесні образи, залякування та переслідування. Насильство – наслідок нерівноправності. Від нього страждають не тільки жінки та дівчата, а й чоловіки, діти, люди

похилого віку. Стамбульська конвенція визнає насильство водночас і порушенням прав людини, і видом дискримінації. Вона захищає право кожного на вільне від дискримінації та насильства життя як у публічній, так і в приватній сфері. Центральне місце тут займає не просто юридична, а й практична складова. Підписанти осуджують усі форми дискримінації, своєчасно вживають необхідних законодавчих та інших заходів для запобігання дискримінації.

Попри наявність розвиненої нормативної бази, проблема ефективної реалізації гендерної рівності залишається актуальною. Перш за все це пов'язано з існуванням гендерних стереотипів, які розподіляють на три основні групи:

- стереотипи фемінності/маскулінності, що нав'язують певні думки про соматичні, психічні та поведінкові якості, характерні для жінок і чоловіків;
- стереотипи сімейних і професійних ролей, пов'язані з гендером;
- стереотипи, пов'язані зі змістом діяльності жінок і чоловіків [5].

Стереотипне мислення часто проявляється у сфері трудових відносин, де жінки стикаються з дискримінацією при прийомі на роботу, оплаті праці та просуванні по службі. Також залишається актуальною проблема недостатньої представленості жінок у структурах управління, політики та бізнесу.

Суттєвим викликом є недосконалість механізмів захисту від дискримінації. Хоча законодавство передбачає відповідальність за порушення принципу рівності, на практиці доведення фактів дискримінації є складним, а рівень обізнаності щодо своїх прав – недостатнім. Крім того, ефективність роботи інституцій, відповідальних за реалізацію гендерної політики, часто обмежується браком ресурсів і належної координації.

Окремої уваги заслуговує вплив воєнного стану. Збройна агресія проти України спричиняє нові виклики – зростання випадків гендерно зумовленого насильства, зміну ролей жінок і чоловіків у суспільстві, необхідність адаптації законодавства до нових реалій тощо. Водночас війна відкриває й нові можливості для переосмислення гендерних ролей, наприклад, через збільшення представництва жінок у секторі безпеки і оборони.

Перспективи розвитку правового забезпечення гендерної рівності в Україні, на наш погляд, пов'язані з подальшою гармонізацією національного законодавства, впровадженням ефективних механізмів контролю та відповідальності за порушення принципу рівності. Важливим напрямом є підвищення рівня правової культури, подолання гендерних стереотипів через освіту.

Отже, правове забезпечення гендерної рівності в Україні перебуває на етапі активного розвитку. Незважаючи на наявні виклики, подальше вдосконалення законодавства та його

ефективна реалізація створюють передумови для формування суспільства, в якому рівність прав і можливостей є не лише декларативним принципом, а й реальною практикою.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06 вересня 2012 року № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
5. Словник гендерних термінів, присвячений основній термінології в галузі гендеру та фемінізму / укладач: З. Шевченко. URL: <http://a-z-gender.net/ua/>
6. Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності : науково-практичні рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак, Н. В. Цумарева, Ю. М. Короткова, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов ; за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Київ : Алерта, 2023. 134 с.

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Кочина В.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Вітвіцька К.Е., курсант

Харківський національний університет внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сучасні збройні конфлікти свідчать про те, що війна має виразний гендерний вимір, у якому жінки часто опиняються у стані подвійної вразливості: як члени цивільного населення і як об'єкти цілеспрямованого гендерного насильства. Міжнародне гуманітарне право (МГП) пройшло довгий еволюційний шлях від сприйняття жінок виключно як суб'єктів, що потребують особливого захисту через фізіологічні або материнські аспекти, до визнання їхніх прав як фундаментальної

та невід'ємної складової міжнародної безпеки. Ця зміна парадигми дозволяє розглядати захист жінок не як акт милосердя, а як юридичне зобов'язання держав та сторін конфлікту [2].

Правову основу для такого захисту забезпечують чотири Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи 1977 року. Згідно з цими документами, жінки користуються всіма загальними гарантіями, наданими цивільному населенню, включаючи право на гуманне поводження, заборону тортур та колективного покарання, а також право на медичну допомогу. Однак МГП йде далі, встановлюючи конкретні положення, спрямовані на захист честі та гідності жінок. Зокрема, Конвенції прямо забороняють зґвалтування, примусову проституцію та будь-які інші форми непристойних домагань [1]. Важливо, що такі злочини тепер розглядаються не лише як порушення моралі, а як серйозні порушення міжнародного права, що тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність.

Міжнародне кримінальне право відіграє особливу роль у зміцненні захисту прав жінок. Римський статут Міжнародного кримінального суду став історичним проривом, оскільки він чітко класифікував сексуальне насильство, пов'язане з конфліктами, як військовий злочин та злочин проти людяності [1, 2]. Це створило правову основу для притягнення до відповідальності командирів та політичних лідерів за злочини, скоєні їхніми підлеглими. Паралельно з цим Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир і безпека» радикально змінила уявлення про роль жінок, підкресливши, що жінки — це не просто «жертви», які потребують допомоги, а активні суб'єкти, участь яких у прийнятті рішень, миротворчості та обороні має вирішальне значення для сталого миру.

Для України питання впровадження норм МГП має гостре практичне значення. Масштабна збройна агресія виявила нові виклики: від необхідності систематичного документування воєнних злочинів на деокупованих територіях до адаптації правової бази до потреб жінок-військовослужбовців, чия присутність у бойових підрозділах стала поширеним явищем [3, 5]. Поєднання МГП з міжнародним правом у сфері прав людини забезпечує комплексний підхід до правосуддя [4].

Незважаючи на наявність добре розвиненої нормативно-правової бази, ключовим викликом залишається фактична ефективність механізмів притягнення винних до відповідальності. Ефективний захист можливий лише тоді, коли міжнародна спільнота гарантує неминучість покарання за військові злочини проти жінок. Це вимагає не лише політичної волі, а й впровадження гендерно-чутливих протоколів розслідування та підтримки жертв [3, 5]. Лише інтегруючи гендерну перспективу в усі аспекти міжнародного правового порядку, ми зможемо досягти справжнього захисту прав людини в умовах найсуворіших випробувань війни.

Література:

1. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації сексуального насильства. Прикладне право. 2024. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/138.pdf> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Міжнародні стандарти та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». URL: <https://jurfem.com.ua/mizhnarodni-standarty-i-seksualne-nasylstvo/> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Організація розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Наукові праці Державного науково-дослідного інституту МВС України. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d2e55a07-bbf7-4f15-b1b0-be62b0ef1466/content> (дата звернення: 04.04.2026).
4. Протидія сексуальному насильству в умовах війни: правові та психологічні аспекти. Психологія та право. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/235/180> (дата звернення: 04.04.2026).
5. Черней В. В., Чернявський С. С. Особливості розслідування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. Електронний репозитарій НАВС. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a4065d6-198a-4987-a4e8-cf89e8abdc43/content> (дата звернення: 04.04.2026).

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Lapa, M.V., 3rd-year Cadet of the Faculty for Training Specialists
for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Academic Supervisor: Dekusar H.H., Senior Lecturer
of the Department of Language Training,
Dnipro State University of Internal Affairs

COUNTERING DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE: CURRENT MECHANISMS OF LEGAL PROTECTION FOR VICTIMS IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

A paramount socio-legal challenge in Ukraine the continuing challenge of domestic violence, which requires a human-focused response a systematic and varied state response. The Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Domestic Violence” forms the basis of the legal framework. This

law outlines the key organizational and legal principles for preventing domestic violence, with a focus on a person-centered approach to victims protection, and assigns responsibilities to the authorized entities tasked with responding. The effectiveness of this legislation is contingent upon the synchronized efforts of law enforcement, local government, social services, and healthcare organizations.

The subject of achieving parity between genders continues to be a paramount concern in contemporary Ukraine, particularly given the imposition of martial law, a situation that has exacerbated societal strains and heightened the precarity of specific segments of the populace. Within this environment, disparities based on gender surface not exclusively in domains such as job opportunities or the command of necessary assets, but notably through the prevalence of intimate partner abuse, which overwhelmingly targets one gender.[5]

The shift in domestic violence from a private matter to a public issue is owing to its complex and multi-layered nature not simply a private conflict or solely a legal concern, but a profound social phenomenon that directly affects societal security and welfare. In contemporary settings, especially during martial law, heightened population vulnerability leads to an increase in such offenses. Thus, addressing domestic violence requires more than just strong legal measures; it necessitates a comprehensive and integrated state policy, bolstered by proactive social protection and effective preventive measures.

The rise in domestic violence as a public concern arises from physical, psychological, sexual, and emotional merely a private conflict but a significant societal challenge, and not solely a legal matter but a profound social phenomenon directly impacting societal security and well-being. In contemporary settings, especially during martial law, heightened population vulnerability has intensified the prevalence of such offenses. Therefore, addressing domestic violence requires more than robust legal provisions; it demands a comprehensive and integrative state policy underpinned by proactive social protection measures and effective prevention strategies. Academic literature defines domestic violence as a complex, multi-layered phenomenon encompassing physical, psychological, sexual, and coercive economic forms of abuse. Researchers emphasize its latent nature, as numerous cases are not included in official statistics due to victims' fear or dependence on the abuser. The necessity of considering international experience and adapting European standards into Ukraine's national legal system is also highlighted [2].

Certain scientific perspectives highlight that the significant latency associated with domestic violence can greatly hinder its prompt detection, thorough investigation, and prevention of recurring incidents. This issue is often attributed to factors such as entrenched social stereotypes, the financial victims' reliance on their abusers and the absence of confidence in law enforcement bodies.

Consequently, the need arises to reinforce state response mechanisms and increase the efficiency of systems designed to identify such crimes.[3]

From a scientific viewpoint, the considerable delay in recognizing domestic violence poses a substantial obstacle to its timely identification, comprehensive examination, and the interruption of repeat offenses. This challenge is frequently linked to deeply ingrained societal norms, the economic dependence of victims on their abusers, and a deficit of trust, there's a clear imperative to strengthen governmental intervention strategies and strengthen the effectiveness of frameworks aimed at uncovering these offenses.

Equally important aims at ensuring that support services for victims are simultaneously accessible and effective. This includes the functioning of crisis centers, shelters, mobile socio-psychological assistance teams, and securing access to free legal support. A comprehensive approach to assistance not only protects victims in the short term but also facilitates the long-term social reintegration of victims and the restoration of their violated rights.

Combating domestic violence requires a comprehensive strategy that unites legal, organizational, and practical measures. An important role in this process is assigned to the coordinated cooperation of all response actors, including law enforcement bodies, social services, and the judiciary, as noted in academic research, the effectiveness of counteraction largely is based on proper coordination between these structures and timely response to incidents of violence, which helps reduce latency and ensure more effective safeguarding of victims [4].

Enhancing the response to domestic violence relies on strengthening the collaborative efforts of all involved entities. This means ensuring seamless coordination between law enforcement, social service providers, and medical facilities to enable prompt detection, documentation, and intervention in offenses. Additionally, enhancing specialist skills and the application of modern digital technologies for information sharing is essential for accelerating response times and improving victim protection.

Addressing domestic violence in Ukraine requires a multifaceted approach that integrates legal, social, and institutional protection frameworks. The efficacy of state policies in this domain hinges on the practical enforcement of legal provisions, effective interagency collaboration, and accessible support services for victims. Future advancements in this system should prioritize enhancing preventive measures, decreasing the underreporting of incidents, and guaranteeing the robust protection of human rights in alignment with contemporary international standards.

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Лотарєва Д.В., здобувачка вищої освіти

Миколаївський національний аграрний університет

ВІД ДЕКЛАРАЦІЙ ДО ДІЙ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК І ЧОЛОВІКОВ

Забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків є одним із ключових умов демократичного розвитку українського суспільства. Попри значні досягнення у сфері українського законодавчого закріплення принципів гендерної рівності, на практики все ще зберігаються бар'єри, що обмежують повноцінну діяльність жінок і чоловіків у різних сферах життя. Нерівномірний розподіл професійних можливостей, стійкі соціальні стереотипи та дисбаланс у поєднанні трудових та сімейних обов'язків засвідчують, що формальна рівність прав не завжди означає реальну рівність можливостей.

В таких умовах перехід від декларативного проголошення принципів гендерної рівності до впровадження дієвих механізмів їх реалізації набуває у цих умовах особливу актуальність. Річ про створення таких соціальних, освітніх та професійних середовищ, у яких кожна людина, незалежно від статті, має рівний доступ до ресурсів [8, с. 793], розвитку, участі в ухваленні рішень та самореалізації. Важливо, щоб політика рівності втілювалася не лише у нормативних документах, а й у повсякденних практиках установ, організацій та громад.

Поняття гендерної рівності охоплює ідею справедливого ставлення до жінок і чоловіків у всіх сферах суспільної життя та створення умів, за яких кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від статті. Йдеться не про однаковість, а про рівну цінність, рівний доступ до прав, ресурсів та можливостей розвитку [5, с. 16]. Гендерна рівність, це відсутність дискримінації, обмежень чи привілеїв, зумовлених лише належністю до певної статті, а також урахування різних життєвих обставин та потреб.

Наголошуємо, слід розрізняти формальну рівність прав та фактичну рівність можливостей. Формальна рівність означає законодавче закріплення однакових прав для всіх громадян, незалежно від статті. Проте на практиці наявність прав ще не гарантує рівного доступу до їх реалізації [4, с. 61]. Фактична рівність можливостей передбачає створення таких соціальних і організаційних умов, які дозволяють жінкам і чоловікам реально скористатися своїми правами, брати участь у професійній діяльності, управлінні, освіті та громадському житті без прихованих перешкод.

Однак існують стереотипи. Уявлення про «традиційні» ролі жінок і чоловіків часто визначають очікування суспільства щодо вибору професії, кар'єрних амбіцій, участі у догляді за дітьми чи ведення домашнього господарства. Такі стереотипи можуть обмежувати доступ до ресурсів, впливати на розподіл влади та відповідальності та стримувати самореалізацію людини. Подолання цих стереотипів є важливою умовою досягнення реальної гендерної рівності та створення середовища, в якому кожен має можливість розвиватися відповідно до власних здібностей та прагнень [2, с. 12].

Міжнародні стандарти та національне законодавства формують нормативно-правові засади забезпечення гендерної рівності, закріплюють принципи рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків в Україні. Важливу роль у цьому відіграють міжнародні документи, що визначають загальні підходи до подолання дискримінації та утвердження рівності, зокрема акти Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та інших міжнародних інституцій. Вони задають орієнтири для України у розробленні внутрішньої політики, спрямованої на недопущення нерівності за ознакою статті та створення умов для повноцінної участі кожного людини в громадській житті.

Українське законодавство конкретизує ці принципи через конституційні норми, спеціальні закони та підзаконні акти, що регулюють питання праці, освіти, соціальної захисту, участі в управлінні та інших сферах. Такі правові механізми спрямовані не лише на заборону дискримінації, а й на впровадження активних заходів, що сприяють подоланню наявних дисбалансів та забезпеченню рівного доступу до можливостей розвитку.

Але самі лише правові норми не гарантують автоматичних змін, тому ключове значення набуває державна політика у сфері гендерної рівності. Вона передбачає розроблення стратегій, програм та практичних інструментів, спрямованих на інтеграцію гендерного підходу до різних галузей суспільної життя. Через освітні ініціативи, соціальні програми, підтримку поєднання професійних та сімейних обов'язків, а також моніторинг дотримання прав держава створює умови для реальної, а не лише формальної рівності. Саме поєднання правової бази та послідовної політики є основою для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного розвитку [6, с. 293].

На шляху до забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків зберігається ряд проблем і бар'єрів, що мають як відкритий, так і прихований характер. Одним із найстійкіших факторів залишаються соціальні стереотипи, які формують уявлення про «традиційні» ролі жінок і чоловіків. Професійна сегрегація також є проявом гендерної нерівності, коли певні галузі чи посади неформально вважаються «жіночими» чи «чоловічими». Це призводить до нерівного доступу до престижних, високооплачуваних та керівних позицій.

Гендерні розриви в оплаті праці та можливостях кар'єрного зростання є наслідком поєднання зазначених факторів. Вони можуть бути не завжди очевидними, але виявляються у меншій представленості жінок на керівних посадах, нижчій середній заробітній платі та обмеженому доступі до ресурсів та впливу [7, с. 201]. Крім цього, є сховані форми дискримінації, які складно зафіксувати формально, але які впливають на рішення щодо прийому на роботу, просування по службі або розподілу відповідальних завдань. Подолання бар'єрів на шляху до рівних можливостей потребує системних змін в громадських уявленнях, організаційній культурі та механізмах прийняття рішень.

Практичні механізми забезпечення рівних можливостей ґрунтуються на поєднанні інституційних рішень, управлінських підходів та суспільної взаємодії. Важливу роль відіграють інституційні політики рівності, які закріплюють недискримінаційні засади у внутрішніх правилах організацій, кадрових процедурах, системах оплати праці. Такі політики створюють чіткі стандарти поведінки й відповідальності, формують прозорі механізми реагування на прояви нерівності та дискримінації.

Гендерно-чутливе управління передбачає врахування різних потреб і життєвих обставин жінок і чоловіків у процесі прийняття управлінських рішень. Це виявляється в аналізі впливу політик та програм на різні соціальні групи, забезпеченні рівного представництва в керівних структурах, а також у розвитку культури інклюзивного лідерства. Такий підхід підвищує ефективність управління та сприяє більш справедливому розподілу можливостей [3, с. 45].

Важливим механізмом є програми підтримки балансу між роботою та сім'єю, які дають змогу поєднувати професійну діяльність із сімейними обов'язками без впливу на кар'єрне зростання. Гнучкі графіки роботи, дистанційні формати, доступ до відпусток з догляду за дитиною для обох батьків знижують соціальну нерівність та підвищують рівень залученості працівників.

Спрямованість на формування культури рівності відбувається через освіту, підвищення обізнаності та зміну стереотипів. Тренінги, інформаційні кампанії, освітні курси та публічні дискусії допомагають усвідомити цінність різноманіття та рівних можливостей, сприяють розвитку толерантності та взаємної уваги.

Особиста позиція кожної людини у забезпеченні рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків має визначальне значення, адже саме через власні переконання, цінності та готовність реагувати на прояви дискримінації формується загальний соціальний клімат. Мова, якою ми спілкуємося, відображає ставлення до інших і може як відтворювати упередження, так і сприяти повазі та визнанню гідності кожної особи. Поінформоване використання недискримінаційної,

інклюзивної мови та критичне ставлення до стереотипів у щоденних практиках допомагають поступово зменшувати соціальну нерівність.

Водночас ефективне подолання нерівності неможливе без партнерства між державою, цивільним сектором та громадянами. Держава забезпечує нормативно-правову базу та політики рівності, громадські організації виступають каталізаторами змін, адвокатуєть інтереси різних груп та здійснюють громадський контроль, а громадяни наповнюють ці процеси реальним змістом через активну долю та відповідальну громадянську позицію. Лише погоджена взаємодія всіх сторін дозволяє перетворити ідеї рівності на стійку громадську практику.

Забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків є складним і багатовимірним процесом, що потребує системної та послідовної роботи на різних рівнях суспільної життя [1, с. 80]. Воно передбачає не лише наявність законодавчих норм, а й ефективні механізми їх реалізації, інституційні зміни в органах влади, організаціях та освітніх установах, а також глибоку трансформацію громадських установок та соціальних стереотипів. Формальне проголошення принципів рівності не гарантує їх дотримання на практиці, якщо вони не підкріплені реальними управлінськими рішеннями, ресурсами та відповідальністю.

Саме перехід від декларативних підходів до конкретних дій створює підґрунтя для сталих змін і формування справді справедливого та інклюзивного суспільства. Коли принципи рівності стають частиною щоденних практик, професійної діяльності та суспільної культури, вони починають впливати на якість життя людей, розширювати можливості самореалізації та зміцнювати соціальну згуртованість. У такому контексті рівність постає не як абстрактна ідея, а як реальна умова розвитку демократичного суспільства.

Отже, забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків є не разовою ініціативою, а тривалим процесом глибоких громадських змін. Перехід від декларативного проголошення принципів рівності до їх практичної реалізації потребує узгоджених дій на законодавчому, інституційному та культурному рівнях. Формування ефективних політик рівності, гендерно-чутливого управління та підтримка балансу між професійним та сімейним життям створюють реальні умови для справедливого доступу до можливостей.

Література:

1. Іваненко В. С. Демографічні зміни та стійкість в Україні. Проблематика і перспективи сталого розвитку України в аспекті синергії інтеграції економіки, бізнесу та HR-інжинірингу : матеріали III всеукраїнської наукової конференції студентів та молоді (м. Хмельницький, 15 травня 2025 р.). Хмельницький: ХНУ, 2025. С 78-81. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22280>.

2. Іваненко В. С. Жінки-підприємниці під час війни: досягнення та виклики // Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки (м. Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2023. С. 12-14. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16141>.

3. Іваненко В. С. Створення сучасних та ефективних систем захисту уразливих груп працюючого населення. Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали науково-практичного круглого столу, присвяченого 76-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 45-46. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20213>.

4. Кравчук Р. В. Реалізація соціальних прав людини: конституційні гарантії, їх реальний стан та перспективи реформування // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 60-62. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16960>.

5. Курепін В. М. Жінки в місцевому самоврядуванні: жіноче лідерство під час війни // Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки (м. Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2023. С. 14-17. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16140>.

6. Курепін В. М., Іваненко В. С. Форми участі народовладдя на місцях під час воєнного стану // Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 291-293. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13727>.

7. Лотарева Д. В., Курепін В. М. Культура праці: спосіб життя та досягнення успіху на роботі. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : збірник наукових праць XIV всеукраїнської

науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів. Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2024. С. 200-202. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18275>.

8. Професійна мобільність та безпека: як ефективно використовувати соціальні мережі для кар'єрного розвитку / І. В. Бацуровська, Г. С. Кашина, В. М. Курепін, В. В. Любарець. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. № 2(32). С. 787-799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-787-799](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-787-799).

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Mazurina, A.S., student

Nikitina, I.P., scientific adviser, senior lecturer

at the Department of Language Training

Dnipro State University of Internal Affairs

THE ROLE OF LAW IN MODERN SOCIETY

The relevance of the topic is due to the fact that law is a key regulator of social relations in the modern globalized and digitalized world, ensuring order, stability and protection of human rights. In conditions of constant social, economic and technological changes, it is legal norms that determine the boundaries of permissible behavior of the state and citizens, contributing to the balancing of private and public interests. In addition, the strengthening of the role of international law, the development of digital technologies and the emergence of new challenges, such as cybersecurity and personal data protection, require constant improvement of legal regulation.

Law constitutes a fundamental normative framework that regulates social relations within modern society and ensures its structural stability. It performs a system-forming function by establishing generally binding rules of conduct for individuals, legal entities, and public authorities. Through legal regulation, social interaction becomes predictable and ordered, which reduces uncertainty and conflict potential. For example, criminal law defines socially dangerous acts such as fraud or violent offenses and establishes legal liability for their commission. Civil law governs property relations and contractual obligations, ensuring legal certainty in private interactions. Thus, law operates as a core institutional mechanism of social organization.

A key function of law in modern society is the institutionalization and protection of fundamental human rights and freedoms. Legal systems enshrine rights such as equality before the law, freedom of expression, and the right to a fair trial within constitutional and statutory frameworks. For instance, constitutional provisions in democratic states limit governmental authority and prevent arbitrary interference in individual rights. International legal instruments, such as human rights treaties, further reinforce these guarantees at the supranational level. Judicial bodies play a decisive role in interpreting and enforcing these rights in practice [1]. Consequently, law serves as a normative guarantee of human dignity and legal protection.

Law also performs a regulatory function in the sphere of economic relations by establishing rules for market behavior and ensuring fair competition. It structures interactions between economic actors through norms governing contracts, taxation, labor relations, and corporate governance. For example, antitrust legislation prevents the monopolization of markets and promotes competitive equilibrium. Labor law regulates employment conditions, thereby protecting employees from exploitation and ensuring minimum social standards. Contractual law guarantees the enforceability of agreements, contributing to economic predictability and trust. In this context, law acts as a stabilizing factor for sustainable economic development.

In contemporary conditions, law plays an increasingly important role in regulating technological development and globalization processes. The emergence of digital environments has necessitated the development of specialized legal frameworks addressing cybercrime, data protection, and intellectual property. For example, data protection regulations establish legal standards for the processing and storage of personal information in digital systems. Global interdependence further requires coordination between national legal systems and international legal standards. Cybersecurity threats and transnational offenses demonstrate the necessity of legal harmonization at the global level. Accordingly, law adapts to technological progress by forming new regulatory mechanisms.

Law additionally fulfills an integrative and conflict-resolution function by providing institutional mechanisms for the peaceful settlement of disputes. Judicial systems, arbitration procedures, and mediation practices replace coercive or informal forms of conflict resolution with legally structured processes. For instance, family law regulates issues such as divorce, custody, and inheritance through formal legal procedures that ensure fairness and legal certainty [2]. Social legislation addresses inequalities by providing legal guarantees for vulnerable population groups. Environmental law responds to global ecological challenges by establishing obligations for environmental protection and sustainable resource use. Overall, law functions as a normative instrument ensuring social cohesion, justice, and systemic balance in modern society.

Practical problems of implementing the role of law in modern society are primarily related to the insufficient effectiveness of law enforcement and the gap between the formal consolidation of norms and their actual implementation. In many legal systems, legal nihilism is also manifested, when citizens and even officials ignore or underestimate the importance of legal provisions. An additional problem is the increased complexity and overload of legislation, which complicates its uniform interpretation and application. For example, additional norms in tax or administrative law can lead to different judicial practice [3]. Another significant challenge is corruption risks that undermine trust in legal institutions and the judicial system. As a result, this reduces the overall effectiveness of law as a regulator of social relations.

Ways to solve these problems lie in the comprehensive improvement of the legal system and improving the quality of law enforcement. First of all, systematic codification and simplification of legislation is necessary, with the elimination of conflicts and duplication of norms. An important direction is to strengthen the institutional independence of the judiciary and ensure real responsibility for corruption offenses. The digitalization of justice and administrative procedures also plays a significant role, which ensures transparency and reduces the influence of the human factor. For example, the introduction of electronic court systems and open registers makes it difficult to strengthen trust in the legal system. In addition, it is necessary to increase the level of legal culture of the population through education and educational programs, which form respect for law as a basic social institution [4].

In general, law in modern society acts as a basic instrument for regulating social relations, ensuring order, stability and predictability of social processes. It performs a key function of protecting human rights and freedoms, consolidating the principles of justice and equality before the law. In addition, law is an important mechanism for regulating economic activity and maintaining a competitive environment. In the context of globalization and digitalization, its importance is increasing, as it adapts to new challenges, in particular in the field of cybersecurity and international cooperation. Therefore, law is a necessary condition for the functioning and development of modern society.

References:

1. Mashkov, A.D. Theory of State and Law: Textbook. Kyiv: Alerta, 2024. 452 p. URL: https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Mashkov_TDP_Zmist.pdf?srsltid=AfmBOop1IRsNJeX8cICUdSr65A-u8Ua_8tipK0XQjINlzBcQy72bez8w
2. Marchenko, O.V. History of the State and Law of Foreign Countries: Textbook; in 2 volumes / O. V. Marchenko. Dnipro: DDUVS, 2025. Vol. 2. 428 p. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16658>

3. Tytska, Ya.O. Theoretical and legal aspects of the implementation and protection of human and citizen rights and freedoms in a democratic society. *Juris Europens Scientia*. 2022. Issue 1 P. 3-6. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/ddb434db-4522-45b0-aea0-f2d499d3178e>
4. Paradigmatic challenges of modern development: collective monograph / edited by A.P. Duka. Chernihiv: NGO "Scientific and Educational Innovation Center for Social Transformations", 2022. 242 p. URL: https://reicst.com.ua/asp/article/view/monogram_paradigmatic_03_2022_02_02/monogram_paradigmatic_03_2022_02_02.

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Максимова А.Я., кандидат наук з державного управління
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ЦИФРОВА ЕПОХА, ГЕНДЕР І СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА РОЛЬ ПОЛІЦІЇ

У ХХІ столітті цифрова епоха суттєво змінює всі сфери суспільного життя, зокрема процеси формування особистості та соціальної ідентичності. Соціальні мережі (Instagram, TikTok стали важливим середовищем, у якому відбувається конструювання уявлень про гендер, норми поведінки та самовираження.

Актуальність теми зумовлена тим, що цифрові платформи не лише розширюють можливості комунікації, але й створюють нові виклики, пов'язані з гендерною нерівністю, онлайн-агресією та кібербулінгом. У цьому контексті особливого значення набуває роль правоохоронних органів, зокрема поліції, у забезпеченні безпеки та захисті прав у цифровому середовищі.

Метою роботи є аналіз впливу соціальних мереж на трансформацію гендерної ідентичності та визначення ролі поліції у регулюванні та запобіганні порушенням у цифровому просторі.

Соціальні мережі сьогодні є одним із головних інструментів формування соціальної ідентичності людини. Користувачі активно створюють власні образи, які можуть не повністю відповідати реальному життю. Це особливо помітно у сфері гендерної ідентичності, де традиційні уявлення поступово трансформуються під впливом цифрового середовища. Соціальні мережі дозволяють людині самостійно конструювати свою гендерну ідентичність. Онлайн-простір

зменшує тиск традиційних норм і ролей. З'являється більше видимості для різних гендерних ідентичностей.

З одного боку, соціальні мережі сприяють свободі самовираження, дозволяючи людям відкрито обговорювати гендерні ролі, рівність та індивідуальні особливості. З іншого боку, вони можуть бути простором для поширення стереотипів, дискримінації, кібербулінгу та мови ворожнечі.

Соцмережі створюють нові стандарти краси і поведінки, часто нереалістичні. Це впливає на самооцінку, особливо підлітків. Гендерні ролі можуть як розширюватися, так і відтворюватися у новій формі. Онлайн дає можливість: експериментувати з ідентичністю знаходити підтримку спільнот. Також важливим є розвиток цифрової грамотності населення та співпраця поліції з платформами соціальних медіа. Платформи (наприклад, Instagram, TikTok) через алгоритми можуть: підсилювати гендерні стереотипи або навпаки – руйнувати їх. Контент формує уявлення про “норму” зовнішності, поведінки, ролей. Поліція має адаптуватися до нових викликів: боротьба з онлайн-домаганнями та гендерним насильством; реагування на кібербулінг і мову ненависті.

У цьому контексті важливою є роль поліції як інституції, що забезпечує правопорядок у цифровому просторі. Сучасні правоохоронні органи займаються розслідуванням кіберзлочинів, захистом жертв онлайн-насильства та запобіганням правопорушенням у соціальних мережах. У наш час є важливим навчання правоохоронців цифровій грамотності, розумінню гендерної чутливості. Співпраця з платформами (наприклад, Meta Platforms) для швидкого реагування на порушення.

Таким чином, соціальні мережі суттєво впливають на формування гендерної ідентичності, одночасно створюючи нові можливості та виклики. Вони сприяють розширенню свободи самовираження, але також можуть бути джерелом соціальних конфліктів і нерівності. Соціальні мережі радикально змінюють уявлення про гендер. Вони одночасно: відкривають свободу і створюють нові виклики. Роль поліції стає ширшою – від фізичної безпеки до захисту в цифровому просторі. Залишається відкритим питання де межа між свободою самовираження і необхідністю контролю контенту. Одним з напрямів вирішення даної ситуації з дитинства прививати стандарти поведінки

Поліція та держава мають діяти так, щоб: не обмежувати права, але забезпечувати безпеку. Роль поліції в умовах цифрової епохи стає більш комплексною і включає не лише реагування на правопорушення, але й превентивну діяльність. Це підкреслює необхідність подальшого розвитку правових механізмів захисту особи в онлайн-просторі.

Література

1. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 656 p.
2. Boyd D. It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. New Haven: Yale University Press, 2014. 281 p.
3. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford: Stanford University Press, 1991. 264 p.
4. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge, 2006. 272 p.
5. OECD. The Digital Economy and Society Index (DESI). Brussels: European Commission, 2023. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 30.04.2026).
6. Міністерство внутрішніх справ України. Кіберзлочинність та протидія в Україні. Київ, 2024. URL: <https://mvs.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026).
7. UNESCO. Gender Equality in the Digital Age. Paris: UNESCO, 2022. URL: <https://unesco.org> (дата звернення: 30.04.2026).
8. EUROPOL. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). The Hague, 2023. URL: <https://europol.europa.eu> (дата звернення: 30.04.2026).

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Оставненко О.О., студентка 3 курсу факультету психології,
політології та соціології, спеціальність «Соціологія»
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Законодавче закріплення гендерних прав в Україні має на меті надати юридичні гарантії захисту прав кожної людини, та урегулювати гендерні відносини, що складаються в межах її території. Аналіз правових засад по забезпеченню рівності прав чоловіків та жінок в українському законодавстві, почнемо з їх конституційного закріплення, а саме: «Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі,

етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [2]. Вже на цьому етапі можна стверджувати, що в теорії, законодавство України має на меті охопити «універсальні» права кожної людини, створити безпечне, лояльне, недискримінуюче суспільство, тим самим сприяючи його розвитку та ефективному функціонуванню надалі.

Також 24 статтею Конституції України окремо, більш чітко описаний саме гендерний аспект прав: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї» [2].

Далі зазначаються так звані «спеціальні заходи щодо охорони праці і здоров'я жінок», які передбачають пенсійні пільги та створення умов для поєднання жінкою роботи і материнства (зокрема оплачувані відпустки, пільги для вагітних) тощо [2]. Водночас можна звернути увагу на можливий гендерний дисбаланс у цій частині статті, адже в ній закріплюється уявлення про жінку як таку, що має поєднувати роботу і материнство, тоді як щодо чоловіка подібні очікування не зазначаються. З урахуванням сучасних тенденцій функціонування інституту сім'ї (зокрема пріоритету залишення дитини з матір'ю після розлучення, що часто пояснюється біологічним зв'язком), а також поширених стереотипів щодо батьківства (наприклад, сприйняття декретної відпустки переважно як жіночої та покладання більшої частини обов'язків на матір), це питання потребує додаткового осмислення.

Розглядаючи українське законодавство, слід враховувати, що воно функціонує в межах суспільства, якому притаманні власні норми, традиції, стереотипи та тенденції. Відповідно, його формування відбувалося на основі вже наявних соціальних характеристик, а подальші зміни – під впливом суспільних запитів і трансформацій. Таким чином, законодавство доцільно розглядати у взаємозв'язку із суспільством як єдиний механізм, елементи якого взаємодіють між собою. Лише за такого підходу можна обґрунтовано визначати, чи є окремі норми застарілими та такими, що потребують змін, аби не гальмувати загальний розвиток суспільства.

Пропоную розглянути законодавче закріплення прав чоловіків та жінок у таких основних галузях як: економіка, сім'я, політика, та культура. Рівність прав представників обох статей у сфері праці встановлюється статтею 2-1 Кодексу законів про працю України, що стверджує про: «Рівність трудових прав громадян України, недопущення дискримінації у сфері праці» [1]. Даний законодавчий акт охоплює широкий спектр можливих ознак дискримінації, починаючи від раси, політичних та релігійних переконань, закінчуючи статтю, гендерною ідентичністю, та сексуальною орієнтацією.

Продовжуючи тему, слід розглянути й статтю 17 Закону України про «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», котра чітко визначає обов'язки роботодавця, що направлені на: «забезпечення рівних прав та можливостей у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці» [4]. Підсумовуючи, можемо виокремити основні напрямки зобов'язань: 1) рівні умови праці; 2) забезпечення можливості суміщати трудову діяльність з сімейними обов'язками. Важливим є те, що на відміну від статті 24 Кодексу України, в статті 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», зазначається про поєднання двох соціальних ролей (професійної та сімейної), представниками обох статей; 3) рівна оплата праці, за умови однакової кваліфікації; 4) вживання заходів направлених на унеможливлення випадків сексуальних домагань чи інших проявів насильства [4].

Більш детально проаналізуємо аспект поєднання професійної та сімейної сфери життя, а саме рівність прав чоловіків та жінок на відпустку по догляду за дитиною. Згідно статті 18 Закону України «Про відпустки»: «Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням матері або батька дитини одному з них надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку» [3]. Тобто в теорії законодавство України ніяким чином не обмежує чоловіків у праві скористатися відпусткою, проте на практиці іноді складається дещо інша ситуація, через стереотипність, чи недобросовісність роботодавця по відношенню до чоловіків. Продовжуючи тему батьківства, зазначимо про обов'язок батьків утримувати дитину, зокрема через стягнення аліментів. В цьому випадку, відповідно до статті 181 Сімейного кодексу України дозволено стягнення коштів на утримання дитини за рішенням суду як з батька дитини, так і з матері [5]. Водночас, в українській судовій практиці частішим є саме перший варіант.

Також статтею 15-16 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» обумовлюється забезпечення рівних прав у громадянсько-політичній сфері (рівні виборчі права, представництво жінок і чоловіків у виборчих списках, збалансоване представництво жінок і чоловіків на державній службі і т.п.). Тоді як стаття 21 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» забезпечує рівні права та можливості в сфері освіти (рівні умови вступу, оцінки знань, надання грантів, видання підручників і т.п.) [4].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що законодавство України має ознаки гендерної чутливості, оскільки спрямоване на охоплення широкого спектра сфер життя та забезпечення рівних прав для представників обох статей. Проте слід розуміти, що правове регулювання за своєю суттю не має такого впливу, щоб кардинально змінити свідомість та

поведінку людей. Право в даному контексті виступає допоміжним засобом в корегуванні, та забезпеченні сталої основи для розвитку гендерної рівності. Правове регулювання слід розглядати ширше – в контексті соціального регулювання. Лише тоді коли соціальне і правове регулювання працюватиме в парі можна буде побачити ефективність їх роботи.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Верховна Рада України від 12.10.1971, № 50 : станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n26>.
2. Конституція України : Верховна Рада України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
3. Про відпустки : Відомості Верховної Ради України від 15.11.1996, № 2 : станом на 12.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#n202>.
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Відомості Верховної Ради України від, № 52 : станом на 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
5. Сімейний кодекс України : Відомості Верховної Ради України від 10.01.2002, № 21-22 : станом на 04.03.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Політова А.С., кандидат юридичних наук, доцент
Маріупольський державний університет

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019 «Питання Комісії з питань правової реформи» була створена робоча група з питань розвитку кримінального права, до складу якої ввійшли провідні вчені, зокрема, Ю.В. Баулін, М.І. Хавронюк, П.П. Андрушко, О.С. Бакумова, В.М. Бурдін, О.П. Горох, Н.О. Гуторова, Н.О. Марчук, В.О. Навроцький, Ю.А. Пономаренко, Є.Л. Стрельцов. Відзначимо, що проєкт Кримінального кодексу України робочою групою було розроблено, надано громадськості та вченим-криміналістам для ознайомлення, проведено наукові заходи щодо обговорення новел, які запропоновано. Проте, Указом Президента України від 5 березня 2026 р. № 223/2026 «Питання оптимізації системи консультативних,

дорадчих та інших допоміжних органів», зазначений нами вище Указ з метою оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Президентом України, відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України втратив чинність [1].

Разом з тим, що не дивлячись на те, що робочу групу з питань розвитку кримінального права було ліквідовано, розробка проєкту Кримінального кодексу України продовжується та станом на 01.05.2026 р. проєкт є на сайті «Новий Кримінальний кодекс» (покликання <https://newcriminalcode.org.ua/>), його розробники удосконалюють його положення.

Зауважимо, що чинний КК України 2001 р. не містить словосполучення «гендерна рівність». Це стосується терміну «гендер» або «гендерно зумовлене насильство». Що ж стосується проєкту Кримінального кодексу України, то термінологія, пов'язана з «гендер» вживається тричі, а саме:

- п. 34 ст. 1.1.1. Терміни Кримінального кодексу Розділу 1.1. Глосарій, зокрема: «34) *нетерпимість* – відкрите, упереджене, негативне ставлення стосовно категорії осіб, відмінних за такими ознаками, як раса, колір шкіри, політичні, релігійні або інші переконання чи погляди, статева приналежність, вік, інвалідність, стан здоров'я, генетичні ознаки, етнічне чи соціальне походження, громадянство, соціальний, сімейний чи майновий стан, рід занять чи професія, сексуальна орієнтація, *гендерна ідентичність*, місце народження чи проживання, належність до національної меншини, мова або іншими ознаками» (вид. – А.С.П.) [2];

- п.1 ст. 9.3.1. Значення термінів, вжитих у цьому Розділі Підрозділу Злочини Розділу 9.3. Кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму: «1) особливо експлуататорські умови праці – умови праці, зокрема обумовлені *гендерною* чи іншою дискримінацією, за яких спостерігається різка невідповідність умов праці нелегального працівника умовам праці легально найнятого працівника, що впливає на здоров'я чи безпеку людини або принижує людську гідність» (вид. – А.С.П.) [2];

- діяння ст. 11.2.2. Злочин проти людяності в інших формах, крім вбивства Розділу 11.2. Злочини проти людяності: «7) переслідування будь-якої групи чи спільноти людей, яку можна виокремити за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, *гендерними* чи іншими дискримінаційними ознаками, які визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом» (вид. – А.С.П.) [2].

Отже, у проєкті Кримінального кодексу ми маємо термінологію, яка стосується порушеного нами питання, проте, на превеликий жаль, тлумачення цих термінів членами робочої групи не наведено. Ми вже відзначали, що, наприклад, «гендерна ідентичність є важливою складовою такої форми гендерно зумовленого насильства як конверсійна (репаративна) терапія. Але не можна не ігнорувати також того факту, що і при домашньому насильстві (охоплює фізичне, сексуальне,

економічне та психологічне насильство) може мати місце насильство над чоловіками у гетеро- й гомосексуальних сім'ях. Проте кількість таких випадків не відома і вони не виокремлюються у загальній статистиці облікованих кримінальних правопорушень. Саме тому з впевненістю можна вважати, що для будь-якої форми гендерно зумовленого насильства властива така ознака як гендерна ідентичність» [3, с. 48-49].

Але яким чином реагує робоча група на дотримання гендерної рівності у проєкті Кримінального кодексу України? Варто звернути увагу на той аспект, що «за даними звіту 2025 р. з Глобального гендерного розриву² Україна посідає 62 місце з-поміж 148 країн. Ми закрили гендерний розрив на 73%, що вище за середньосвітовий показник, але нижче за середньоєвропейський, який виносить 75,1%. Найбільш проблемними аспектами для країни є економічна інклюзія та участь в політиці» [4].

Отже, проведений нами аналіз положень проєкту Кримінального кодексу України, враховуючи предмет дослідження, зацікавило положення, що стосуються суб'єкта кримінального правопорушення. Зокрема, у ст. 2.3.7. Вік, по досягненні якого може наставати кримінальна відповідальність Розділ 2.3. Суб'єкт кримінального правопорушення запропоновано:

«1. Кримінальна відповідальність може наставати по досягненні особою:

- 1) 15-річного віку – за будь-які злочини чи провини, передбачені цим Кодексом, якщо ним не передбачений інший вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність;
- 2) 14-річного віку – за вбивство;
- 3) 18-річного віку – за дії сексуального характеру, вчинені щодо особи віком до 16 років, яка була здатна усвідомлювати характер і значення вчинюваних щодо неї дій та фактично дала одному партнеру (партнерці) свою згоду на сексуальні відносини з ним (нею).

2. Особа вважається такою, що досягла певного визначеного цим Кодексом віку, з початком дня, наступного за відповідним днем її народження» [2].

² Методологія обчислення індексу гендерного розриву включає: 1. *Фокусування на вимірюванні розриву*. Індекс розроблений для вимірювання гендерних розривів у доступі до ресурсів та можливостей у країнах, а не фактичних рівнів доступних ресурсів та можливостей у цих країнах (тобто ранжування країн відбувається за гендерним розривом, а не за рівнем розвитку: багаті країни здатні запропонувати більше можливостей у соціальній чи економічній сфері всім членам суспільства, але це не вказуватиме на рівний доступ до цих благ). 2. *Відображення розривів у результативних показниках*, а не у вхідних змінних (наприклад, розрив за категорією «економічна залученість і можливості», а не оцінка зростання розміру заробітної плати жінок). Головна мета – надати узагальнену картину того, яке становище мають жінки й чоловіки за деякими головними результативними показниками, пов'язаними з основними правами, такими як охорона здоров'я, освіта, економічна участь та політичне представництво. 3. *Ранжування країн відповідно до рівня гендерної рівності*, а не за показниками «розширення можливостей жінок». Індекс буде вищим у країнах, де результати для жінок дорівнюють результатам для чоловіків, але не зростатиме, якщо жінки перевершують чоловіків за певними показниками в деяких країнах (наприклад, країна, яка має вищий рівень зарахування дівчат, аніж хлопців до середньої школи, отримає таку саму оцінку) [4].

Це вказує на те, що члени робочої групи вказують відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі при визначенні віку кримінальної відповідальності. Проте, в окремих положеннях проєкту Кримінального кодексу України ми маємо й іншу ситуацію, наприклад:

- ст. 3.2.5. Обмеження свободи Розділу 3.2. Покарання у ч. 8 запропоновано: «8. Перебування під пенітенціарним арештом не застосовується до:

- 1) вагітної жінки;
- 2) жінки, яка виховує дитину віком до 3 років;
- 3) особи, яка самостійно виховує малолітню дитину (крім особи, яка вчинила злочин щодо дитини або в її присутності);
- 4) особи з інвалідністю I групи» [2].

Дещо подібні положення містяться й у ст. 3.2.3. Громадські роботи Розділу 3.2. Покарання: «4. Громадські роботи не можуть бути призначені:

- 1) військовослужбовцю;
- 2) вагітній жінці;
- 3) особі, яка має на утриманні дитину віком до трьох років;
- 4) особі з інвалідністю I групи;
- 5) особі, яка досягла 75 років.

5. Якщо обставина, передбачена пунктами 2–5 частини 4 цієї статті, виникла в період відбування громадських робіт, то виконання цього покарання припиняється» [2].

У ст. 2 Принцип недискримінації у законодавстві України Закону України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», зазначено:

«1. Законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак:

- 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
- 2) *забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;*
- 3) повагу до гідності кожної людини;
- 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб» [5].

Таким чином, з одного боку, ми говоримо про те, що при вчиненні кримінально протиправних діянь, у цьому випадку, вагітна жінка та жінка, яка виховує дитину віком до 3 років, повинна бути забезпечена рівністю перед законом (зокрема, відсутність дискримінації при притягненні до відповідності і ми говоримо саме про гендерну рівність перед законом), а з іншої сторони, ми керуємося таким стереотипом, що саме жінка краще виховує дитину. Так, це доволі складно, а відповідь є не тільки дискусійним питанням від самої природи, а також має

неоднозначний підхід й у судовій практиці. Проте, ми залишаємося тими, хто сам формує й дотримується гендерної рівності, навіть не дивлячись на те, що проєкт Кримінального кодексу України містить такі неоднозначні підходи у цьому питанні.

Література:

1. Питання оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів : Указ Президента України від 05.03.2026 № 223/2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2026#Text> (дата звернення: 03.05.2026)
2. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України. Новий Кримінальний кодекс URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/05/02/00000-kontrolnyj-proyekt-kk-01-05-2026.pdf> (дата звернення: 03.05.2026)
3. Політова А.С. Гендерна ідентичність як складова гендерно зумовленого насильства: дискусійні питання. *Права людини в період збройних конфліктів* : Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. С. 45-50.
4. Місце України в Gender Gap Report 2025: які проблеми підсвічує статистика. *Гендер в деталях*. URL: https://genderindetail.org.ua/library/ekonomika/gender-gap-report-2025.html#_ftn1 (дата звернення: 03.05.2026).
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 03.05.2026).

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Різванова К.Є., курсант 3-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України

Науковий керівник: Декусар Г.Г.,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ENSURING GENDER EQUALITY IN EDUCATION AND SCIENCE

Ensuring gender equality in education and science is one of the key prerequisites for building a democratic society based on the principles of the rule of law, non-discrimination and equal opportunities. In the Ukrainian context, this sphere lies at the intersection of international standards, national legislation and socio-cultural factors, among which gender stereotypes remain particularly significant. Despite the existence of a well-developed regulatory framework, the actual achievement of equality in access to education, academic careers and the management of educational institutions remains a complex and multifaceted process.

Legal regulation of gender equality in education and science in Ukraine is comprehensive in nature. The constitutional level enshrines the principle of equality of human rights and freedoms regardless of gender, as reflected in Article 24 of the Constitution of Ukraine [1]. Sector-specific legislation, in particular the Laws of Ukraine ‘On Education’ and ‘On Higher Education’, guarantees equal access to educational services, prohibits discrimination and establishes the state’s obligation to create conditions for the realisation of the right to education for all citizens [2; 3]. The Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” plays a significant role; it establishes the conceptual framework of gender policy, defines the mechanisms for its implementation, and imposes on state authorities the duty to integrate a gender perspective into all spheres of public life, including education and science [4]. Furthermore, strategic documents such as the Strategy for the Implementation of Gender Equality in Education by 2030 and the corresponding operational plans specify state policy, defining priority areas for reforming the educational environment [5].

The international legal dimension also plays a decisive role in shaping national policy. Ukraine is a party to a number of international treaties, including the UN Charter and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), and implements the provisions of UN Security Council Resolution No. 1325 ‘Women, Peace and Security’. These documents establish

international standards of equality, obliging the state to ensure equal access to education, promote women's participation in decision-making, and remove structural barriers that hinder the realisation of their potential. In the context of European integration, Ukraine also draws on the practices of the European Union, where gender equality is an integral part of education policy and scientific development [6, pp. 22-23].

Despite the legal enshrinement of the principle of equality, numerous instances of hidden discrimination persist in the fields of education and science. One of the most common forms is gendered educational content, which manifests itself in teaching materials that perpetuate traditional gender roles. In history, literature and even science textbooks, men are far more frequently portrayed as active participants in historical processes, scientists and inventors, whilst women are either mentioned only occasionally or depicted in the context of family and caregiving roles. This approach shapes a distorted view of women's role in society among students and limits their professional ambitions.

A significant problem is horizontal segregation, which manifests itself in gender-determined choices of educational pathways. Social expectations and stereotypes contribute to girls more often choosing humanities, teaching or arts subjects, whilst boys dominate in technical, engineering and IT fields [7, p.168]. This, in turn, influences the subsequent structure of the labour market and the level of women's economic participation in high-tech sectors. Vertical segregation compounds this problem: although women constitute the majority of teaching staff, particularly at the pre-school and primary education levels, they are significantly under-represented in leadership positions within higher education institutions and research organisations. This imbalance points to the existence of the so-called 'glass ceiling', which limits women's career progression even when they possess the relevant qualifications.

A separate aspect is the linguistic dimension of gender inequality. The predominant use of masculine forms of professional titles in official documents, educational standards and academic communication contributes to the symbolic 'invisible' exclusion of women from the professional sphere. The limited number of feminine forms, particularly in fields with high social status, reinforces the notion of a 'male norm' in professional life. At the same time, the gradual introduction of feminine forms in legislation, the media and the education system contributes to changing linguistic practices and fostering a more inclusive environment.

To address these issues, a comprehensive implementation of gender policy is required, covering both institutional and cultural aspects. An important tool is the anti-discrimination review of educational content, which involves a systematic analysis of textbooks, curricula and teaching materials with the aim of identifying and eliminating gender stereotypes. Equally important is improving the gender competence of teaching staff through training sessions, seminars and the inclusion of relevant modules in professional

development programmes. This enables teachers and lecturers not only to avoid discriminatory practices but also to actively instil in learners the values of equality and respect for diversity.

The effectiveness of gender policy also depends to a large extent on working with parents, as it is the family that often serves as the source of initial ideas about ‘appropriate’ roles for boys and girls. Overcoming stereotypes in upbringing and expanding opportunities for children’s self-realisation regardless of gender contributes to the formation of a more open and just society. At the same time, the development of gender education centres within higher education institutions and education authorities provides scientific and methodological support, facilitates research, and promotes the ideas of equality.

In the current context, particularly in the context of Ukraine’s post-war reconstruction, ensuring gender equality in education and science is of particular importance. War significantly transforms social roles, increases the burden on women, but at the same time opens up new opportunities for their participation in state reconstruction, science, governance and innovation. Integrating a gender perspective into the restoration of the education system will not only help to overcome the consequences of the conflict, but also ensure sustainable development, improve the quality of human capital and strengthen democratic institutions. Thus, gender equality in the fields of education and science is not only a legal requirement, but also a strategic resource for the development of modern Ukraine [8, p.55].

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 11 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
5. Про затвердження операційного плану заходів на 2025-2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 25.03.2025 № 260-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2025-р#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
6. Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності у світлі Резолюції Ради Безпеки Організації Об’єднаних Націй № 1325 та суміжних резолюцій.

Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 2. С. 20-26. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.4>.

7. Дорошук М. Г. Забезпечення гендерної рівності у системі вищої освіти. *International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»*: conference proceedings, February 26-27. 2021. Vol. 1. С. 165-168. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-42>.

8. Декусар Г., Ковальчук О., Лагун К. Реалії та перспективи розвитку гендерного напрямку в закладах вищої освіти України. *Науковий огляд*. 2023. № 2 (87). С. 47-57. DOI: 10.26886/2311-4517.2(87)2023.3.

Секція 3. Гендер і право: правові аспекти гендерної рівності

Риженко І.М., кандидат юридичних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Трансформація інституту сурогатного материнства зумовлена розвитком біотехнологій та глобалізацією ринку репродуктивних послуг. В Україні цей інститут набуває особливої гостроти через правову незахищеність сурогатних матерів. Жінка в цих програмах часто виступає вразливою стороною, що потребує посиленого адміністративного нагляду. Метою дослідження є аналіз складових адміністративно-правового механізму, який має гарантувати дотримання прав жінок та недопущення їх експлуатації.

Сучасний стан правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій (далі — ДРТ) в Україні базується на нормах Сімейного кодексу України (стаття 123) [8], Цивільного кодексу України (стаття 281) [9], Основ законодавства України про охорону здоров'я (стаття 48) [3], а також на підзаконних актах, зокрема Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [4] та Наказі Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5, яким затверджено Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [5].

Адміністративно-правовий механізм контролю у цій сфері реалізується через чітке визначення суб'єктного складу та вимог до учасників процесу.

Центральна роль у державному регулюванні питань сурогатного материнства належить Міністерству охорони здоров'я України. Відомство розробляє нормативно-правову базу, зокрема Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій, та контролює дотримання медичних стандартів. МОЗ визначає вичерпний перелік медичних показань для участі в програмі та встановлює вимоги до стану здоров'я учасників.

Через процедури ліцензування та акредитації Міністерство надає закладам охорони здоров'я право на здійснення відповідної медичної практики. Важливою функцією є нагляд за дотриманням етичних норм, збереженням лікарської таємниці та конфіденційності даних. МОЗ також затверджує форми облікової документації та обов'язкових інформованих згод для пацієнтів і сурогатних матерів.

Аналіз суб'єктного складу учасників програми сурогатного материнства дозволяє виокремити ключові категорії осіб та нормативні вимоги до них. Основними суб'єктами виступають - подружжя (генетичні батьки), сурогатна матір, заклади охорони здоров'я, донори та державні органи.

Подружжя, як замовники програми, мають перебувати у зареєстрованому шлюбі, що є імперативною вимогою пункту 6.1 Наказу МОЗ № 787 та статті 123 Сімейного кодексу України. До них висуваються вимоги щодо наявності медичних показань до сурогатного материнства та обов'язкового генетичного зв'язку дитини хоча б з одним із батьків.

Сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка, яка має власну здорову дитину та не має медичних протипоказань до виношування вагітності. Обов'язковою умовою є відсутність генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною. Юридичне оформлення її участі передбачає підписання інформованої добровільної згоди, а у разі перебування у шлюбі — отримання письмової згоди її чоловіка.

Медичний супровід здійснюють заклади охорони здоров'я, які повинні мати ліцензію на медичну практику відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7] та акредитацію для застосування ДРТ. Їхня роль полягає у забезпеченні технологічного процесу, дотриманні біоетичних норм та видачі довідки про генетичну спорідненість для реєстрації дитини.

Необхідно відзначити, що адміністративно-правовий механізм контролю у сфері репродуктивної медицини базується на прозорості та доступності інформації про суб'єктів господарювання. Ключовим інструментом такого контролю виступає Ліцензійний реєстр з

медичної практики, формування та ведення якого здійснює МОЗ України [2]. Реєстр ведеться виключно в електронній формі, що забезпечує оперативність доступу до даних. Важливою умовою функціонування системи є суворе дотримання вимог Закону України «Про захист персональних даних» [6]. Це гарантує баланс між публічністю інформації та захистом приватності учасників процесу.

Кожна зацікавлена особа, зокрема потенційні пацієнти програм сурогатного материнства, має право на отримання відомостей про медичний заклад чи фізичну особу-підприємця. Це дозволяє перевірити легітимність надання медичної допомоги конкретним суб'єктом. Дані в реєстрі оновлюються на постійній основі, що мінімізує ризики звернення до несертифікованих клінік. Актуальна інформація розміщується на офіційному вебпорталі МОЗ України для загального ознайомлення. Станом на 10 квітня 2026 року оприлюднено оновлений перелік ліцензіатів, які мають право на здійснення медичної практики [2]. Наявність закладу у цьому переліку є обов'язковою передумовою для законного застосування допоміжних репродуктивних технологій. Державний контроль через публічні реєстри запобігає тінізації ринку медичних послуг. Публічність ліцензійних даних сприяє підвищенню відповідальності медичних установ перед пацієнтами. Таким чином, електронний реєстр стає дієвим механізмом гарантування якості та безпеки медичної допомоги. Гармонізація таких реєстрів із вимогами цифрової трансформації зміцнює правовий захист усіх суб'єктів репродуктивної сфери.

Ще одним можливим учасником програми сурогатного материнства є донори репродуктивних клітин. Вони залучаються за медичної потреби та повинні відповідати встановленим віковим критеріям (для жінок: 18–35 років, для чоловіків: 18–40 років), а також вимогам щодо фізичного та психічного здоров'я за умови обов'язкового дотримання принципу анонімності.

Державний контроль та легалізацію статусу батьків здійснюють органи ДРАЦС і нотаріат. Нотаріус засвідчує справжність підписів на правочинах між сторонами, а органи ДРАЦС проводять державну реєстрацію народження дитини на підставі заяви сурогатної матері про згоду на запис подружжя батьками та відповідної медичної документації.

Ключовим інструментом захисту прав жінки є письмовий договір, що підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, що виступає гарантією добровільності та правової визначеності сторін. У договорі мають бути чітко прописані умови оплати медичних послуг, компенсації витрат на проживання, транспорт, страхування та винагороди за послуги. При цьому українське законодавство чітко зазначає, що сурогатна мати заздалегідь відмовляється від батьківських прав і не може претендувати на визнання материнства після народження дитини.

Попри наявну правову базу, фахівці вказують на значні прогалини в механізмі державного регулювання [1]. Основним недоліком є відсутність спеціального закону, зокрема Закону України «Про допоміжні репродуктивні технології», оскільки наразі галузь регулюється переважно підзаконним актом МОЗ (Наказ № 787). Це створює ризики «репродуктивного туризму» та недостатнього захисту прав дитини, особливо у випадках відмови замовників від немовляти з патологіями.

Вивчення судової практики підтверджує існування рішень щодо встановлення батьківства одиноких осіб, що є порушенням імперативних норм Наказу МОЗ № 787 та статті 123 СК України. Зокрема, у справах № 755/7142/22 та № 626/610/23 суди визнали батьківство осіб, які не перебували у шлюбі на момент початку програми. Такі прецеденти свідчать про ігнорування законодавчих обмежень та підкреслюють вразливість системи адміністративного нагляду

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ефективність адміністративно-правового механізму у сфері сурогатного материнства безпосередньо залежить від прозорості державного контролю та чіткості законодавчих фільтрів. Пріоритетним напрямом реформування галузі є прийняття профільного закону та впровадження системи обов'язкового адміністративного аудиту медичних протоколів для запобігання порушенням імперативних норм. Це дозволить не лише мінімізувати ризики «репродуктивного туризму», а й забезпечити реальні державні гарантії захисту прав жінок від експлуатації та медичних зловживань.

Література:

1. Бабич Я. С., Мусієнко М. А. До проблеми законодавчого забезпечення сурогатного материнства. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 91–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/20>.
2. Ліцензійний реєстр з медичної практики : офіційний вебпортал Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/licenzijnij-reyestr> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : (редакція від 14.06.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
7. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-19 : (редакція від 11.03.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.05.2026).

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспективи

Бандурін В.В., кадет 3 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів досудового
розслідування Національної поліції України
Науковий керівник: Декусар Г.Г., ст. викл.
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

GENDER DISCRIMINATION AS A FACTOR OF SOCIAL CONFLICTS: PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ANALYSIS

The problem of gender discrimination remains one of the most complex and multi-layered challenges for modern democratic society, especially in the context of global social transformations caused by military conflicts and economic instability. Despite the active implementation of European human rights standards into the national legislation of Ukraine, latent forms of inequality continue to exist in the labor, social, and family spheres. Gender discrimination acts not only as a violation of basic individual rights but also as a powerful catalyst for destructive social conflicts that destabilize social relations at the interpersonal, group, and macrosocial levels [2]. Understanding the nature of these conflicts requires a comprehensive approach that combines in-depth psychological analysis of behavioral motivation and legal analysis of protection mechanisms.

From a psychological perspective, gender discrimination is based on a system of persistent social stereotypes formed during the socialization process and fixed in the collective unconscious. Conflict psychology views such discrimination as a form of structural violence that leads to chronic frustration of

the individual's basic needs for recognition, respect, and social self-realization. According to social identity theory, the division into "in-groups" and "out-groups" based on gender is often accompanied by in-group favoritism and out-group discrimination. In the professional environment, this provokes the emergence of "glass ceiling" and "sticky floor" phenomena, which artificially limit the career growth of women regardless of their actual competencies [3]. This forms a persistent hidden tension in the team, which, when the slightest trigger occurs, escalates into open confrontations, mobbing (psychological terror), or complete marginalization of individual employees. It is important to understand that psychological pressure is also experienced by men who are forced to comply with archaic standards of "toxic masculinity," which often leads to emotional burnout and prolonged intrapersonal conflicts.

The legal dimension of the problem lies in a significant imbalance between the norms declared at the constitutional level and the real law enforcement practice. The Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men" provide a solid foundation for gender parity, but the mechanisms for their implementation remain imperfect [1]. An important step was the ratification of the Istanbul Convention, which significantly expanded the conceptual apparatus and strengthened criminal-legal mechanisms for countering gender-based violence. However, legal analysis indicates the presence of serious gaps in procedural aspects. In particular, in labor disputes, proving the fact of direct or indirect discrimination in appointment or in the formation of the gender pay gap remains an extremely difficult task. The lack of clearly defined sanctions for manifestations of latent discrimination and the difficulty in gathering evidence create a sense of impunity among violators, which only deepens social injustice and breeds conflicts between citizens and state institutions [4].

The effective resolution of social conflicts caused by gender inequality is impossible using exclusively punitive measures or litigation. This is why the institution of mediation becomes particularly relevant. Mediation allows the parties to a conflict to go beyond rigid legal positions and pay attention to each other's psychological needs, overcoming stereotypes through open dialogue. In gender conflicts, the mediator helps deconstruct prejudices and find a solution based on mutual respect rather than the dominance of one of the parties [5]. This allows not just to stop the conflict but to eliminate its root cause — the discriminatory attitude.

In conclusion, gender discrimination is a multidimensional factor of social conflicts that requires systemic counteraction. To minimize its destructive impact, a synergy of psychological and legal tools is necessary: from the large-scale implementation of gender education programs in schools and universities to the improvement of anti-discrimination legislation with the establishment of clear criteria for liability and the redistribution of the burden of proof. Only a comprehensive approach that takes into account the

person's emotional state and legal guarantees of their safety will allow transforming the conflict potential of society into a trajectory of constructive development based on true equality and mutual respect.

References:

1. Law of Ukraine "On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men" dated 08.09.2005 No. 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
2. Hrytsiak, N. V. (2023). Gender policy in Ukraine: state, problems, prospects: monograph. Kyiv: NISD, 245 p.
3. Kocharian, O. S. (2022). Psychology of gender relations in modern society. Kharkiv: KhNU, 180 p.
4. Matiienko, T. V. (2024). Mediation as an alternative dispute resolution method in conditions of social transformations. Odesa: ODUVS, 132 p.
5. Dekusar G.G., Kovalchuk O.S. Realities and prospects of the development of the gender direction in higher education institutions of Ukraine. Scientific Review, No. 2(87) 2023, P. 48-58.

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспективи

Гайдук Б.М., випускниця магістратури міжнародних відносин
Національний університет «Львівська політехніка»

СУСПІЛЬНА СТИГМАТИЗАЦІЯ БАТЬКІВ-ОДИНАКІВ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ

Повномасштабне збройне вторгнення в Україну суттєво модифікувало суспільні ролі, соціальні очікування та домінуючі уявлення про зобов'язання громадян. Особливої значущості набуло питання гендерних ролей чоловіків під час дії воєнного стану, що є дефіцитно досліджуваним викликом. Проблема становища батьків – однаків, які самотійно виховують дітей через втрату партнерки, юридичні обставини чи інші життєві ситуації набуло підвищеної нагальності, адже чоловік передусім, інтерпретується в соціумі як суб'єкт захисту держави. При цьому, існують категорії чоловіків, які, скажімо, не можуть бути залученими у військових діях, зокрема, батьки – одинаки.

Згадані чоловіки мають законні підстави для звільнення від служби або ж отримання відстрочки, проте часто стикаються з суспільним осудом і стигматизацією. Це створює

поглиблений ментально-емоційний та соціально-моральний пресинг, що несприятливо впливає не тільки на батька – одинака й дитину, а також на їхні стосунки в цілому.

Візьмемо до уваги реальний випадок, коли чоловік переживає втрату жінки при пологах чи відбувається позбавлення матері батьківських прав у судовому порядку. За таких обставин чоловік стає єдиним уповноваженим за дитину, тобто вся відповідальність за її догляд, виховання та повсякденні потреби лягає на батька. У ситуаціях, коли мати відсутня або позбавлена прав, у житті чоловіка та дитини спостерігається низка соціальних, нормативно-правових й психологічних трансформацій. В умовах війни чоловік, який виконує роль основного опікуна дитини, нерідко сприймається як винятковий випадок із соціально закріплених норм, що веде до формування дискримінаційних практик у суспільно – соціальному середовищі, педагогічному процесі та сегменті ринку праці.

За наявних умов батько – одинак вимушений швидко адаптуватись до своєї ролі, що вимагає більше як матеріальних, так і емоційних ресурсів. Труднощі у комунікації з суспільством та органами влади формують суттєве додаткове навантаження на індивіда, що збільшує навантаження і фіксує потребу в підтримці таких родин [2].

Враховуючи наведені обставини, доцільно проаналізувати явище соціальної стигматизації, яке полягає в приписуванні індивідам або групам статусу «відхилення від соціальних норм». Ернст Гофман визначає стигму як характеристику, що глибоко дискредитує особу та суттєво впливає на її соціальну ідентичність [4].

Коли мова йде про батьків-одинаків, то даний перебіг буде характеризуватися у знеціненні батьківства, тобто вони не можуть виконати досконало свою батьківську функцію, а також у схильності ототожнювати чоловіка виключно з військовою або економічною функціями. Такі уявлення формуються через етико-соціальні норми та стереотипи чоловічої ідентичності, які обмежують уявлення про те, яку роль чоловік відіграє в сім'ї.

Водночас проблема стигматизації батьків-одинаків має серйозніший характер, оскільки проявляється не лише у суспільних уявленнях, а й у функціонуванні державних і соціальних інституцій. Переважна частина структур досі орієнтується на загальноприйнятую модель сім'ї, у межах якої центральна відповідальність за піклування про дитину покладається на жінку. Унаслідок цього чоловіки, які самостійно забезпечують виховний процес дітей, часто зіштовхуються з упередженим ставленням під час оформлення соціальної підтримки, взаємодії з службами у справах дітей, а також у відповідних установах охорони здоров'я та освіти. Подібного характеру умови життя обтяжують реалізацію батьківських функцій і можуть несприятливо позначатися на якості життя дитини [1]. .

Фундаментальною складовою цієї проблеми виступає ще економічний чинник. Самостійне виховання дитини потребує значних фінансових ресурсів, тоді як спроможності стабільної зайнятості доволі часто регламентуються через необхідність поєднувати професійну діяльність із доглядом за малолітньою особою. Обмеженість спеціалізованих програм підтримки, мобільних умов працевлаштування та доступних соціальних сервісів може ускладнювати матеріальне становище таких родин. Як наслідок, це посилює фактори ризику соціальної вразливості, бідності та негативно позначається на добробуті батька і дитини.

З урахуванням міжнародного досвіду держав, у них вже тривалий час функціонують системи підтримки батьків – одинаків, які вже застосовуються на практиці. Також в країнах Європейського Союзу проводять діяльність програми з психологічної допомоги, є фундації, які забезпечують додаткову матеріальну підтримку, діють спеціалізовані центри соціальної підтримки сімей, а також забезпечують податкові пільги. Міждержавний досвід свідчить про те, що соціальна політика теперішнього часу повинна відходити від закоренілих уявлень й стереотипності та базуватись на фактичних потребах одиноких батьків незалежно від статі, а також з урахуванням рівності та доступності.

В Україні виникає потреба започаткувати багаторівневу модель соціальної підтримки одиноких батьків, яка має поєднувати основні напрями розвитку. Першочергово важливо розширити законодавче забезпечення щодо офіційного визнання статусу одинокого батька, гарантування соціальних прав та спрощення процедур отримання державної допомоги. Разом з тим слушно було б урізноманітнити також мережу надання соціальних послуг, передусім у сфері психологічної допомоги, а також проводити програми соціальної адаптації й надання можливості швидкого забезпечення робочим місцем. Спеціальний акцент слід присвятити просвітницьким кампаніям, які борються з подоланням гендерних традиційних стереотипів та популяризують позитивний імідж відповідального батька [3].

З метою формування нових суспільних принципів важливу роль грає галузь освіти й науки, який має включати в себе навчальні курси щодо рівності між статями, розгляд різних за характером сімейних моделей та політику соціальної інклюзії. Такий формат допоможе вже з раннього віку стати продуктивним механізмом змін в суспільному мисленні. Якщо змалку виховувати дитину коректно відноситись до людей та світу, то такий підхід допоможе зменшувати упередження в особи та сприятиме посиленню соціального балансу в суспільстві.

Як результат, можна наголошувати, що питання стигматизації батьків-одинаків виходить за рамки індивідуального досвіду та є в комплексним викликом для соціальної політики. Її слід і можливо подолати, проте слід орієнтуватись на цілісний підхід, а саме впроваджувати комплексні

зміни, модернізувати напрямки співпраці між міжнародними корпораціями й репрезентувати уявлення про ролі в межах гендерної системи в суспільстві. Завдяки цьому можна добитись рівноправних прав та можливостей для батьків незалежно від гендерної приналежності та умов життєзабезпечення.

Відтак, ефективна соціальна сфера сьогодення має формуватися на методологічних принципах соціальної справедливості, гендерного балансу та першочергового розгляду життєвих потреб дитини. В умовах сучасних воєнних, демографічних і суспільних викликів соціальний захист батьків – однаків є виконавцем ключового місця у підтриманні соціальної стабільності держави. Такий підхід дозволить нейтралізувати прояви стигматизації та, водночас, сприятиме посиленню соціальної стійкості суспільства.

Література:

1. Андрійчук Т. В. Гендерна рівність у сучасному суспільстві: виклики та перспективи. – Львів: Видавництво ЛНУ, 2021.
2. Бурлачук Л. Ф. Психологія життєвих криз особистості. – Київ: Наукова думка, 2018.
3. Верховна Рада України. Аналітичні матеріали щодо становища одиноких батьків в Україні. – Київ, 2022.
4. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. – New York: Simon & Schuster, 1986

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспектива

Глушкова Д.В., доктор філософії

Харківський національний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ. НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала систему соціальних ризиків та вразливості населення, актуалізувавши необхідність переосмислення підходів до формування державної соціальної політики. В умовах воєнного стану відбувається загострення соціально-економічних проблем, які набувають виразного гендерного виміру. Жінки та чоловіки по-різному зазнають впливу війни, що обумовлює виникнення гендерної асиметрії соціальної вразливості як

складного багатовимірного явища, пов'язаного з нерівномірним розподілом ризиків, ресурсів та соціальних можливостей.

Гендерна асиметрія соціальної вразливості в умовах війни проявляється передусім через різні соціальні ролі, нерівний доступ до економічних ресурсів, специфіку участі у військових діях, а також відмінності у виконанні доглядових функцій. Значна частина жінок змушена поєднувати роль внутрішньо переміщених осіб із виконанням функцій догляду за дітьми, літніми родичами та особами з інвалідністю, що істотно обмежує їх можливості щодо працевлаштування та професійного розвитку. Водночас чоловіки зазнають підвищених ризиків, пов'язаних із мобілізацією, участю у бойових діях, травматизацією та смертністю, що створює додаткові соціальні виклики, зокрема у сфері реабілітації та соціальної адаптації 1.

В умовах воєнного стану гендерна вразливість набуває комплексного характеру та проявляється у різних соціально-економічних площинах. Передусім спостерігається економічна вразливість жінок, що виявляється у втраті роботи, зниженні рівня доходів, концентрації у низькооплачуваних секторах економіки, а також обмеженні професійної мобільності, зумовленому виконанням доглядових обов'язків. Особливої актуальності набуває проблема внутрішньо переміщених осіб, серед яких переважають жінки з дітьми, що створює додаткове навантаження на систему соціального захисту та потребує адаптації державних програм підтримки. Водночас у воєнний період зростають ризики гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього та сексуального, що обумовлює необхідність посилення механізмів його запобігання та реагування. Не менш важливою є вразливість чоловіків, яка проявляється у підвищених ризиках загибелі та поранень, розвитку посттравматичних стресових розладів, а також соціальної дезадаптації після повернення з фронту 2.

У цьому контексті державна соціальна політика України стикається з низкою системних викликів. Зокрема, спостерігається недостатня інтеграція гендерного підходу у соціальні програми, фрагментарність допомоги внутрішньо переміщеним особам, обмеженість фінансових та інституційних ресурсів у воєнний період, а також недостатній рівень координації між державними органами та міжнародними партнерами. Додатковим викликом є недостатня цифровізація соціальних послуг із урахуванням гендерних аспектів, що обмежує доступ окремих категорій населення до ефективної підтримки та створює ризики відтворення соціальної нерівності.

Перспективи вдосконалення соціальної політики в умовах воєнного стану пов'язані з необхідністю впровадження комплексного гендерно чутливого підходу, орієнтованого на реальні потреби різних соціальних груп. Доцільним є впровадження гендерно орієнтованого

бюджетування як інструменту справедливого розподілу ресурсів, розширення програм підтримки зайнятості жінок, зокрема шляхом створення гнучких форм зайнятості, розвитку підприємництва та забезпечення доступу до професійної перекваліфікації. Важливим напрямом є створення ефективних систем психологічної реабілітації ветеранів та осіб, які постраждали від війни, а також розвиток інфраструктури догляду, включаючи мережу дитячих закладів і соціальних служб. Окремої уваги потребує інтеграція сучасних цифрових сервісів соціального захисту з урахуванням гендерних особливостей, що дозволить підвищити доступність та адресність соціальної допомоги. Не менш важливим є посилення механізмів протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема шляхом удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії 3.

Отже, гендерна асиметрія соціальної вразливості в умовах війни є складним і багатовимірним явищем, що потребує системного та комплексного реагування з боку держави. Урахування гендерного компоненту при формуванні соціальної політики виступає необхідною умовою підвищення її ефективності, забезпечення соціальної справедливості та сталого розвитку суспільства. Подальший розвиток соціальної політики України має ґрунтуватися на принципах рівності, інклюзивності та адаптивності до викликів воєнного часу.

Література:

1. Таращанська міська рада. Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tarashchamr.gov.ua/news/1726557912/> (дата звернення 29.03.2026)
2. Стрельник О. Гендерна нерівність в умовах війни [Електронний ресурс] / О. Стрельник // Інститут народознавства НАН України. – Режим доступу: https://isnasu.org.ua/analytics/004_Strelnyk_-_Genderna_nerivnist_v_umovah_viny.php (дата звернення 29.03.2026)
3. Integration of digital technologies in social work: challenges and prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/387714466_INTEGRACIA_CIFROVIH_TEHNOLOGIJ_U_SOCIALNU_ROBOTU_VIKLIKI_TA_PERSPEKTIVI (дата звернення 29.03.2026)

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспектива

Ковальова О.В., професор кафедри
адміністративної діяльності поліції,
кандидат юридичних наук, доцент, с.н.с.
Одеський державний університет внутрішніх справ

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПОЄДНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА СІМЕЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ ПОЛІТИКИ І ПРАКТИКИ, СПРЯМОВАНІ НА ЇХ ПОДОЛАННЯ

Баланс між роботою та особистим життям – це досягнення оптимальної рівноваги між професійним становленням (кар'єрою) та особистим життям (зокрема, відпочинком, сім'єю та фізичним і духовним розвитком). Баланс передбачає наявність достатньо часу для виконання зобов'язань як вдома, так і на роботі [1, с.45]. Дисбаланс між роботою та сімейним життям може призвести до різних згубних наслідків. Згідно досліджень, саме конфлікт між роботою та особистим життям є однією з поширених причин прийняття офіцерами поліції рішення про звільнення зі служби [2, с.19]. Тому слід сприймати створення умов для поєднання сімейних та професійних обов'язків не як тягар, а як можливість залучити до служби та утримати на ній найкращих поліцейських.

Положення щодо створення умов для поєднання професійних та сімейних обов'язків містяться в нормативно-правових актах. Так, в статті 17 ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що роботодавець зобов'язаний створювати умови, які дозволяють б забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками [3]. Враховуючи курс України на євроінтеграцію, слід згадати Директиву ЄС 2019/1158 (2019) щодо балансу між особистим та професійним життям, яка передбачає можливість адаптації робочого графіку до особистих потреб і забезпечення захисту батьків від дискримінації або несправедливого звільнення у зв'язку із реалізацією права вимагати гнучкого режиму роботи [4].

До виокремлених Департаментом моніторингу дотримання прав людини Міністерства внутрішніх справ України у 2021 році викликів в питаннях створення умов щодо поєднання сімейних та професійних обов'язків працівниками міністерства [5], можна додати такі:

1) поширені в суспільстві *гендерні стереотипи щодо розподілу сімейних обов'язків*. Дані Європейського інституту з гендерної рівності щодо участі жінок і чоловіків у неоплачуваному

догляді демонструють більшу залученість жінок, ніж чоловіків, до щоденного догляду за іншими [6]. Поліцейські є частиною суспільства, тому піддаються впливу стереотипів, які панують в ньому. Гендерні стереотипи можуть призводити до *дискримінації за сімейним станом та сімейними обов'язками*. Це пов'язано з тим, що ринок оплачуваної праці завжди формувався з розрахунком на чоловіків як на працівників, не перевантажених сімейними обов'язками [7]. Дискримінація за сімейним станом прямо заборонена Кодексом законів про працю України. Для подолання цього виклику важливими є інформаційно-просвітницька робота та забезпечення ефективних механізмів моніторингу.

2) *недостатня обізнаність працівників/працівниць про наявність положень законодавства щодо створення умов для поєднання професійних та сімейних обов'язків, нерозуміння сутності таких умов*. Так, за результатами опитування, проведеного в 2022 році Національним агентством України з питань державної служби спільно з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики та Вищою школою публічного управління, лише 55 % респондентів та респонденток вважають, що за місцем роботи створено належні умови для поєднання професійних та сімейних обов'язків. При цьому 31,2 % опитаних зазначили, що їм складно відповісти на дане запитання, що може бути пов'язане з непоінформованістю, що саме належить до таких умов. Отже, важливою є інформаційно-просвітницька та роз'яснювальна робота з цих питань, а також розвиток культури балансу між роботою та приватним життям.

3) *ненормований режим роботи, зокрема цілодобові чергування, чергування у вихідні дні, відрядження та водночас нестача соціальної інфраструктури (заклади догляду за особами з інвалідністю, хворими, особами старшого віку, закладів дошкільної освіти)*. Забезпечення розвитку інфраструктури шляхом створення державних та приватних закладів дошкільної освіти та забезпечення їх діяльності є одним із завдань, спрямованих на досягнення стратегічної цілі «Створення сприятливих умов для зручного поєднання сімейних і професійних обов'язків» Плану реалізації Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року [8]. Для подолання цього виклику доцільно залучати допомогу, зокрема грантові кошти на реалізацію проєктів, міжнародних організацій, громадських об'єднань та іноземних неурядових організацій, діяльність яких спрямована на впровадження гендерної рівності.

4) *посадові обов'язки поліцейських не завжди передбачають можливість надомної та дистанційної роботи або гнучкості її графіка*. Узагалі дистанційну та надомну роботу врегульовано ст. ст. 60-1 і 60-2 Кодексу законів про працю України. Для працівників/працівниць Національної поліції України потрібні спеціальні норми. Доцільним було б упровадження пілотних програм із дистанційної роботи для певних категорій працівників/працівниць. Також

можна запропонувати тимчасове переведення на іншу рівнозначну посаду, яка не має відповідних перешкод щодо гнучкості графіка роботи. Хоча б частково зменшити труднощі, пов'язані з поєднанням професійних та сімейних обов'язків, може скорочення понаднормової праці.

До політик і практик, дружніх до поєднання сімейних та професійних обов'язків, можна віднести такі:

- *обмеження службового листування в неробочий час.* Важливим є не лише кількість часу проведеного не на роботі, а його якість. Відволікання на службові повідомлення в робочих чатах, які *не мають службової нагальності та терміновості*, негативно впливає на баланс між особистим та професійним життям. Ця практика може бути запроваджена через внутрішні положення регламентів або колективних договорів;

- *урахування індивідуальних потреб працівників/працівниць.* Так, за необхідності та відсутності безпосереднього впливу на виконання професійних обов'язків, доцільно розглянути можливість пізнішого початку робочого дня для працівників/працівниць, які зранку відводять дітей в заклади освіти. Або сприяти шляхом комунікації з органами місцевої влади більш гнучкій організації діяльності дитячих садочків, шкіл з урахуванням потреб працівників/працівниць НПУ. Крім того, доцільно облаштувати дитячу кімнату в установі, що особливо актуально на час шкільних канікул, в умовах поширеного дистанційного навчання в закладах освіти, а також, якщо школа закінчує працювати раніше, ніж закінчується робочий день у працівників. За результатами опитування 2022 року, найвища потреба в умовах перебування дитини на роботі батьків у разі необхідності спостерігається в групі співробітників, вік дітей яких становить 4 – 9 років [9]. При цьому в умовах воєнного стану важливо пам'ятати про безпеку дітей, зокрема, наявність в установі укриттів та можливість забезпечення швидкого переміщення до них. Наявність малолітніх дітей має враховуватись під час складання графіків чергувань. Водночас помилковою є стратегія виключення із списку чергувань працівниць з дітьми. Навпаки, включення до списку чергувань усіх працівників/працівниць сприятиме меншому їх кількісному навантаженню на кожну особу;

- *розбудова мережі закладів освіти, зокрема відомчих, з можливістю цілодобового догляду.* Особливості функціонування НПУ обумовлюють потребу в можливості забезпечення цілодобового догляду дітей. Наразі МВС України вживаються заходи щодо розбудови мережі ліцеїв безпекового спрямування, які забезпечують повний пансіон, зокрема цілодобовий догляд дітей. Однак вони розраховані на дітей, починаючи з 9-го класу. Якщо в громаді наявна велика кількість працівників/працівниць НПУ з малолітніми дітьми, доцільно розглянути питання про створення закладу дошкільної освіти та початкової школи з можливістю цілодобового догляду.

Розвиток таких закладів має базуватися на положеннях Закону України «Про освіту», а також відповідних відомчих нормативно-правових актів.

Отже, створення умов для поєднання сімейних та професійних обов'язків є важливою складовою впровадження політики гендерної рівності в Національній поліції України. Сучасні виклики у створенні умов для поєднання професійних та сімейних обов'язків у Національній поліції України потребують вжиття правових, організаційних та інформаційно-просвітницьких рішень.

Література

1. Lavalekar, A., Phalinikar, P., Pande D., K. (2019). Work Life Balance, Positive Effect and Life Satisfaction of Paramilitary Personnel and Police. The Indian Police Journal. URL: <https://bprd.nic.in/uploads/pdf/201910220443407520366JULYSEPTEMBER20192.pdf>
2. Women in policing: breaking barriers and blazing a path: National institute of justice special report. July 2019. URL: <https://openlab.bmcc.cuny.edu/crj-201-policing-professor-ostrowe/wp-content/uploads/sites/326/2020/03/Women-in-Policing-2019-1.pdf>
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів та скасування Директиви Ради 2010/18/ЄС. ДИРЕКТИВА (ЄС) 2019/1158 ВІД 20.06.2019. URL: <https://jurfem.com.ua/wpcontent/uploads/2023/09/EU-2019-1158.pdf>
5. Загальні засади поєднання сімейних та професійних обов'язків працівниками міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/rivni-prava-ta-mozlivosti/zagalni-zasadi-pojednannya-simeinix-ta-profesiinixobovyazkiv-pracivnikami-ministerstva-vnutrisnix-sprav-ukrayini>
6. Gender Equality Index 2023: Towards a green transition in transport and energy. URL: <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-index-2023-towards-green-transitiontransport-and-energy>
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах: наказ Міністерства соціальної політики України від 29 січня 2020 року № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056739-20#Text>
8. Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023 – 2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 815-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#n14>

9. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у публічному секторі України : звіт за результатами опитування / [К. Левченко та ін.; за заг. ред. Н. Алюшиної]. К., 2023. 76 с.
URL: https://drive.google.com/file/d/1h4ypRP1mX_fsM5N8AgJtJzGhzu4qzZJG/view

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспектива

Скринік О.В., старший лейтенант ЗСУ

Яковлев І.В., кандидат історичних наук, лейтенант ЗСУ

*57 окрема мотопіхотна бригада імені
кошового отамана Костя Гордієнка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ВІЙСЬКОВОМУ ПІДРОЗДІЛІ: ДОСВІД 57 ОКРЕМОЇ МОТОПІХОТНОЇ БРИГАДИ ІМЕНІ КОШОВОГО ОТАМАНА КОСТЯ ГОРДІЄНКА

Постановка проблеми

У сучасних умовах розвитку Збройних Сил України, що супроводжується глибокими інституційними змінами та інтеграцією до євроатлантичного безпекового простору, особливої актуальності набуває впровадження принципів гендерної рівності. Гендерна політика розглядається як складова реформування сектору безпеки і оборони, що сприяє підвищенню ефективності управління, розширенню кадрового потенціалу та формуванню довіри до військових інституцій.

Попри нормативне закріплення принципів рівності, їх практична реалізація у військових підрозділах потребує комплексного підходу, що враховує специфіку служби, соціально-психологічні особливості колективу та наявні стереотипи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання гендерної рівності у секторі безпеки і оборони активно досліджується як на міжнародному, так і на національному рівнях. Основу становлять положення Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», а також відповідні національні плани дій. Водночас значна частина наукових праць має переважно теоретичний характер, тоді як практичні кейси впровадження гендерної політики безпосередньо у військових підрозділах залишаються недостатньо висвітленими, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження

Метою роботи є узагальнення практичного досвіду реалізації гендерної політики у військовому підрозділі, визначення ефективних інструментів її впровадження та оцінка їх впливу на внутрішнє середовище підрозділу.

Виклад основного матеріалу

У 57 окремії мотопіхотній бригаді імені кошового отамана Костя Гордієнка упродовж жовтня 2025 – березня 2026 року було реалізовано комплекс заходів, спрямованих на впровадження гендерної політики.

Першочерговим кроком стало створення інституційної основи, а саме: призначення уповноваженої особи з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, визначення її функціональних обов'язків та відповідальності. Це дозволило систематизувати роботу за напрямом та забезпечити її координацію.

Важливим напрямом стала інформаційно-просвітницька діяльність. У бригаді розроблено та впроваджено серію інформаційних матеріалів: агітаційні плакати, тематичні стенди «Куток гендерної рівності», а також електронний гайд, який поширюється через внутрішні комунікаційні канали. Це сприяло підвищенню рівня обізнаності особового складу та формуванню єдиного інформаційного простору.

Значну увагу приділено створенню безпечних та доступних каналів комунікації. З цією метою запроваджено «скриньку довіри» та гарячу лінію, які забезпечують можливість конфіденційного звернення військовослужбовців щодо проблемних питань або пропозицій.

Окремим напрямом стала робота з формування позитивного іміджу жінок-військовослужбовиць. У межах проєкту «Рівноправні — рівносильні» розпочато створення серії публікацій, що висвітлюють роль жінок у виконанні бойових і службових завдань. Це сприяє руйнуванню стереотипів та популяризації принципів рівності.

Важливим елементом є налагодження співпраці з науковими та громадськими інституціями. Зокрема, у взаємодії з Центром гендерної освіти Одеського державного університету внутрішніх справ проведено соціологічне дослідження та організовано круглий стіл із залученням представників різних секторів. Це забезпечило наукове підґрунтя для подальших управлінських рішень.

Додатково впроваджено елементи мотивації та символічного заохочення, зокрема розроблено нагрудний знак «Серце фронту», що підкреслює внесок військовослужбовиць у діяльність підрозділу.

Висновки

Досвід 57 окремої мотопіхотної бригади свідчить, що ефективна реалізація гендерної політики у військовому підрозділі можлива за умови комплексного підходу, який поєднує інституційне забезпечення, інформаційно-просвітницьку діяльність, розвиток комунікаційних механізмів та міжвідомчу взаємодію; впроваджені заходи сприяли підвищенню рівня обізнаності особового складу, формуванню більш інклюзивного та гендерно чутливого середовища, зміцненню внутрішньої згуртованості та покращенню сприйняття ролі жінок у військовій службі, а результати проведеного соціологічного дослідження дозволяють визначити подальші напрями вдосконалення гендерної політики з урахуванням реальних потреб підрозділу та специфіки військової діяльності.

Список використаних джерел

1. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» від 31.10.2000 р. URL:
<https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>
2. «Гайд з гендерної рівності в 57 ОМПБр» URL:
<https://drive.google.com/file/d/1gg7xZXQiptVow5iauFjN1SQhdNzW7E0U/view?usp=sharing>
3. Офіційна сторінка 57 ОМПБр в Facebook в URL:
https://www.facebook.com/57InfantryBrigade/?locale=uk_UA

Секція 4. Соціальна політика в контексті гендерної рівності: виклики та перспективи

Фросіняк Р.В., доктор філософії, старший викладач
кафедри економіки та публічного управління
ННІ права та соціального менеджменту
*Донецький державний університет
внутрішніх справ (м. Кропивницький)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Трансформація системи публічного управління в Україні в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів актуалізує пошук інституційних рішень для забезпечення стійкості соціальної сфери. У цьому контексті цифровізація постає як фундаментальна зміна управлінської парадигми — перехід до концепції сервісної держави. Сутність цього переходу полягає у переорієнтації діяльності органів влади з виконання формальних процедур на проактивне

задоволення потреб різних соціальних груп, де цифрові інструменти мінімізують ризики суб'єктивізму посадових осіб.

З позицій публічного управління, цифровізація соціальних послуг є механізмом подолання «правового формалізму», коли задекларовані норми рівності не знаходять втілення через складність процедур або людський фактор. Інтеграція принципу *equality by design* (рівність через дизайн) безпосередньо в алгоритми таких систем, як Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), дозволяє перетворити право на допомогу у гарантований результат, що не залежить від статі заявника. Це критично важливо для вразливих категорій, зокрема одиноких матерів чи жінок-ВПО, чий доступ до ресурсів часто обмежений бюрократичними бар'єрами.

Цифрова трансформація соціальної політики має базуватися на стратегії, що поєднує технічну інтероперабельність реєстрів із ціннісними орієнтирами суспільства [2]. Автоматизація без попереднього гендерного аудиту алгоритмів може призвести до «консервації» нерівностей, наприклад, через неврахування специфіки трудового стажу жінок. Тому інституційний механізм забезпечення рівності має стати структурною властивістю цифрової екосистеми управління, де кожен етап — від ідентифікації в застосунку «Дія» до призначення виплати — верифікується на відповідність стандартам недискримінації.

В умовах війни, коли мобільність населення є надвисокою, цифровізація забезпечує безперервність надання послуг незалежно від фізичного перебування особи, що є умовою дотримання соціальних стандартів [1]. На заміну простої реєстрації звернення приходять проактивне моделювання потреб. Наприклад, цифрові кабінети отримувачів послуг дозволяють враховувати гендерні патерни користування допомогою, що підвищує адресність підтримки для постраждалих від конфлікту.

Теоретичне осмислення ролі цифрових платформ дозволяє стверджувати, що за умови належного проєктування вони стають інструментом реалізації принципів соціальної справедливості [3]. Створення прозорих механізмів надання послуг через електронні сервіси Мінсоцполітики закладає підвалини для нової якості взаємодії держави та громадянина, де рівність можливостей забезпечується самою архітектурою інформаційних систем управління.

Практична реалізація сервісної моделі держави на рівні територіальних громад вимагає створення інтегрованого цифрового середовища, де органи місцевого самоврядування (ОМС) виступають активними операторами соціальних даних. Децентралізація повноважень перетворює місцеві цифрові платформи на ключовий інструментарій забезпечення гендерної рівності. Використання потенціалу ЄІССС на місцях дозволяє автоматизувати верифікацію статусів, що є

критичним для швидкого призначення допомоги жінкам, які здійснюють догляд за дітьми або особами з інвалідністю, мінімізуючи часові витрати на бюрократичні процедури.

Ключовим фактором успіху такої моделі є цифрова компетентність кадрового складу ОМС, яка повинна включати навички гендерного аналізу цифрових даних. Управлінець нового типу має розуміти логіку алгоритмів, щоб ідентифікувати та усувати «цифровий розрив», який часто має гендерне забарвлення (наприклад, нижчий рівень доступу до технологій у жінок старшого віку в сільській місцевості). Інституційна спроможність громади сьогодні вимірюється здатністю її апарату оперувати цифровими активами так, щоб технічні помилки при інтерпретації великих даних (Big Data) не призводили до системної дискримінації окремих груп населення.

Технологія інтероперабельності та впровадження принципу «Once-Only» (єдиного запиту) постають потужними антидискримінаційними механізмами. Коли інформація про склад сім'ї чи доходи автоматично оновлюється в реєстрах, усувається потреба в особистих контактах із посадовцями. Це радикально знижує ризики суб'єктивного впливу та корупційні чинники, які часто стають бар'єром саме для жінок при отриманні соціальних виплат. Кожне рішення в такій системі залишає «цифровий слід», що дозволяє проводити гендерний аудит дотримання принципів рівності на рівні конкретної громади.

В умовах воєнного стану безпековий вимір цифровізації набуває стратегічного значення. Захист персональних даних у соціальних реєстрах є невід'ємною складовою гендерної безпеки, оскільки витік чутливої інформації про місце проживання одиноких матерів, дружин військовослужбовців чи постраждалих від гендерно зумовленого насильства може створити прямі загрози їхньому життю. Кіберрезильєнтність систем управління, багаторівнева ідентифікація та захищені канали зв'язку є тими інституційними запобіжниками, що гарантують не лише технічну цілісність даних, а й соціальну безпеку та справедливість у цифровому просторі надання послуг.

Однією з ключових проблем сучасної соціальної політики в Україні є розрив між високим рівнем нормативного забезпечення та реальною практикою впровадження принципів рівності. Аналіз стратегічних документів свідчить про декларативність багатьох концепцій, які не містять дієвих механізмів реалізації. Подолання цього «цифрового формалізму» вимагає переходу до системної інституційної інтеграції, де критерії гендерної доступності стають невід'ємною частиною архітектури державних послуг. Головним бар'єром тут є відсутність чітких показників ефективності (KPI), які б вимірювали якісний вплив цифровізації на життя конкретних груп, наприклад, доступність онлайн-сервісів для багатодітних матерів у зонах із нестабільним зв'язком.

Цифрова трансформація соціальної сфери повинна базуватися на моніторингу даних, що дозволяє виявляти приховані форми нерівності. Важливим кроком є впровадження методики гендерного аудиту алгоритмів автоматизованих систем. Це дозволяє гарантувати, що програмне забезпечення для розподілу благ не містить вбудованих упереджень (*algorithmic bias*), які могли б автоматично занижувати обсяг допомоги особам із перерваним трудовим стажем (що найчастіше стосується жінок). Такий підхід переводить питання рівності з площини політичних гасел у площину технічних стандартів. Управлінська модель, заснована на принципі «рівності через дизайн» (*equality by design*), забезпечує автоматичне дотримання прав людини на кожному етапі надання послуги через електронні кабінети отримувачів.

Необхідно також враховувати ризики, які несе цифровізація: загроза виключення груп із низькими цифровими навичками може поглибити гендерну нерівність. Технології не усувають упереджень самі по собі, якщо вони не супроводжуються зміною організаційної культури в органах влади. Інституційна стійкість управління в умовах війни залежить від здатності держави будувати на основі цифрових рішень інклюзивне середовище. Наприклад, впровадження гендерно чутливих інтерфейсів у системах соціального захисту дозволяє враховувати специфічні запити ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту, забезпечуючи їм безпечний і швидкий доступ до допомоги без додаткового ретравмування.

Таким чином, деконструкція бар'єрів передбачає поєднання технологічних інновацій із переосмисленням ролі публічного службовця. Останній має виступати не просто технічним оператором, а гарантом справедливості, зданим здійснювати гендерний моніторинг функціонування цифрових систем. Це дозволяє створити модель врядування, де цифровізація стає реальним інструментом мінімізації дискримінації та забезпечення економічної стійкості кожної сім'ї.

Ефективність стратегії цифрової трансформації соціальної сфери безпосередньо корелює з інституційною спроможністю держави забезпечувати реальну рівність прав. У цьому контексті цифровізація соціальних послуг як інструмент гендерної рівності постає не просто технічним оновленням, а фундаментальною умовою нової якості публічного врядування. Через алгоритмізацію процесів у системі ЄІССС та усунення дискреційних повноважень посадових осіб створюється середовище, де соціальна справедливість стає вимірюваним результатом. Такий підхід трансформує систему соціального захисту в інклюзивну екосистему, яка динамічно реагує на потреби кожної особи, враховуючи гендерні аспекти вразливості та специфіку доступу до ресурсів.

Розглядаючи соціальну політику в контексті гендерної рівності, необхідно чітко окреслити виклики та перспективи в умовах війни та євроінтеграції. Ключовим викликом є подолання бюрократичної інерції та перехід до управління на основі великих даних (*data-driven management*). Це забезпечує високий рівень адресності, що є критичним для підтримки економічної самостійності жінок, які постраждали від війни, та інтеграції ветеранок у цивільне життя. Економічна стійкість держави зміцнюється завдяки інвестуванню в людський капітал через прозорі цифрові механізми, де справедливий доступ до суспільних благ постає стратегічним фактором національної безпеки.

Підсумовуючи, наголосимо, що перспективним вектором розвитку системи публічного управління є деконструкція декларативних моделей на користь інтегрованих цифрових рішень. Це передбачає не лише інтеоперабельність реєстрів, а й формування нової управлінської культури, заснованої на принципах сервісності та недискримінації. Перехід від нормативного закріплення прав до їх технологічного забезпечення через модель *equality by design* є ключовим інструментом розбудови стійкої держави. Тільки за умови такої трансформації соціальна політика набуде характеру реального механізму підтримки, здатного ефективно відповідати на складні виклики сучасності та закладати фундамент для сталого суспільного поступу.

Література:

1. Андрущенко І. Г. Сучасна гендерна політика як інструмент реалізації принципів соціальної справедливості. Центральнотукаїнський вісник права та публічного управління. 2025. № 2 (10). С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-1>
2. Грицай І. О. Соціальні стандарти та гендерна рівність: інтеграція теорії та практики в правовому забезпеченні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1. С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-59-66>
3. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенцій. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 1 (47). С. 36–48. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48>

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Балтаджи П.М., к.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ: ВІД ПРОЦЕДУРИ ДО КУЛЬТУРИ

Сучасне суспільство перебуває у стані повної трансформації, де конфлікти стають складнішими, багаторівневими та часто виходять за межі суто правового регулювання. Довгий час панівною моделлю вирішення спорів залишався позитивістський підхід. Суспільна свідомість традиційно сприймала суд єдиною інстанцією, єдиним арбітром у визначенні переможця в спорі. Проте становлення інституту медіації ознаменувало перехід до гуманістичної парадигми. Медіація розширяє рамки формалізованої юридичної процедури і трансформується у самостійну культуру взаємодії — культуру діалогу, толерантності та спільного пошуку сенсів.

На етапі впровадження в правове поле, медіація сприймалася переважно як спосіб альтернативного вирішення спорів — ефективний, швидкий та менш витратний, ніж судовий процес, інструментарій. Як процедура медіація представляє собою послідовний порядок етапів, підпорядкований нормативно визначеним принципам (конфіденційність, добровільність, нейтральність, незалежність, неупередженість, самовизначеність сторін). Суто процедурне розуміння медіації часто редукує її до «конвеєра з врегулювання претензій». За такого підходу ігнорується глибинний психологічний пласт конфлікту, його соціокультурні передумови та емоційні потреби учасників. Конфлікт вичерпується за угодою, але залишається невирішеним по суті. Процедура — це форма необхідна як безпечний каркас, але сама по собі вона не здатна змінити мислення сторін.

Презентуючи нормативне визначення медіації законодавець пропонує розуміти поняття як процедуру, з чим важко не погодитись. Разом з тим слід визнати роль медіації у формуванні нової культури вирішення конфліктів. Перехід від процедури до культури означає, що медіація стає не просто інструментом *ad hoc* (для конкретного випадку), а способом мислення, суспільною цінністю та стилем життя. Культура медіації базується на засадах філософії діалогу (М. Бубер, Е. Левінас), де інша сторона сприймається не як ворог чи процесуальний опонент, а як суб'єкт із власним унікальним досвідом, потребами та правдою. Замість мови звинувачень та захисту (дискурс сили) формується мова потреб та інтересів (дискурс розуміння).

Сьогодні, в умовах законодавчого забезпечення медіації, формування професійної спільноти медіаторів, запровадження освітніх проєктів та активної популяризації медіації на інституційному рівні, є підстави говорити про формування культури медіації. Розуміння цінності медіації, її мети та принципів відкриває шлях новій культурі поведінки в конфлікті елементами якої є: екологічність комунікації (розвиток емпатії та активного слухання, повага до іншої позиції, дозвіл мати протилежну думку); відмова від монополії на істину (визнання множинності інтерпретацій реальності, припущення, що обидві сторони можуть бути переможцями); відповідальна позиція (повернення сторонам авторства у вирішенні власного життя, передбачуваність майбутнього).

Культура медіації формує суспільство, здатне витримувати розбіжності без переходу до насильства.

Перехід від жорсткої процедури до гнучкої культури відкриває нові можливості для досягнення гендерної рівності та чутливості. Традиційна судова чи силова модель вирішення конфліктів історично базується на маскулінних паттернах домінування, конкуренції та ієрархії. Процедурна медіація іноді теж застосовує такі елементи (наприклад, оціночна медіація, орієнтована на авторитетну оцінку медіатора).

Культура медіації інтегрує в соціум так звану «етику турботи» (за К.Гілліган), яка традиційно вважалася фемінною, але є загальнолюдською. Вона фокусується на збереженні зв'язків, взаємозалежності, увазі до контексту та емоційного стану людини, а не лише на абстрактних правилах.

Медіація як культура вимагає від фахівця рефлексії власних гендерних упереджень. Вона дозволяє створювати безпечний простір, де голоси жінок та чоловіків (а також представників різних гендерних ідентичностей) звучать однаково вагомо, нівелюючи традиційний дисбаланс влади в переговорах.

Культура не виникає автоматично після прийняття закону про медіацію. Її вирощування — це довготривалий суспільний проєкт, який потребує системних кроків, а саме:

- Інтеграція в систему освіти. Впровадження служб порозуміння (шкільна та студентська медіація) від початкових ланок освіти. Впровадження відповідних освітніх програм та курсів. Навичка ненасильницького спілкування має стати базовою компетентністю (soft skill).

- Розширення сфер застосування. Вихід медіації за межі суто сімейних чи комерційних спорів у площину публічного управління, міжкультурного діалогу, діалогу в громадах.

- Наукова рефлексія. Розвиток міждисциплінарних досліджень на стику права, психології, соціології та гендерних студій для глибшого розуміння динаміки конфліктів у транзитивних суспільствах.

Розвиток медіації за вектором «від процедури до культури» є свідченням зрілості суспільства. Процедура забезпечує форму та законність, але саме культура наповнює медіацію живим змістом, гуманістичними цінностями та трансформаційним потенціалом. У контексті гендерної проблематики культура медіації виступає потужним інструментом емансипації та гармонізації відносин, замінюючи архаїчні ієрархічні змагання культурою партнерства, взаємоповаги та спільного творення миру (peacebuilding). Наше завдання як науковців та практиків — не лише застосовувати медіаційні техніки, а крок за кроком формувати нове соціокультурне середовище, де конфлікт сприймається як точка росту, а діалог — як єдиний можливий спосіб співіснування.

Література:

Ігнат'єва, О. Аналіз сутності поняття «комунікаційна культура суспільства». Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації / Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 281.

Михайлюк, І. 2014. Феномен діалогу: теоретичний аналіз традиційних і сучасних тенденцій дослідження. Проблеми сучасної психології. 2014. Вип.26. С.428-461.

Нестеренко, Л. 2021. Діалог як інструмент комунікації в територіальних громадах. / Збірник наукових праць Актуальні проблеми держави і права. № 91 (2021). С. 135-141.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Бичкова О.О., аспірантка, лейтенант поліції

Південноукраїнський державний університет ім. Ушинського

СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА МЕДІАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, зумовленими глобалізацією, цифровою революцією та зміною ціннісних орієнтирів. У цьому контексті гендерна рівність перестає бути лише питанням соціальної справедливості, перетворюючись на стратегічний чинник стабільності та сталого розвитку. Проте процес переходу до паритетної демократії часто супроводжується конфліктами як латентними, так і відкритими. Медіація, як альтернативний спосіб вирішення спорів, виступає унікальним

інструментом, що дозволяє не просто нівелювати протистояння, а й трансформувати конфлікт у конструктивний діалог.

Трансформаційні процеси в Україні та світі супроводжуються зміною звичних соціальних ролей. Традиційні патріархальні моделі вступають у протиріччя з егалітарними цінностями, що стає джерелом соціальної напруги. Науковці зазначають, що «психологія конфлікту в умовах трансформації базується на кризі ідентичності та опорі змінам, які сприймаються як загроза стабільності» [1, с. 12].

Гендерний конфлікт у правовій та соціальній площині часто виникає через невідповідність між декларованими нормами (законодавством) та фактичним станом речей (стереотипами). Як зауважує дослідниця В. Лавриненко, «реальне забезпечення рівності прав і можливостей вимагає не лише правових реформ, а й подолання психологічних бар'єрів у суспільній свідомості» [3, с. 45].

Право є фундаментом, на якому будується стратегія рівності. Україна зробила значні кроки в адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. Це включає в себе не лише антидискримінаційне законодавство, а й механізми квотування та забезпечення рівної оплати праці.

Проте, «правова норма залишається мертвою без дієвого механізму її реалізації та контролю» [2, с. 88]. Стратегія має включати:

- Гендерно-правову експертизу всіх законодавчих актів.
- Інституціалізацію гендерної політики на рівні місцевого самоврядування.
- Судовий захист від проявів дискримінації за ознакою статі.

Медіація в системі забезпечення гендерної рівності відіграє роль «м'якої сили». На відміну від судового розгляду, який часто поглиблює розрив між сторонами, медіація орієнтована на пошук рішення, що задовольняє інтереси обох статей.

Застосування медіації дозволяє:

1. Знизити рівень емоційної напруги у трудових та сімейних спорах.
2. Забезпечити паритетність сторін у процесі переговорів.
3. Сформувати культуру толерантності, де відмінності сприймаються як ресурс, а не як привід для дискримінації.

Дослідження показують, що «впровадження медіаційних практик у корпоративний сектор дозволяє на 30% ефективніше вирішувати гендерно зумовлені конфлікти на робочому місці» [4, с. 112].

Освіта є драйвером трансформації суспільства. Впровадження гендерно чутливих підходів у навчальний процес дозволяє виховувати нове покоління, вільне від стереотипів. У науковому середовищі стратегія рівності має бути спрямована на підтримку жінок-вчених та подолання «скляної стелі».

«Університетська автономія та академічна свобода є ідеальним підґрунтям для апробації моделей медіації та гендерного менеджменту» [5, с. 22].

Подолання соціальних конфліктів у період трансформації неможливе без інтеграції гендерного підходу в усі сфери суспільного життя. Поєднання правових стратегій, освітніх ініціатив та практик медіації створює синергетичний ефект, що забезпечує сталий розвиток громади. Медіація має стати обов'язковим компонентом державної політики як інструмент превенції конфліктів та зміцнення соціальної згуртованості.

Список використаних джерел

1. Гірник А.М. Основи конфліктології: навч. посіб. Київ: Києво-Могилянська академія, 2020. 220 с.
2. Грицай С.П. Правове регулювання гендерної рівності в Україні: виклики сучасності. *Юридичний журнал*. 2021. № 4. С. 92.
3. Лавриненко В.В. Соціальна психологія гендерних відносин : монографія. Харків : Право, 2019. 310 с.
4. Мазаракі Н.О. Медіація в Україні: від теорії до практики. Київ : КНТЕУ, 2022. 256 с.
5. Тимошенко О.В. Гендерна освіта як чинник трансформації вищої школи. *Педагогічні науки*. 2023. Вип. 102. С. 26.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Бончук В.П., здобувачка вищої освіти
на бакалаврському рівні

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

У сучасних умовах розвитку правової системи України важливого значення набувають альтернативні способи врегулювання спорів, серед яких особливе місце посідає медіація.

Актуальним є питання участі адвоката у процедурі медіації, оскільки його професійні знання та практичний досвід можуть забезпечити ефективність цього процесу.

Медіація як спосіб врегулювання конфліктів має глибоке історичне коріння. Одні з перших згадок про застосування посередництва для розв'язання спорів належать до періоду правління Юстиніана та пов'язані з Кодексом Юстиніана (530–533 рр. н.е.). У римському праві для позначення посередника використовувалися різні терміни, зокрема *internuncius*, *medium*, *intercessor*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres*, *mediator* та інші.

У науковій літературі медіацію визначають як форму переговорного процесу за участю нейтральної третьої сторони, спрямованого на досягнення взаємоприйнятної рішення. Її сутність полягає у добровільному й конфіденційному врегулюванні спору, під час якого медіатор сприяє комунікації між сторонами, допомагає з'ясувати їхні інтереси та знайти компромісні шляхи вирішення конфлікту.

Особливістю правової природи медіації є відмінність ролі медіатора від функцій судді чи арбітра. Медіатор не досліджує докази, не встановлює юридичні факти та не ухвалює рішення, обов'язкового до виконання. Його основне завдання полягає у збереженні незалежності, організації конструктивного діалогу та створенні умов для досягнення сторонами порозуміння. Саме можливість вільно висловити власну позицію та бути почутим є ключовою передумовою ефективності медіації [1, с. 478-479].

Досліджуючи зазначену проблематику, передусім слід звернути увагу на нормативне визначення адвокатської діяльності. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю адвоката, спрямованою на здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Аналіз положень статті 7 зазначеного Закону дає підстави стверджувати, що адвокатська діяльність не містить заборон чи обмежень щодо її поєднання з медіаційною діяльністю. Крім того, згідно зі статтею 20 цього Закону адвокат під час здійснення професійної діяльності має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, Правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, якщо такі дії є необхідними для належного виконання професійних обов'язків. Отже, чинне законодавство України дозволяє адвокату поєднувати адвокатську практику із здійсненням медіаційної діяльності [2].

Участь адвоката у процедурі медіації характеризується низкою специфічних особливостей, зумовлених наявністю у нього професійних знань і практичних навичок у сфері юриспруденції. Насамперед це проявляється в особливій предметній сфері його діяльності, що передбачає

грунтовний і всебічний аналіз суперечностей та правовідносин, які виникають у конфліктах різної природи.

Крім того, адвокат у медіаційному процесі може виконувати роль незалежного й неупередженого посередника, який сприяє сторонам у виробленні взаємоприйнятних та взаємовигідних умов врегулювання спору. Водночас специфіка проявляється і в самій процедурі медіації як особливому способі альтернативного вирішення конфліктів, у межах якого визначається окремий статус та функціональне призначення адвоката-медіатора.

У цьому контексті слушною є позиція А. Перепельченка, який наголошує, що для ефективного здійснення професійної діяльності адвокат повинен володіти не лише ґрунтовними знаннями у галузі права, а й компетентностями у сфері конфліктології, психології та соціології. Це зумовлено тим, що одним із ключових завдань адвоката є сприяння сторонам у досягненні спільного рішення, а також налагодження конструктивної комунікації між ними [3, с. 43-44].

Варто зазначити, що створення Комітету з питань медіації при Національній асоціації адвокатів України є свідченням зацікавленості адвокатської спільноти у розвитку та інституційному впровадженні медіації як альтернативного способу врегулювання спорів.

Сучасні умови професійної діяльності висувають до адвоката вимоги, що виходять за межі високого рівня правової кваліфікації та потребують трансформації традиційних підходів до професійного мислення. Зокрема, адвокат повинен бути здатним перейти від притаманної судовому процесу стратегії змагальності до використання моделей консенсусу та компромісу у взаємодії зі сторонами конфлікту.

Адвокат, який здійснює функції медіатора, має володіти ґрунтовними знаннями у сфері медіації, розуміти особливості медіаційного процесу та мати належний практичний досвід проведення відповідних процедур. Водночас поєднання ролей адвоката сторони спору та медіатора в одній справі є недопустимим. Якщо адвокат уже представляє інтереси однієї зі сторін, він не може виступати медіатором у тому самому конфлікті, оскільки це створює конфлікт інтересів і суперечить принципам незалежності, неупередженості та вимогам професійної етики.

Адвокат-представник об'єктивно орієнтований на захист прав та інтересів свого клієнта, що зумовлює наявність позиції, відмінної від позиції іншої сторони спору. Саме тому для забезпечення справедливості та ефективності процедури доцільним є залучення іншого, нейтрального медіатора, який сприятиме сторонам у досягненні взаємоприйнятної угоди [4, с. 48].

Отже, медіація є дієвим способом альтернативного врегулювання спорів, що ґрунтується на добровільності, конфіденційності та нейтральності сторін. Законодавство України дозволяє

поєднання адвокатської та медіаційної діяльності, що розширює професійні можливості адвоката. Участь адвоката в медіації є перевагою завдяки його правовим знанням, навичкам аналізу конфліктів і здатності сприяти досягненню компромісу. Водночас адвокат-медіатор повинен дотримуватися етичних стандартів та уникати конфлікту інтересів. Тому діяльність адвоката-медіатора є перспективним напрямом розвитку правничої професії та важливим елементом удосконалення системи захисту прав в Україні.

Література:

1. Примаков К., Калюжна А. Вирішення конфліктів через медіацію у діяльності адвокатів: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 477-483.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (Дата звернення: 17.04.2026 р.)
3. Гаєнко Б. В., Лапка О. Я. Медіація в діяльності адвоката. Збірник мат. XI наук. чит., присв. В.В. Копейчикову. 2021. С. 43-45.
4. Маркович Х. М. Медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів в адвокатській практиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Юриспруденція. 2023. №61. С. 46-49.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Гоц-Яковлєва О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

МЕДІАЦІЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИХ КОНФЛІКТІВ

Сучасний етап розвитку суспільних відносин характеризується посиленням уваги до проблем забезпечення гендерної рівності, а також до пошуку ефективних механізмів запобігання конфліктам, що виникають унаслідок порушення цього принципу. Попри наявність розвиненої нормативної бази, яка закріплює рівні права та можливості чоловіків і жінок, у реальному житті зберігаються численні практики, що відтворюють дисбаланс у статусі, доступі до ресурсів, участі

у прийнятті рішень тощо. Саме тому актуальним стає дослідження альтернативних способів врегулювання спорів, здатних не лише вирішувати конфлікти, а й запобігати їх появі.

Одним із таких способів є медіація – процедура, що ґрунтується на добровільності, конфіденційності, а також на нейтральності посередника. Закон України «Про медіацію» визначає її як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. На відміну від юрисдикційних способів захисту прав, медіація орієнтована не лише на досягнення домовленості, але й на виявлення глибинних причин конфлікту, відновлення взаєморозуміння між сторонами та формування передумов для недопущення його повторного виникнення.

У сучасних умовах медіація поступово інтегрується у правову систему як повноцінний інститут альтернативного врегулювання спорів. Її нормативне закріплення створює можливості для ширшого застосування, зокрема у сфері забезпечення гендерної рівності. Проте для ефективного використання медіації у гендерно чутливих конфліктах необхідно враховувати їхню специфіку, що зумовлена поєднанням правових, соціальних, культурних та психологічних чинників.

Гендерно зумовлені конфлікти мають багатовимірний характер. Їх виникнення часто пов'язане з усталеними уявленнями про «належні» ролі жінок і чоловіків, нерівномірним розподілом обов'язків у сім'ї та на роботі, різницею у доступі до ресурсів, владних повноважень або можливостей впливати на рішення. У деяких випадках конфлікт може бути наслідком прихованої дискримінації, яка не завжди усвідомлюється сторонами, але впливає на їхню поведінку та взаємодію.

Такі конфлікти можуть виникати у різних сферах: трудовій, де йдеться про нерівний доступ до кар'єрного зростання, різницю в оплаті праці, упереджене ставлення; сімейній, де конфлікти часто пов'язані з розподілом домашніх обов'язків, вихованням дітей, економічною залежністю; освітній, де можуть проявлятися упередження щодо вибору професії або оцінювання; адміністративній, де нерівність може виникати у доступі до послуг або у взаємодії з органами влади тощо.

У кожній зі сфер конфлікти мають свої особливості, однак спільною рисою є вплив гендерних стереотипів і нерівності можливостей на взаємодію сторін. Використання медіації у таких конфліктах дозволяє врахувати їх специфіку та забезпечити більш гнучкий і ефективний підхід до їх врегулювання.

У багатьох випадках подібні конфлікти мають прихований характер і не набувають форми відкритого правового спору, однак можуть поступово загострюватися та трансформуватися у більш складні конфліктні ситуації. Латентність гендерно зумовлених конфліктів значно ускладнює своєчасне їх виявлення та реагування. Відсутність ефективних механізмів раннього втручання може призводити до накопичення напруги між сторонами та подальшої ескалації конфлікту. У цьому контексті медіація виступає не лише способом реагування на вже існуючий конфлікт, але й інструментом його попередження.

Медіація має значний превентивний потенціал, оскільки дозволяє працювати з конфліктом на ранніх стадіях розвитку конфлікту, коли сторони ще готові до конструктивного діалогу. Гнучкість цієї процедури дає змогу адаптувати її до конкретної ситуації, врахувати індивідуальні потреби сторін, їхній емоційний стан, рівень поінформованості та здатність до участі у переговорах. На відміну від формалізованих процедур, медіація створює простір для відкритого обговорення проблеми, що сприяє усвідомленню її причин та пошуку рішень, які задовольняють обидві сторони.

Особливо важливим є застосування підходу, чутливого до соціального контексту. У гендерно зумовлених конфліктах нерідко спостерігається асиметрія впливу сторін: одна зі сторін може мати більше ресурсів, вищий соціальний статус або психологічну перевагу. Завдання медіатора – забезпечити збалансовану участь, створити умови, за яких кожна сторона може вільно висловити свою позицію, не побоюючись тиску чи знецінення.

Гендерно чутлива медіація передбачає виявлення прихованих упереджень, аналіз моделей поведінки, що сприяли виникненню конфлікту, та роботу з ними. Медіатор має бути здатним розпізнати ситуації, у яких одна зі сторін не може повноцінно реалізувати свої переговорні можливості, і застосувати відповідні техніки для відновлення балансу. Це може включати індивідуальні зустрічі, зміну формату обговорення, використання візуальних або письмових інструментів, що допомагають структуровано викладати позиції.

У процесі медіації сторони отримують можливість переосмислити власні моделі взаємодії, що сприяє формуванню нових підходів до комунікації. Досягнуті домовленості можуть передбачати зміну усталених практик, запровадження прозорих процедур ухвалення рішень, перерозподіл обов'язків або створення механізмів контролю за дотриманням принципів рівності. Таким чином, медіація сприяє не лише вирішенню конкретного спору, а й формуванню більш справедливого середовища.

Додатковим інструментом підвищення ефективності медіації у гендерно чутливих конфліктах є ко-медіація – залучення двох медіаторів різної статі, що сприяє зменшенню

психологічного дискомфорту сторін та забезпеченню більш збалансованого підходу до врегулювання конфлікту. Такий формат дозволяє врахувати різні аспекти конфлікту, підвищує довіру сторін до процедури та зменшує ризик відтворення нерівності у процесі комунікації, що є особливо важливим у даних спорах. Ко-медіація також сприяє більш глибокому аналізу ситуації, оскільки медіатори можуть доповнювати один одного, звертаючи увагу на різні нюанси поведінки та аргументації сторін.

Таким чином, медіація є ефективним інструментом запобігання гендерно зумовленим конфліктам. Її превентивний потенціал полягає у здатності своєчасно виявляти проблеми, усувати їхні причини, формувати культуру конструктивного діалогу та сприяти утвердженню принципів рівності й недискримінації. Вона дозволяє не лише вирішувати конфлікти, а й трансформувати взаємодію між людьми, створюючи умови для більш гармонійного розвитку суспільних відносин.

Подальший розвиток медіації у сфері забезпечення гендерної рівності потребує системної підтримки: удосконалення професійної підготовки медіаторів, розроблення гендерно чутливих методик, підвищення рівня обізнаності населення та створення інституційних механізмів доступності процедури. Реалізація цих кроків сприятиме зміцненню превентивного потенціалу медіації та її інтеграції у практику врегулювання гендерно зумовлених спорів.

Література:

1. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Жеребко В., здобувачка вищої освіти,
освітній ступінь «магістр»

Науковий керівник: Середницька І.А.,
кандидат юридичних наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК РІЗНОВИД МЕДІАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

У сучасному глобальному та українському правовому просторі зростає важливість альтернативних способів вирішення спорів. Серед них виділяється медіація — добровільна,

конфіденційна та структурована процедура, де нейтральний медіатор сприяє досягненню взаємовигідної угоди. Проте поряд із класичною медіацією існує її особлива, глибоко соціально орієнтована форма – відновне правосуддя.

Відновне правосуддя (англ. Restorative justice) – це процес, під час якого всі сторони-учасники конкретного правопорушення зустрічаються для колективного вирішення питання: що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє (визначення за Тоні Маршалом) [1].

Ключова мета впровадження відновного правосуддя полягає в інтеграції механізмів мирного врегулювання до кримінального провадження на всіх його етапах, що, своєю чергою, сприяє зміцненню безпеки процесу через застосування відновних заходів. Тоді як традиційна модель кримінальної юстиції зосереджена насамперед на покаранні винних, забезпечення ефективного відновлення справедливості вимагає перегляду підходів: необхідно поєднати каральні та відновні механізми, що передбачає також дотримання та розширення прав і свобод правопорушників [2].

Практики відновного правосуддя набули широкого поширення не лише в Європі, але й далеко за її межами, охоплюючи такі країни, як Австралія, Нова Зеландія, Канада, Південна Африка та США. Впровадження цієї концепції є ключовим пріоритетом у світовій політиці, спрямованій на модернізацію системи кримінального правосуддя. Як наслідок, відновне правосуддя знайшло своє відображення у національному законодавстві багатьох держав [3].

Зокрема, у Канаді воно інтегроване в систему кримінальної юстиції вже понад чотири десятиліття. Канадський досвід ґрунтується на фундаментальному розумінні злочину як порушення людських прав та соціальних відносин. Таким чином, відновне правосуддя можна визначити як підхід, спрямований на відшкодування завданої шкоди через створення умов для спілкування між постраждалою стороною та особою, яка взяла на себе відповідальність за скоєне, з метою задоволення їхніх потреб після злочину [4].

Зокрема, у Польщі відновне правосуддя імplementоване максимально конкретно: Кримінальний кодекс регламентує процедуру медіації як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду, чітко визначаючи її строки та порядок. Ключовою особливістю є обов'язок суду враховувати результати медіації при винесенні вироку чи призначенні покарання, що підвищує прогнозованість процесу та заохочує сторони до пошуку компромісу. Схожий підхід застосовує й Литва, де стаття 38 Кримінального кодексу дозволяє суду звільнити особу від кримінальної відповідальності за умови примирення з потерпілим та компенсації завданої шкоди. Однак литовське законодавство встановлює суворі обмеження: це можливо лише при першому вчиненні злочину невеликої тяжкості та якщо поведінка обвинуваченого демонструє

його готовність до виправлення. Показовим є також англо-американський досвід, де систематичні емпіричні дослідження довели суттєве зниження рівня рецидиву серед учасників програм відновного правосуддя, особливо у справах про насильницькі злочини. Крім того, ці дослідження підтвердили, що потерпілі значно частіше висловлюють задоволення результатами медіації порівняно з традиційним судом, що свідчить про пріоритет діалогу та компенсації над виключно каральною функцією [5].

В Україні механізми примирення сторін для вирішення кримінально-правового конфлікту чітко регламентовані Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами. Зокрема, стаття 46 КК України надає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо вона вперше вчинила кримінальний проступок чи необережний нетяжкий злочин, за умови, що відбулося її примирення з потерпілим і вона відшкодувала чи усунула завдану шкоду. Доповнюючи цю норму, пункт 3 статті 469 КПК України передбачає інститут угоди про примирення. Така угода може бути укладена між потерпілим та підозрюваним (чи обвинуваченим) у провадженнях, що стосуються кримінальних проступків, необережних нетяжких злочинів, а також у випадках приватного обвинувачення [6].

Поняття відновного правосуддя вперше отримало офіційне закріплення в Україні через впровадження пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». Ця Програма була затверджена спільним Наказом Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ та Офісу Генерального прокурора від 22 липня 2024 року № 2176/5/501/176 [7].

Оскільки ця Програма є першим і наразі єдиним нормативно-правовим актом в Україні, що регламентує застосування відновного правосуддя у кримінально-правових конфліктах, механізм її реалізації потребує особливої уваги з боку широкого кола суб'єктів. Зокрема, важливим є залучення правничої спільноти, громадянського суспільства, державних органів, установ соціального захисту, а також організацій приватного та громадського сектору, які можуть бути безпосередньо задіяні у втіленні аспекту ресоціалізації.

Механізм реалізації даної Програми: попередня згода на участь сторін, залучення медіатора, підготовка до медіації, рекомендації щодо можливих засобів ресоціалізації неповнолітнього, прийняття сторонами рішення про участь у програмі та згода на медіацію, медіація, підписання угоди за результатами медіації, виконання угоди за результатами медіації, врахування результатів участі у програмі, моніторинг виконання угоди за результатами медіації у межах програми.

Аналіз статистичних показників реалізації даної Програми станом на кінець 2025 року свідчить про сталу позитивну динаміку. За даними аналітичних звітів, лідерами за кількістю

успішно завершених кейсів стали Вінницька, Житомирська та Сумська області. Важливим індикатором є те, що понад 90% справ, у яких сторони пройшли процедуру медіації, завершилися закриттям провадження або суттєвим пом'якшенням відповідальності. При цьому рівень повторних правопорушень серед учасників Програми є значно нижчим порівняно з традиційними каральними заходами, що підтверджує пріоритет діалогу та ресоціалізації. [8].

Механізм реалізації Програми включає: попередню згоду сторін, залучення медіатора, підготовку, розробку рекомендацій щодо ресоціалізації неповнолітнього, безпосередньо медіацію та моніторинг виконання угоди. Кожен регіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги забезпечує роботу спеціальних структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію цього механізму.

Процедура подання згоди стандартизована: дізнавачі, слідчі, прокурори та адвокати надсилають заповнену форму згоди разом із супровідним листом на єдину регіональну електронну пошту відповідного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги. Ця пошта використовується також для залучення захисників у кримінальних провадженнях. Важливо, що в кожному центрі створено спеціальний структурний підрозділ, який відповідає за реалізацію Програми та забезпечення послуг з медіації

Тож, підсумовуючи викладене можна дійти висновків, що відновне правосуддя є пріоритетним та прогресивним підходом у сучасному правовому просторі. В Україні воно виступає першим кроком до модернізації кримінальної юстиції, орієнтованої на захист прав людини та відновлення соціальних зв'язків.

Література:

1. Патрабой К. О. Відновне правосуддя у практиці соціальної роботи з неповнолітніми правопорушниками. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, : 2024 URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10231/Патрабой%20Катерина.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2. Ізотенко К.Т. Застосування відновного правосуддя як спосіб захисту прав і свобод людини та їх трансформація в умовах воєнного стану. *Legal Bulletin*. 2025. № 3 (17). С. 155-163. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/573/514>

3. Мурзановська А. В. Відновне правосуддя: окремі методологічні аспекти доасліджень правового регулювання та практики застосування в Україні. / А. В. Мурзановська // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя

проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 2. – С. 288-291. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/2186fb8b-3246-4b08-a20b-1ed582ab6008>

4. Петренко Н.О. Місце та роль відновного правосуддя в сучасній кримінально- правовій системі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 220-233. URL: <http://journal-https://app-journal.in.ua/2025-5-chastyna-3>

5. Шминдрук О.Ф. Врахування результатів участі в медіації у кримінальному провадженні: міжнародний та національний досвід. *Наукові перспективи*. 2025. № 8(62). С. 1105-1107. URL: <file:///C:/Users/ingao/Downloads/maxim,+88.pdf>

6. Соловійова О.Є. Медіація у кримінальному процесі України: напрями вирішення кримінально – правових конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С.103-107. URL: http://lsej.org.ua/3_2025/105.pdf

7. Наказ МЮУ, МВС, ОВП № 2176/5/501/176 від 22.07.2024. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text>

8. Хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» Інформаційноаналітичний звіт з 09 вересня 2024 року по 16 червня 2025 року. URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/informacijno-analitychnyj-zvit-vidnovne-pravosuddya-2025.pdf>

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Ковальов А.Ю., аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ МЕДІАЦІЇ В ОНЛАЙН-ІГРАХ

Сучасні онлайн-ігри являють собою складні соціальні системи, у яких взаємодіють тисячі користувачів у режимі реального часу, формуючи специфічні моделі комунікації, конкуренції та кооперації, що в сукупності створюють нові форми соціальної реальності. Попри формально

задекларовану рівність доступу, ці середовища демонструють стабільне відтворення соціальних нерівностей, зокрема гендерних, що дозволяє розглядати їх як прискорені моделі офлайн-суспільства. Згідно з дослідженням Fox і Tang [4], жінки в онлайн-іграх значно частіше стикаються з агресією, яка має гендерний характер, що підтверджує ідею про нерівномірний розподіл комунікативного навантаження. Gray [5] показує, що такі практики відображають глибинні соціальні ієрархії, а не є випадковими відхиленнями, що дозволяє інтерпретувати їх як системну властивість середовища. Таким чином, цифрові ігрові простори функціонують не як нейтральні платформи, а як середовища, де рівність існує переважно у вигляді декларації.

Теоретично гендерна медіація передбачає врегулювання конфліктів через діалог, взаєморозуміння та участь нейтрального посередника, однак у практиці онлайн-ігор ця модель трансформується у систему алгоритмічного контролю. Blackburn і Kwak [1] демонструють, що автоматизовані механізми дозволяють швидко ідентифікувати токсичну поведінку, але не враховують контексту взаємодії, що обмежує їхню ефективність. У результаті формується новий тип регуляції, у якому інтерпретація замінюється класифікацією, а вирішення конфлікту — його технічним обмеженням. Consalvo [2] підкреслює культурний характер токсичності, що робить її стійкою до виключно технічних втручань. Це дозволяє припустити, що сучасні системи модерації функціонують як механізми підтримання контрольованого рівня конфліктності. Таким чином, гендерна медіація у цифрових середовищах редукується до допоміжної функції.

Особливо показовим є приклад Dota 2, де інтенсивна командна взаємодія поєднується з високим рівнем конкуренції. Kou та співавтори [6] відзначають, що рейтингові механіки стимулюють прагнення до домінування, що безпосередньо впливає на рівень конфліктності. У таких умовах відповідальність за поразку часто розподіляється не відповідно до реального внеску, а залежно від соціальної вразливості учасників. Гендерний аспект проявляється особливо чітко у голосовій комунікації, де, за даними Cote [3], гравчині змушені або уникати самопрезентації, або адаптуватися до агресивного середовища. Це формує парадоксальну ситуацію, у якій рівність досягається шляхом зменшення видимості. Salter і Blodgett [8] пояснюють це через механізми гегемонної маскулінності, що підтримують структуру взаємодії через виключення.

Для більш формалізованого опису динаміки токсичності доцільно перейти від статичної моделі до диференціального підходу, у якому рівень токсичності розглядається як функція часу та внутрішніх параметрів системи. У цьому випадку зміна токсичності може бути описана рівнянням:

$$dt/dT = \alpha CA - \beta MT - \gamma ET$$

де коефіцієнти α , β , γ відображають чутливість системи до відповідних параметрів. У цій моделі перший доданок описує генерацію токсичності через конкуренцію та анонімність, тоді як інші два — її затухання під впливом медіації та емпатії. Однак, якщо припустити, що M є малим, а E має тенденцію до зниження в умовах анонімності, система природно переходить у режим, де генерація токсичності переважає над її пригніченням. Це призводить до існування квазістійкого стану, у якому $T \neq 0$, що узгоджується з уявленнями теорії нелінійної динаміки [10].

Подальше ускладнення моделі дозволяє врахувати зворотний вплив токсичності на саму систему, наприклад через рівняння:

$$dt/dC = \delta T - \epsilon C$$

що відображає ситуацію, у якій токсичність підсилює конкуренцію, створюючи позитивний зворотний зв'язок. У такій системі виникає ефект самопідтримуваної конфліктності, який є типовим для складних нелінійних систем [9]. Це означає, що навіть за наявності медіації система може повертатися до стану з ненульовим рівнем токсичності. З точки зору теорії ігор [7], такий стан може бути інтерпретований як рівновага, у якій жоден із учасників не має стимулу змінювати свою поведінку.

У цьому контексті гендерна нерівність може розглядатися як фактор, що впливає на розподіл токсичності в системі. Shaw і Chess [11] вказують на роль агресії як соціального маркера, що дозволяє інтерпретувати її як інструмент структуризації взаємодії. Таким чином, система не лише генерує токсичність, а й спрямовує її у найбільш «доступні» канали. Це створює ситуацію, у якій нерівність стає частиною механізму стабілізації. Відповідно, спроби повного усунення токсичності можуть призвести до порушення рівноваги.

У підсумку формується парадокс гендерної медіації: її повна ефективність означає зникнення умов її застосування, тоді як її часткова неефективність забезпечує стабільність системи. Це дозволяє зробити висновок, що токсичність у певних межах виконує функціональну роль. Таким чином, гендерна медіація опиняється між прагненням до справедливості та необхідністю збереження динаміки взаємодії. У цьому сенсі її реалізація є не лише складною, а й концептуально суперечливою. Саме ця суперечність визначає сучасний стан проблеми в онлайн-іграх.

Література

1. Blackburn J., Kwak H. Predicting toxic behavior in online games // WWW. 2014. DOI: 10.1145/2566486.2567987
2. Consalvo M. Toxic gamer culture // Ada Journal. 2012. DOI: 10.7264/N33X84KH

3. Cote A. C. Women's strategies for coping with harassment // Games and Culture. 2017. DOI: 10.1177/1555412015587603
4. Fox J., Tang W. Y. Women's experiences with harassment in online video games // New Media & Society. 2017. DOI: 10.1177/1461444816635778
5. Gray K. L. Race, gender and deviance in Xbox Live // Transformative Works and Cultures. 2012. DOI: 10.3983/twc.2012.0333
6. Kou Y. et al. Interaction and ranking in online games // PACM HCI. 2020. DOI: 10.1145/3415219
7. Nash J. Non-Cooperative Games // Annals of Mathematics. 1951. DOI: 10.2307/1969529
8. Salter A., Blodgett B. Toxic geek masculinity // Social Sciences. 2017. DOI: 10.3390/socsci6040127
9. Shaw A., Chess S. Hegemonic masculinity in gaming // Journal of Broadcasting. 2015. DOI: 10.1080/08838151.2014.999917
10. Strogatz S. H. Nonlinear Dynamics and Chaos. 2014.
11. von Bertalanffy L. General System Theory: Foundations, Development, Applications. 1968.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Лунгол О.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Донецький державний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ТА ПРЕВЕНЦІЇ КОНФЛІКТІВ НА ҐРУНТІ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

У сучасних умовах глобальної цифровізації та соціальних трансформацій проблема гендерної дискримінації набуває нових форм, часто переміщуючись у віртуальний простір. Соціальні мережі, форуми та медіаплатформи стають не лише майданчиками для комунікації, а й середовищем виникнення конфліктів, зумовлених стереотипами та упередженнями. Традиційні методи моніторингу соціальної напруги часто виявляються реактивними, тобто спрямованими на подолання вже існуючих наслідків, тоді як сучасні виклики потребують проактивного підходу та впровадження новітніх технологій превенції.

Одним із перспективних інструментів у цьому контексті є OSINT (Open Source Intelligence) – розвідка на основі відкритих даних. Використання OSINT-інструментів дозволяє здійснювати системний аналіз інформаційного поля, виявляти маркери мови ворожнечі та відстежувати

динаміку конфліктних наративів на ранніх стадіях їх формування [1; 2]. Це створює об'єктивну базу для медіації, дозволяючи фахівцям спиратися на верифіковані дані під час вирішення спорів.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю інтеграції цифрових методів аналізу у систему забезпечення гендерної рівності, що є критично важливим для освітнього середовища, правоохоронної діяльності та соціальної політики в цілому. Метою роботи є аналіз можливостей OSINT-інструментарію як засобу раннього виявлення та запобігання конфліктам на ґрунті гендерної дискримінації, а також визначення етичних меж його застосування.

Практична реалізація OSINT-моніторингу для запобігання конфліктам на ґрунті гендерної дискримінації базується на поєднанні технічного збору даних та семантичного аналізу. Першочерговим етапом є визначення «цифрових маркерів» конфлікту, що включають специфічну лексику мови ворожнечі, сексистські наративи та особливості поведінки, що вказують на напругу в цифрових спільнотах.

Основними інструментами, що можуть бути інтегровані в цей процес, є:

- засоби моніторингу соціальних медіа (SOCMINT), що дозволяють відстежувати динаміку публічних обговорень у реальному часі, ідентифікувати закриті групи, де формуються деструктивні стереотипи, та виявляти «лідерів думок», які провокують гендерні конфлікти;
- семантичний та лінгвістичний аналіз – автоматизоване виявлення контенту за допомогою алгоритмів обробки природної мови NLP. Це допомагає диференціювати приватні суперечки від системних інформаційних атак, спрямованих на дискредитацію за ознакою статі;
- візуалізація мережових зв'язків через побудову графів взаємодії між особами конфлікту для розуміння охоплення та потенційних наслідків поширення дискримінаційних ідей.

У контексті секції «Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам» OSINT може виступати як інструмент забезпечення нейтральності та об'єктивності. Використання верифікованих цифрових доказів дозволяє медіатору: сформувати об'єктивну картину подій через надання сторонам фактологічних даних про витоки конфлікту в мережі, що може знизити емоційну напругу та перевести дискусію в раціональне русло; прогнозувати ризики через аналіз цифрового середовища, щоб оцінити, чи призведе досягнута домовленість до реального припинення конфлікту, або ж існує загроза його продовження в інших формах; забезпечити доказову базу, особливо у складних випадках гендерно зумовленого кібербулінгу. Результати OSINT-дослідження можуть стати основою для розробки умов медіаційної угоди, що включає механізми видалення шкідливого контенту та публічного спростування фейків.

Водночас, застосування розвідки на основі відкритих даних потребує чіткого дотримання етичних стандартів. Діяльність дослідника та медіатора має обмежуватися виключно публічно

доступною інформацією, не порушуючи право на приватність, що є фундаментальним для дотримання принципів прав людини та гендерної рівності.

Таким чином, інтеграція OSINT-інструментів у систему моніторингу та превенції гендерно зумовлених конфліктів є необхідним кроком для адаптації медіаційних та правоохоронних практик до реалій цифрового суспільства. Використання розвідки на основі відкритих даних дозволяє перейти від реактивного реагування на наслідки дискримінації до проактивного управління ризиками, що значно підвищить ефективність захисту прав людини та забезпечення гендерного балансу.

Синергія технічних методів аналізу та інституту медіації створює унікальний механізм забезпечення гендерної рівності. OSINT надає медіатору необхідну об'єктивність та верифіковану фактологічну базу, що є важливим для зменшення напруги в умовах інформаційних маніпуляцій.

Література:

1. Лунгол О. М., Габорець О. А., Тулінов В. С. Лінгвістичні аспекти ідентифікації маніпулятивного контенту в мережі Інтернет методами OSINT-аналізу // Вісник науки та освіти : журнал. 2026. № 3 (45). С. 1053–1066. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-1053-1066](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-1053-1066).
2. Філюк Є. В. Метод верифікації відкритих джерел та виявлення дезінформації з використання OSINT-інструментів : кваліфікаційна робота магістра : 125 Кібербезпека та захист інформації / Є. В. Філюк; Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2025. 124 с.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Мурай С.Р., здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія
Науковий керівник: Шандрук С.К., д. психол. н., професор
Західноукраїнський національний університет

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФОРМАТІ МЕДІАЦІЇ: ПОДОЛАННЯ МІЖІНСТИТУЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ ЗАРАДИ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІДЛІТКІВ

Сім'я та школа є двома центральними середовищами будь-якого підлітка, і від них залежить формування успішної соціалізації та психологічного благополуччя. Взаємодія цих двох інституцій має вирішальний вплив на результати навчання, мотивацію, стан здоров'я і на подальше життя підростаючого покоління [1].

За умов соціальної та економічної стабільності ці дві системи функціонують як єдиний механізм. Проте, станом на сьогодні, ця проблема набуває особливої ваги через війну, яка є причиною соціальної дестабілізації та травматичного досвіду, через що функціонування цих інституцій зазнає серйозних випробовувань, а емоційна вразливість учасників освітнього процесу зростає.

Традиційні дисциплінарні заходи з підлітком, який демонструє девіантну поведінку, часто є неефективними, оскільки вони фокусуються на встановленні провини, а не на відновленні стосунків. Відповідно, виникає наукова та практична потреба у впровадженні інноваційних технологій, зокрема таких як медіація, яка сприяє раціональному вирішенню міжінституційних конфліктів, трансформуючи деструктивну конфронтацію у партнерську взаємодію [2].

Підлітковий вік супроводжується нормативними кризовими явищами: емансипацією від дорослих, пошуком ідентичності, статевим дозріванням, емоційною лабільністю та схильністю до протестуючої поведінки. Проте, коли ці прояви виходять за межі норми, вони набувають форм девіації – агресія, порушення дисципліни, адикції тощо – це стає серйозним викликом як для батьків, так і для вчителів [3].

Аналізуючи освітні практики можна дійти висновків, що традиційна реакція на проблемну поведінку учня стає причиною конфліктів між школою та сім'єю. Зіштовхуючись з девіацією підлітка, дорослі схильні до активізації психологічного захисту, що проявляється у взаємному перекладанні відповідальності – педагоги можуть звинувачувати батьків у дисфункціональному вихованні, ігноруванні чи надмірній поблажливості дитини. Батьки, зі свого боку, відчуваючи загрозу своїй батьківській компетенції, реагують взаємним нападом, звинувачуючи вчителів у непрофесіоналізмі, упередженості або нездатності зацікавити учня [4].

У таких ситуаціях виникає комунікаційний розрив – замість об'єднання сил і ресурсів для допомоги підліткам, дорослі витрачають енергію на взаємні звинувачення та захист власних кордонів. При цьому самі підлітки опиняються наче в «сліпій зоні», де конфлікт між школою та сім'єю дає їм змогу або маніпулювати дорослими, поглиблюючи власну соціальну дезадаптацію та закріплюючи деструктивні когнітивно-поведінкові патерни, або ставати заручниками негативу, що пояснюється теорією «переливу» (spillover theory).

Згідно до цієї теорії, щоденні конфлікти в родині та труднощі в навчанні не є ізольованими подіями, а навпаки – взаємно підживлюють одне одного. Дослідження психологічних механізмів такої взаємодії підкреслюють, що негативний настрій підлітка виступає ключовим статистичним медіатором: конфлікти з батьками провокують зниження мотивації та концентрації в школі, що, в

свою чергу, призводить до зростання як академічного тиску, так і провокує нові спалахи агресії або відчуження вдома [5].

Вирішення цієї дилеми лежить в зміні самої парадигми комунікації, і саме медіація є тим психологічним інструментом, метою якого є обговорення, усвідомлення й опрацювання складної конфліктної ситуації задля оптимального виходу з неї і який здатний подолати міжінституційний конфлікт за допомоги шкільного практичного психолога або запрошеного медіатора [6].

На відміну від дисциплінарного підходу, медіація базується на принципах відновного підходу (restorative approach), що передбачає:

1) Діалог та партнерство – перехід від формальних взаємодій до активної участі всіх зацікавлених сторін (вчителів, учнів, батьків та адміністрації школи) у створенні гармонійного середовища.

У процесі такої взаємодії фахівець з медіації допомагає сторонам вийти з полону когнітивних викривлень та перейти від взаємних емоційно-суб'єктивних оцінок до об'єктивного аналізу фактів і потреб, щоб побачити ситуацію під іншим кутом.

2) Спільну відповідальність – бо у кризових контекстах саме спільні рішення та регулярні зустрічі забезпечують безперервність освіти та емоційну підтримку для всіх учасників взаємодії.

Кінцевою метою такої комунікації є розробка та узгодження плану для підтримки підлітків. Єдині правила та обмеження допомагають уникати консолідації позицій між сім'єю та школою, демонструючи спільні норми та взаємоповагу, – це сприяє зниженню внутрішньої тривоги учнів та інтеріоризації нових позитивних цінностей. За таких умов простір для маніпуляцій зникає і знижується ризик до девіантних форм поведінки.

3) Дестигматизацію та психологічну безпеку – нейтральність медіатора та чітка структура процедури створюють простір, де відсутня будь-яка ієрархія (вчитель не домінує над батьками, а батьки не знецінюють вчителя). Така взаємодія значно знижує рівень тривоги та захисної агресії у батьків, дозволяючи їм визнати наявність проблем у підлітка без страху осуду [2].

Отже, подолання міжінституційного конфлікту між сім'єю та школою є базовою передумовою для психологічного благополуччя підлітків, а ефективним інструментом для досягнення порозуміння є медіація. У такій взаємодії вона виступає не лише як технологія для вирішення конкретних суперечок, а й потужним інструментом системної психопрофілактики девіантної поведінки підлітків.

Трансформуючи взаємини дорослих із конфронтації у партнерство, медіація дозволяє створити навколо підлітків безпечне середовище, яке сприятиме гармонійній соціалізації, корекції деструктивних проявів та розвитку навичок конструктивної взаємодії із соціумом.

Таким чином, подолання міжінституційних суперечок через посередництво забезпечує не лише стабільність освітнього процесу, а й довготривале психологічне благополуччя підростаючого покоління в умовах сучасних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Paccaud A., Keller R., Luder R., Pastore G., Kunz A. Satisfaction With the Collaboration Between Families and Schools – The Parent's View. *Frontiers in Education*. 2021. Vol. 6. 13 p.
2. Coleman P., Deutsch M. Introducing Cooperation and Conflict Resolution into Schools: A Systems Approach. *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century*. 2001. Ch. 19.
3. Підлітковий вік : запитання і відповіді : буклет. Київ: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», 2019. 20 с.
4. Ovesen J. H., Overgaard C., Petersen K. S. Home-School Collaboration for Adolescents with Poor Wellbeing: A Qualitative Study of Parents' Experiences. *Nordic Studies in Education*. 2023. Vol. 43, № 4. P. 344–364.
5. Timmons A. C., Margolin G. Family Conflict, Mood, and Adolescents' Daily School Problems: Moderating Roles of Internalizing and Externalizing Symptoms. *Child Development*. 2015. Vol. 86, № 1. P. 241–258.
6. Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В. Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти: навч.-метод. посібник. Київ: Видавець ФО-П Буря О. Д., 2023. 188 с.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Перкальов А.О., аспірант кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

СІМЕЙНА МЕДІАЦІЯ:

БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Сучасні світові реалії та воєнний стан в Україні мають значний вплив на життя українців, й, в більшому випадків, має негативну тенденцію. Такий вплив відбувається в усіх сферах життя, у тому числі в шлюбно-сімейних відносинах, адже війна принесла руйнування не тільки в нашу країну, але й у сім'ї. Постійні стреси та хвилювання, зміни способу життя та змушеного переїзду до іншого місця проживання (з власної ініціативи або внаслідок ведення військових дій на

території проживання), роз'єднання сімей через міграцію дітей та жінок за кордон або з інших обставин (частина родини залишилася або виїхала з окупованих територій, несення чоловіками або жінками військової служби щодо захисту нашої країни), фінансові та побутові проблеми – усе це вносить відповідні зміни у стосунках в сім'ї, зокрема, виникнення конфліктів та спорів.

Загострення почуттів, постійний стрес та травмуючі події під час війни є потужним фактором, що руйнують сім'ї, оголюючи та посилюючи існуючі проблеми, що призводять до руйнування сімей та зростання кількості розлучень. Окрім розлучень (офіційних або фактичних у разі відсутності реєстрації шлюбу), під час проходження відповідного процесу у членів сім'ї паралельно виникає значна кількість питань, яку учасники не завжди можуть вирішити у мирний спосіб. Відсутність домовленостей між учасниками сімейного конфлікту може призводити до неприязних стосунків та емоційного відчуження, порушення прав та інтересів, у тому числі дітей, застосування різних заходів досудового вирішення питань, що стали причиною конфлікту, насильства, звернень до суду. Чим довше учасники сімейного конфлікту сперечаються, тим складніше їм самотійно знайти консенсус щодо вирішення спірного питання, оскільки сімейна суперечка про певну проблему може перейти у «війну на виживання» внаслідок емоційної напруги, яка перешкоджає конструктивному діалогу. У таких випадках, відповідно до міжнародних стандартів та практики, одним з найефективніших інструментів для вирішення сімейних конфліктів, є медіація, яка може бути застосована на будь-якій стадії конфлікту (як у досудовому порядку, так у під час розгляду справи у суді).

Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3].

Такий спосіб вирішення конфліктів у сімейних відносинах як медіація закріплений на законодавчому рівні в Україні у Законі України «Про медіацію» [3], а також Законом України «Про соціальні послуги» медіацію визначено як базову соціальну послугу, яка може безоплатно надаватися особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, проте цей інститут не набув широкого застосування. В Актах Європейського Союзу та Ради Європи, які стосуються медіації, зокрема, в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R (98) 1 «Щодо сімейної медіації», схвалена 21.01.1998 [6] зазначено, що Комітет Міністрів у відповідності з положеннями статті 15(b) Статуту Ради Європи, беручи до уваги результати досліджень застосування медіації та здобутий в кількох країнах досвід, який показує, що застосування медіації в сімейних справах може поліпшувати спілкування між членами родини, послабити конфлікт між сторонами спору, призводити до дружнього врегулювання, забезпечувати тривалість особистих контактів між

батьками та дітьми, знижувати соціальну та економічну вартість окремого провадження і розлучення для сторін у справах і для держав, і скоротити той час, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту, рекомендує урядам держав-членів.

Відповідно до законодавства України медіація проводиться за взаємною згодою сторін за участі медіатора, якою є спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Головними принципами медіації є добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [3]. Участь медіатора у сімейних спорах полягає в тому, щоб процес спрямувати не на пошук винних, а на конструктивне вирішення конфлікту з урахуванням інтересів усіх членів родини. Сімейна медіація спрямована на зниження емоційної напруги між конфліктуючими членами сім'ю, у той час як в процесі судового розгляду ступінь ескалації конфлікту в сімейних суперечках досягає до свого апогею: і навіть якщо спочатку сторони заходили в судовий процес в натягнутих відносинах, то в процесі судових розглядів в 95% випадків ці відносини спотворюються до неможливості [4]. Суд не працює з причиною виникнення конфлікту та й відносини між сторонами суду не важливі, адже суд керується нормою права. Щодо медіації, то цей спосіб врегулювання сімейного конфлікту полягає в тому, щоб при пошуку спільного компромісного рішення допомогти членам сім'ї зберегти повагу та можливість спілкуватися після розлучення чи конфлікту.

Сімейна медіація – це ефективний спосіб вирішення сімейних спорів між сторонами конфлікту за допомогою третьої незацікавленої стороною (медіатор), який спрямований на пошук рішень, що відображають справжні інтереси кожної сторони, в процесі проведення переговорів [4].

Медіатор під час проведення сімейної медіації має забезпечити, щоб і чоловік, і жінка мали рівні можливості висловити свою думку, висловити потреби та вплинути на остаточне рішення, незалежно від їхньої ролі в сім'ї чи фінансового становища. Медіація має бути сфокусована на найкращих інтересах дитини, заохочуючи обох батьків спільно брати відповідальність за виховання, що руйнує стереотип, ніби діти мають залишатися лише з матір'ю, або що батько не здатен доглядати за дітьми. Європейські інституції (EEAS 2023, Council of Europe 2022) вказують, що медіатор має володіти: здатністю ідентифікувати гендерні ролі та нерівність влади, вмінням не підкреслювати стереотипи, практикою «equalizing the floor» - вирівнювання голосу в кімнаті, розумінням, як гендерні патерни впливають на безпеку, емоції й рішення [1].

М'який підхід медіації у вирішенні сімейних спорів дає можливість ефективніше розв'язувати конфлікти. Допомога компетентного медіатора може бути суттєвою для ухвалення

рішення з урахуванням якнайкращих інтересів дитини. Про це говорили судді Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Євген Синельников та Олена Білоконь на Міжнародній міжпрофесійній конференції «Врегулювання сімейних спорів та голос дитини: національний та міжнародний досвід суддів, медіаторів та суміжних експертів» [2].

Актуальність медіації особливо зростає в умовах повномасштабного вторгнення, адже переміщення значної кількості сімей з дітьми за межі країни та розірвання родинних зв'язків створює перешкоди для спілкування з дитиною та призводить до загострення сімейних конфліктів і спорів, що стосуються прав та інтересів дитини, зокрема пов'язаних з визначенням місця проживання дитини та участю батьків у її вихованні [5]. З урахуванням викладеного виникає необхідність у поширенні в Україні інформації та популяризації такого способу врегулювання сімейних конфліктів як медіація, адже це менш травматичний інструмент, який дозволяє захистити інтереси дітей, зберегти здорові стосунки членами сім'ї та знайти рішення, що задовольняє обох, без тривалих судових тяжб.

Література:

1. Гендер у медіації: сучасні дослідження, практичні висновки та професійні орієнтири (2020–2024). *CMG медіатори*. [Електронний ресурс]. URL: <https://cmg.org.ua/info/hender-u-mediatsii-suchasni-doslidzhennia-praktychni-vysnovky-ta-profesiini-oriientyry-2020-2024>.

2. Про медіацію в сімейних спорах і важливість врахування думки дитини при їх вирішенні говорили судді ВС на конференції. *ВЕРХОВНИЙ СУД*. [Електронний ресурс]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1744790/>.

3. Про медіацію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів – Регіональна торгово-промислова палата Миколаївської області. *Регіональна торгово-промислова палата Миколаївської області – У союзі з нами – гарантія успіху!* [Електронний ресурс]. URL: <https://rtpp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-v-effektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov/>.

5. Сімейна медіація як інструмент вирішення сімейних спорів на досудовому етапі. *Інформаційний блог Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх*. [Електронний ресурс]. URL: <https://inccojj.inform.org.ua/simeyna-mediaciya>.

6. *Recommendation № R (98) 1 of the committee of Ministers to member states of 21 January 1998 on family mediation*. [Електронний ресурс]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Середницька І.А., кандидат юридичних наук

Церковна О.В., кандидат юридичних наук

Одеський державний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕР ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ВРАЗЛИВОСТІ СТОРІН У КОНФЛІКТІ

У сучасних умовах соціальних трансформацій, що супроводжуються змінами гендерних ролей, підвищенням рівня стресу та нестабільністю суспільних відносин, конфлікти набувають нових форм і змістовного наповнення. Особливої актуальності набувають сімейні конфлікти, у яких переплітаються емоційні, соціальні та правові аспекти взаємодії сторін.

Водночас конфлікт не може розглядатися виключно як зіткнення інтересів чи позицій. Він є складним психосоціальним явищем, у межах якого важливу роль відіграє рівень вразливості його учасників. Вразливість у конфлікті проявляється через нерівність ресурсів, психологічну нестійкість, залежність однієї зі сторін, а також через вплив усталених соціальних і гендерних стереотипів.

Гендерний фактор у цьому контексті виступає одним із ключових детермінантів формування вразливості. Соціально закріплені ролі, очікування щодо поведінки жінок і чоловіків, а також нерівний доступ до економічних і соціальних ресурсів можуть суттєво впливати на перебіг конфлікту, його інтенсивність та можливості конструктивного вирішення. Особливо це проявляється у сімейних правовідносинах, де нерідко спостерігається асиметрія влади та комунікативних можливостей сторін.

За таких умов особливої значущості набуває пошук ефективних механізмів врегулювання конфліктів, які б враховували не лише юридичну складову, але й психологічні особливості учасників, зокрема їхню вразливість. Одним із таких механізмів є медіація — альтернативний спосіб вирішення спорів, що базується на принципах добровільності, рівності сторін та конфіденційності[2; 5].

Медіація створює безпечний простір для діалогу, сприяє зниженню емоційної напруги та дозволяє враховувати індивідуальні потреби і стан кожної зі сторін[6]. Особливого значення набуває гендерно чутливий підхід у медіації, який передбачає врахування специфіки становища учасників конфлікту, їхнього соціального досвіду та потенційної вразливості. Дослідження ролі гендерного фактору дозволяє визначити можливості медіації як ефективного інструменту запобігання ескалації та досягнення балансу інтересів.

Вразливість сторін у конфлікті є складним багатовимірним явищем, що охоплює психологічні, соціальні та правові аспекти взаємодії. У науковому дискурсі вона розглядається як стан або сукупність умов, за яких одна зі сторін має обмежені можливості ефективно відстоювати власні інтереси, задовольняти потреби чи впливати на перебіг конфлікту.

Особливого значення у формуванні вразливості набуває гендерний фактор, який визначається системою соціально закріплених ролей, норм і очікувань щодо поведінки жінок і чоловіків. Гендерні стереотипи, що існують у суспільстві, можуть обумовлювати асиметрію у розподілі ресурсів, владних повноважень та комунікативних можливостей сторін, що, у свою чергу, впливає на характер і динаміку конфлікту.

У контексті сімейних правовідносин гендерна вразливість проявляється особливо виразно. Зокрема, економічна залежність, соціальні очікування щодо ролі жінки як основної відповідальної за сім'ю та виховання дітей, а також обмеженість доступу до правових ресурсів можуть знижувати здатність однієї зі сторін до активної участі у врегулюванні конфлікту. Водночас чоловіки також можуть зазнавати впливу гендерних стереотипів, зокрема у формі соціального тиску щодо стримування емоцій або демонстрації домінантної поведінки, що ускладнює конструктивний діалог.

Крім того, вразливість у конфлікті посилюється за наявності додаткових факторів, таких як наявність спільних дітей, попередній досвід травматичних подій, психологічна залежність або страх ескалації конфлікту. У таких умовах одна зі сторін може обирати стратегії уникнення, пасивної поведінки або, навпаки, емоційного реагування, що ускладнює досягнення взаєморозуміння.

Гендерний аспект безпосередньо визначає рівень вразливості сторін у конфлікті, впливаючи на їхню поведінку, можливості участі у комунікації та здатність до компромісу[3]. Усвідомлення цих особливостей є необхідною передумовою для побудови ефективних механізмів врегулювання конфліктів, зокрема із застосуванням медіації[1].

Психологічний вимір вразливості у конфлікті визначає характер сприйняття ситуації, поведінкові реакції сторін та їхню здатність до конструктивної взаємодії. Вразливість як внутрішній стан особистості формується під впливом попереднього досвіду, емоційного ресурсу, рівня стресостійкості та індивідуальних особливостей реагування на конфліктні ситуації.

Однією з ключових ознак вразливості є підвищений рівень тривожності, страху та невизначеності. Сторона, яка перебуває у вразливому становищі, може сприймати конфлікт як загрозу власній безпеці, стабільності або значущим відносинам. Це, у свою чергу, знижує здатність до раціонального аналізу ситуації та ускладнює формування зваженої позиції.

Важливим аспектом є також відчуття безсилля та втрати контролю над ситуацією. У таких умовах особа може сумніватися у власній спроможності впливати на перебіг конфлікту, що призводить до пасивної позиції або уникнення взаємодії. Водночас інша крайність проявляється у вигляді емоційно насичених реакцій — агресії, звинувачень або надмірної захисної поведінки, що є своєрідним механізмом компенсації внутрішньої невпевненості.

Поведінкові стратегії вразливих сторін у конфлікті часто характеризуються такими моделями, як уникнення, поступливість або емоційна імпульсивність. Уникнення дозволяє тимчасово знизити рівень напруги, проте у довгостроковій перспективі призводить до накопичення невирішених протиріч. Поступливість може бути зумовлена прагненням зберегти відносини або уникнути ескалації, однак часто супроводжується ігноруванням власних потреб. Емоційна імпульсивність, своєю чергою, ускладнює діалог та сприяє загостренню конфлікту.

Окремої уваги потребує вплив гендерних особливостей на психологічні реакції у конфлікті. Соціалізація жінок і чоловіків формує різні моделі емоційного вираження та поведінки: жінки частіше схильні до переживання тривоги, почуття провини та самозвинувачення, тоді як чоловіки можуть демонструвати зовнішню стриманість або, навпаки, агресивні реакції як спосіб утримання контролю над ситуацією. Такі відмінності не є універсальними, однак вони відображають загальні тенденції, що впливають на динаміку конфлікту.

Слід зазначити, що психологічні особливості вразливих сторін істотно визначають перебіг конфлікту, зокрема рівень його ескалації, можливості комунікації та перспективи досягнення взаємоприйнятного рішення[6]. Усвідомлення цих аспектів є необхідним для вибору ефективних підходів до врегулювання конфліктів, що враховують не лише раціональні інтереси сторін, але й їхній емоційний стан та внутрішні ресурси[3].

У контексті зростання складності конфліктних взаємодій та посилення ролі психологічних чинників особливого значення набувають альтернативні способи їх врегулювання. Медіація у цьому аспекті виступає не лише як процедура досягнення домовленостей, але і як процес, спрямований на відновлення комунікації між сторонами з урахуванням їхнього емоційного стану та рівня вразливості[2].

Однією з ключових переваг медіації є її здатність створювати безпечний простір для діалогу, у межах якого кожна зі сторін має можливість бути почутою без ризику осуду чи тиску. Для вразливих учасників конфлікту це має принципове значення, оскільки дозволяє знизити рівень тривожності, відновити відчуття контролю над ситуацією та поступово перейти від емоційного реагування до усвідомленого обговорення проблеми. Психологічний стан учасників безпосередньо впливає на рівень ескалації

Важливою характеристикою медіації є дотримання базових принципів — добровільності, рівності сторін, конфіденційності та нейтральності медіатора[5]. Саме принцип рівності у поєднанні з професійною роллю медіатора сприяє частковому вирівнюванню дисбалансу між сторонами, який часто має гендерно зумовлений характер. Водночас нейтральність медіатора не означає ігнорування вразливості: навпаки, вона передбачає уважне ставлення до стану кожної сторони та створення умов для їхньої рівноцінної участі у процесі.

З позиції роботи з вразливістю особливого значення набувають комунікативні та психологічні інструменти медіації[6]. До них належать активне слухання, перефразування, уточнення, нормалізація емоційних реакцій та фокусування уваги на інтересах сторін, а не лише на їхніх позиціях. Використання цих інструментів дозволяє зменшити емоційне напруження, підвищити рівень взаєморозуміння та сприяти формуванню більш конструктивного діалогу.

Окремої уваги потребує гендерно чутливий підхід у медіації, який передбачає врахування специфіки соціального досвіду сторін, можливих проявів дискримінації, а також різного рівня доступу до ресурсів. Такий підхід не порушує принципу нейтральності, а, навпаки, забезпечує його реальне втілення, оскільки дозволяє враховувати об'єктивні відмінності у становищі учасників конфлікту. Гендерно чутлива медіація спрямована на запобігання повторній травматизації вразливої сторони, підтримку її участі у процесі та формування безпечного середовища для висловлення позиції.

У практиці сімейної медіації особливе значення має робота з ситуаціями, де одна зі сторін демонструє пасивність, уникнення або підвищену емоційність. У таких випадках медіатор може застосовувати техніки поступового залучення до діалогу, встановлення правил комунікації, а також розділення сторін (*saucus*) для індивідуального опрацювання складних питань. Це дозволяє знизити рівень психологічного тиску та підвищити ефективність подальших спільних обговорень. Для забезпечення якості таких процесів необхідна належна документація та чітка організація профілактики конфліктів серед вразливих груп. Для забезпечення якості таких процесів необхідна належна документація та чітка організація профілактики конфліктів серед вразливих груп[4].

Крім того, медіація сприяє трансформації сприйняття конфлікту сторонами: від бачення ситуації як боротьби до розуміння її як спільної проблеми, що потребує вирішення [1]. Така зміна фокусу особливо важлива для вразливих учасників, оскільки допомагає їм відновити суб'єктність, усвідомити власні інтереси та сформувати більш впевнену позицію.

Доцільно наголосити на тому, що медіація виступає ефективним інструментом роботи з вразливістю сторін у конфлікті, поєднуючи у собі правові, комунікативні та психологічні

механізми впливу. Її застосування дозволяє не лише досягти взаємоприйнятних рішень, але й знизити рівень ескалації, мінімізувати негативні наслідки конфлікту та створити умови для більш збалансованої взаємодії сторін з урахуванням гендерного аспекту.

Вразливість сторін у конфлікті — це багатовимірне явище, що формується під впливом психологічних, соціальних та правових чинників. Особливу роль у цьому процесі відіграє гендерний аспект, що зумовлює нерівність ресурсів, відмінності у поведінкових стратегіях та специфіку емоційного реагування учасників конфлікту. Встановлено, що гендерно зумовлена вразливість істотно впливає на перебіг конфлікту, рівень його ескалації та можливості конструктивного врегулювання. Зокрема, вона може обмежувати здатність однієї зі сторін до активної участі у комунікації, ускладнювати відстоювання власних інтересів та сприяти формуванню деструктивних моделей поведінки.

Медіація є дієвим інструментом роботи з вразливістю завдяки поєднанню можливості зниження емоційної напруги, відновлення комунікації та досягнення балансу інтересів [2; 5]. Завдяки дотриманню принципів добровільності, рівності сторін та конфіденційності медіація створює умови для безпечного діалогу та врахування індивідуальних особливостей учасників.

Особливого значення набуває впровадження гендерно чутливого підходу у медіації, який дозволяє враховувати об'єктивні відмінності у становищі сторін, запобігати посиленню вразливості та забезпечувати реальну рівність їх участі у процесі врегулювання конфлікту [4].

З огляду на викладене можна дійти висновку, що застосування медіації з урахуванням гендерного аспекту сприяє не лише ефективному вирішенню конфліктів, але й формуванню більш справедливих та збалансованих моделей взаємодії, що є особливо актуальним у сучасних умовах суспільних трансформацій.

Література

1. Демченко Н., Василик А. Медіація як засіб подолання конфліктів у студентської молоді. *Psychology Travelogs*, 2024. № 4. С. 157–167. URL: https://pt.khmnmu.edu.ua/index.php/pt/article/view/240?utm_source=chatgpt.com
2. Левченко Д., Калініна Н., Окунєв І. Медіація як спосіб вирішення конфліктів: ознаки та відмінності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2025. № 2. С.353-358. URL: <https://heraldes.khmnmu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1701/1740>
3. Поджинська О. О., Острянюк Т. С. Медіація як комунікативна технологія врегулювання конфліктів: психологічний аспект. Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія. 2025. № 3. С. 244-250. URL: https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/115?utm_source=chatgpt.com

4. Степаненко В. Документація для організації процесу медіації у профілактиці конфліктів серед вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas*, 2025. № 3. С. 153–161. URL: https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/2842?utm_source=chatgpt.com
5. Чернета С., Карпінська Н. Медіація як спосіб вирішення соціальних конфліктів. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 4. 69–77. URL: https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/758?utm_source=chatgpt.comhttps://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/758?utm_source=chatgpt.com
6. Шмаленко Ю. І. Психологічні та комунікативні аспекти медіаційної діяльності. Ментальне здоров'я. 2025. № 4. С. 242-245. URL: <https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/154/145>

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Соловійова О.Є., кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри кримінального
процесу, криміналістики та експертології

Навчально-наукового інституту № 5
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства у сфері правового врегулювання відносин між громадянами значна увага приділяється пошуку нових форм і можливостей, які б стимулювали позитивну діяльність сторін кримінального процесу, обираючи компромісні, альтернативні засоби щодо вирішення кримінально-правових конфліктів для звільнення правопорушника від кримінальної відповідальності і, зокрема, це такі різновиди відновного правосуддя як застосування медіації та угоди про примирення сторін. Зазначимо, що передбачені у КК України підстави (ст. 46 КК) та у КПК України порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим (ст.ст. 469, 471, 473-475 КПК), а у Законі України "Про медіацію" нормативне закріплення та поширення медіації на суспільні відносини, щодо її проведення з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів) у кримінальних

провадженнях з прагненням примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) (ч. 1 ст. 3 Закону) - є проявом засади справедливості та гуманізму кримінального процесуального права, що втілюється у кримінальному провадженні та реалізується в діяльності слідчого, прокурора та суду, про що свідчать умови і сам механізм кримінальної процесуальної практики в цьому питанні, та які відповідають побудові кримінального процесу України у відповідності до ст.ст. 3, 6, 19, 55 Конституції України [3; 4; 5; 8].

Водночас, незважаючи на позитивні сторони (законодавче закріплення змін та доповнень до КПК, прийняття Закону України "Про медіацію" та ін.), практика врегулювання кримінально-правового конфлікту шляхом примирення сторін з застосуванням медіації стикається з низкою проблем, а відсутність певних правил впровадження медіації в кримінальне процесуальне законодавство України ускладнює її ефективне використання. Так, серед основних проблем використання медіаційних процедур у кримінальному провадженні можна виділити:

- недосконалість законодавства, а саме різне тлумачення норм КПК України стосовно процесуального порядку кримінального провадження на підставі примирення сторін, відсутність чітких роз'яснень та процедур для впровадження медіації у кримінальний процес України як на стадії досудового розслідування кримінального провадження так і судового розгляду кримінальної справи, що створює правову невизначеність цього інституту;

- низький рівень обізнаності серед населення та працівників правоохоронних органів про переваги та можливості використання медіації;

- недостатня кількість кваліфікованих медіаторів, які спеціалізуються у сфері кримінального судочинства, хоча на даний момент, як зазначає Н.А. Мазаракі медіаторська практика вже стала невід'ємною частиною професійної діяльності юристів, адвокатів, нотаріусів, суддів, більш того, медіаторська діяльність набула ознак професіоналізації, в свою чергу, публікації та публічні заходи, як прикладні так і наукові, на тематику альтернативних методів вирішення спорів стають все більш поширеними тощо [6; с. 49];

- не закріплення поняття медіації та процесуального статусу медіатора у КПК України;

- невідповідність нормативно-правових актів сучасним потребам відновного правосуддя;

- недостатній механізм контролю за дотриманням умов угоди про примирення сторін, який може знижувати ефективність цього інституту взагалі.

Тому, вирішення цих проблем вимагає вдосконалення нормативно-правової підґрунтя, розширення практики використання медіації та підвищення кваліфікаційного рівня професіоналів у цій сфері [11, с. 157-158]. Так, підставою взаємовідносин держави і громадянина у кримінальному процесі є принцип, відповідно до якого громадянину "дозволено тільки те, що не

заперечено Законом", і владний, або інший суб'єкт правовідносин повинен самостійно (в межах дозволеного правом) визначати юридичні наслідки своїх дій у конкретних ситуаціях [1, с. 62]. Тому, відповідно до ч. 4 ст. 56 КПК України потерпілий має право примиритися з підозрюваним (обвинуваченим) на всіх стадіях кримінального провадження і це рішення повинно бути обопільним за ініціативи обох, або однієї зі сторін кримінального провадження [5]. В свою чергу, медіація може бути одним із шляхів досягнення примирення, а угода про примирення може бути однією з форм оформлення досягнутих домовленостей між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим). При цьому, реалізація примирення настає у випадку, коли обидві сторони (потерпілий та обвинувачений) взаємно згодні подолати виниклий між ними конфлікт шляхом примирення, - правоохоронні органи не можуть і не повинні заперечувати примиренню, так як примирення - це вигідний процес не тільки потерпілому і підозрюваному (обвинуваченому), а і суспільству в цілому, бо воно веде до встановлення добрих відношень між людьми, запобіганню насилля та жорстокості, зменшенню витрат правосуддя, збільшенню ролі суспільства в профілактиці правопорушень [10; с. 193].

Звісно, в основі концепції медіації, як альтернативного засобу розв'язання кримінально-правового конфлікту між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим і суспільством покладено стратегію реагування на злочинну поведінку, шляхом примирення сторін. В Україні процес примирення сторін нагадує європейський варіант медіації, який вже впродовж кількох десятиліть запроваджується у реальну дійсність, але ще потребує детальної розробки самої форми та процедури застосування саме у кримінальному провадженні з урахуванням світового та національного правового досвіду. Слід зазначити, що інститут медіації відомий вже певний час і законодавству різних країн світу, але враховуючи різні правові системи, він відрізняється за формою та процедурою застосування, однак ідентичний по своїй суті. Так, інститут медіації вже понад 30 років застосовується у таких країнах як Польща, Англія, Франція, Німеччина, США, Нідерланди, Норвегія, Великобританія, Іспанія, Молдова, Україна та ін., а у Європейському Союзі вона активно підтримується відповідно до Рекомендації Ради Європи № R (99) 19 «Про медіацію в кримінальних справах» тощо [9, с. 53-56].

Конкретно на прикладі примирення сторін в Україні вбачається, що його застосування можливе лише у конкретному випадку, коли наявні всі матеріальні і процесуальні умови для звичайної реакції держави на кримінальне правопорушення у формі кримінального переслідування та покарання особи, але держава надає компетентним органам юридичну можливість вибрати інший засіб - примирення сторін, який не пов'язаний з механізмом кримінальної репресії. В даному випадку примирення сторін можна розглядати як правомірний

вибір між основними традиційними елементами реакції держави на злочин, що підлягають застосуванню у загальному порядку і правовими заходами, не пов'язаними з кримінальною відповідальністю і покаранням, а сам факт примирення сторін фіксується у відповідному документі – угоді. На нашу думку, слід підтримати позицію науковців, які наголошують на важливості розуміння примирення сторін та ролі медіації у справах такого характеру, що медіація не є способом уникнення кримінальної відповідальності правопорушником, а навпаки, — способом взяття на себе відповідальності перед потерпілим відшкодувати завдану кримінальним правопорушенням шкоду [1, с. 22-23].

Тобто, фактично, результатом примирення є прийняття обоюдно рішення про позитивні наслідки подолання кримінально-правового конфлікту, що мають прояв у зміні внутрішнього ставлення до кримінального правопорушення як підозрюваним (обвинуваченим), так і самим потерпілим. Відповідно, примирення – це процедура, спрямована на вирішення кримінально-правового конфлікту, усунення його причин і наслідків, яка завершується укладенням угоди про примирення сторін, а також залагодженням заподіяної шкоди [7, с. 16]. Змістом процедури примирення є взаємна двостороння дія підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого, яка здійснюється в певній формі – угоді про примирення сторін, в результаті чого сторони кримінально-правового конфлікту змінюють своє внутрішнє ставлення один до одного. Мотиви досягнення угоди про примирення можуть бути різноманітними і не впливають на його правові наслідки, що має свій прояв у звільненні підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності шляхом примирення сторін. В свою чергу, зазначимо, що угода про примирення сторін - це добровільна угода між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), де узгоджуються умови відповідальності підозрюваного (обвинуваченого) для досягнення певних домовленостей, які цілеспрямовані на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і ті, які не пов'язані з відшкодуванням шкоди, що підозрюваний (обвинувачений) зобов'язаний вчинити на користь потерпілого, тому вважаємо за доцільне законодавчо закріпити це визначення у нормах кримінального процесуального законодавства, а саме у ст. 3 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 475 КПК України, якщо суд переконається, що угода про примирення може бути укладена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання [5].

Зазначимо, що відповідно до глави 35 КПК України, порядок кримінального провадження на підставі угоди про примирення сторін включає такі етапи:

- роз'яснення права на укладення угоди про примирення сторін;
- ініціювання угоди про примирення сторін;

- зміст угоди про примирення сторін;
- розгляд угоди про примирення судом;
- прийняття судом рішення за результатами розгляду угоди про примирення сторін;
- оскарження вироку на підставі угоди про примирення сторін;
- скасування вироку, яким затверджена угода про примирення сторін [2, с. 33-39].

Вбачається, що до участі на відповідних етапах укладання угоди про примирення сторін, у кримінальне провадження слідчому варто залучати нейтрального посередника - медіатора, що має відповідну кваліфікацію та метою залучення якого є не лише врегулювання кримінального правопорушення, але й відновлення соціальних зв'язків, моральної рівноваги і відчуття справедливості, який буде проводити процедуру примирення сторін шляхом застосування медіації і допомагати досягти угоди про примирення сторін. Але для цього, як нами вже зазначалося, необхідно виокремити належні вимоги до прав та обов'язків особи медіатора, котрий покликаний виконувати функцію примирення сторін і тим самим доповнити КПК нормою, яка б передбачала його процесуальний статус [12, с. 437-438].

Зазвичай, процес медіації включає в себе зустрічі медіатора з кожною стороною окремо і спільну зустріч для обговорення виконання умов звільнення від кримінальної відповідальності за скоєне правопорушення і укладення угоди про примирення, якщо сторони здобудуть порозуміння та спрямований на скорочення і спрощення процедури розгляду кримінальних проваджень, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження ресурсів та часу, що витрачаються на розгляд кримінального провадження, а також позасудове вирішення кримінально-правових конфліктів, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю), тому питання про удосконалення правової регламентації інституту медіації в кримінальному процесі України є дуже важливим і потребує подальшого дослідження та законодавчого закріплення, зокрема, подальший розвиток інституту медіації вимагає підтримки з боку держави, правоохоронних та правозастосовних органів, громадських організацій та суспільства в цілому.

Література:

1. Закон України «Про медіацію»: наук.-практ. коментар / Л. Романадзе, С. Сергєєва, Н. Мазаракі та ін.; за заг. ред. Л. Романадзе та С. Сергєєвої. Київ, 2024. 100 с.
2. Капліна О. В., Марочкін О. І., Демура М. І. та ін. Особливі порядки кримінального провадження: підручник. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 366 с.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 28.04.2026 р.).

4. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 28.04.2026 р.).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 28.04.2026 р.).
6. Мазаракі Н.А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Київ, 2018. 276 с. URL: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>.
7. Озерський І.В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. Миколаїв, 2020. 248 с. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/2696>.
8. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 28.04.2026 р.).
9. Рекомендація № R(99)19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах : від 15.09.1999 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828 (дата звернення: 28.04.2026 р.).
10. Соловійова О.Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 234 с.
11. Соловійова О.Є. Медіація як спосіб гуманізації кримінального процесу. *Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 квітня 2025 року. Частина 1.* Кропивницький, 2025. С. 157-160.
12. Соловійова О.Є. Медіація у кримінальному процесі України: напрями вирішення кримінально-правових конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 5. С. 435-438. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/103>.

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

У сучасних умовах транзитивного розвитку українського суспільства, обтяженого наслідками глобальних криз, воєнного стану та складними процесами повоєнного відновлення, проблема конструктивного вирішення конфліктів набуває безпрецедентної гостроти. Стрімке зростання соціальної напруги вимагає від нас пошуку та впровадження гнучких методів примирення, серед яких безумовним лідером є медіація. Як підкреслюється у звіті Української Академії Медіації, саме цей інструмент стає критично необхідною базою для дієвого постконфліктного відновлення та збереження єдності людей [3]. Наше дослідження спирається на гіпотезу, що традиційна судова система, яка оперує парадигмою “переможець-переможений”, значною мірою вичерпала свій потенціал у вирішенні складних міжособистісних суперечок.

Медіація, як зазначають Б. Леко та Г. Чуйко, поєднує в собі досягнення права, соціології, конфліктології та психології [2; 2]. Фундаментальне філософське коріння цього явища можна знайти ще у працях Томаса Гоббса, який у своїй роботі “Левіафан” називав посередництво ключовим природним законом для досягнення суспільного миру [2; 6-7]. Сьогодні особливої уваги заслуговує концепція трансформативної медіації. За даними дослідження Стрельбіцької Л. Я. та Блащук Т. В., головною метою полягає не стільки в досягненні швидкого компромісу, скільки в розвитку комунікативних ресурсів сторін. Це допомагає учасникам глибше усвідомити свої справжні потреби та створює міцний фундамент для довготривалого порозуміння [5; 530].

Щоб медіаційний процес був дієвим, критично важливо, суворо дотримуватися фундаментальних етичних принципів: абсолютної добровільності, суворої конфіденційності та беззаперечної неупередженості фахівця. Медіатор не має повноважень виносити обов'язкові рішення і не досліджує доказову базу, як це робить суддя. З психологічної точки зору, його найскладніше завдання - перевести розмову від деструктивного торгу та взаємних звинувачень до пошуку спільних інтересів. Це вимагає жорсткого відокремлення об'єктивної проблеми від особистостей опонентів, як того навчає Гарвардський проект принципових переговорів [2; 6].

Величезне практичне значення має інституціоналізація шкільної медіації. У навчально-методичному посібнику ГО “Ла Страда-Україна” наводяться реальні приклади впровадження

інноваційних відновних практик (наприклад, методики “Кола цінностей”). Створення служб порозуміння дозволяє учням самостійно розв'язувати конфлікти за принципом “рівний-рівному”, що формує у молоді лідерські якості та емоційний інтелект [4; 15-16]. Крім того, сучасне суспільство вимагає дотримання гендерного підходу: обов'язкового використання недискримінаційної мови та уникнення стереотипів під час діалогу [4; 6]. Актуальність цього яскраво підтверджується даними звіту ГО “Жінки в медіа”. Там зазначається, що медіація здатна створити безпечний простір для екологічного врегулювання чутливих суперечок, не руйнуючи при цьому кар'єру та психологічний стан постраждалих [1].

Особливої уваги заслуговує застосування медіації у площині соціальної роботи, зокрема під час взаємодії з вразливими групами населення. Практика роботи громадських організацій, що опікуються підтримкою жінок у кризових життєвих обставинах, свідчить, що емпатійне слухання та медіативні техніки є базою для надання якісної допомоги. Фахівці соціальної сфери щодня стикаються з наслідками глибоких психологічних травм та соціальної стигматизації. У таких умовах медіація виступає не тільки як інструмент формального примирення, а також як спосіб створення безпечного простору, де людина здатна відкрито говорити про свої страхи та потреби, що є першим кроком до подолання кризи.

Не менш критичним є використання навичок медіації у сфері гуманітарного волонтерства. В умовах воєнного стану волонтери, які забезпечують населення допомогою або працюють у місцях масового скупчення людей (наприклад, у територіальних центрах підтримки), часто стають “громовідводами” для людського болю та виснаження. Неминуче виникають мікроконфлікти під час розподілу ресурсів чи черг. Для волонтера володіння техніками зниження ескалації та пошуку консенсусу - це питання не лише соціальної ефективності, а й власної психологічної безпеки та запобігання професійному вигоранню. Медіація тут слугує інструментом збереження людяності.

Ще одним вектором, що потребує посиленої наукової рефлексії, є корпоративна медіація у великих трудових колективах, зокрема на промислових виробництвах та складських комплексах. В умовах інтенсивних виробничих процесів, де працівники взаємодіють у суворих логістичних рамках, комунікативна криза між співробітниками може призвести до системних збоїв. Корпоративна медіація дозволяє лінійним керівникам екологічно розв'язувати конфлікти безпосередньо на робочих місцях, не доводячи їх до адміністративних покарань. Це формує здорову культуру на підприємстві, де суперечка стає точкою покращення виробничих процесів, а не причиною звільнень.

На наше глибоке переконання, імплементація медіації не повинна зводитися виключно до прагматичного розвантаження судів. Ми вважаємо, що вона має стати фундаментальною філософією суспільної взаємодії. Подолання агресії в суспільстві лежить насамперед у вихованні культури відповідальності. Цей шлях варто починати з базових інститутів - шкіл та університетів. Засвоєння інструментів мирного вирішення спорів здатне повністю трансформувати культуру нашого спілкування. Вміння сісти за стіл переговорів, почути іншого та екологічно вирішити суперечку створює міцний імунітет проти маніпуляцій. Розвиток інституту медіації - це наш внутрішній обов'язок для розбудови зрілої, емпатійної держави, здатної конвертувати руйнівну енергію будь-якого конфлікту в культуру сталого миру.

Література:

1. Гендерний профіль українських медіа: підсумки 2025 року / ГО «Жінки в медіа».
2. Лєко Б.А., Чуйко Г.В. Медіація : *підручник*. Чернівці : Книги - XXI, 2014. 520 с.
3. Медіація в Україні: статистика, аналіз і рекомендації у воєнний та повоєнний час / Українська Академія Медіації, 2023.
4. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом “рівний-рівному / рівна-рівній” та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти : *навч.-метод. посіб.* / В.Л. Андрєєнкова та ін. Київ : ФОП Нічога С.О., 2018. 174 с.
5. Стрельбіцька Л.Я., Блащук Т.В. Медіація як спосіб врегулювання конфліктів у сфері охорони здоров'я. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 530–536.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Тімофєєва Л.Ю., адвокат, медіатор,

доцент, кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права

Національний університет «Одеська юридична академія»

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У МЕДІАЦІЇ

Медіація заснована на принципах конфіденційності, добровільності, нейтральності, самовизначеності сторін. Гендерний аспект у медіації сприяє забезпеченню балансу сил між сторонами та також сприяє забезпеченню нейтральності медіаторів.

Окремі аспекти цього питання ґрунтовно досліджено в науковій літературі. Зокрема, N.A. Burrell, W.A. Donohue, M. Allen дослідили Gender-Based Perceptual Biases in Mediation. Communication Research, 1988 [1]. L.M. Cooks та C.L. Hale досліджено феміністичний підхід до ролі жінок-медіаторів в контексті питань влади та нейтральності [2]. V. Phillips дослідив як гендер медіатора впливає на сприйняття справедливості сторонами, зокрема на прикладі сімейної медіації [3]. R. Field дослідила питання дисбалансу влади між сторонами, зокрема щодо жінок у сімейних спорах, а також моделі медіації для справ із домашнім насильством [4, 5]. Zaher Sandra здійснила ґрунтовний аналіз традиційної сімейної медіації та її гендерних упереджень [6]. S.E. Bernard, J.P. Folger, H.R. Weingarten, Z.R. Zumeta дослідили дилеми, пов'язані з нейтральністю медіатора у сімейних спорах [7]. Розглянемо деякі питання, які стосуються розвитку цих питань в Україні.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про медіацію» «медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації».

У ст. 8 Закону «Про медіацію» визначено зміст принципів самовизначення та рівності прав сторін медіації. Ці принципи означають, що сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації. Сторони медіації самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації.

Якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. Якщо стороною медіації є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності. У таких особливих випадках, а також у випадках коли одна сторін має об'єктивно або суб'єктивно слабші позиції, медіатори мають вирівняти це залученістю у процес та формуванням безпечного поля для висловлення потреб, почуттів щодо ситуації, яка склалась та напрацюванням ідей щодо вирішення певної ситуації. Медіатор має дбати щоб у процесі брали участь особи, які можуть підтримати неповнолітнього. Але також якщо батьки чи опікуни перешкоджають йому висловлюватись та брати участь у прийнятті рішення, медіатор має повертати цю владу. У медіації сторони приймають рішення, не законні представники неповнолітніх. У законних представників своя роль та своя зона відповідальності.

Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації. Це стосується і рівності розподілення часу для кожної зі сторін на кожному етапі медіації, а також цінності пропозицій кожної зі сторін щодо вирішення ситуації, яка склалась.

Врахування гендерної ролі медіатора та сторін впливає на сприйняття ними рівності залученості у процес, нейтральності медіатора та безпечності простору. Наприклад, у дослідженні гендерних стереотипів щодо чоловіків і жінок-медіаторів: чоловіків частіше сприймали як більш «домінантних» навіть за однакової поведінки [6].

Цінність медіації також в тому, що медіатор не пропонує варіантів вирішення ситуації (як адвокат наприклад). Створюючи поле для обговорення, він (вона) показує спроможність сторін вирішити власний конфлікт та закласти фундамент взаємовідносин (якщо вони потрібні, як наприклад у сусідських конфліктах або сімейних, коли є діти). На формування довіри сторін в тому числі впливають питання гендерної приналежності медіатора.

Зокрема складними такі ситуації є у сімейних спорах. Сторони мають відчувати себе у безпеці у процесі. На підготовчих зустрічах медіатор має ретельно пояснювати яким чином він буде забезпечувати таку безпеку. Для цього «рішення жінки брати участь у сімейній медіації має ґрунтуватися на широкій інформації про потенційні недоліки, з якими вона може зіткнутися, та можливий вплив, який ці недоліки можуть мати на справедливість будь-якого результату медіації. Рішення не повинно бути придушене обнадійливими, теоретичними твердженнями про те, що дисбаланс сил може бути виправлений або анульований медіаторами» [4, с. 273]. Однак це стосується як жінок, так і чоловіків.

Вчені також зазначають про супроводження сторін у процесі адвокатами. Участь адвоката в сімейній медіації для жертв домашнього насильства надає набагато більше можливостей для того, щоб зробити процес більш справедливим, ніж створює загрози. Однак витрати, пов'язані з більш широким залученням адвокатів, можуть перешкодити реалізації цих переваг для багатьох жертв. Це вимагає перегляду політики фінансування правової допомоги, щоб зробити фінансування юридичного представництва в медіації доступним для всіх жертв домашнього насильства [5]. На щастя в Україні створена така можливість за участі адвокатів системи Безоплатної правової допомоги. Ця система розвивається та дає можливість залучити професійного адвоката в ті справи, де люди не можуть їх оплачувати самотійно.

Крім того, суттєвою у таких процесах є підтримка громадських організацій, зокрема «Шлях додому», «JurFem» тощо, а також української медіаторської спільноти, які послідовно

впроваджують принципи медіації у своїй роботі (Одеська обласна група медіації, Українська академія медіації, Національна асоціація медіаторів України та ін.

Висновки. Врахування гендерного аспекту при проведенні медіації сприяє забезпеченню балансу сил між сторонами, зміцнення довіри до медіаторів та процесу, а також сприяє забезпеченню нейтральності медіаторів.

Список використаних джерел:

1. Burrell, N.A., Donohue, W.A., Allen, M. Gender-Based Perceptual Biases in Mediation. Communication Research, 1988. Sage Journals. Volume 15, Issue 4. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/009365088015004006>
2. Cooks, L.M., Hale, C.L. A Feminist Approach to the Empowerment of Women Mediators. 1992. Sage Journals. Volume 3, Issue 3. <https://doi.org/10.1177/0957926592003003002>. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0957926592003003002>
3. Phillips, V. Mediation: The Influence of Style and Gender on Disputants' Perceptions of Justice. New Zealand Journal of Industrial Relations, 1996. <https://ojs.wgtn.ac.nz/nzjir/article/view/2273>
4. Field, Rachael. Mediation and the Art of Power (Im)Balancing. QUT Law Review, 1998. QUT Law Review 12. pp. 264-273. DOI: 10.5204/qutlr.v12i0.424. https://www.researchgate.net/publication/27467395_Mediation_and_the_Art_of_Power_ImBalancing
5. Field, Rachael. A Feminist Model of Mediation that Centralises the Role of Lawyers as Advocates for Participants who are Victims of Domestic Violence. Australian Feminist Law Journal, 2004. Australian Feminist Law Journal. DOI: 10.1080/13200968.2004.10854324. https://www.researchgate.net/publication/27467394_A_Feminist_Model_of_Mediation_that_Centralise_s_the_Role_of_Lawyers_as_Advocates_for_Participants_who_are_Victims_of_Domestic_Violence
6. Zaher, Sandra. The Feminization of Family Mediation. Dispute Resolution Journal, 1998. <https://arbitrationlaw.com/library/feminization-family-mediation-dispute-resolution-journal-vol-53-no-27>.
7. Bernard, S.E., Folger, J.P., Weingarten, H.R. and Zumeta, Z.R. The Neutral Mediator: Value Dilemmas in Divorce Mediation. Mediation Quarterly 4.1984. P. 49-60.

Секція 5. Медіація у системі забезпечення гендерної рівності та запобігання конфліктам

Шевчук В.В., старший викладач

кафедри загальноправових дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ

Сучасна правоохоронна діяльність дедалі частіше пов'язана з реагуванням на конфліктні ситуації, у яких поєднуються правові та соціально-психологічні аспекти, зокрема випадки домашнього насильства, дискримінації за ознакою статі та інших форм гендерно зумовлених правопорушень. За таких умов ефективність діяльності поліцейського визначається не лише рівнем його правової підготовки, а й здатністю до конструктивної комунікації, чутливої до гендерного контексту. У цьому зв'язку особливого значення набуває формування медіаційної компетентності як інструменту розвитку гендерної чутливості у правоохоронній практиці.

Гендерна компетентність поліцейського охоплює систему знань, умінь і ціннісних орієнтацій, що забезпечують здатність розпізнавати прояви гендерної нерівності, запобігати дискримінації та діяти відповідно до принципів рівності та недискримінації. Вона є необхідною складовою професійної підготовки поліцейських, оскільки її недостатній рівень ускладнює реалізацію принципу рівності у практичній діяльності.

Формування гендерної компетентності передбачає не лише засвоєння відповідних знань, а й усвідомлення зв'язку між особистісними установками поліцейського та його професійною поведінкою. У цьому контексті Е. Скиба підкреслює, що впровадження гендерної складової в різних її аспектах у навчальний процес майбутніх правоохоронців є частиною процесу формування у здобувачів вищої освіти світогляду, що ґрунтується на принципах справедливості, поваги до прав людини та недопущення гендерної дискримінації у будь-яких проявах [1, с. 18]. Дослідниця також наголошує: «сучасний офіцер поліції має чітко усвідомлювати, що стан гендерних відносин є показником змін у площині соціально-культурних відносин та проявом дії у практичній площині верховенства права, де повага до прав людини є найвищою цінністю» [1, с. 19].

Ключовим інструментом практичної реалізації гендерної чутливості у правоохоронній діяльності виступає медіаційна компетентність. Її доцільно розглядати як інтегровану професійну характеристику, що охоплює систему знань, умінь і поведінкових стратегій, необхідних для

конструктивного врегулювання конфліктів із дотриманням принципів добровільності, неупередженості, конфіденційності та рівності сторін. У структурному вимірі вона включає:

1. когнітивний компонент – розуміння природи конфлікту, його гендерно зумовлених аспектів та ризиків дискримінації;
2. комунікативний компонент – володіння техніками активного слухання, уточнення, переформулювання, ведення діалогу без ескалації;
3. етико-ціннісний компонент – орієнтацію на повагу до гідності особи, недискримінацію та забезпечення рівності учасників взаємодії.

Зазначені складові визначають механізм впливу медіаційної компетентності на розвиток гендерної чутливості поліцейського. По-перше, застосування медіаційних технік забезпечує нейтральність і знижує ймовірність відтворення гендерних стереотипів у службовій комунікації, оскільки передбачає відмову від упереджених оцінок і фокусування на інтересах сторін. По-друге, структурований діалог дозволяє виявляти приховані форми дискримінації та нерівності у взаємодії, що є принципово важливим у справах, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством. По-третє, медіаційний підхід сприяє підвищенню суб'єктності постраждалої особи, забезпечуючи її активну участь у процесі прийняття рішень і врахування її потреб.

Водночас ефективність застосування медіації у правоохоронній діяльності залежить від рівня розвитку комунікативної компетентності поліцейського. За результатами дослідження Н. В. Цумаревої, виявлено, що в курсантів спеціальності «Правоохоронна діяльність» більш виражені такі комунікативні якості, як прагнення до домінування, владність, самовпевненість, упертість та конфліктність. Ці якості не сприяють ефективній комунікації у сфері гендерної рівності... [2, с. 143]. Для подолання цих тенденцій у майбутніх офіцерів поліції авторкою запропоновано комплекс заходів: психоедукаційна та навчальна робота, демонстрація виявів комунікативної толерантності курсовими офіцерами та викладачами, профілактика виникнення гендерної дискримінації та запобігання випадкам гендерно зумовленого насильства в навчально-виховному середовищі, опанування навичок гендерно чутливих комунікацій та сприяння розвитку гендерно чутливої культури [2, с. 143].

Важливим є також урахування меж застосування медіації. Її використання можливе за умови добровільності, відсутності примусу та належної оцінки обставин, що вимагає від поліцейського здатності не лише застосовувати відповідні техніки, а й оцінювати доцільність їх використання у конкретній ситуації.

Таким чином, медіаційна компетентність поліцейського є важливим елементом сучасної професійної підготовки та дієвим інструментом формування гендерної чутливості у

правоохоронній діяльності. Її розвиток забезпечує перехід від формально-правового підходу до людиноцентричної моделі реагування на конфлікти, підвищує якість професійної комунікації та сприяє дотриманню принципів рівності, неупередженості й поваги до прав людини. У практичному вимірі медіаційні навички – активне слухання, нейтральність, орієнтація на інтереси сторін та відмова від стереотипних оцінок – безпосередньо корелюють із вимогами гендерно чутливої взаємодії. Таким чином, системне впровадження медіаційної компетентності у підготовку поліцейських сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, зміцненню довіри суспільства до поліції та забезпеченню більш якісного захисту прав осіб у ситуаціях, що потребують делікатного та недискримінаційного підходу.

Література:

1. Скиба Е. Набуття гендерної компетентності як втілення принципу верховенства права у професійній діяльності працівників поліції. *Природа та сутність людини* : матеріали регіонал. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 18 грудня 2024 р.). Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 18-19. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15976>
2. Цумарева Н. В. Дослідження комунікативної компетентності у сфері гендерної рівності в курсантів спеціальності «Правоохоронна діяльність» та способи її підвищення. *Психологічні студії*. 2023. № 3. С. 143-151. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/7d0c9d55-02ef-418a-abf6-c9cfcd3a64a2/content>